
THE LIBRARY OF CONGRESS
1800

GUTNISKA URKUNDER:

GUTA LAG, GUTA SAGA

OCH

GOTLANDS RUNINSKRIFTER

SPRÅKLIGT BEHANDLADE.

ACADEMISK AFHANDLING,

AF

CARL SÄVE,
Ph. M., Docent i Fornnordiska Språket.

STOCKHOLM, 1859.
P. A. NORSTEDT & SÖNER.
Kongl. Boktryckare.

GUTNISKA URKUNDER:

GUTA LAG, GUTA SAGA

OCH

GOTLANDS RUNINSKRIFTER

SPRÅKLIGT BEHANDLADE.

ACADEMISK AFHANDLING,

SOM, MED TILLSTÅND AF

den Vidtber. Philosoph. Faculteten i Upsala,

TILL OFFENTLIG GRANSKNING FRAMSTÄLLES

AF

CARL SÄVE,
Ph. M., Docent i Fornnordiska Språket,

å den Gustavianska Lärosalen den 30 April 1859.
p. v. t. f. m.

STOCKHOLM, 1859.
P. A. NORSTEDT & SÖNER,
Kongl. Boktryckare.

INLEDNING.

Gotländskan är det enda bland alla Sveriges landskapsmål, som kan sägas ega en historia. Om man nämnligen granskar våra äldsta språkqvarlefvor, såsom runstenar och landskapslagar, så hafva vi utan tvifvel äfven i dessa oförkastliga prof på hvarje landskaps tungomål för de olika tiderna; men man finner tillika snart, att de skiljaktigheter, som dem emellan visserligen icke helt och hållet saknas, dock jämnförelsevis äro så obetydliga och föga stadiga, att man på grund af dem fåfängt skulle söka att uppställa verkliga och sjelfständiga landskapsspråk eller munarter. Runstensåldern ligger dessutom så långt tillbaka i tiden, att sannolikt inga betydande skiljaktigheter då ännu hunnit utveckla sig inom folkspråket i landets olika egnder, ja, kanske icke ens inom hela Norden. Härom vittnar den nästan genomgående enheten inom språket på runstenarne, allt ifrån Medelpad genom Småland och Skåne till Söderjutland (Slesvik), samt derifrån genom Norge, Island, Grönland och till Man, midt emellan Fornangler, Väler och Irar.

På den tid, då landskapslagarne nedskrefvos, hvilken tid väl i allmänhet är yngre än den egentliga runåldern, hade kanske några smärre olikheter hunnit utbilda och rotfästa sig inom landskapsmålen; men samtidigt dermed hade äfven grunden tvifvelsutan redan blifvit lagd till ett gemensamt Svenskt språk, ett riksmål, som efterhand gjorde sig gällande i stort inom den egentliga riksstyrelsen, t. ex. vid alla statsförhandlingar mellan Svear och Götar. Detta gemensamma Svenska riksspråk erhöll derföre också sin äldsta fasta skriftform uti landskapslagarnes språk, hvilket åter utgick från det tungomål, på hvilket hela landets mäktige och lagkännare sins emellan afhandlade sina gemensamma saker.*) Dels uti de i verkligheten af forno aldrig stora skiljaktigheterna emellan landskapens folkmål, och dels uti det nyss omtalade gemensamma lagspråket, som jämnförelsevis tidigt nog började göra sig gällande, bör man utan tvifvel söka orsaken till den i det hela ganska ringa olikhet, som änn' i dag förefinnes mellan nästan hela det nuvarande

*) Jf. Rydqvist, Sv. Språkets Lagar, I. 178, 348.

Sveriges alla landskapsmål; kanske med undantag af ett par, tre syd- och vest-svenska. Olikheterna inom de nutida munarterna kunna nämnligen icke sägas vara grundade på forntida skiljaktigheter, utan de äro snarare alster af tiden, såväl när afvikelserna blott höras i uttalet, som när de äfven framträda i ordförrådet. I förre fallet äro de jämnförelsevis ganska unga, *) och i det senare bero de alldeles icke, eller åtminstone i högst ringa mon, på någon urgammal och genomgående olikhet mellan landskapens språk, utan förnämligast på den större eller mindre trohet, med hvilken folket å ena eller andra stället bibehållit språkarfvet rent och oblandadt ifrån forntiden.

Med Gotländskan förhåller det sig något annorlunda. Hon utgör nämnligen ej allenast ett af nutidens från rikssvenskan mest afvikande landskapsmål, med ett mycket egendomligt uttal och ljudsystem, samt ett stort antal egna ord och benämningar äfven på ganska vanliga ting, utan en del af dessa egenheter hafva funnits till redan uti den äldsta tid, om hvilken häfderna tala. Egenheterna i Gutniskan (såsom man för korthetens skull kunde benämna Forngotländskan), förnämligast med afseende på ljud och ljudbeteckning, kunna efter ursprunget delas i flere olika slag. De äro dels hvad man kunde kalla allmänt Forngermaniska, **) — och då stundom Förisländska — dels af mera rent Fornnordiskt eller Fornsvenskt lynne, och dels af särskildt Gutniskt eller Gotländskt (Nygotländskt) slag. Till de allmänt Germaniska höra de urgamla tveljuden *ai* och *au* (Isl. *ei*, *au*), hvilka städse funnits och ännu i dag lefva i Gotl.; men Gutn. egde derjämnte *þ* i fullt bruk, och om hon också icke så strängt åtskilde de tre tandljuden *d*, *t* och *þ* som Gotiskan, så egde hon dock i behåll *þ* både i udd-, mid- och slut-ljudet (an-, in-, auslautend, Grimm), såsom uti *þula*, *broþir* och *bruþ* d. sg., Got. *þulan*, *broþar* och *bruþ* a. sg., hvilka ej hunnit försvagas till Isl. *þola*, *bróðir*, *brúð*. Lemningar af Förisländska former äro de med ett *n* slutande ändelserna uti præs. och ipf. pl. conj. *hafin*, *qwamin*, Got. *habaina*, *qwemeina*, hvilken ändelse äfven finnes i den öfriga fornsvenskan, liksom uti nom. sg. f. och pl. n.

---

*) De yngre tveljuden i Gotländskan hade sannolikt icke börjat att göra sig gällande förr än under 16:de, kanske först under det 17:de årh. Åtminstone finnas de icke, hvarken i de yngsta runinskrifterna af år 1514 och sporas t. o. m. icke i den af 1572, eller i den yngre handskriften af Guta Lag från år 1587, hvilken dock grundar sig på en urskrift af år 1470. — Ej häller funnos några tveljud i Dalskan vid Kalmar-unionens slut, att döma af åtskilliga ordspråk, som omtalas från Gustaf Vasas Dalkarlar.

**) Med Germaniskt menas här naturligtvis aldrig blott Tyskt, utan det som är gemensamt Tyskt och Nordiskt, hvilket åter Danskarne, efter Rask, pläga kalla Gotiskt.

af några pronomina Gutn. *þaun, engun,* FnSvensk. *þön, ingin,* samt i pl. af vissa comparativer, *lengrin* (skulle på Got. vara *langizans*) *) och *flairin;* likaså det äfven i andra LL. brukade *sina* g. sg. (sui), Isl. *sín,* Got. *seina.* Mera uteslutande Gutniska egenheter äro det i treljudet *iau* splittrade Gotiska och Forn-nord. tveljudet *iu,* samt att det långa *ā* och *ō,* Isl. *á, ó,* omljuda till *e* och *y,* Isl. *æ, œ,* hvilka utmärkande egenheter ännu till det mesta fortlefva i Gotl. Vidare att det gamla Nord. *a* i vissa tillfällen öfvergått till *e,* t. ex. uti de masculina och neutr. substantivändelserna *ari* och *skapr,* som blifvit *eri* och *skiepr, domeri, hunderi, raiþskiepr,* m. fl. Den mest utmärkande egenheten hos den nuvarande Gotl. äro alla verkligen långa sjelfljuds öfvergång till tveljud: *í* till *ei, ú* till *äu, ý* till *öi.*

Egendomliga ord i Gutn. och till en del i Gotl. äro: *ag* groft myrgräs, *banda* fredskrets, *bandi* m. band, *fastr* osnöpt, *garlakr* beredd, *hogsl* (se Schlyt. Gotl. Lag., Gloss.), *kerldi* n. mankön, *kleti* n. förrådshus, *legwita* f. rya, underbreda, *loyski* n. bar fläck, *sauþr* m. brunn, *swela* dröja, *þiauþ* n. menniska, hjon, m. fl.

Redan dessa korta antydningar visa, att Gotländskan utgör ett eget landskapsmål, hvilket sjelfständigt bestått ifrån äldsta tider intill denna dag. Det bör derföre vara upplysande för Svensk och Nordisk språkforskning att ega Gotländskans äldre språkqvarlefvor samlade och behandlade på ett ställe. Dessa äro visserligen hvarken många eller särdeles rikhaltiga, men de innehålla likväl tillräckligt, för att man deraf kan göra sig en temmeligen klar föreställning om språkets art och kynne; särdeles om de behandlas med blicken beständigt fästad på öns nu lefvande språk. Går man åter icke till väga på detta sätt, så stadnar man ofta i villrådighet om rätta meningen med månget språkförhållande och begår misstag, som eljest kunde hafva undvikits. Men det är icke nog att hafva dessa språkliga minnesmärken sålunda samlade, för att underkasta dem en jämnförande bearbetning, de böra äfven ordnas efter en bestämd plan och med begagnande utaf en följdriktig och efter språkets verkliga lynne och beskaffenhet lämpad rättskrifning. Ett försök att åstadkomma något sådant kommer här att göras, och är arbetet ämnadt att bestå af tre afdelningar: 1. Texten af samtliga Gutniska språkurkunder, hvarefter framdeles komma att följa 2. Utkast till en Gutnisk formlära, och 3. Ordbok.

*) Egentl. *laggizans;* men i denna skrift begagnas i detta och några liknande fall ett med det vanliga Nordiska mera öfverensstämmande skrifsätt af de Gotiska orden, t. ex. *h* framför *w* och *w* efter *q,* m. m.

Gutniska Urkunder.

Det Gutniska språket finnes bevaradt till våra dagar uti urkunder, hvilka dels äro nedskrifna med vanlig medeltidsstil på pergament eller papper, dels med runskrift ristade uti sten eller metall. Af förre slaget äro: Guta Lag och Guta Saga, skrifna å pergament, och Tillägget till Guta Lag efter en yngre pappershandskrift; af det sednare äro: Runinskrifterna, de flesta utgörande grafskrifter, jämnte några få af annat innehåll, nästan alla ristade i sten, med undantag allenast af två i järn (N:o 70 och 104), några ristade eller med färg och rödkrita skrifna på kyrkoväggars kalkrappning (N:o 62, 67—69, 75—79, 132, 133, 162, 163), sam tvänne klockoinskrifter (N:o 101, 108). Egen i sitt slag är den allenast fyraordiga inskriften N:o 204, som med munkstil är graverad i messing å handtaget till en gammal järnaln.

1. Guta Lag. *) — Utgifvandet och behandlingen af denna till nedskrifningstiden väl icke äldsta, men i många fall till språkformen ålderdomligaste af de Svenska landskapslagarne, har blifvit en jämnförelsevis icke så svår sak, sedan man eger den utmärkta och förträffliga 1852 års upplaga af Hr Professorn D:r SCHLYTER. Att en efterföljande bearbetare, som behandlar samma sak, men till en del utur en något skiljaktig synpunkt, skall finna eller tro sig finna ett och annat att anmärka, komma till en och annan skiljaktig åsigt, föreslå en och annan förändring, skall icke väcka hvarken förundran eller missbilligande hos den vördnadsvärde Utgifvaren, som haft den afundsvärda lyckan att genom en sällsynt förening af djup lärdom, ovanlig skarpsinnighet, ihärdighet och flit under ett tredjedels århundrade, i sina landskapslagar åt sig uppresa ett minnesmärke, hvartill få länder lära kunna uppvisa något motsvarande, och öfver hvilket både han sjelf och fosterlandet kunna känna sig lika stolta.

Angående den närmare beskrifningen på de Gutniska fornhandskrifterna, deras ålder och förhållande till andra lagböcker, hänvisas till Företalet till Gotlands-Lagen, **) der allt dithörande är på det fullständigaste behandladt. Det antages der, att den äldre handskriften af Guta Lag med det historiska tillägget,

*) Namnet Guta Lag, d. ä. Gutars (Gotländingars) synes vara det mest passande; först emedan de forntida lagarne oftast benämndes efter landskapens innebyggares då varande namn — såsom Suþer-, Westmanna Lag — och sedan derföre, att detta namn brukas i lagen sjelf: *Lag Guta*, 2. 1, 13. 14, samt att öboarne ännu kalla sig sjelfve Gutar.

**) Härmed menas alltid den Schlyterska upplagan.

som kunde kallas Guta Saga,*) är nedskrifven omkring midten af 14:de årh., och således liktidigt med de Gotländske runstenarne N:o 20, 22 och 59, hvilke äro från år 1350. Men det kan förflyta många år från den tid, då en urkund allra först författas och skrifves, och till den, då en viss afskrift deraf tages. De skäl, som i ofvan nämnda Företal (isynnerhet s. VI och IX) anföras för "att Gotlandslagen ej kan antagas vara äldre än från senare hälften eller närmare slutet af 13:de århundradet", synas mig icke fullkomligt afgörande, ehuru det naturligtvis kan vara svårt att uppställa någon viss annan äldre tidepunkt för författandet. Bland skälen för den antagna åldern anföras vissa till tiden bestämbara lagstadgandens befintlighet i lagen; men det är väl icke otänkbart, att en senare tids stadganden vid en förnyad afskrifning af en lag kunna inflickas uti den för öfrigt vida äldre texten. Derjämnte synes mig det ifrån språkets beskaffenhet hemtade beviset för Lagens och Sagans jämnåldrighet icke vara tillfyllestgörande. Språket säges nämnligen vara lika i dessa. Men vid en noggrann jämnförelse dem emellan, upptäcker man dock vissa skiljaktigheter, hvilka icke tyckas kunna förklaras på något annat sätt, än att bägge äro affattade af olika personer på skilda tider, ehuru kanske ändock en och annan olikhet i ord och ändelser kan hafva blifvit utjämnad af senare afskrifvare. Men den här antydda olikheten emellan språket i lagen och i sagan sträcker sig likväl icke till hela lagens text, utan befinnes ega rum emellan de första 61 kapitlen å ena sidan, samt slutkapitlen 62, 63 och 65**) och Guta Saga å den andra, hvilket senare synes tillhöra en något yngre tid.

Att detta 61:sta kap. vid lagens uppställning eller under något visst skede varit det sista, visar sig ovedersägligen derutaf, att det slutar med följande ord: *þet ir ok semþ sik, et þet iru lag, sum hier ir skrifat i; þet skulu allir menn halda. þa en neqwarar atbyrþir kunnu þar uerþa, sum ai hittas hier i, þa skulu þar slitas miþ domera tali, ok* [*þair*] *þet sueria, et þet sein ret Guta lag ok siþan skrifas hier i.* Att nästa kapitel, det 62:dra, är senare tillagdt, synes också allra bäst af det uppslag, hvarmed det börjar: *Hitta ier þet, sum nylast war takit um loyski.* Åtminstone detta innehåller således lagbud, som senare blifvit fogade till den äldre såsom ett afslutadt

*) Uti den långa lista på Isländska och Nordiska sagor, som finnes upptagen uti *U. von Troils* Bref rör. en Resa til Island 1772, ss. 147—169, kallas hon Gotlændinga Saga.

**) Kap. 64 tillhör den första och äldre afdelningen, då det rätteligen skulle haft sin plats näst efter kap. 24, men genom misstag der blifvit öfverhoppadt. Jf. Schlyt. s. 61 not. 56 och 91 not. 14.

helt bestående lagen. *Hitta* är också en yngre försvagad form af den äldre *þitta* pron. n. detta, som ingen enda gång läses i de föregående äldre kapitlen och ej häller på de äldre runstenarne med det renaste språket; ty det är först på de allra yngste med ett betydligen försämradt språk som man träffar sådana former som: N:o 132 *hita*, 126, 187 och 145, 153 *hinna*, *hina* (för *þitta*, *þinna*, detta, denna), m. fl. Det duala pron. *hwar* (Isl. *hwárr* hvilkendera — af två) står också uti dessa tre kapitel flere gångor i stället för det plurala *hwer* (Isl. *hwerr* hvilken — af många), under det att denna förvexling är högst sällsynt i alla de föregående kapitlen.

2. Guta Saga. — Ehuru denna saga till omfånget icke är särdeles stor, eger hon likväl den icke ringa märkvärdigheten att vara den enda verkliga, på landets eget språk skrifna fornsaga, hvilken Sverige eger. Berättelsen om Gotlands första "hittande" och bebyggande af Thjelvar kan man naturligtvis icke tillägga någon särdeles stor vigt, då landet — hvad dess många forngrafvar från brons- och stenåldern tyckes utvisa — troligen varit bebodt af andra stammar långt före de Skandinaviska folkens invandring till Norden. Den bekante runstenen i Östergötland vid Österskams by i Ö. Nykyrko-socken (Liljegren N:o 1115), hvilken Hadorph anför i företalet till Gothlandz-Laghen, och hvilken äfven Schlyter (s. 317) synes anse för en antaglig hemul, torde likväl icke med sitt innehåll bevisa, hvad de fleste forskare antagit, nämnligen att han skall vara rest öfver just den nämnde Thjelvar. Inskriften lyder sålunda: *þurir sati stain at þialfar, faþur sin, iar stranti a Kautaun;* och på stenens andra sida: ...*sun, iar buki* (?) *a Kautau*... *truista sina* (Thorer satte sten efter Thjalvar, sin fader, som strandade (eller landsteg?) å Gautön (?). — ... son, som bodde (?) å Gautö ...). Det är först och främst ganska tvifvelaktigt, om de båda namnen äro de samma; ty stenens *þialf-ar* och sagans *þiel-war* l. *þielw-ar* kunna vara alldeles rotskilda. Men ännu betänkligare är det att antaga, att Gotland någonsin i sjelfva forntiden ansågs eller kallades för en ö. Man var icke då så van som nu att ifrån barndomen med sådan lätthet öfverse land och öar, blott med en blick på kartan. Gotland var då ett land liksom Island, Irland, Hjaltland; t. o. m. det Engelska Man benämndes knappast för en ö. Dessutom kunde dess namnform aldrig varit *Gaut-*, utan *Gut-* eller *Got-au*. Sluteligen är det nästan omöjligt, att man på den tiden skulle kunnat bruka slutartikeln, särdeles i fråga om ett namn, såsom vid *Gaut-aun*, hvilket dessutom här ovilkorligen skulle varit *Gaut-auna*. Och sist, skulle då Gotland icke blifvit både funnet och bebygdt

flere århundraden förr än denne runsten restes i Östergötland, hvilken icke kan vara äldre än från 1100-, allra högst 1000-talet, då likväl redan både kristendomen predikades och kyrkor der byggdes vid denna tid?!

Det är likväl otvifvelaktigt att sagan, såsom SCHLYTER ganska riktigt anmärker, moste vara grundad på äldre sägner, ehuru nedskrifven i en långt senare tid. Sagogrunden till dessa berättelser är så mycket säkrare af fornaste art, som hon t. o. m. eger ett par små skaldeverser af rent Nordisk form:

Allt ir baugum bundit
Boland al þitta warda m. m.

Och således saknar hon icke ens det, som i all Nordisk saga med rätta anses som ett af de yppersta bevis på hög ålder och äkthet. Denna Sagans nedskrifningstid anser nämnde Förf. (s. IX) icke kunna sättas längre tillbaka än till år 1318, på grund af hvad som uti 6:te kapitlet bestämmes för det fall, att krönt konung blifver fördrifven från sitt rike, hvilket synes vara föranledt af det, som händt konung Birger Magnusson. Hon skulle således vara yngre än den äldste till tiden bestämbare Gotländske runstenen N:o 63, hvilken med någon sannolikhet kan hänföras till år 1305. Härvid bör likväl icke lemnas oanmärkt, att hela detta stycke om konungs fördrifning, som just utgör hela Guta-Sagans slut, står i ett ganska löst sammanhang med allt det föregående, och att det onekligen i hög grad har utseendet af att vara ett senare gjordt tillägg.

Angående språkets förhållande i Sagan och lagens tre yngre slut-kapitel, 62, 63 och 65, jämnfördt med den sist nämndas äldre delar, kap. 1—61 och 64, så kan, utom hvad som ofvanföre derom är nämndt, följande ytterligare anmärkas. Uti Sagan (under hvilken benämning jag för korthetens skuld här äfven innefattar de 3 yngre lag-kapitlen) träffas de äldre ordformerna *et* och *miþ* blandade med de här jämnförelsevis yngre *at* och *meþ*, liksom uti Lagen (hvarmed här menas blott de nyss omtalade äldre kapitlen); men under det att de yngre formerna äro de allmännaste i Sagan, förekomma de mycket sällan och nästan blott undantagsvis i Lagen. De yngre formerna *haitir* præs., *men* conj., *(Leon-)kopungr*, ändelsen *skapr*, *fyr en* (förr än), äfvensom *mindri* comp. och *raþir* præs. träffas endast i Sagan, då de motsvarande äldre: *haitr*, *en*, *kaupungr*, *-skiepr*, *fyr þan*,*) *minni* ensamt tillhöra Lagen. Ännu mera betecknande är det, att den rent Nordiska formen *margir* pl. (månge) allenast brukas i Lagen, då deremot den yngre och mera Tyska

*) I GS. förekomma dock *hiskep* och *raiþschep;* — och *þan* conj. läses en gång (35. 4), men eljest *en*.

mangir (Got. *managai*) uteslutande begagnas i Sagan och uti Lagens ännu yngre handskrift B. Utaf de vigtiga verberna vara och varda träffas den för Gutn. jämnförelsevis ålderdomligare formen *wera* inf. 7 ggr och den yngre *wara* 5 ggr i Lagen, men Sagan nyttjar *wera* ingen enda gång, utan blott *wara*. Lagen har det äldre præs. *ir* och *iru* 124 och Sagan 9 ggr, hvaremot det yngre *ier* och *ieru* finnes i den förre blott 58 ggr och uti den senare 6 ggr. Det äldre *werþa* inf. finnes i Lagen 2 ggr, men *warþa* ingen gång, och tvärtom den jämnförelsevis yngre *warþa* i Sagan 4 ggr, men i Lagen ingen. Likaså har Lagen *werþr* præs. 38 ggr och *warþr* bara 1 gång, då Sagan icke har det först nämnda någon enda gång, men det sist nämnda 2 ggr.

Af det anförda tyckes det visa sig, att Lagens affattning moste vara äldre än Sagans, och jämnför man derjämnte den förre med de till tiden bestämbara äldsta runinskrifterna, N:o 63 och 58 af åren 1306 och 1326,*) så synes det i sanning icke vara något allt för djerft antagande, att Guta Lags äldsta del moste vara samlad till ett helt åtminstone ett helt, kanske halftannat århundrade före dessa runinskrifter. När då SCHLYTER, som mera fäster sig vid hvad man kunde kalla de historiskt juridiska skälen, bestämmer Gotlandslagens affattningstid till den senare eller siste delen af det 13:de årh., så anser jag deremot, att denna tid snarare kan sättas före än efter året 1200.

De sago-historiska underrättelser, hvilka Sagan meddelar, äro visserligen få till antalet, men likväl icke utan en viss vigt. Så t. ex. berättelsen om utflyttningen genom *Ryþsaland* **) till Grekland, der desse utflyttare sedan blefvo qvarboende, hvarvid tillägges: "och änn' hafva de somt af vårt mål". Om denna sägen också icke just bevisar, att en så stark utflyttning, som härvid moste förutsättas, verkeligen skett på en gång från sjelfva Gotland, så styrker det dock ytterligare ett äfven från annat håll ***) angifvet förhållande, nämnligen att Germanisk-talande Goter, kanske äfven med någon tillblandning af Nordisk-talande Gutar, någorstädes inom det Grekiska eller Byzantinska riket

---

*) N:o 63 (hvars årtal dock ej är fullt säkert) har dock de mindre goda formerna *oarn* och *suntahr*, för *warn* (vår) och *sunutahr* l. *-takr*, och N:o 58 har *gera*, *hisan* och *Buthiþi*, för *kiara*, *þisan* och *Buthaiþi*.

**) På detta sätt torde man böra upplösa urskriftens *Ryzaland* (32. 11, 34. 16), då *z* genomgående brukas för *þs*, *ds*.

***) Såsom de Tetraxitiska Goterne på Krim, hvilke omtalas af den Brabantske munken W. Ruysbroek (Rubruquis) 1253, af Venetianaren Josaphat Barbaro 1436, samt ännu af det kejserliga sändebudet Busbeck omkring 1457—64, — (och således mycket senare än de yngste Gotländske runstenarne!) Jfr. v. d. Gabelentz o. Löbe: Ulfilas II. 2. s. 9.

ännu ganska långt ned i tiden hållit sig. Desse stamfränder kunna Gutar, som drogo till Miklagård eller Jorsala, hafva påträffat, och, öfverraskade af tungomålens likhet, hafva ansett för gamle landsmän, och på detta sätt kan sägnen hafva upprunnit. Att slika resor skedde från Gotland fulltygas af Sjonhems-runstenen N:o 89 öfver en *Roþfos* (Isl. *Hróðfús*), som på utfärden vardt sviken af *Blakkumenn* eller Valacker.

En af Sagans hufvudpunkter är berättelsen derom, att Gutarne sjelfvilligt gingo under Sveakonungens lydno (kap. 2), och att de samtyckte både till att betala honom skatt och äfven att bistå honom med sju snäckor på hans ledungstog (kap. 6), eller att, om de icke förmådde utrusta fartyg, i ledungslame erlägga 40 marker penningar för hvarje uteblifven snäcka. Ehuru denna berättelse eger alla kännemärken att vara fullkomligt sann, så bör ändock hvarje nytt intyg derom vara välkommet, särdeles då det utgår från ett motsatt håll. Blott en half mil snedt öfver fjärden från det gamla Sigtuna, och således omkring 3 mil söderut från Uppsala står, på Thorsätra gärde i Ryds socken, en runsten med en högst märkelig inskrift. Om innehållet kan i hufvudsaken intet tvifvel uppstå, ehuru inskriften visserligen behöfver en noggrann omgranskning, då den eger ett dunkelt och svårläst ställe, som är skrifvet med starka förkortningar. Liljegren har i sitt försök (Runurk. N:o 325, jf. Bautil 271) att ifylla det bristande påtagligen icke träffat det rätta, och något annat och bättre i den vägen har jag icke sett. Inskriften lyder efter Bautil (N:o 271) sålunda: *Skuli . auk . Folki . lata . reisa . þinsa . stein . eftr . broþur . sin . Husbiorn . hnusiokuti . þa . þir . kialt . toku . a Kutlant.* Allt är här klart och lätt begripligt, utom det besynnerliga *hnusiokuti*. Det är tydligt, att man här har för sig en i förkortning skrifven underrättelse, hvilken man kanske t. o. m. med flit velat göra dunkel och tvetydig, emedan derutaf eljest kunnat uppstå obehag för efterlefvande, t. ex. gäldande af dråpsböter eller något dylikt. Och vi skola också se, att man derutur kan få tvänne om icke flere olika meningar. Jag skall åtnöja mig med att framställa trenne olika förslag, ehuru flere kunde göras.

Vid svårlästa runskrifters tolkning, särdeles om de äro hopskrifna utan skillnad mellan orden, bör man märka följande. Raden får afskäras i ord, hvarest lämpligast kan vara, och då i äldre runskrift sällan någon runa skrifves dubbel, har man rätt att öfver allt tänka sig möjligheten att hvarje enkel runa kan fordra att läsas två gångor (t. ex. i den ofta förekommande meningen: *Kuþ hialbi hansalukuþs* [*hans salu uk Kuþs*] *muþir* (Gud hjelpe hans själ och Guds moder). Vidare kan *b* äfven betyda *p*, *k* äfven *g*, *t* äfven *d*, *u* äfven *w*, o. s. v.

Man ser genast, att åtskilliga uteslutna bokstäfver moste ifyllas på det ofvan antydda stället, om det skall blifva någon mening af, och Liljegrens försök är detta: *han vasi o kuti . þa . þir* . m. m. Då han icke lemnar någon vidare förklaring eller öfversättning, kan man endast gissningsvis antaga, att han trott meningen vara: Han var å Gotland (?), då de gäld (skatt) togo å Gotland; men det är tydligt, att det icke så kan förstås. Jag föreslår åter följande: 1. *Han wa sio Guti, þa þir giald toku a Gutland,* han drap sju Gutar, då de upptogo skatten å Gotland; — eller: 2. *Han was siok uti, þa þir,* han var sjuk ute (borta på färden), då de; — eller: 3. *Han wa sio-kuti* l. *sio kuti, þa þir* m. m., han drap sjö-kutar eller sju kutar (d. ä. hafssjälar, själhundar), när de voro på skattekräfningsfärden på Gotland. Det kan knappast vara blott och bart en slump, att dessa ord med så ringa förändring kunna fås att betyda så olika saker. Det är dessutom ganska sannolikt, att desse Svea-konungens skattekräfvare icke alltid voro så kärkomne gäster bland de stridbare Forn-Gutarne, och att således tvist lätt kunde uppstå emellan dem och öboarne; och det känna vi mer än väl, att det på den tiden sällan var långt emellan ordstrid och blodigt huggskifte. Konungen moste likväl antagas hafva varit angelägen om att icke onödigtvis uppreta det aflägsna och troligen svårstyrda öfolket, hvarföre han nog strängeligen ålade sine sändemän att iakttaga ett lugnt och fogligt uppförande. Men uppkom nu det oaktadt strid, hvaraf dråp blef följden, så kan man väl taga för gifvet, att han strängt skolat beifra sådant, särdeles om orätten var å sändemännens sida, och att dessa derföre skulle låta sig angeläget vara att i det längsta söka dölja det skedda. Men å andra sidan ansågs det på den tiden medföra en så utomordentligt stor berömmelse att i strid hafva fällt sju motståndare, att det skulle varit nästan omöjligt att helt och hållet förtiga sådant. Då nu en händelse, sådan som den här antydda, på den tiden ganska lätt kunnat tilldraga sig, så ligger ingenting orimligt deruti, att ett fyndigt och skarpsinnigt hufvud kan hafva hittat på detta sätt att få det fräjdstora dådet bevaradt åt efterverlden, under det att man tillika skyddade sig för betungande efterräkningar genom sjelfva inskriftens tve- eller flertydighet.

Med följdriktig Fornsvensk rättstafning skulle inskriftens utseende blifva detta: *Skuli auk Folki lata* (l. *litu) raisa stain iftir broþur sinn Husbiorn; hann wa siu Guti* (l. *Guta)* l. *hann was siuk(r) uti,* l. *hann wa sio-kuti* (l. *siu kuti), þa þair giald toku a Gutland,* — och på Isl. *Skúli ok Fólki láta (lètu) reisa stein eftir bróður sinn Húsbiörn; hann wá siau Gota* l. *war siúkr úti* l. *wá sió-kuti* l. *siau kuti (sela), þá þeir giald tóku á*

Gutland. — De enda svårigheter, som vidloda dessa tolkningar, äro, att acc. pl. af *Gutar* borde varit *Guta*, dock kan möjligen en form *Gutir*, med acc. *Guti*, då äfven hafva funnits, eller ock kan *i* vara ett rist- eller läsfel för *a*. Vidare borde der hafva stått *siukr* nom., icke *siok* acc., efter andra tolkningen; men en sådan frihet kunde väl tagas, när man just ville skrifva dunkelt. Slutligen finnes väl icke, mig veterligt, något ord *kutr* m. upptecknadt i någon Nordisk sagobok el. dyl., men dess fornhemul moste i alla fall antagas obestridlig, enär ordet i denna och närskylda betydelser ännu lefver hos de flesta Svensk-talande rundt om Östersjön, samt Finska och Bottniska vikarna. Gotländskan eger t. o. m. ingen annan benämning på detta djur, än *käut* l. *kut*, och de mycket stora, som gå långt ut till sjös, kallas *gra-käutar*. För öfrigt är *wa* ipf. af *wega*, dräpa, och *was* är den äldsta formen för *war*, ipf. af *wara*, Isl. *wera*, Got. *wisan*. — Vi hafva sålunda fulla bevis för Gotlands urgamla skattskyldighet under Svea konung, och det såväl från de skattegifvandes som från skattetagarens sida.

3. Tillägg till Guta Lag. — Dessa tillägg utgöras af de kapitel, hvilka uti den Schlyterska upplagan äro särskildt bifogade efter den yngre handskriften B., emedan de icke finnas uti den äldre A. Till dessa bör man äfven räkna alla de olika läsarter, som ifrån först nämnda handskrift finnas införda i noterna under texten. Språket är i denna handskrift mycket försämradt och vida mindre ålderdomligt, än uti handskr. A.; ja, mycket mindre rent, än man skulle tro om en afskrift, som uppgifver sig följa en urskrift af år 1470, särdeles om man jämnför det med språket i runinskrifterna från denna tid. Man kan således med skäl derutaf draga den slutsatsen, att språket blifvit ej obetydligt lämpadt efter språkbruket på ön omkring år 1587, då afskrifningen skedde.

Den rättskrifning, som här blifvit begagnad för dessa Gutniskans eller Forngotländskans förnämsta urkunder, har, såsom redan förut blifvit anmärkt, så mycket som möjligt blifvit bragt till enhet och följdriktighet, hvilket dock ingalunda utesluter en och annan afvikelse ifrån regeln i några enstaka fall, när sådana afvikelser varit grundade på förhållanden, som redan synas hafva vunnit stadga inom språket. Angående de reglor, som blifvit följda vid textens omskrifning, hänvisas till hvad derom utförligare är framstäldt i den Allm. Anmärkningen, ss. 59—64.

Någon gång har jag sett mig föranlåten att frångå den åsigt, som blifvit hyllad af min närmaste utmärkte föregångare i Lagens bearbetande, men det har aldrig varit utan stor tvekan som jag börjat fatta en afvikande åsigt, och städse först

efter ett moget öfvervägande som jag vågat anse den för den rätta eller åtminstone såsom den sannolikare. Ehuru jag dels i noterna under texten och dels uti de påföljande Anmärkningarna redogjort för min afvikande mening i hvarje särskildt fall, samt ännu ytterligare kommer att vidröra allt sådant på sina ställen i den kommande Formläran och Ordboken; så torde det dock icke vara ur vägen att redan här på förhand i korthet omnämna några af dessa afvikelser, hvilka naturligtvis nästan uteslutande röra språket.

Prof. Schlyter yttrar (s. VI): ”Deremot bör märkas att språket i Gotlandslagen ofta är i grammatikaliskt afseende inkorrekt; och denna omständighet, som röjer början till språkets förfall, är ett vida vigtigare bevis emot en hög ålder”. Då nu så mycken vigt tillägges denna angifna inkorrekthet i grammatikaliskt afseende, såsom bevisande språkets förfall och sedan Lagens mindre höga ålder, så faller det af sig sjelft, att i samma mon som man kan motbevisa denna grammatikaliska oregelbundenhet, detta språkets påstådda förfall, desto mera försvagas också det bevis, hvilket man derifrån velat hemta för Lagens mindre höga ålder. Då de grammatikaliska inkorrektheterna särskildt blifvit nämnda, blir här ingen fråga om allt det, som kan hänföras till skrif- och rättstafningsfel, i hvilket afseende GL. också ingalunda kan anses sämre än den eljest som äldst bland landskapslagarne helsade Vestgöta-Lagen. Det är högst sannolikt, att en del af dessa påstådda språkfel angifvas i början på s. IV, der mot slutet af listan på skrif- och staffelen läses följande: ”Feminina tillägga efter *u* i gen. och dat. ofta *r*, såsom *bandur, fyþur, gatur, kunur, kirkiur, waitslur ols* &c. för *bandu* &c.” Men detta *r* är alldeles icke ditkommet genom något skriffel, utan är tvärtom en verklig ålderdomens perla, en af de högsta prydnaderna för Gutniskan och ett af de mest afgörande vittnesbörden för dess höga Germaniska adel. Men då denna ändelse, med endast ett par högst sällsynta och hittills nästan obeaktade undantag, inom hela den Nordiska fornlitteraturen endast förekommer i Gutniska språkqvarlefvor, var det icke att undra på, om hon kunde blifva förbisedd af äfven en föröfrigt så noggrann forskare; särdeles som syftemålet med hans arbete sträckte sig vida längre, än blott till språket. Detta förbiseende har likväl vållat något missförstånd i fråga om dessa femininers casus, samt till följe deraf om de casus, hvilka styras af vissa præpositioner. Gutn. har nämnl. bibehållit detta *r* såsom slutljud för de svaga femininernas genitiv-ändelse i sing., och hvilket således, efter hvad man just härutaf kan sluta, i en aflägsen förhistorisk har tillhört hela det Nordiska språket, men hvilket eljest nästan öfver allt

bortfallit, utom i Gutniskan. Men denna ändelse på *-r*, eller eller på *-ur*, om näst föregående sjelfljud medtages, tillkommer i Gutn. aldrig hvarken dat. eller acc. sg., men deremot alltid gen. sg., och det utan allt undantag, utom då den står såsom förste del i ett sammansatt ord.

Detta *r* har också den mest giltiga hemul i de äldsta Germaniska språkförhållanden. I Got. äro uti den feminina declinationen af detta slag de 3 casus, gen. sg., nom. och acc. pl., till ändelsen lika, och slutande på *-ons*. Då nu i all Nordisk tunga detta *n* bortfallit och *o* öfvergått till *u* och *s* till *r*, kunde utaf detta *-ons* icke blifva något annat än *-ur*. Detta har också skett uti nom. och acc. pl., men gen. sg. har dessutom förlorat sitt slut-*r*, så att af det Got. sg. *wiko*, gen. *wikons*, nom. pl. *wikons*, acc. *wikons*, har blifvit ett allmän-Nordiskt *wika*, g. *wiku*, n. pl. *wikur*, a. *wikur*. Ett undantag ifrån denna Nordiska allmännelighet har nu, som nämndt är, allenast Gutniskan att uppvisa, i det hon bibehållit alla dessa 3 casus lika och på *-ur*, och således har t. ex. *kirkia,**) g. *kirkiur*, n. pl. *kirkiur*, a. *kirkiur*. Denna form för gen. sg. i det sv. fem.**) är den enda i GL., och iakttages alltid, utom i sammansättningar, der den åter städse bortkastar sitt *-r*, utom uti det enda ordet *waitslur-ols*, samt kanske i runinskriften N:o 50 *kirkiur-presta* och *kirkiur-tawegh*. Jag har här redan ett par gångor antydt, att Gutn. likväl icke är alldeles ensam om denna sällsynta casual-ändelse. Hon träffas nämnligen också å 4 Svithjodska runstenar, af hvilka 2 finnas i Uppland (Lilj. N:o 71 och 2011) med namnet *Ikur* g. sg. af *Ika* (*Inka* l. *Inga*) f., 1 i Gästrikland (Lilj. 1054) med namnet *Runur* g. sg. af *Runa* f., samt 1 i Södermanland (Lilj. 871) med *kunur koþrar*, Isl. *kunu góðrar* g. sg. f. (den goda qvinnas). Dessa fyra intyg från sjelfva det gamla Nordiska hufvudlandet Svithjod äro högst vigtiga, då de bevisa, att ändelsen verkeligen en gång varit Fornsvensk och således äfven allmänt Nordisk.***) Men icke nog med denna hemul af forno; ändelsen lefver dessutom ännu i dag qvar i Gotländskan i några talesätt, ehuru, förunderligt nog, nu mest i sammansättningar. På Fårö, Gotlands språktrognaste del, säges ännu: *ga til körkur* (Gutn. *ganga til kirk-*

*) Ordet *kirkia* tages, i brist på något annat fullt motsvarigt ord, som i Gutn. tillika kan uppvisa de i fråga varande casus.

**) Med st. och sv. fem. eller masc., betecknas till böjningen starkt och svagt fem. eller masc., liksom st., sv. verb är ett verb af stark eller svag böjning.

***) Det är trol. att Isl. har åtminstone ett ex. att uppvisa på denna Sv. gen.-änd. i fem., nl. i ordet *Eisur-fála* f. jättinna, af *eisa*, g. *eisu(r)* f. glödande eldmörja och *fála* den som gömmer (af *fela*), Sn. Edd. I. 552; jf. *Hyr-rokkin* f. den af elden skrumpna (*hrokkin*); anf. st. 176.

iur), *akur-döina* åk-dyna (af *aka* f. åkdon), *simpur-nät* simponät, och särdeles i en mängd fogelnamn, såsom: *hynur-*, *krakur-ägg* (Isl. *hænu-*, *kráku-egg*) höns-, kråk-ägg, *giausur-ägg* fiskgjuse-egg, m. fl.; samt af ett st. fem. *gasar-ägg* (Fornisl. *gásar-*, nu *gæsar-egg*) gås-ägg.

Det nämndes, att, till följe af missförståndet angående denna ändelses rätta beskaffenhet, misstag blifvit begångna vid bestämmandet utaf de casus, hvilka styras af vissa præpositioner. Detta gäller dock egentligen blott om tvänne af dem, nämnl. *millan (-li, -lum)* och *til*, mellan och till. I Glossarium till Gotl. Lagen läses om den först nämnda præpositionen: "*Millan* præp. cum gen. vel acc." På alla de anförda ställena äro genitiverna otvifvelaktiga, med undantag blott af två, der det styrda ordet ändas på *-ur*, och derföre torde det just vara dessa, som föranledt uppgiften, att *millan* äfven styr acc. I kap. 25 är fråga om skogstvister, och om huru mycket hvar och en egare skall hafva af ofruktbar jord, när skog och myr med sina gränsor mötas "mellan stubbe och starrtufva", d. ä. mellan fast, trädbärande mark och sid, starrbärande, hvilket uttryckes sålunda 19. 38: *þar sum þaun* (de) *mytas millan stumbla ok star-þufur*, och öfversättes med: "der som de mötas mellan stubbar och starrtufvor". Orden tagas således bägge såsom stående i acc. pl., och detta var så mycket lättare att falla på som dessa bägge ord ändas just på samma sätt i acc. pl. som i gen. sg., så snart man nämnl. antager *-ur* för att äfven tillhöra denna senare casus; *stumbli* m., heter nämnl. *stumbla* både i g. sg. och acc. pl., och *þufa* f., heter *þufur* i både desse casus. Med antagandet af *-ur* såsom genitiv-ändelse undviker man då att förutsätta brott på en så genomgående Fornnord. språkregel som att *millan* städse styr genitivus. Det andra fallet träffas i GS. k. 5, der det står 35. 2: *millan Walborga-messur ok helguna-messur*, der *messur* naturligtvis ej kan vara något annat än gen. sg., ehuru det i Gloss. kanske tages såsom acc. sg.

Om den andra præp. *til* antages åter, att den styr både gen., acc. och dat. Det är öfverflödigt och blefve allt för långt att här ingå uti en utförlig undersökning af hvarje särskildt fall, och jag åtnöjer mig derföre med att allenast hänvisa läsaren till alla de ställen, der *til* med gen. på *-ur* förekommer. De äro dessa: 8. 7 *til bandur sennir* till sin fredskrets, 17. 14 *til festur* till trolofning, 14. 17 *t. fyþur* till föda, 21. 18 *t. gatur* till gata, 19. 17 *t. giptur* giftermål, 5. 31, 7. 27, 23. 15, 26. 14 *t. kirkiur* kyrka, 34. 7 *t. kristnur* kristendom, 29. 20 och 35. 3 *t. messur* messa; — dessutom träffas denna gen.-ändelse i följande ord: 9. 12 *þa þarf hann hwatki wegsl eþa bandur* (*þorfa* tarfva styr gen.), 18. 11, 15 och 17 *af kunur hafþi* af qvinnas

hufvud, *nestla kunur* qvinnas häkt-märla, *slitr þu snoþir kunur* sliter du qvinnas snodder; och sluteligen: 19. 10 *til waitslur-ols* till gästabuds-öl, dryckeslag. — Uti ett enda fall, men knappast också mer än i detta enda, kunde man möjligen anse sig ega något skäl att tvifla på genitiv-egenskapen hos ändelsen *-ur*, nämnl. uti kap. 13, der det står i handskr. A.: (7. 27) *þa flyin .... niþiar .... til þairi kirkiur, sum ....* då måga fränderne fly till den kyrka, som m. m. Då *þairi* (Isl. *þeirri*) är dat. fem. af pron. demonstr. *þann, þaun, þet* den, det, så faller man lätteligen på att anse *kirkiur* som skriffel för *kirkiu*, och får sålunda *til* att styra dat. Men lika lätt är det ock att anse felet ligga i *þairi* (ty skriffel är för handen i ett af orden) och att detta borde vara *þairir*. Någon sådan form af ordet finnes väl icke annorstädes i GL:s handskr. A., men språket har omöjligen kunnat hafva någon annan ändelse i gen. sg. f., än just *þairir* (Isl. *þeirrar*), emedan denna form alldeles öfverensstämmer med de motsvarande feminina pronominal-genitiverna i GL., såsom: 8. 12 *annir* Isl. *einnar* unæ, 20. 29 *annarir* Isl. *annarrar* aliæ, 8. 8 *sennir* Isl. *sinnar* suæ. Det är dessutom så mycket mera säkert, att det allenast är genom skriffel som här kommit att stå *þairi*, för *þairir*, som handskr. B. just på detta ställe har den rätta formen *teirir* (af mig skrifven *þairir*). *) Det kan möjligen tyckas, att denna sak här blifvit genomgången med allt för stor vidlyftighet och omständlighet; men en viss fullständighet kan utan tvifvel behöfvas, när det gäller att så godt som första gången och då en gång för alla genomföra beviset för ett så märkligt språkförhållande, samt att hemula en under så lång tid alldeles förbisedd casual-ändelse för det Nordiska språket.

Å det ofvan anförda stället i Gotl. Lagens företal (s. IV) anmärkes vidare emot språkets regelbundenhet följande: "Såsom en grammatikalisk egenhet må anmärkas att genitivus stundom förekommer i stället för accusativus eller nominativus, såsom: *firi fiauratigi nata* kap. 16: 2 (här s. 10. 1 och 5), *briautr yfrsta banda* k. 26: 8 (s. 21. 12), *firi hepta-launs, taki so launs* k. 43" (26. 29), och dessa hållas trol. för genitiver, åtminstone till formen, ehuru det anses, att de egentl. hade bort vara accusativer; — och sluteligen tillägges: "*siextigi marka silfs* Hist. k. 2"

---

*) Se Anm. (s. 65) till 7. 27. — När Schlyt. öfversätter (8. 8) *þa en mandr gierir til sakar* med: "Om man begär brott" (dråp), så är det icke fullt klart, om ordet *sakar* tages såsom gen. sg. eller acc. pl.; men det står utan allt tvifvel i först nämnda casus. Detta samma talesätt förekommer trol. också 4. 20 och 8. 14, men præp. *til* har blifvit felaktigt utelemnad, så att der blott står: *sakar*.

(32. 38), der gen. pl. *marka* anses rätteligen hafva bort vara nom. (*markr*). Härtill kunde ytterligare hafva lagts genitivformen *bloþs* (i betydelse af slägt, blodsband), som synes oriktigt användt 14. 30 *miþan bloþs* (för *bloþ* nom.) *ir til*, 14. 35. *þann, sum bloþs* (för *bloþi* dat.) *ier nestr*, och 15. 27 *iru beþin bloþs* (för *bloþi* dat.) *iem-ner* äro de båda lika nära i slägten, i afseende på blodsbandet. — Till försvar för de anförda genitiverna uti talesätten *firi hepta-launs, taki so launs* vet jag intet att andraga, såvida icke till grund derför skulle ligga någon för länge sedan glömd stark ellips, i senare fallet kunde man kanske tänka på ett *taki so til launs;* men kanske bero de blott på ett genom skriffel tillkommet *s*. Nästan likadant torde förhållandet vara med *bloþs*, ehuru denna genit. snarare tyckes se ut som en stelnad form efter ett fordom fullständigare talesätt; kanske har det utgjort första delen af ett sammansatt ord (*bloþs-kyn, -ætt*, eller något annat nu okändt)? Det är derföre som jag ej vågat bortstryka detta *s* vid min omskrifning af texten.

Förhållandet är deremot ett helt annat med de under tvifvel framhållna genitiverna *nata, banda* och *marka*. *Nata* och *marka* kunna väl icke försvaras i den ställning, i hvilken de nu stå; men de kunna dock lätteligen förklaras såsom grundade på äldre, men inom Gutn. redan då småningom utdöende språkförhållanden; — *banda* kan deremot både förklaras och försvaras. — Det Isl. *tigr* st. masc., som äfven har formen *tugr, togr*, ett tiotal, decad, ligger till grund för *tíu (tihu)* och är det samma som Got. *taihun* (för *tihun*), decem (dekem), decas, *δέκα, δεκάς;* och i förening med detta substantivum bildade enheterna sedan de högre cardinal-talen. Ursprungligen böjdes de första 4 cardinal-talen (1—4) såsom adjectiver, svarande till *tigr;* de andra enheterna voro oböjliga, men *tigr* böjdes i alla fall, t. ex. *þrír tigir* nom., *þriggia tiga* gen., *fióra tiga* acc., *fimm tigum* dat. o. s. v. Sedermera stelnade dessa lefvande former uti de döda och oböjliga *þriátigi, sextigi*, af hvilka sluteligen blefvo *þriatíu* (trol. af acc. *tigu, tihu*), *sextíu*, tretio, sextio. Så länge *tigr* lefde ett sjelfständigt substantiviskt lif, styrde det det ord i gen., hvars antal det bestämde, t. ex. nom. *þrir tigir manna*, gen. *fiögurra tiga manna*, acc. *sex tigu marka* 60 marker. De oböjliga *tigi* och *tíu* brukades sedermera såsom adjectiver, t. ex. *þriátigi menn, sextíu merkr* o. s. v. Sådan har gången varit inom Isl., och det är sannolikt att det har tillgått på samma sätt inom FnSv. Men under öfvergångsskedet kan en förblandning af formerna mycket lätt hafva skett, särdeles när en yngre tids afskrifvare skulle återgifva en äldre tids verk, då de stundom afskrefvo urtexten forntroget, stundom omskrefvo och ändrade

ett uttryck, låtande ett annat qvarstå oförändradt. Det är troligt att de anförda ovanliga formerna äro alstrade under sådana förhållanden. Först har det sagts t. ex. *firi fiaura tigu* (acc.) *nata* (gen.), sedan blef det *firi* l. *um fiauratigi* (oböjl.) *netr* (acc.), såsom samma handskrift har 7. 27. På samma sätt förhåller det sig ock med det andra exemplet: först hette det på Gutn. *siex tigir* (nom.) *marka* (gen.) *silfs*, alldeles som Isl. *sex tigir marka silfrs*, så vardt det under mellanskedet 32. 38 *siextigi marka silfs* och 35. 14 *gialdin fiauratigi marka penninga*, samt sluteligen 32. 39, 40 *konungr hafi fiauratigi markr* (acc.) *silfs af þaim siextigi* nl. *markum* (dat.) Uti meningen *firi fiaura-tigi nata* skulle, i det yngre språket, præp. *firi* verka på *nata* och styra det i acc.; men så får man icke tänka sig saken här, utan *firi* verkade ännu på *tigi*, hvars substantiviska väsende då ännu likasom kändes.

Sammanhanget med *banda* är lättare utredt. Ordet förekommer 2 ggr i kap. 26, först 21. 3 *garþr .... half-þriþi elna haur til yfrsta banda*, gärdesgård halftredje aln hög till öfversta b., och 21. 12 *briautr (þu) yfrsta banda*, bryter du öfversta b. I öfversättningen tages detta *banda* på första stället såsom gen. pl. och på det andra såsom acc. pl., men oriktigt skrifvet såsom gen. pl. (se Gloss.), af *band* n. band. Men orden stå icke i pl. (åtminstone icke det senare), de komma icke af *band* och de betyda icke egentl. band. Betydelsen är nämnl. här strängt taget icke band, utan hank, vidja, störband, och i denna bemärkelse träffas ordet icke på flere än dessa två ställen i hela GL. Men ännu lefver uti Gotl. ett helt annat sjelfständigt, ehuru närskyldt ord, nämnl. *bandi* eller *bande* pl. *bandar* sv. masc., som endast har betydelsen af gärdesgårdsvidja, hank, störhank, och då kan det väl icke vara något tvifvel underkastadt, att det ju icke skulle vara just samma ord, som vi här hafva för oss i Lagen. På senare stället kan *banda* således icke vara något annat än acc. sg., och på det förra gen., samt då trol. också sg.,*) ehuru det väl möjligen äfven kunde vara pl., och kommer efter all sannolikhet af *bandi* sv. m. Gutniskan eger således trenne substantiver af roten band, alla af olika kön, nämnl. detta *bandi*, g. *banda* sv. m., hank, *banda*, g. *bandur* sv. f., fredskrets, likasom innesluten (bunden) plats, och *band* g. *bands* st. n., band.

Men det finnes äfven några andra ord, angående hvilka skulle kunna framställas en mening, som något skiljer sig ifrån den, som hyllas i Gotlands-Lagen eller dess Glossarium. Uti detta sist nämnda finnes upptaget ett subst. *skipt* n., hvilket

---

*) Jf. talesättet: *millan stumbla ok starþufur* sing., ofvanföre s. XVI och 19. 38.

dock snarare torde vara supin. af verbet *skipta* skifta. Det läses blott på ett enda ställe, 22. 42, och i detta sammanhang: *Engin Gutnisks manns sun far skipt af feþr, þau et hann baiþis*, ingen — — får skiftadt (eg. skiftat, sup.) el. skifte (Schlyt.) af (nl. sin) fader, ehuru han begär det. Ordställningen med verbum i præs. eller ipf. och ett sup. förekommer ej sällan i GL. och GS., ehuru Svenskan nu för tiden i dylika fall fordrar n. prt. pass. eller ännu hällre infinit. i stället för supin. Jag håller nämnligen före, att anförda *skipt* lika säkert är sup. som 22. 19 *iru bryþr . . . flairin ok hafa skipt* äro bröderne flere och hafva skiftat. Likaledes uti följande: 10. 7 *windr* (kan) *ai drotin (*l. 26. 7 *hann) aiþi uppihaldit*, 12. 4 *windr ai (mandr) wapni uppi-wegit*, kan ej mannen upplyfta vapnet. Här är, såsom man ser, sup. och icke n. prt. pss. tillstädes; men ännu tydligare visar detta sig uti följande fall, hvaruti dessutom præs. *far* äfven användes nästan såsom ett slags hjelpverbum, likasom *far* och *windr* i det föregående: 15. 36 *engin þy-sun far sik gyt* (sup. af *gyþa) til luta*, ingen oäkta son (eg. trälinno-son) kan genom bevisning om sin börd vinna arfsrätt (eg. får sig godgjord till arf); — *gyt* är här sup., ty om det skulle förvandlas till prt. pss., så blefve det: *far sik gytan (*l. *gyþan).* Likaså: 32. 31 *engin þaira fikk friþ gart*, ty participialt taget skulle det blifva *fikk friþ garran*, en ordställning, som deremot är ganska vanlig uti Isländskan.

Det i GL. felande, men i GLT. efter handskr. B. upptagna kapitlet om köp af trälar, börjar med dessa ord, enligt handskriftens rättstafning hos Schlyter, s. 108: *Kauper tu mans man i gard thin.* Då här just är fråga om trälköp, så kan uttrycket *mans man* icke i det hela betyda något annat än träl; men hvilken betydelse hafva dessa ord hvart för sig? Alle äro ense om, att *mans* eller rättare *manns* är gen. sg. af *mandr* l. *maþr* m., menniska, man; men ordet *man* betraktas deremot i Glossar. till Gotl. L., oväntadt nog, såsom neutr., och det göres sålunda till samma ord som det Isl. *man* n., dock utmärker ett vidsatt frågetecken någon tvekan. Detta *man* kan här likväl omöjligen vara något annat än masc., och det bör derföre skrifvas *mann.* Att detta dubbla *n* verkligen tillhör ordets stam, synes redan af kapitlets öfverskrift: *Af manna kaupi;* och att dess kön icke är neutr., utan masc., visar sig alldeles afgjordt af följande ställe, der frågan endast är om samma *man* (rättare *mann); þa en hann warder brigder i heldi, þa haiti (*l. "*huti*"*) þu sala þinn . . . . gieri hann þa mann (*l. "*man*"*) þir haimulan.* När nu adj. *haimulan* står i acc. sg. m., och när pron. *hann* dessutom användes på detta *man*, så lär intet tvifvel vidare kunna uppstå om denna sak. Det som har orsakat missförståndet är

först, att ordet städse (utom i *manna* g. pl.) skrifves *man*, med blott ett *n* (men det tillhör just handskr. B. att sällan skrifva dubbel bokstaf i utljudet); och sedan, att det en gång skrifves *mans man*, alldeles såsom uti Isländskan, der *man* verkligen är neutr., t. ex. uti Grotta Sången (Sn. Edda, Hafn. 1848, s. 378) säges om Fenja och Menja: *þær ero at Froða at mani hafðar*, de äro hos Frode såsom trälinnor el. i träldom hållna. Betydelsen af vårt *manns mann* är sålunda: en mans man, eller en menniska, som är en annan menniskas egendom.

Ordet *oyri (l. oyrir?)* är ett masc., hvaraf alla casus förekomma i handskr. A., utom nom. och gen. sg., hvilka dock just äro de vigtigaste för bestämmandet af böjningsformen. Utaf 5. 16 *þa bytir drotin þria oyra* ser man, att det är masc., men frågan är huruvida det böjes starkt eller svagt, d. v. s. om det, i likhet med det Isl. *eyrir, eyris, eyri, eyri,* i sing. böjes *oyrir, -ris, -ri, -ri* (plur., hvaraf alla casus finnas, afgör intet i frågan), eller om det böjes *oyri, -ra, -ra, -ra.* Schlyter förklarar sig för det senare, ehuru de uti A. befintliga dat. och acc. sg. (13. 22 och 18. 26) låta *oyri*, ja, ehuru de likaledes uti B. eller GLT. (37. 34 och 37. 38) hafva samma form, och deras böjning således synes vara stark. Men skälet till antagandet af svag böjning är, att ordet en gång, nämnl. i B. (37. 36), finnes med den till utseende svaga nom. sg. *oyri*, och på grund deraf förklaras *oyri* vara skriffel för *oyra* *) alla gångor, det förekommer i dat. och acc. i båda handskrifterna. Men först kunde väl antagas, att *oyri* på detta enda ställe i den jämnförelsevis unga och föga forntrogna handskr. B. kunde vara skriffel för *oyrir*, sedan att ordet väl kunde hafva bibehållit stark böjning för öfrigt, ehuru nom. förlorat sitt *r*; **) och sluteligen att det väl kunnat böjas starkt, ännu när A. skrefs, ehuru det blifvit svagt, när B. skrefs eller afskrefs. Redan på grund deraf, att i hela A. icke finnes ett enda exempel på svag böjning, men väl två på motsatsen, skulle man väl kunna antaga för mest sannolikt eller nästan säkert, att ordet haft stark böjning; men detta har dock först blifvit en alldeles afgjord sak, när man ihogkommer, att äfven den st. gen. sg. *oyris* blifvit funnen på en runsten i Flairinge, på hvilken det omtalas, att en Hegvald *gaf et ouris (oyris) laihi* ***) till den helga kyrkan.

*) "*Oyri* (dat. et acc. *oyri* pro *oyra*, c. 19: 33; 23: 4; Add. 5: pr.)", läses i Glossar. s. 287.

**) Nästan motsatt är förhållandet med det Isl. *endir* m., ände, hvaruti den starka nom. någongång ses jämnte den svaga *endi*, under det att alle öfrige casus i sg. nästan beständigt hafva den svaga formen *enda*.

***) GR. I. N:o 7. — Således troligen åttondedelen af en marks lege (jordränta). *Ouris* borde kanske hällre läsas *oyris*, då pricken uti ᚢ lätt kan hafva blifvit otydlig.

Ordet *paskar*, hvilket i Gutn. saknar sing., liksom öfver allt i fornspråket, träffas blott tvänne gångor (6. 32 och 7. 37), och det i förbindelsen *eptir paskar*. Det är derföre fem. och ej masc., ty eljest skulle formen vara *paska;* men det oaktadt sättes det i Gotl. L:s Glossar. i fråga, att könet kan vara masc., troligen på grund deraf, att det i Ö. Göt., Söderm. och Vestm. Lagarne är masc., och i V. Göt. Lag. en gång står som masc. (II. K. 65, men i not. 93 derstädes står som fem., och likaså III. 104), hvaremot endast fem. *æpti pascher* förekommer i Uppl. L.*) — Utaf aln förekommer ingenstädes n. sg., men dess form antages i Gloss., efter några andra Landsk. Lagars föredöme, att hafva varit *elin;* som dock nom. sg. *eln* nu blifvit funnen å Guta-alnen (GR. N:o 204), torde denna form böra antagas såsom den rätta.

Ju ringare till omfånget och således mindre ordrika de urkunder äro, på hvilka hela vår kännedom om ett visst språk hvilar, desto oftare händer det att vi stadna i villrådighet, än angående ett eller annat ords kön, än angående formen för flere eller färre casus, o. s. v. Man nödgas då försöka att gissa eller sluta sig till det möjligen rätta på grund af jämnförliga förhållanden inom språket sjelft eller inom andra befryndade tungomål. Det är ganska naturligt, att en sådan osäkerhet ofta skall vara för handen inom ett så urkundfattigt språk som Gutniskan, så att man der ofta nog får öfva sin skarpsinnighet på sådant, och misstag äro dervid nästan oundvikliga. Desto mera välkommet är det då, om tviflen kunna häfvas genom senare upptäckter eller iakttagelser, såsom nyss i några fall skett. Här följa ytterligare några försök i samma väg.

Uti RYDQVISTS Sv. Spr. Lag. har redan uppmärksamheten blifvit fäst derpå, att den i GL. icke förekommande Gutn. inf. till sjunka ej kan, såsom Schlyt. antager, hafva haft formen *siaunka*, utan i stället *sinqwa*, hälst det på Gotl. än i dag heter *sinka*, och dessutom moste hafva liknat GL:s *stinqwa*. Likaså har förenämnde Förf. vederlagt antagandet, att fem. *blotan*, uti pl. kunnat hafva formen *blotir* (hvilken förutsätter en sg. *blot* f.), utan i stället *blotanir*.**) — Inf. till prt. *lustin* (12. 30) bör vara *liausta (iau* af *iu)*, icke *lysta*, om ock denna form skulle finnas i öfriga LL., — hälst ljudet ännu finnes uti det beslägtade Gotl. *liaustur* n., ljuster, Isl. *lióstr*. På grund af GL. 11. 38 *skieldr* st. præs. antages *skielda* skallra, skramla, såsom infinitivens form; men denna har dock nödvändigt varit *skella*, lik-

---

*) Uti Isl. var *páskir* fordom masc., men har numera öfvergått till *páskar* f.

**) Jf. Rydqvist Sv. Spr. L. II. 97 (not.), samt nedanf. s. 4 (not. 1), der det tillika borde hafva nämnts, att denne Förf. tillika bestyrker, att orden *firj buþni* i handskr. lika väl kunna läsas *firj buþin*.

som Isl. *skella* (ipf. *skall*). Detta *d* tillhör nämnl. icke ordets rot, utan är blott i præs. inskutet för välljudets skull, hvilket alltid sker i Gutn. mellan *l* och *r*, *n* och *r*, likasom *b* af samma orsak oftast inskjutes mellan *m* och *l*, *m* och *r*. Denna välljudsregel var äfven gällande i många Sv. fornskrifter, liksom den ännu är det i Gotl. och till en del i Svenskan. Exemplen i Gutn. äro talrika, såsom: *aldra* för *allra* g. pl. allas, *faldr* ps. faller, *mandr* man, *sandr* sann; *(h)umbli*, jf. Isl. *humall* humle (men deremot saknas det 12. 1 och 13. 17 i *þumlingr* tumme, och 16. 8 i *gamlar* f. pl., som nu i Gotl. låta *tumbling*, *gambler)*, *stumbli*, Gotl. *stumbli* stubbe; äfvenledes *hambri* dat. sg. af *hamar*, Gotl. *hamar*, pl. *hambrar* hammare (el. rättare hammar), *sembr* ps. af *semia* åsämjas, *kumbr*, Gotl. *kumbr* l. *kumbur*, i LL. *kumbær*, *kombær* kommer, o. s. v. Stundom är det likväl rätt svårt eller nästan omöjligt att afgöra, huruvida detta välljudsinskott verkeligen tillhör ordets rot eller icke; det förra är kanske fallet uti de anförda orden *sandr* (jf. Isl. *sannr* l. *saðr*, Forn-Engl. (A.-Sax.) *sóð*, E. *sooth)*, *stumbli*, jf. Isl. *stofn*, *stubbi*, *stubbr* (för *stumbr?)* stubbe och stump. Ganska förvillande blifver detta, när läppljudet verkeligen tillhört urroten, men derpå i något språk förlorats, och sist åter med tillhjelp af denna välljudslag åter insmugit sig. Sådan är t. ex. händelsen med *tandr* m. (hvartill man kan sluta af 12. 38 och 13. 4 *tendr* pl.), hvilkets *d* i Gutn. alls icke tillhör roten, såsom uti de fornaste språken: Sanskr. *dantas*, Litau. *dantis*, Got. *tunþus*, FnhT. *zand*, Lat. *den(t)s*, m. fl. Att likväl *d* icke mera är rotens utljud, ses af 10. 19 *tannum* dat. och gen. uti 10. 32 och 37. 9 *tanna(-spur)*. Märkeligt är, att Gutn. ensam bland alla Nordiska tungor har kunnat bibehålla detta ords masc. kön, liksom uti alla de nyss uppräknade fornspråken, med undantag af Litauiskan, der det vacklar mellan masc. och fem. *) Uti *timbr*, FnhT. *zimbar* timmer, är *b* rotfast; men de i Gloss. till Gotl. L. antagna nominativerna *aumr* dålig (Gloss. till Sm. L. *ömber*, eg. ömmande, öm) och *barmr* barm hade bort skrifvits *aumbr*, Gotl. *aumbur* (ond, arg) och *barmbr*, likasom *dombr* dom, *ormbr* orm och *warmbr* varm, *ainsambr* ensam (Gotl. i masc. *warmbur*, *ainsambur* l. *-br*). *Domari* hade ock bort skrifvas *domeri*, liksom *rauferi* röfvare, *hunderi* n. härad, samt GR. N:o 3 *maisteri* och 137 *kiallera* acc. *Fiurir* fyra, kan ej vara rätta formen, utan *fiaurir*, då 10. 23 *fiaurum* dat.

*) Det synes likväl nästan troligt, att ordet tand var masc. i den aldra äldsta Nordiskan; ty man hade väl på den tiden knappast kunnat gifva en beundrad konung ett feminint tillnamn, och derföre har Sigurd Rings medtäflare troligtvis icke hetat Harald *Hilditönn* (fem.), utan *Hilditannr* l. *-tandr* (masc.).

och *fiauratigi* kunna uppvisas, ehuru den Gutn. förvandlingen från *iu* till *iau* icke finnes i *fiurtan* (trol. för positionens skull) eller i *fiugur* n., hvilket kanske rättast borde skrifvas (såsom 10. 17) *fiuggur* (måhända för *fiuþgur*, och detta för *fiuþwur*, jf. Got. *fidwor*, *fidur-*, FnE. *feower*, *fyðer-*, Sanskr. *ćatur*, *ćatvâr*, Litau. *keturi*, quatuor). — Då det ännu i Gotl. låter *kvikur*, så borde detta Gutn. adj. trol. äfven skrifvas *qwikr* lefvande, qvick, ej *qvikkr* såsom i Gloss. Der antages också ett verbum *noytga*, på grund af det troligtvis blott genom skriffel tillkomna 10. 9 *noytgat* sup., men hvilket väl bör vara *noyþga* nödga, då det uppstått genom omljud af *nauþ* nöd.

Uti GS. 33. 34 förekommer uttrycket *firi niþan klintu*, och i Gloss. antages detta *klintu* för dat. sg.; om *niþan* angifves blott, att det är adv., hvilket det också kan vara, när det står ensamt, men någon tveordig eller sammansatt præp. *firi niþan* omnämnes ingenstädes. En sådan är dock här för handen, och den styr då *klintu* i acc., liksom Isl. *fyrir niðan* och alla de præp., som äro sammansatta af *fyrir* och ett ortadverbium. *Firir niþan* är derföre ett lika godt Gutn. adv. som det såsom sådant 33. 3 erkända *firir utan*. Men härutaf följer då äfven, att ingen tvekan kan finnas, huruvida nom. till *klintu* varit *klint* eller *klinta*, emedan acc. *klintu* icke kan förutsätta någon annan form än den svaga *klinta*. — GLT. har 37. 5, 6 *þa byti halfu maira þan sakir wird;* Schlyt. föreslår, att här bör läsas *þan sakr warder* och öfversätter: "då böte den, som varder saker, dubbelt mera". Men då troheten emot gamla handskrifter, hvilkas författare icke längre kunna framstå och försvara sin mening, oeftergifligen fordrar, att ett förment felaktigt ställe aldrig skall ändras mera, än som är alldeles nödvändigt, för att få en antaglig mening, eller om felet är alldeles uppenbart, så torde detta ställe möjligen kunna behandlas med en ännu lättare hand. Schlyt. tager *þan* som pron., *sakir* som adj. och *wird* som verbum. Jag hemställer, om man ej skulle kunna anse *þan* för conj., *sakir* och *wird* för substant.? Öfversättningen blefve då: Böte då hälften mera än saks (sakens) värde. *Sakir* vore då g. sg. af *sak*, med till *i* från *a* försvagadt ändelsesjelfljud, liksom *annarir*, *annir* och *þairir* (se ofvanf. s. XVII). En invändning kan dock göras emot detta tolkningsförsök, hvilkens stora vigt jag till fullo erkänner. Ordet *sak* skulle nämnl. då här få den uti gamla lagskrifter ovanliga betydelsen af sak, föremål, res; ehuru det eljest blott betyder mål, böter, skäl, caussa, mulcta, ratio. Det frågas dock, om man icke här äfven kunde taga det i betydelsen mål, nämnl. såsom det, hvarom hela rättegångsmålet hvälfde sig?

Ett annat ställe, sannolikt äfven med förderfvad text, förekommer i k. 20: 14, der det handlar om oäkta sons arf, och hvarom stadgas, att ingen sådan genom något slags bevisning i afseende på sin börd kan vinna rätt till arf, såvida han ej har infödd Gotländsk både fader och moder, och han bör då bevisa med skrifven ättartafla, att tre af hans förfäder efter hvarandra äro Gotländske, hvaruppå uti A. följer: (15. 39) *þa liautr sun þairi þriggiu lutu meþ niþium.* Då detta ser ut att innehålla grammatikaliska orimligheter, så föreslår Schlyt. att läsa: *þ. l. s. þan(n) þriþia lut m. n.*, samt öfversätter: då ärfver den sonen en tredjedel med slägtingarne. Kanske har också häruti träffats det rätta, då detta stadgande, sålunda förstådt, i det närmaste lär stämma in med hvad andra lagar bestämma i liknande fall. Men om det icke vore alldeles omöjligt att antaga, att en annan slags arfsrätt i förevarande fall kunde hafva gällt på Gotland, hvilkets lag ändock innehåller åtskilliga andra egendomliga bestämmelser, så kunde man äfven tänka sig ett annat sätt att tolka detta svåra ställe, hvarvid vida mindre våld gjordes på språket i texten. Man ändrar då blott slutbokstäfverne i de två första af de tre tvistiga orden, och meningen får denna lydelse: *þa liautr sun þaira þriggia* (g. pl.) *lutu* (a. pl.) *miþ niþium;* då ärfver (eg. ljuter, får) sonen desse trennes (nl. förfäders) arfslotter med (de öfrige) slägtingarne, d. v. s. en sådan son får då, i mon af sin närhet i slägten och i förhållande till öfrige medarfvingars antal och rätt, taga arf efter sina förfäder i tre led, men icke längre tillbaka, t. ex. om det skulle utgå från det fjärde ledet. Skulle icke något sådant låta tänka sig såsom en möjlighet?

Ännu ett par sådana dunkla ställen må vidröras. I början af k. 13 handlas det om den, som efter begånget dråp, begifver sig in uti sin utsedda fredskrets *(banda).* Det bestämmes huru gränsen bör dragas genom skogen midt emellan de tre gårdar *(haimþorp)*, som få ligga inom denna hans fredskrets, och andra gårdar, som (7. 33) "*annat vegscogs liggia*", såsom det står i A., hvaremot B. har det begripligare "*annan wegh till schogs*" &c., och hvilket Schlyt. också öfversätter: som ligga på andra sidan om skogen. Häremot är intet att anmärka, liksom ej häller mot läsningen i B., utom att man väl också kan tänka sig, att *vegs*, äfven utan præp. *til*, kan tagas såsom ett slags adv., liksom t. ex. 19. 26 *laþigs* om våren (g. sg. af ett gammalt *laþigr* m., vår, Gotl. *lading* m., Dalska *lådig* och *låding* m.), m. fl. — Uti k. 39 säges, i fråga om oqvädinsord: Skymfar man annan med sådana inför hela socknen &c. (26. 10) *ok far asannat gart, þa byti hann* &c. Att här blott saknas ett nekeord, synes antagligt, och är det der-

före oväntadt, att Schlyt. går ifrån läsarten i B. *ok far ey sannad gart,* och i stället föreslår att läsa: *ok far ai* (nl. *mann*) *sannan* (a. sg. m., öfverbevist) *at* (derom). Mig synes enklare att följa B. och läsa: *ok far ai* (nl. *þet*) *sannat* (a. sg. n. prt.) *gart* (sup.), och får ej det (nl. oqvädinsordet) sannadt gjordt, d. ä. kan ej fulltyga det skymfliga tillmälet. *) Eller också kunde man antaga denna läsning: *ai a-sannat,* likasom åsannadt, af ett verbum *asanna.* Detta *sanna,* Isl. *sanna* och Dansk. *sande* betyder bevittna eller bevisa sanningen af, och denna betydelse ligger också ursprungligen i talesättet: sanna mina ord! — De båda orden *siau netr* sju dygn antages i Gloss. städse såsom ett sammansatt ord (i likhet med LL:nes *siunættingr,* Isl. *siaunættingr*), uti talesätten: 20. 23 *i samu siau natum,* 24. 3 *firi siau nata frest,* samt 35. 19 *siau netr firi liþstemnu skulu .... menn,* och 35. 21 *þa skulu þair enn biþa siau netr.* Denna sammanslagning synes vara alldeles obehöflig i de två första fallen, och knappast antaglig i de tvänne sista. Uti GR. II. N:o 106 är det åtminstone alldeles omöjligt att tänka sig en slik förening till ett ord; der läses nämnl. om en *Petar Kauparfa : hann do siau natum efter ny,* han dog 7 nätter efter ny(måne).

Uti Gutniskan förekomma några alldeles egendomliga ord, hvilka icke igenfunnits i någon annan Nordisk fornskrift, och af dessa äro t. o. m. några så sällsynta, att ingen forskare, såvidt bekant är, hittills ens återfunnit dem i något annat Germaniskt språk, och Schlyt. yttrar äfven om några, att deras väsende är honom fullkomligt obekant. Ett och annat uppgifves i Glossar. till Gotl. L. att vara funnet ännu lefvande på Gotl., ehuru den angifna formen synes utvisa, att Förf. icke alltid träffat personer, som varit riktigt hemma uti den renaste Gotländskan och dess uttal. **) Om några af dessa sällsynta ord följer här en och annan ytterligare upplysning.

Verbet *briska* föröka; 34. 10 *briskaþus kirkiur* kyrkorna förökades (i antal). Verbets egentl. betydelse torde vara tillväxa. Detta är nämnl. sannolikt ett ord, som rätteligen skulle hafva *vr* i uddljudet; men då detta *v* framför *r* ännu i dag icke faller sig lätt för öboarnes mun att uttala, så behandlas det på ett af följ. tvänne sätt: antingen bortkastas det såsom uti Isl. och

---

*) Talesättet liknar i hög grad det ofvanf. s. XX anförda *far sik gyt.*

**) Ej fullt riktigt skrifna Gotl. ord äro följande: Gloss. s. 269 *jäjta* äta, läs: *jeta* l. *jita;* s. 271 *grejner* säges aldrig, utan *grainar* grenar; s. 275 *läggpejþu* är f. def., bör sål. vara *läggpäiþa* f. skenben; — 279 *mag-följe,* läs *magfylgä* mågfölje; 288 *båt-ränger,* läs *bat-rängur;* 298 *svigdöjr* är trol. tryckfel för *svig-* l. *svika-döii* m. gungfly, af *swäiga, swaig, swigin* st. vn. svigta, böjas l. *sväika, svaik, svikin* svika.

fordom i Gutn., såsom *räka*, Gutn. och Isl. *reka*, vräka, *rak* n., vrak, eller ock hårdnar det till *b*, såsom *brak* (l. *rak*) vrak, *brala*, vråla, *bräida* vrida. *Briska* är således säkerligen det samma som Got. *(ga-)wrisqwan* bära frukt (tillväxa, blifva stark), af hvilken ordstam troligtvis komma de Sv. rask, riska (en hastigt uppväxande svamp) och löf-ruska (yfvig qvist), samt de Isl. *röskr* (*röskwari*, *röskwastr*) rask, och *roskinn*, vuxen.*) — *Gang-fempni* och *Runn-fempni* (12: 5, not. 1) förmåga, färdighet, kanske rättare raskhet, snabbhet att gå, springa (ränna). Slutordet *fempni* synes stå för ett äldre *fimpni*, bättre *fimni* f. med betydelsen snabbhet, raskhet, hvilket tyckes vara utgånget från ett adj. *fimin*, rask, snabb (liksom Isl. *kristni* kristendom af *kristinn*, *sanngirni* billighet af *sann-giarn*, m. fl.), och det är bildadt af Isl. *fimr* snabb, rask, celer, dexter, hvilket på Gutn. skulle låta *fimbr*.**) Det är detta välljuds-*b*, som, hårdnadt till *p*, häftar vid *fimpni* l. *fempni*, alldeles såsom *b* uti præs. *sembr* (35. 17) först för det följande *t* blifvit till *p* uti 23. 18 *sempt sik*, men på slutet liksom af gammal vana ändock sitter qvar äfven sedan *t* afnötts uti (19. 16, 31. 2 not. 1) *semp sik*.

Hogsl n. en viss summa, hvilken fadren skulle gifva sitt oäkta barns moder. Ordet skulle möjligen kunna härledes af *haugr* hög, emedan han genom detta bidrag erkände och likasom upphöjde henne; *o* kan komma af *au*, liksom 34. 19 *Leon-kopungi* af 7. 35 *kaupung*, eller såsom när man ännu på Gotland ömsom säger (gården) *Kauparva* och *Koparva*, *Gauthems* och *Gothems* socken, och städse *Hoburg* för *Haugburg*. Men man skulle äfven kunna tänka på det i äldre Frostathings-Lov IX. 25 (Norges gamle Love I. s. 215) förekommande ordet *fyrir-hyggsla* f., omsorg (af *hyggia* tänka), hvilket på detta ställe just brukas om den omvårdnad, som skall skänkas öfvermagar intill det 15:de året. Det skrefs också troligen allra först *hygsla*, liksom *hygia*, då det kommer af *hugr*, jf. Got. *hugjan*, tänka. Sluteligen kunde man äfven tänka på Isl. *hógr* godmodig, mild (*hogsl* vängåfva?), hvaraf *hægr*, beqväm, högre, dexter, och *hægindi* n. pl., nytta, äfven hyende, kudde. — Angående det besynnerliga adj. 5. 1, 35. 19 *garlakr* färdig, be-, tillredd, vet jag intet vidare att anföra, än att uti IHRES Dialect-Lex. s. 54 finnes ett Gotl. *gallaker*, vaksam, färdig, och *gallake* sönderskuret bröd, eller mat. Dessa ords äkthet hemulas derutaf, att Est-Sv. (på Nukkö) eger adj. *gållendr*, *gållen*, *gållet* färdig, gjord: *gållendr* är eg. *gållenr*, eller i sjelfva verket *gårlen*, *garlen*.

---

*) Se vidare härom min afhandl. De starka Verberna i Dalskan och Gotländ. s. 7.

**) Enligt EGILSSON Lex. poët. eger Isl. äfven ett dyl. *fimni* uti ordet *mál-fimni* (skrifvet *-finni*, jf. *nunnast*, för *numnast*, betagas, Ol. Tryggv. Sag. k. 97), talförhet.

Legwita f.*) rya, underbreda. På sänghalmen lägges först underklädet, derefter kommer ett ylle- eller vadmalstäcke, som kallas *lägita* el. *legta* f., och öfverst läggas lakanen. — Om det ovanliga ordet 30. 16 *littryggum*, B. *lyktryggium* dat. pl., hvilket i Gloss. öfversättes med förpantningstid, skulle man möjligen kunna gissa, att det komme af ett neutr. *lyk-* l. *lykt-tryggi*, hvilket möjligen kunde betyda bestämd, eller kanske af borgesmän betryggad betalningstid, utaf (Isl.) *lúka* sluta, bringa till slut, afgöra, betala, hvaraf *lykt* f. slut (ändalykt), afslutning, och *tryggia* trygga, stadfästa, betrygga. — Ordet *liþsmeli* n., den vidd, som uppmäter ett leds bredd, finnes ännu i Gotl. och heter *lids-meli, liss-meli* n., men betyder nu en öppning af obestämd vidd i en gärdesgård (ej just för ett led), eller mellan träden i en skog, särdeles om dymedelst lemnas en lång utsigt; det kommer af Gotl. *lid* n., Isl. *hlið* n., och *mela* mäta, måla, af *mal* mål, Isl. *mæla*, af *mál*. — *Loyski* n. bar fläck å hufvudsvården (genom hårets afryckande), motsvaras af Gotl. *loyskur* l. *loysk* n. bar, trädlös fläck inuti eljest tätvuxen skog; ett föröfrigt högst dunkelt ord. Skulle det höra till Gutn., Gotl. och Isl. *laus* lös, som omljuder till Gutn. och Gotl. *loysa?* Man kunde då tänka sig *loyski* såsom det, som är aflöst, som blifvit löst, bortryckt; men detta borde då snarare gälla om det afluggade håret. Vore icke betydelsen snart sagdt motsatt, så skulle man kunna tänka på slägtskap med det Isl. *lióski* m. ljumske, D. *lyske*, hvilket i Bj. Haldorsons Lex. öfversättes: pubes v. locus pubis, sylva (väl blott fig.?). Om detta Isl. ord skulle förvandlas till Gutn. blefve det *liauski*, hvilket ganska nära liknar *loyski*. Men hvad blifver ett *loys'ki* af?

Mynd-rikkia (25. 2) f., B. *mund-rykkia* f., öfversättes af Schlyt. med: mindre skuta; men ehuru han synes hafva skäl för den förmodan, att här ej gerna kan vara fråga om en ökstock, utan snarare om en något större farkost än en båt, då de olika fartygens omnämnande synes gå från de större till mindre (*skip, byrþingr, myndrikkia* och *batr*), så tyckes det återigen å andra sidan strida häremot, att lagen synes betrakta myndrickian såsom varande af mindre värde än båten, efter som det bestämmes, att man får bemäktiga sig den förre, om hon lemnas utan vård, men ej den senare. Dessutom ser det ut som om den ursprungliga betydelsen just leder till, att ordet från början allenast kan hafva gällt om mycket små båtar, hvilka roddes på det sätt, som ännu brukas (och af sjömän t. o. m. kallas att vricka), att man står i båten, vänd emot bakstammen, och (liksom gon-

---

*) Det i Gloss. anförda Gotl. *legito, legto* skulle eg. heta *legitu, legtu,* och är best. fotmen af *legita, legta.*

dolieren i Venedig) framdrifver honom medelst en rätt akterut i vattnet snedt nedstucken åra, hvilken på ett eget sätt vrides hit och dit, hvarigenom båtens bakstam också oupphörligt ryckes och vrides af och an åt höger och venster, särdeles om han är liten. Ordet *mynd-rikkia*, B. *mund-ryckia*, skulle kunna härledas från Sv. mynda, ro baklänges, stryka med årorna, jf. Ihre, Dial. Lex. (Värml.) *mynna*, ro en ökstock med en åra, hvilket mynda antagligen kommer af Isl. *mund* f. hand. *) Senare delen *-rikkia* kan möjligen komma af Isl. *hrökkwa* framdrifva, t. ex. en häst med sporrar, hvilket på Gutniska skulle motsvaras af ett *(h)rinqwa* l. *(h)rikkwa* (likasom *stinqwa*, *sinqwa*, Got. *stinqwan*, *sinqwan*, och Isl. *stökkwa*, *sökkwa*); eller också kunde det väl höra till ofvannämnda vricka, ehuru detta på Gotl. mycket väl kan stödja sig på ett äldre Gutn. *rikka*, hvilket man i en senare tid genom missförstånd förblandat med ett yngre D. *vrikke*, af Platt-Tysk. *wrikken* vrida, hastigt fram och tillbaka.

Vid 12. 12 *sikil* slem (eg. drägel?) kunde anföras Gotl. *sika* sippra fram, *sik* n. sidländt ställe, Isl. *síki* n. kärr. **) — Under 17. 23 *symni* (af *syfni*) n. concubitus, kunde hafva nämnts, att i Grágás (II. s. 60) förekommer det liktydiga *svefni* n.; — och om 31. 4 *tassal* m. (?) kan tilläggas, att det kanske ej betyder "tofs i kläder" (enligt E. *tassel*, af FnE. *tæsel* kardborre), utan snarare snöre, stropp, sleif (tygel), då Egilssons Sn. Edda (Reykj. 1848) upptager (s. 232) *tasla* f., hvilket på Isl. tolkas med *týgill*. Härmed kan jämnföras det på en gång märkligt liknande och oliknande *assala* acc. pl. i *Járnsíða*, s. 78, och æ. Frostathingslov I. s. 211, hvilket på förre stället öfversättes med peristromata (stickade mantlar eller utsydda täcken); monne icke detta *assal* (sing.?) skulle hafva förlorat ett uddljudande *t*? — Det för Förf. obekanta ordet 30. 25, 26 *warst* f. öfversättes med: jord, mark; men dess första och egentliga betydelse är utan tvifvel hägnad, stängsel, gärdesgård, då det säkerligen är samma ord, som det i Gotl. allkända *vast* f. stängsel, gärdesgård (numera likväl nästan uteslutande af sten), äfven en rad eller långsträckt hög af upplagde stenar *(stain-vast)*, eller annan lång förhöjning, som något liknar en mur. Det är nu vanligt i Gotl. att *r* mellan kort och sjelfljud och derpå följande två medljud försvinner eller med dem sammanflyter; t. ex *bust* för *burst* borst, *fyst* el. *fysst* först, *stöst* störst, *vast* för *varst* (2 sg. af ipf. var), *kask*, *musk*, *stusk* karsk, morsk, stursk, m. fl.

*) Detta ord återfinnes i ordspråket: Morgonstund har guld i mund, samt i Hels. *mullög* f. stort kopparfat, men eg. tvätt-, handfat, af Isl. *mund-laug* f., af *mund* och *lauga* löga.

**) Härutaf t. ex. namnet Al-sike (al-kärr).

Detta *varst*, *vast* är utan tvifvel alstradt ur roten var, af hvilken komma värn och värja, Isl. *weria*, ipf. *warða*, Got. *warjan*, af *wars*, Isl. *warr*, var (cautus); *t* är afledningsbokstaf och *s* troligen blott välljudsinskott, liksom uti tjenst, vinst, svulst, fångst, inkomst, m. fl.

Vi komma nu till tvänne ord, som icke, utom möjligen på mycket långt håll, äro af Nordisk, ja, ej ens af Germanisk rot, utan synas utgöra lån från mera främmande, östliga folk. — Det första är 11. 39 *ri* f. stolpe, påle, d. s. s. Gotl. *räi* (af *rí*) f. tjock golf-, tak-bjälke, t. ex. i hus, lador, öfver logar, skullar o. s. v. Detta ord har trol. kommit till Gotl. från de Svenskar, som sedan flere århundraden varit boende på Estlands vestligaste uddar och öar, såsom kring Hapsal å fastlandet, å Dagö, Ösel, Vorms, Nukkö, Rogöarna, Odinsholm m. fl. öar. Det heter der *rih*, best. *ria* *) f., men betyder ej bjälke, utan torklada, ria. Det gemensamma begreppet för dessa bägge ord torde kunna sökas uti de många nakna bjälkar och stänger, som i en slik lada finnas för sädens uppläggning och torkning. Men desse Est-Svenskar hafva utan tvifvel fått både ordet ria och seden att ria eller ri-torka säd af sina grannar Esterne, hvilke åter hafva det gemensamt med sine fränder Finnarne, i hvilkes språk finnas både *riihi* en ria, *riihitsen* ritorka och flere dithörande adjectiver. — Det äfvenledes i GL. blott en gång förekommande ordet 10. 20 *kleti* n. matbod, förrådshus, liknar så nära det fullkomligt liktydiga Isl. *klefi* m., att man lätteligen kan föreställa sig, att det blott genom ett skriffel kommit att skilja sig från det sistnämnda. Men så förhåller det sig dock ej, utan ordet har troligtvis åtföljt det nyss nämnda ordet *ria* på dess vandring östan öfver hafvet från samma beslägtade grannfolk, Est-Svenskarne; hvilke likväl sjelfve hafva det till låns, men icke från Esterne af Finsk stam, utan från ett annat grannfolk af en helt annan och alldeles ogermanisk stämma, nämnl. den Litauiska. På Litau. är *klêtis* f. sädesbod, med det deremot svarande Lettiska *klêts*, hvilka ord anses beslägtade med det Lat. *claudere*; jf. Lett. *klêws*, Rysk. *chljev* stall. De nämnde Est-Svenskarne hafva så många ord, som till både betydelse och form så nära öfverensstämma med Gotl., att, om detta också icke bevisar, att de utgöra gamle utflyttare från Gotland, hvilket dock ingalunda är omöjligt (jf. Guta Saga, kap. 1), så vittnar det likväl om en både långvarig och liflig samfärdsel dem emellan i forna tider. Såsom ett litet bevis häruppå vill jag blott anföra ett enda ordlån, men hvilket gått

*) *Ría* eller *rigja*, enligt Russwurm: Eibofolke oder die Schweden an den Küsten Ehstlands u. auf Runö. Reval 1855. 1. s. 346.

en motsatt väg emot de tvänne nyss nämnda. EstSv. har ett ord *grullåk*, best. *grullåka* f., som betyder eldskyffel, eldspade. Det vore troligtvis omöjligt för hvarje språkforskare, som ej känner Gotl., att förklara detta ord. Uti Gotl. finnes ett alldeles liktydigt ord *glod-raka*, vanligen uttaladt *glo-raka* f., af *glod*, Isl. *glóð* glöd och *raka* f. raka, skrapa, hvilket har den egenheten, att det lika ofta med ljudomkastning uttalas *grolaka*, och just denna besynnerliga form är det, som Est-Svenskarne hafva lånat, ty den rätta känna de icke. — Äfven ett annat ganska märkeligt ord lefver ännu både i Gotl. och EstSv., ehuru det nu håller på att dö ut hos oss, hvilket möjligen kunde upplysa ett ord i våra Landskapslagar, som städse gjort alla tolkare stort hufvudbry. Detta ord är Gotl. *kåxne* m. båtländning, båtställe, på EstSv. *kåx*, best. *kåxn* (detta är merendels ett tecken, att ordet fordom hetat *kaxn* och best. *kaxnen*, såsom t. ex. *en butt*, best. *buttn* botten). Af detta ord kunde LL:es *kasna-warger* mordbrännare, hafva sin upprinnelse; ty i Vestm. L. s. 89 förekommer detta under den säkerligen ännu ursprungligare formen *kaxna wargh*. Den första betydelsen skulle då vara: båt-, skeppsbrännare, den som öfvar mordbrand i båtländningar — ett så mycket straffbarare brott som ett på den ödsliga stranden vintertiden uppdraget skepp var mycket mera utsatt för illvilljans angrepp, än t. ex. ett hus i en bebodd by — och derifrån skulle betydelsen sedan hafva utvidgat sig till mordbrännare i allmänhet.

Då det ser ut, som att meningen varit att i Glossarium skulle upptagas alla de ord, som finnas i texten, icke allenast af hufvudhandskriften A., utan äfven af den mindre vigtiga B., och således äfven alla de ord, som ifrån denna äro insatta i noterna, så vill jag här uppräkna de i det hela ganska få, som blifvit förbigångna, ehuru orsaken till uteslutandet kanske allenast får sökas deruti, att de af någon orsak ansetts osäkra eller mindre vigtiga. *Huru* adv. finnes icke i Gloss., ehuru det står uti sjelfva texten 38. 3 af GLT. — I stället för hufvudtextens uttryck uti k. 64 (30. 34) *laga farweg*, står i B. *lad farweg*, jf. not. 9 till detta ställe. Det är visserligen möjligt, att detta *lad* blott är ett skriffel för *laga;* men det är också lika möjligt, att denna handskr. här begagnar ett helt och hållet sjelfständigt ord, nämnl. *lad-* eller *laþ-farweg*, en farväg till eller öfver en *laþ*. Detta *laþ* eller *laþr*, då det kanske var masc., är det Isl. *láð* n.*) gräs-, betesmark, äfven mark i allm.,

*) Jf. *Eyðist land ok láð*, (Hák. mál XXI) Sturl. K. Sög. ed. Holm. I. 168. Ordet, som mera sällan träffas i prosan, är merendels neutr., men förekommer äfven undantagsvis såsom fem.; se de uti Egilsson Lex. poët. anförda ställena.

land. Ordet är ännu mycket i bruk i Danmark och södra Sverige t. ex. Halland (MÖLLER: Ordbok) uti det sammansatta *fälad* m. betesmark, utmark, D. *fælled*, def. *fælleden*, och derföre kan Gutn. gerna hafva egt ett *laþr* m. med den nyss nämnda betydelsen, samt *laþ-farwegr* m. markväg, skogsväg. — Verbum *ske* l. *skie* ske, borde också fått en plats i Gloss., då præs. *skier (scher)* finnes anfördt ur B. två ggr i k. 51, i st. f. *skin* uti A., se 28, 14, 15 och 33 (not. 2).*) — För adj. *stor* stor är blott anförd den för Gutn. egendomliga, ehuru föröfrigt temmeligen onordiska comparativen 26. 18 *storari*, men uti k. 63 (not. 11, Schlyt.) läses likväl äfven den utur B. hemtade formen 30. 36 (not. 6) *styrra (styra)*. — Sammaledes är verbum *unna* i Gloss. blott en gång anfördt för GL. (2. 4) och i betydelsen af: unna; men uti B. finnes äfven (18. 39) præs. *unnar* **) såsom variant till A.-textens *þula*, och således egentl. liktydigt med det Isl. *una* tycka om, låta sig behaga.

Ehuru det, som väl bekant är, städse varit ett i högsta måtto lönlöst arbete att leta efter tryckfel i något verk, som utgått från en så samvetsgrann och omsorgsfull man, som Utgifvaren af våra Landskaps-lagar, så har jag dock, utan allt särskildt sökande efter sådana, under ett mångfaldigt förnyadt genomläsande och pröfvande af hvarje ord och uttryck, särdeles i Gotlands-Lagens Gutniska och Svenska delar, knappast kunnat undgå att upptäcka de fel af sådant slag, som deruti, oaktadt all använd omsorg, dock möjligen kunde finnas. Jag vill här uppgifva de af mig på detta sätt funna tryckfelen, så högst obetydliga de än äro, mest för att visa, huru beundransvärdt felfritt arbetet i detta afseende är, ehuru det hör till dem, som äro bland de allra svåraste att hålla fria från dylika fel. De orättade tryckfelen äro endast 4, nämnligen: s. VI sp. 2 r. 2 (not.) står *variautur*, läs: *variantur;* — s. 238 sp. 1 r. 1 (nedifr.) 35, l. 35: pr.; — s. 261 sp. 1 r. 24 *bobbol*, l. *hobbol;* — s. 309 sp. 2 r. 11 (nedifr.) 6: 3 l. 6: 5. — Jag är ej rätt säker, om till sådana äfven böra räknas, att s. 18 sp. 1 r. 7, 8 utan all anmärkning står *firi þaim* (dat.) för *firi þaun* (acc.), — s. 88 sp. 1 r. 20 står *aþrar* (a. pl. f.) för *aþra* (nl. *oyra*, a. pl. m.), — s. 104 sp. 1 r. 5 står *nemda aiþir* (nom. pl.) för *nemda aiþi* (a. pl.), — samt s. 282 sp. 1 r. 15 (nedifr.) står *m. byn mans* för *m(iþ) byn þaira*, jf. kap. 5 (s. 100).

---

*) Det heter nu i Gotl. merendels *ske* (*sker, skede, har sket*) med svag böjning, men ett starkt ipf. *ska* har af P. A. Säve blifvit funnet sedan jag utgaf De st. verb. i Gotl.; jf. FnhT. *giscah*, MhT. *geschach*, T. *geschah* st. ipf.

**) Borde hafva varit *unna* pl., eller också får man tänka sig ett annat subject i sing. i st. f. *flestar*.

4. Gotlands Runinskrifter. — De Gotländska runinskrifterna utgöra en i flere afseenden egen klass bland de Svenska och Nordiska. Icke nog dermed, att det språk, hvarpå de äro skrifna, utgör en särskild Nordisk och lätt igenkännelig språkart; men äfven deras innehåll är i många afseenden olikt det, som vanligtvis träffas på de fleste andre Svenske runstenar. Dessa olikheter uti innehållet bero tvifvelsutan till största delen på tvänne sinsemellan mycket skiljaktiga orsaker. Den första är, att de i allmänhet tillhöra en yngre tid, i några fall en t. o. m. mycket yngre tid, än de Svenske, en tid, då kristendomen vida djupare hade hunnit att genomtränga folket, så vidt som catholicismen förmådde detta; ty man kan säga att den Gotländska runskriften i det allra närmaste lefde catholicismen ut i Norden, och nästan stod på tröskelen att stiga in uti reformationens tidehvarf.

Det är i sanning högst märkeligt, att run-kunskapen sålunda på Gotland fortlefde under hela den tid, då han var nästan eller helt och hållet utdöd i Sverige, åtminstone ibland allt så kalladt lärdt folk; ja, att han icke långt ifrån upplefde den dag, då denna länge förgätna urnordiska skrift åter upptäcktes af den lärde JOHAN BUREUS. År 1599 utgaf han sin Runokänslones Lärospån, och ehuru de yngste Gotl. runstenarne (N:o 18 och 147) med angifvet år icke äro yngre än 1514, så skrefs dock det Gotländska Run-calendariet (N:o 203) år 1572; ja, bonden Jacob Ishem skref sitt namn med runor i Atlingbo kyrkas chorportal ännu år 1621, således nära ett fjärdedels århundrade efter kungörandet af Joh. Bures stora upptäckt.

Uti detta den Gotländska runkunskapens långvariga samlif med kristendomen, ligger utan tvifvel en af orsakerna till runinskrifternas större utförlighet, särdeles i fråga om de böner för den dödes salighet, hvilka de ofta uttala. En annan orsak till de jämförelsevis längre och talrikare inskrifterna finner man troligtvis uti den lätt bearbetade stenart, som den Gotländska kalkstenen i så stor ymnighet öfver allt derstädes erbjuder, samt äfven uti folkets större och allmännare välmåga, en följd af öns fördelaktiga läge för handeln och vitsordad af de talrika jordfynd af mynt och dyrbara prydnader af guld och silfver, hvilka sedan århundraden och ännu i dag så ojämnförligt mycket oftare träffas på Gotland, än på något annat ställe i Norden.

Men det gifves ännu en högst vigtig omständighet, i hvilken de Gotländska runinskrifterna skilja sig från flertalet af de öfriga Svenska, och det är, att så många af dem uppgifva tiden, året och t. o. m. dagen, när den händelse inträffat, till minne af hvilken minnesmärket påkostats och ristats. Då det

nu derjämnte förhåller sig så, att intet Svenskt landskap i förhållande till sin vidd eger så många af landets allra yngsta runinskrifter, så frågas, huruvida detta äfven bör anses bevisa, att alla de öfriga derstädes, som ej kunna till åldern bestämmas, äro lika unga? Med ett ord: har runkunskapen senare inkommit på Gotland, än i det öfriga Sverige och Norden, hör hela runstensåldern der till en nyare tid, och höra således alle dervarande runstenar till de yngste?

Då runkunskapen varit utbredd öfver hela Norden, finnes icke egentligen något skäl, hvaraf man på förhand skulle kunna sluta, att han icke äfven skulle hafva framträngt lika tidigt till denna välbelägna och efter all anledning tidigt befolkade och rika ö som till något annat Nordiskt land. Men hvarföre, spörjer man, kan då icke Gotland uppvisa några runstenar som bestämdt äro af högre ålder? Jo, i allmänhet af samma skäl, som att ej häller det landfasta Sverige kan uppvisa dylika: — emedan det i äldsta tider icke brukades någorstädes i Norden att på runstenarne inrista någon angifvelse af tiden, och detta af det enkla skälet, att man då ännu icke egde någon allmänt erkänd fast tidepunkt, från hvilken man i räkningen kunnat utgå. Ett annat skäl är det, att de allra fleste af Gotlands nuvarande runstenar verkeligen också äro ganska unge. Men derigenom, att ett lands flesta skrifna minnesmärken äro jämnförelsevis af ringa ålder, bevisas dock ingalunda, att det också aldrig kan hafva egt några äldre, all den stund sådana, som möjligtvis en gång kunna hafva funnits, genom någon der starkare än annorstädes verkande orsak kunna hafva varit mera utsatta för förstörelse än på andra ställen. Och just sådant har förhållandet sannolikt också varit på Gotland. Orsaken dertill får man söka uti en af de redan angifna omständigheterna, som å andra sidan medverkat till runstenarnes större talrikhet på ön, nämnligen kalkstenens större löshet och lätthandterlighet vid tillhuggning; ty det som lättar bearbetandet med mejseln, lättar också i samma mon arbetet för knostret och den krossande släggan, och framför allt gynnas dymedelst förvittringen genom luftens, regnets och frostens inverkan. Uti dessa omständigheter är det som man, efter mitt förmenande, bör söka det ringa antalet af ännu i behåll varande äldre runminnesmärken på Gotland.

Att likväl några sådana af verkeligen icke obetydlig ålder ännu der finnas, blifver högst sannolikt, om man ihogkommer följande omständigheter. När det är fråga om bestämmandet af ett skriftligt minnesmärkes ålder, hvaruppå intet årtal eller annan bestämd tidsangifvelse finnes, så kan man dock närma sig sanningen på följande väg. Först bör man undersöka, om der

omnämnes något, som står eller kan sättas i samband med kända historiska personer eller händelser, sedan språkets beskaffenhet och förhållande till andra urkunder af känd ålder i samma eller närskylda språk, och sluteligen om någon tidsbestämmelse kan hemtas från sjelfva minnesmärkets beskaffenhet i anseende till den konst, som vid dess förfärdigande ådagalagts, och de figurer, bildliga framställningar och prydnader, som derpå finnas.

Redan till den yttre formen skilja sig de Gotländska grafstenarne i tvänne slag. De utgöras af runstoder, bredare nedan och hästskolikt afrundade ofvantill, och hvilka således äro ämnade att stå reste, — så mycket mer som de någongång äro huggna å båda sidor (N:o 148); — samt af fyrsidiga grafhällar, tydligen ärnade att ligga på sjelfva grafven. Granskar man språket på dessa bägge slag af runstenar, så ser man snart, att det oftast är afgjordt äldre på runstoderna och yngre på grafstenarne. De Gotländska Runstoderna äro 11 och igenfinnas nedanföre under N:o 17, 82, 83, 84, 89, 90, 91, 97, 121, 128 och 136. Om man från dessa afräknar följande, hvilka antingen till språket synes vara något yngre, såsom N:o 17, eller också till innehållet så fåordiga, att nästan intet deraf kan slutas, såsom 97, 128 och 136, så återstå följande 7 runstoder, af hvilka de 6 första bevisa sin högre ålder genom sitt språk, och den sista genom de bildliga framställningars ålderdomlighet, som å henne finnas. De 6 af första slaget äro: de båda Stainkumbla-stenarne 82 och 83, Hauggräns-stenen 84 och de tre Sjonhems-stenarne 89, 90 och 91, samt af sista slaget Tjängvide-stenen i Alskog 121.

Ehuru man numera, ty värr, icke kan läsa något af den en gång långa runinskriften å den sist nämnde, så hafva dock de bilder och prydnader, som der framställas, ett så fornt utseende, att han säkerligen har en ganska hög ålder. Jag torde få hänvisa läsaren till de tvänne uppsatser, i hvilka jag sökt ådagalägga, att denne sten säkerligen är förkristlig, hvilket blir sannolikt, när han jämnföres med en annan nästan ännu märkligare sten, som dock saknar all inskrift, nämnl. Alskogs-stenen.*) Jag antager derföre, att denne run-sten N:o 121 är den äldste bland alle Gotländske. Derefter följa utan tvifvel de 6 nyss nämnda

---

*) Å Tjängvide-stenen synes i öfre fältet en jättelik 8-fotad häst med ryttare och en person framför hästen i en erbjudande eller offrande ställning, och i det undre ett fornnordiskt drakskepp med mast och segel, högresta utsirade stäfvar och flere personer å däcket; jf. Runa 1845 s. 82—93, med pl. 3 och 4, samt Annal. f. nord. Oldk. 1852, s. 171—207, med. pl. V—VII. — Den nämnda framställningen med ryttaren och hästen (dock fyrafotad) återkommer också å de 2 runstoderna i Habblingbo N:o 148 och i Laivide 136.

runstoderna. I språkligt afseende särskildt utmärka dessa inskrifter derigenom, att stungna runor mycket sparsamt användas, och när sådana finnas, så är det dock icke omöjligt, att de alls icke tillhöra den förste ristaren, utan i stället kunna vara en yngre tids verk. Derefter bör man framför allt fästa sin uppmärksamhet vid ett ord, som ensamt tillhör dessa stenar och inga andra på Gotl., nämnl. *auk* och, den uräldsta formen för denna conj. Vidare finner man å den förste Sjonhems-stenen, 89, den relativa partic. *ar* som, hvilken ingen enda gång förekommer i Guta Lag; samt dessutom finnes på dessa stenar de om ett äldre språk vittnande formerna *miþ*, *iru* (sedan *meþ*, *ieru*) ok *bikwi* l. *byggwi* (hvilket sedan skulle blifvit *byggi*). Hauggräns-stenen, 84, är också den ende af öns runinskrifter, som är affattad på vers, och ehuru denna vers icke är så konstrik som de Isländske skaldernes, så bör man dock ej glömma, huru många svårigheter en inskrift af detta slag skulle erbjuda, der en mängd gifna namn nödvändigt skulle intagas och der dessutom utrymmet var så inskränkt som uti en grafskrift på sten.

Dessa nu antydda omständigheter kunna visserligen tala för en högre ålder, men de göra det endast jämnförelsevis, i det de ställa dessa inskrifter i tiden långt före ej allenast alla öfriga Gotlands-inskrifter, utan äfven före Guta Lag; men lyckligtvis förekomma, åtminstone uti 2:ne af dem, uttryck, som visserligen icke hjelpa oss till någon afgjordt säker tidsbestämning, men likväl gifva en viss ledning för omdömet angående det århundrade, hvilket de antagligen tillhört. N:o 82 eller förste Stainkumbla-stenen har följande inskrift (se Afd. I. s. 44):

Butmuntr auk Butraifr auk Kunvar þair raistu stain
— — ... *auk sun Aula sat miþ skinum;**) *auk hann*
entaþis at Ulfshala, þa hinn hilgi ...

Denne runsten lästes af Hilfding 1799, och den andre broderstenen 82 utaf Ekedahl ännu på 1820-talet; men nu äro båda stenarne sporlöst försvunne och troligtvis sönderslagne eller nedmurade. Det är på det högsta att beklaga, att inskriften afbrytes just vid det ord, som kanske skulle hafva tillåtit oss att på årtiondet bestämma stenens ålder. Likväl är det i olyckan en icke ringa fördel, att det vigtiga ordet *hilgi* dock fanns i behåll, när afskriften togs. Ty af alle de helige eller för helgon förklarade män, på hvilke tanken här kan falla, gifves det väl icke mer än en ende, hvilken Gutarne på den tiden skattade så högt, att de efter honom bestämde sin tideräkning, och denne ende är den märkelige Nordmanna-Konungen Olof den helige,

*) *Skinum* kan möjligtvis vara rist- eller läsfel för *skainum* d. pl., sår, eller ock för *skipum* skepp.

han som först förkunnade kristendomen på Gotland. Guta Saga kap. 3 uppgifver visserligen, att hans gästning på ön skedde på flygten från Norge till Ryssland; men uti MUNCHS Det norske Folks Hist. I. 2. s. 774 o. följ. gifves skäl för det antagandet, att det tvärtom skedde under hemfärden från Ryssland till Norge, och således om våren år 1030.*) Då man således kan sluta till, i hvilket högt anseende konung Olof Haraldsson för lång tid skulle komma att stå bland den tidens Gotländingar, såsom på en gång den förste Nordiske thjodkonung, som besökt ön, och den förste kristendoms-aposteln, så torde det vara ganska sannolikt, att här verkeligen är fråga om honom. Den å runstenen omtalade sonen Aula (namnet ser något besynnerligt ut) har således dött vid ett tillfälle, der den helge Olof var med, kanske i strid för ell. mot honom, och således moste det hafva inträffat år 1030 eller några år förut, emedan konungen, som bekant är, föll d. 31 Aug. nämnda år. Man eger således uti denna runsten sannolikt ett prof på Gutniskans utseende för mera än 800 år sedan.

Den andra icke mindre märkeliga runinskriften är N:o 89 eller den förste Sjonhems-stenen, hvilkens inskrift lyder sålunda (jf. Afd. I. s. 44 och Afd. II. s. 55):

> *Roþwisl auk Roþalf þau litu raisa staina eftir sy(ni) ...... þria; þina eftir Roþfos, hann swiku Blakkumenn i utfaru . Kuþ haelbin ... sial Roþfosar; Kuþ swiki þa, ar hann swiku.*

Man ser, att föräldrarne Rodvisel och Rodalf varit kristne, och således är stenen yngre än år 1030, ifall ej kristne funnos på ön redan före k. Olofs ditkomst; men af den hedniska hämndebön, som slutar inskriften, ser man lika tydligt, att de voro "illa kristne", såsom det på den tiden kallades. Häraf kan man då kanske också sluta, att stenen icke kan vara mycket yngre än den nyss omtalade N:o 82, hälst språket på bägge är fullkomligt det samma. Detta bestyrkes dessutom äfven deraf, att

---

*) När MUNCK å anf. st., s. 775 not. 3, stödjande sig på uppgifter af SCHLYTER (Gotl. L., s. VI, VII) antager, att detta K. Olofs korta besök på ön skolat vara orsaken till vissa om Norskt språkbruk påminnande ord och talesätt i Guta Lag, så borde detta dock knappast antagas ens om sådana uttryck som *laigulendingr, landboi,* emedan deraf skulle bevisas, att Kon. Olof äfven lärt dem sjelfva saken (att ega legoländingar, landboar); men ännu mindre kan man tro det om sådana ord som *eþa,* Isl. *eða,* eller om bruket att kasta bort *v* framför *r* uti *raiþi* vrede, *rangr* båtvränger, *reka* vräka, då väl *eþa* ursprungligen är en Nordisk och ej blott en Norsk tillhörighet, och då väl Gutarne lika väl kunnat hitta på att bortkasta det uddljudande *v* framframför *r* som Norrmännen. Och dessutom, huru skulle detta, om det ursprungligen blott varit en lånad egenhet i lagspråket, hafva blifvit så fullkomligt en folkets tillhörighet, att det brukas så änn' i dag?

denne Rodfos vardt dräpen i Vallakiet eller sviken af Blackomän på utfärden, och således på väg till Miklagård. Detta var också just ett århundrade, då resorna dit måtte hafva varit talrikare än eljest, emedan Nordboarne i höfdingen för Kyrialax' väringar just då egde en så storfräjdad landsman som Harald Sigurdsson, den sedermera så berömde konung Harald Hardråde i Norge. — Till samma tidsskede höra utan tvifvel också de öfriga uppräknade runstoderna.

Efter desse träffa vi icke någon till tiden bestämbar Gotländsk runsten förrän N:o 63, Gauthems-stenen, troligen af år 1305 och således nära 300 år yngre, än de förre. Då inskriften är mycket förnött och svårläst, kan man ej med någon säkerhet draga några slutsatser af språket. Följer så i ordningen den äldste runstenen med fullkomligt säkert årtal, N:o 58, hvilkens inskrift är denna: *Sighfriþr i Alfini lit gera stain hissan yfir Butheþi, dotur sina, ok yfir Au(þ)laif af Botlini i Norþrgarþum,* samt årtalet MCCCXXVI på Latin. Derpå komma de tre stenarne N:o 20, 22 och 59 från 1350. Språket i dessa det 14:de århundradets runinskrifter, visar sig vid första påseendet vara mycket yngre, än det är i dem från det 11:te. En sådan form som *hissan*, för *þissan*, vittnar om en stor förändring, som icke ännu kan sporas uti de äldre delarne af Guta Lag, se ofvan s. VIII. Ett ännu yngre språk träder oss till mötes hos de jämnt ett århundrade yngre Lye-stenarne, N:o 122 och 123, från år 1449. Ännu träffas visserligen den fulltoniga brytningsformen *giara* (yngre *giera*, *gera*, nu *gära*), och *þ* är i full kraft; — men N:o 123 har likvisst några former, som se skäligen misstänkta ut: *Erik*, *sten* och *pa*, för *Airikr*, *stain* och *up a*. Uti inskrifterna från senare hälften af detta århundrade — N:o 153 af år 1459, 162 af år 1461, 138 af år 1487, samt 101 af år 1493 — se vi redan begynnelsen till språkets förfall: — *þ* börjar vackla, vi se *ta*, *tretando* för *þa; þretandu*, *hila* och *stuwu* för *haila* och *stufu*, m. m. Under det 16:de århundradet börja de gamla reglorna i afseende på ljudbeteckningen att upplösas; uti N:o 106 af år 1506, 76 af år 1508, samt 18 och 147 af år 1514, ser man t. o. m. att vårdslösheten blifvit så stor, att man icke ens noga skilde mellan *t* och *d* (*to* för *do* ipf., *efder* för *efter*).

Vi hafva i dessa runinskrifter icke särdeles mycket att hålla oss till, hvaraf slutsatser kunna dragas, när fråga är om att bestämma de runinskrifters ålder, som intet årtal hafva; men medelst en noggrann jämnförelse mellan dessa och de med år betecknade, bör man ändock kunna fälla en åtminstone till en viss grad riktig dom. Är det ofvanföre gjorda antagandet riktigt, att en del runstoder tillhöra det 11:te årh., så skulle derutaf

följa, att runskriften varit i bruk på Gotland under åtminstone 500 år, och vi skulle således äfven ega bevis för Gotlandsmålets utseende under hela denna långa tid. Visserligen förefinnes en stor lucka uti denna rad af runminnesmärken, nämnl. från det 11:te till det 14:de århundradet; men man kan taga för alldeles gifvet, att många af de runinskrifter, som utmärka sig för ett renare språk, falla inom detta skede, eller åtminstone före år 1300. Till sådana bör man utan tvifvel räkna runstenarne i Aista och Sproge N:o 140, 142—146, i Grötlingbo 164, Fide 167, i Åja 168, 169, i Hambra 178—180, och i Sundra 196. Alla dessa inskrifter ega ännu det gamla brytningsljudet *ia* oförsvagadt, samt flere andra tecken, som hänvisa på en högre ålder.

Då Gotländskan således ej allenast eger icke få och obetydliga runinskrifter från ett jämnförelsevis långt tidsskede, då dessa urkunder åtminstone till någon del kunna till åldern bestämmas, och då ändteligen det språk, hvaruppå de äro skrifna visar sig tillhöra den egna Gotländska munarten, så har jag ansett det löna mödan att offra både tid och krafter på deras uppletande och undersökning. Mina forskningar rörande dessa min fosterös minnesmärken togo sin början för 15 år sedan och hafva sedan denna tid alltjämnt fortsatts under många resor i alla öns trakter. I början var jag ensam om dessa forskningar, men på senare åren har äfven min broder P. A. Säve, Skoleadjunct i Visby, i hög grad bidragit till underlättandet af dessa till de minsta enskildheter gående undersökningar, genom sin icke vanliga förmåga att, jämnte öns mera storartade minnesmärken, äfven med kärlek och den sällsyntaste trohet afrita många af de vigtigaste runstenarne, hvarvid han dels lemnat teckningar af förut af mig icke undersökta runinskrifter, och dels lemnat värderika bidrag till jämnförelse mellan mina äldre afritningar och hans mera artistiskt fulländade nya.

Gotlands runinskrifter hafva sålunda efter hand blifvit genomforskade, lästa och omlästa, och de flesta äfven afritade. Några få förut kända inskrifter hafva dock hitintills icke medhunnits, men de hafva då sällan varit af någon större vigt. Under dessa mångåriga forskningar hafva dock flere runstenar icke kunnat återfinnas, dels emedan de af vårdslöse kyrkoföreståndare, särdeles vid kyrkoreparationer, blifvit sönderslagne och förderfvade, dels möjligtvis hele och oskadde nedmurade, då ännu något hopp finnes, att de i en framtid åter kunna påträffas. Men om å ena sidan många runstenar sålunda saknas, så har äfven å den andra ett icke obetydligt antal af förut okände blifvit upptäckt, så att hela det gamla antalet tillvuxit med en fjärdedel. När Liljegren åren 1833—34 utgaf sina Run-Urkunder, räknade

han de Gotländska att vara 159.*) Sedan dess hafva af oss blifvit upptäckta 41 förut undandolda eller förbisedda, så att hela antalet af Gotländska runinskrifter nu utgör jämnt **200**. Utom dessa hafva här inom parenthes-tecken blifvit tillfogade 4 nummer (N:o 201—4), af hvilka (201) är L. 1743, för hvilken intet särskildt ställe är uppgifvet, (202) är den misstänkte stenen från det der s. k. "elfa-hunaraþ"-talet, och (203) den på pergament skrifna anteckningen på Run-calendariet, till hvilka slutligen kommer den i anseende till språket hithörande (204) munkstils-inskriften å Guta-Alnen i Stånga.

I första Afdelningen återgifvas runinskrifterna fullkomligt ordagrannt efter urskrifterna, med alla fel och otydligheter utmärkta med cursiv stil. Alle stenar med inskrifter hafva der blifvit upptagna, hvar och en under sitt nummer, såsom städse brukas, såväl de fullständige som de ofullständige, om man också på dem blott kunnat läsa en eller flere spridda runor utan all mening; ja, om intet alls kunnat läsas, men det dock är visst, att runskrift funnits. I andra Afdelningen har jag försökt att hyfsa eller återställa dessa inskrifters text, dock icke efter en och samma normal-rättskrifning, utan ungefär efter hvarje inskrifts egen art och den tids lynne, som hon kan anses tillhöra. Dervid hafva alla de blifvit alldeles förbigångna, hvilka antingen innehålla intet eller blott några spridda runor eller enstaka ord af icke ovanligt slag. Bägge dessa Afdelningar äro slutligen beledsagade af upplysande Anmärkningar, liksom förut skett med de större Guta-urkunderna.

Angående den uti andra Afdeln. af runinskrifterna använda rättstafningen tillägges den upplysning, att samma reglor dervid i allmänhet och såvidt ske kunnat blifvit följda som i Guta Lag. En hufvudsaklig skiljaktighet förefinnes dock deruti, att mid- och slutljudande *g* öfver allt blifvit skrifvet med *gh*, der icke något särskildt skäl föranledt ett undantag. Denna afvikelse har blifvit föranledd derutaf, att detta ljud, särdeles uti de yngre Gotl. runinskrifterna, nästan alltid skrifves med *h*, hvilket deremot aldrig sker, när det står i uddljudet. Detta bruk utvisar att *g* då sannolikt äfven uttalades på olika sätt, allt efter som det stod i uddljudet eller i mid- och slutljudet. Troligtvis skedde uttalet med en starkare adspiration och högre upp i gomen, och sålunda i någon mon närmande sig det Tyska *ch*. Liksom på den tiden funnos trenne olika grader

*) Egentligen uppgifver han dem till 161; men summan 159 fås, om man först fråndrager Runurkundernas N:o 1646, 1724, 1740 och 1743 (se ofvanf. Anm. 19, 22 och 70, samt N:o 201, men sedan tillägger härvarande N:o 8 (L. 1696[b]) och 104 (L. 1966[b], i qvart-uppl.) (se ofvanf. Anm. 7, 44), hvilka två i sjelfva verket också redan funnos hos honom.

utaf tandljuden: *t*, *d*, *þ*; så funnos alltså då äfven trenne sådana af gomljuden *k*, *g*, *gh*. En stor fråga kunde vara, om samma förhållande egde rum inom Gutniskan redan i äldsta tider och sålunda äfven vid Guta Lags första nedskrifning? Men ehuru några spridda tecken i lagen tyckas antyda något sådant, framträder förhållandet der likväl ännu icke så genomgående, att en bestämd öfvertygelse derpå kan byggas.

Rättelser:

S. IV. 29. *d, t läs t, d.* — VII. 38. Atminstone *l.* Åtminstone. — XIV. 2 (nedifr.). förhistorisk *l.* förhistorisk tid. — XV. not. ***) Sv. gen.-änd. *l.* sv. gen.-änd.

S. 2. r. 10. et . . . verþr — *läs* at . . . werþr. — 2. 20. vitr *l.* witir. — 2. 39. aiger *l.* aigir. — 3. 26. snimst *l.* snimst [1]), *och tillägg, såsom not under sidan:* [1]) B. sinast. — 7. 38. þairi *l.* þairi, B. teirir. — 8. 21. a-milli *l.* a milli. — 12. 2. fengir *l.* fengr. — 13. 1. dyrir *l.* dyr. — 14. 22. giftir *l.* giptir. — 15. 43. [4]) A. *l.* [4]) B. lutu, A. — 16. 25. qweþir *l.* qweþr. — 16. 43. rub *l.* rubr. — 17. 19. Ogutnisk *l.* O-gutnisk. — 18. 2. tolf *l.* XII (tolf). — 18. 6. winþr *l.* windr. — 19. 6. skenkias *l.* skienkias. — 22. 16. at *l.* [at]. — 22. 17. mark-laigi *l.* mark laigi. — 23. 27. lagfelldr *l.* lagfeldr. — 26. 18. sma-grisir *l.* smagrisir. — 26. 32. -messu ok Jude *l.* messu Jude. — 35. 1. proastr ma *l.* ma proastr. — 39. 3. okar *l.* orkar.

S. 40. N:o 18. r. 4. han *l.* ha. — 41. 46. 4. haka *l.* hka. — 42. 63. 8. ur *l.* ur ar. — 44. 89. 5. huþ *l.* kuþ. — 46. 123. 1. sten: *l.* sten: þa.. — 47. 138. 5. simjude *l.* simiude. — 50. 180. 1. 1803 *l.* L. 1803. — 52. 20. 3. daghr *l.* daghr **). — 54. 72. 4. [104]) *l.* ([104]. — 59. 203. 2. rado. [151]) *l.* rado. [151]) *) — 59. r. 3 nedifr. År 1575 *l.* År 1572. — 65 not. mig *l.* mig genom.

Förkortningar:

A. = den äldre handskriften af Guta Lag.
B. = den yngre handskriften af Guta Lag.
D. = Danska.
EstSv. = Est-Svenska (Svenska i Estland).
FnE. = Forn-Engelska (Angel-Saxiska).
FnhT. = Forn-Hög-Tyska.
FnN. = Forn-Nordiska.
FnSv. = Forn-Svenska.
Germ. = Germaniska (Tysk-Nordiska).
GL. = Guta Lag (i denna uppl.).
GLT. = Guta Lag: Tillägg (ur handskr. B.).
Got. = Gotiska (Mœso-Götiska).
Gotl. = Gotländska (Ny-Gotländska).
Gotl. L. = Gotlands-Lagen (utg. af Schlyter).
GR. I., II. = Gotlands Runinskrifter, I., II. Afdeln.
GS. = Guta Saga.
Gutn. = Gutniska (Forn-Gotländska).
Isl. = Isländska.
L., Lilj. = Liljegren (Runurkunder och Runlära).
LL. = Landskapslagarna (Svenska).
Lett. = Lettiska.
Litau. = Litauiska.
MhT. = Medel-hög-Tyska.
Nord. = Nordiska.
st. = stark böjning.
sv. = svag böjning.
Sv. = Svensk.
T. = Ny-hög-Tyska.

1. Guta Lag.

Innehåll.

---

[1]) B. tillägger: *laigir þu aker ella eng.* [2]) B. tillägger: *ok prestbarnum.* [3]) B. *inntekt.* [4]) B. *bregdan.* [5]) B *rannsakan.* [6]) B. *broan.* [7]) B. *messu-fallum.* [8]) B. tillägger: 81. *Af burgan wider byamenn.*
82. *Um skoga ok festu-aigur allar.*

1 Kap. *Hier byrias lag Guta, ok segia so at fyrstum.*

þitta ir fyrst upp-haf i lagum orum, þet wir skulum naika haiþnu ok iatta kristnu, ok troa allir a ann guþ allswaldanda,[1]) ok hann þar biþia, þet hann unni oss ar ok friþ, sigr ok hailsu, ok þet et wir magin halda kristindomi orum ok tro wari retri ok landi oru bygþu, ok wir magin hwern dag þet sysla i allum giarningum ok wilia orum, sum guþi ([2]sei dyrþ i ok or sei mest þarf at beþi til lifs ok sialar.

2 Kap. *Af barnum.*

þet ier nu þi nest, at barn hwert skal ala, sum fyt werþr a landi oru, ok ekki ut-kasta. § 1. Wita skal hweriun kuna seng sina, þan han i barn-farum liggr, fai miþ sir witnis-kunur twar, griþkunu ok grannkunu, et barn wari datt burit, ok ai gingin hennar handa-werk til. § 2. þa en frels kuna werþr at þi sann, et haan hafi barni spillt, þa byti han þriar markr, þegar sum þet kumbr upp firi kirkiu-menn, utan þi at ains, et han hafi fyrr skriptat sett mal, ok henni bieri lerþr maþr fullt witni um, þa inni han skript sina; en engin maþr ([3]a þar sak a. þa en han dular, ok kumbr mal upp firi þings-menn, werþr han skir, þa hafi han sinar þriar markr af þaim, sum hana vitr,[4]) ok symdar-aiþ miþ siex mannum; þa en han werþr full, þa byti han þriar markr sokninni, en sokn windr sykt; þa en mal kumbr upp firi þings-menn, þa byti þriar markr þingi ok aþrar þriar proasti, en haan at sann werþr. En kumbr mal upp firi alla lyþi, ok werþr han enn siþan at sann, þa laupr i tolf markr wiþr landa alla. Hafr han ai fe at byta, þa flyi land, ok liggi hwerium manni þriar markr wiþr, sum hana hysir eþa haimir eþa henni mat giefr. þa en han will ai til aiþs at ganga, þa ir han þau full ok felld at þy mali. þa en hinir ganga atr-mals, sum henni sak kenndu, ok vilia ai [fe][5]) framm-leggia, þa skulu menn hana saklausa dyma ok skira þess mals; en þair symin hana miþ aiþum ok takin henni orþ af baki, sum a legþu. þa en han gangr wiþr, et han moþir war, ok kallar barn wara datt burit, þa þarf ai henni fe framm-leggia. En menn wilia henni mistroa um, ok engar hafr han witnis-kunur þar, sum miþ henni waru, þa en han i barn-farum war. § 3. þa en ambatnu manns werþr slikt mal kennt, þa leggir engin henni maira fe framm,

---

1) B. *allswaldugan.* 2) B. *si þekkilikt ok war si mest þarf bade til lif ok siel.* 3) B. *aigir þar a-saka.* 4) B. *beryktadu.* 5) *fe* tillagdt efter B.

þan siex oyra penninga. Þa en han werþr full, þa byti drotin firi hana siex oyra penninga ok leggi a bak henni siex wintr sen mali ier inntr.

3 Kap. *Af tiunt.*

Þet ier nu þi nest, et þar a hwer tiþir hafa ok tiunt tilfyra sum hann kirkiu hafr garra ok bol war af andwerþu tilskurat. Þann prestr a firir hanum allan kristindom at waita, hwart sum hann wiþr-þarf arla eþa siþla. § 1. So iru allir menn um-satir, et firi Mariu-messu i fastu skal hwer maþr hafa tiunt sina framm-raiþa, beþi lerþum manni sinn luta ok kirkiu senn: i rauki a hwer maþr tiunta. Þa ma engin þet segia firir, et ai sei tiunt berþ, sen Mariu-messa kumbr. En eptir Mariu-messu, þa skal prestr lysa um þria sunnudaga, en a fiarþa kirkiu-durum atr luka ok tiþir hepta firi kirkiu-mannum til þess tima, et tiunt ier all framm-raiþ: ok þriar markr fylgia af þaim manni, sum ai wildi fyrr tiunt sina framm-raiþa. Þitta aigu allir sykia saman, ok allir aigu at hafa. Sokna-menn aigu þriþiung ok kirkia þriþiung ok þriþiung prestr. § 2. Þa en laigulendingr far bort miþ tiunt oguldni af sokn ok i andra, þa sekr hann sik at þrim markum wiþr prest ok kirkiu ok kirkiu-menn, ok fyri enn þau tiunt sina atr, þau et siþar sei. § 3. Þa en neqwar will sir kirkiu giera at mairu maki, þan hann fyrr hafþi, þa skal hann giera af niu lutum, en tiunt skal iemwel kirkia hafa senn lut, sum prestr senn, þar til et hin nya ier vigþ. En siþan skal hann þar giefa tiunt, sum hann kirkiu gierþi snimst. Ai ma hann siþan atr laupa til fornu, en hann andra hafr gart nya, ok ai ma hann ganga fran hinni fornu ok til nya siþar, þan a þaim dagi, sum biskupr legþi wigslir a. Þa en þaim takr skilia um, þegar um fyrsta ar eþa annat, þa skal sielfr wita miþ aiþi ok kirkiu-mannum tweim þaim, sum hinir vilia til nemna, et hann þar i kirkiu-gierþ wari ok i wigslum ok i allum lutum, so sum andrir kirkiu-menn. Þa en framm iru gangnir þrir wintr eþa þrim maira, þa skal hann hafa beþi kirkiumanna vitni, et hann þar miþ þaim i gierþ wari, ok prests sens witni, et hann ok tiunt hafi þar e siþan hanum af-fyrþa, so sum hwer annara kirkiu-manna. § 4. Þa en maþr laigir akr eþa engi yr annari kirkiu-sokn, ok iru engun hus a, þa skal hann korn-tiunt qwerra laifa, þar sum akr war til-skuraþr; en hoy eþa humbla þa fyri hann haim ok giefi þaim presti tiunt af, sum hann sykir tiþir at, ok allan kristindom hafr takit af. Þa en hus iru a, þa skal allt qwerrt laifa. Hafi þann prestr tiunt af, sum þar at kirkiu sitr, iem-wel a þaun kirkia senn lut, sum prestr senn.

4 Kap. *Af blotan.*

Þet ier nu þy nest, et ([1]blot iru mannum imer[1]) firi-buþin ok fyrnska all þaun, sum haiþnu fylgir. Engin ma haita a hwatki a hult eþa hauga eþa haiþin guþ, hwatki a wi eþa staf-garþa. Þa en neqwar werþr at þi sandr, ok laiþas hanum so witni a hand, et hann hafi haitsl neqwara þa miþ mati eþa miþ drykkiu senni, sum ai fylgir kristnum siþi, þa ir hann sakr at þrim markum wiþr kirkiu-menn, en þair sykt winna. Þitta aigu allir sykia saman, ok allir aigu at hafa, prestr ok kirkia ok kirkiumenn. Þa en wensl ir hanum a hendi, þa standi hann firi miþ siex manna aiþi. Þa en kirkiu-menn winna ai sykt, ok kumbr þet upp firi þings-menn, þa weris hann enn miþ siex manna aiþi eþa byti III (þriar) markr þingi. Þa en þet upp-kumbr firi landa alla, þa byti tolf markr landi, en hann ai vindr miþ tolf manna aiþi firi-standit.

5 Kap. *Af prestum ok ([2]prest-kunum ok þaira barnum.*

Þet ir nu þi nest, et prestr ok prest-kuna ok prest-barn lerþ þa iru [þau] slik at sleg ok at drapi ok at allum lutum sum bonda barn; en hin olerþu fylgin moþur-kyni sinu. § 1. Hittir maþr ([3][til] sakar at giera, lerþr eþa olerþr, þa byti engin frammar firi annan, þan hans kustr windr at.

6 Kap. *Af helgum dagum.*

Þitta ir nu þi nest, et daga aigu menn alla helga halda þa, sum biskupar hafa helga buþit, ok allir menn hafa wiþr-takit. Engin skal annat werk at giera um sunnudag eþa annan helgan dag, utan tiþir at hafa eþa guþs þianistu at lyþa, ok luf hafa at riþa um bo sett seen messa ier sungin eþa tiþir iru hafþar. § 1. Ai ma mandr maira a wagni hafa um sunnudag, þan punds þunga eptir yxna oyk, ok halfs eptir hesti. Þa en maira hafr, þa ma halda lassi hans til siex oyra, ok þau byti hann siex oyra firi helgis-brut, utan þi at ains, et nauþ-synar til-gangin, ok lerþr maþr werþi at-spyrþr, þa ma hann asia, hwat sum til-þrengr, ok lufa i kirkiu-sokn senni, so et maþr werþi ai þar klandaþr ella a-wittr um garr. Þa en wiþari will aka, þa laiti hann e wiþr þann lerþan mann firi sir, sum kirkiu-sokninnar a wald, en hann will o-wittr wera. § 2. Til kaupungs ier manni

---

[1]) A. *blotir iru mannum imer firi-buþin,* Schlyt. *mier firi buþni* (jf. Rydqvist: Sv. Spr. L. II. s. 97), B. *blot ier mannum mikit forbudit;* man bör derföre troligtvis läsa såsom ofvanföre står, eller ock: *blotir iru . . . . firi-buþnar.*
[2]) B. *prest-barnum.* [3]) jf. 13: 2; A. *sakar,* B. *sakir giera.*

lufat at aka miþ garlakum matnaþi, ustum ok smieri ok allum mielkmati, fiskum ok fuglum eþa soyþum þaim, sum þa al a torgi selia, miþ bakaþu brauþi, ok ai miþ mieli eþa korni, ok ai miþ waru annari, utan hann heti wiþr beþi lassi ok siex oyrum. Sak a halfa þann, sum taki, en halfa prestr ok kirkiu-menn þair,[1]) sum hann þa war i-staþin, þa en hann miþ war takin. § 3. Þa en maþr riþr ok raiþir byrþi, þa ma ai þann mann klanda eþa sakan um giera, en hann sielfr sitr a baki; þa en hann hafr russ i tugi eþa laiþir miþ byrþi, þa ir byrþ þaun tyk skielum, þegar sum halfu pundi ier maira, ok þau fylgia enn siex oyrar helgis-brut. § 4. Werþr frels maþr eþa kuna[2]) a werki takin a sunnudag eþa annan helgan dag, þa ier tykt werk þet allt, sum þaun þa i handum hafa, ok liggi þau wiþr siex oyra awiti firi helgis-brut. Þet a ok halft þann sum takr, en halft a prestr ok kirkia ok kirkiu-menn. § 5. Werþr þrel eþa ambatn manns um helgan dag a werki takin, þa bytir drotin firi þaun[3]) þria oyra, en þaun yrkin þria wintr ([4]sen mali ir inntr.

7 Kap. *Af munka aigum.*

Þet ier nu þi nest: en neqwar werþr at þi sandr, et hann haggr skoga firi munkum, eþa garþa niþr-leggir eþa neqwan main gierir wiþr þa eþa þaira aigur, þa liggr hanum wiþr þann ok bot halfu mairi, þan bonda milli, ok hafi byt firi þet fyrsta þing, sum þar warþr nest eptir. Þa en þings at-biþar, þa liggia wiþr þriar markr, landa sak, ok þau byti hann wiþr þa at lagum, þau et siþar sei. § 1. Þa en neqwar maþr giefr sik til klostrs barna-lausan, þa waldi sielfr aign senni; hwatki ma hana selia eþa skipta miþan hann lifr. Þa en hann doyr, þa steþs þriþiungr qwerr i klostri, en tweir lutir ganga atr undir niþia. Þa en hann barn a, þa waldi hafut-lut sinum. § 2. Þa en werelds-maþr will aign til klostrs giefa eþa til kirkiur, þa giefi tiunda lut af iorþ-aign senni ok ai frammar, utan þi at ains, et niþiar lufin.

8 Kap. *Af mann-helg.*

Þet ier nu þy nest, et mannhelg a standa um daga þa alla, sum werkhelgir iru, fran þi et sol setr um aftun ok til þess et lysir a þriþia dygri. Fiurtan[5]) dagar i iaulum iru i friþ taknir, siau wikur i fastu ok all paska wika, þrir gangdagar ok all helgudaga[6]) wika. Drepr þu mann a þaim friþi, þa byt þriar markr; sargar þu mann, byt tolf oyra; slar þu miþ stangu eþa yxar-hambri, byt siex oyra; nykkir þu manni eþa rindr eþa i

[1]) Bättre vore *þar.* [2]) B. *frels kuna.* [3]) Schlyt. *þaim.* [4]) B. *eptir laigu-malit ier innt.* [5]) B. *fiugurtan.* [6]) Schlyt. *þingizdaga* jf. Tyska och Danska öfvers. 8:pr.

har takr eþa miþ nefa slar, þa byt þria oyra, en i raiþi ir gart. Firi þrel bytir ai frammar þan þria oyra, en hann bloþugt gierir; þar skal e byta, sum gart ir, en ai þar, sum hinn ier, sum gierþi. § 1. Prestr a tiþir hepta ok kirkiu-durum atr-luka firir allum þaim, sum guþs helg hafa brutit; miþ þi et e fylgir bann helgis-bruti. Þa skal yr banni sla, þegar so ir byt, sum lag segia, ok kirkiu-mannum þykkir raþ wera. Allir aigu sak sykia saman ok allir aigu at hafa. Sokna-menn aigu þriþiung i sak, en annan kirkia ok þriþia prestr, hurwitna sum ai kumbr landa sak i; en landa sak kumbr hwergi i helgis-brut, utan þi at ains, et mandr werþi i kirkiu drepin, þa liggia fiauratigi markr wiþr; þet ir landa sak, þar a proastr þriar markr af firi banns-mal. § 2. Kirkiur iru allar iem-helgar a landi, en mandr werþr wegin i. En kirkiugarþar iru þrir helgastir i lag taknir, þar skulu sakir menn helg hafa, iem-wel i prest-garþi sum i kirkiugarþi. Þar liggia wiþr fiauratigi markr, en sakr mandr werþr wegin i þairi helg. En sakir allar andrar þar, sum smeri ieru ok ai kumbr landa sak i, þa aigu kirkiu-menn þriþiung yr, en kirkia ann lut ok ann prestr. Slar þu mann i kirkiu miþ stangu eþa yxar-hambri eþa sargar i kirkiugarþi, þar liggia siex markr wiþr. Slar þu mann miþ nefa i kirkiu, eþa skiautr þu manni eþa i har takr, eþa i kirkiugarþi miþ stangu slar eþa yxar-hambri, þar liggia wiþr þriar markr. Slar þu mann miþ nefa i kirkiugarþi, eþa takr þu mann i har, þar liggia wiþr tolf oyrar helgis-brut. Þann a e wigslum syrgia, sum wigslir hafr brutit, ok þar skirt giera, sum hann o-skirt gierþi, miþ þrim markum.

9 Kap. *Af aldra manna friþi.*

Nu iru enn friþr andrir tweir þair, sum mestu warþa, et menn ulu mannhelg halda, þar liggr ai bann wiþr ok ai biskups sak, utan þy at ains, et þet werþi a helgum dagi gart. Þet ier aldra manna friþr. Laupr a fiurtan natum eptir paskar ok fem natum eptir miþsumar, ok standr a tiu netr ok tiu daga at hwaru bragþi; laupr um sola-upp-gang beþi af ok a. Drepr þu mann a þaim friþi, þa byt so miklu wereldi viþr landa alla, sum hinn ier dyr, sum þu drapt. Banda haldr þir engun fyrr þan þu byt hafr. Sargar þu mann eþa ber a þaim friþi, þa byt þriar markr. A þaim friþi ma engin firi andrum spiella hwatki hus eþa garþa, utan hann sei sakr at þrim markum.

10 Kap. *Af warfriþi.*

Nu ier enn warfriþr siþan. Hann laupr a halfum manaþi firi aldra manna seþir ok standr a halfan manaþ eptir. A þaim

friþi ma engin wirþa firi andrum hwatki hest eþa uxa, miþ þy et bondi þarf þa hwern dag a akrum hafa, utan hann sei sakr at þrim markum. Þa en gield ir manna millan ok ier lagrytt til gields, þa wirþin annat bo hans, soyþi eþa kust, ok ai orta-soyþi, sum hann þa wiþr-þarf.

11 Kap. *Af þingfriþi.*

Þar ier enn siþan þingfriþr manna. Þings-menn aigu þing-friþ sykia. Takr þu mann i har eþa miþ nefa slar a þingi, þa byt þriar markr firi þingfriþ, ok þau laga bytr. Slar þu mann miþ stangu eþa yxar-hambri eþa sar waitir, byt þriar markr. Drepr þu mann eþa af-hagg waitir, byt siex markr, utan þy at ains, et mandr werþi at heimdum drepin. § 1. Ai ma sakr maþr þingfriþi um-troysta, en ai ier aldra manna friþr.

12 Kap. *Af haim-friþi.*

Þa ir enn hwerium manni haima-friþr siþan. Drepr þu mann haima i garþi sinum eþa af-hagg waitir, þa byt tolf markr wiþr landa alla ok andrar tolf hanum, ok þau wereldi. Slar þu mann miþ stangu eþa yxar-hambri eþa sar waitir, þa byt þriar markr hanum ok andrar þriar moga, ok þau laga bytr. § 1. Werþr husbondi berþr i garþi sinum haima, eþa flaira fulk, þa takr þann ann haim-sokn, sum hoygstr ir, ok ai flairin; en all skulu hafa laga bytr.

13 Kap. *Af manndrapi.*

Þet ier nu þy nest: en so illa kann bieras miþ fianda raþi, et mandr hittir mann at drepa, þa skal flya miþ hanum faþir ok sun ok broþir. Þa en ai iru þair til, þa flyin miþ hanum nestu niþiar um fiauratigi netr til þairir[1]) kirkiur, sum allir menn hafa i helg takit, þet ir Farþhaim ok Þingsteþi ok Atlingabo. Þar skal hafa helg ok heli so i prest-garþi sum i kirkiugarþi. En siþan þet ier ut-gangit, þa riþi þengat, sum hann bandu will hafa dragit, ok dragi um haim-þorp þry, ok so langt a skoga fran haimþorpum þaim þrim, et i miþiu mytis fran andrum haimþorpum, sum ([2]annan weg skogs liggia, en hann loyfi far af þaim, sum aign aigu. Ai ma bandu draga um þing eþa kaupung, ok ai um kirkiu maira þan aina þa, sum hann til-sykir; hafi siþan helg i bandu sinni, ok sii wiþr annar, ok dragi e a þaim friþi, sum nestr ier eptir paskar. En þar til haldr

[1]) A. þairi, [2]) A. annat wegskogs, B. annan weg til skogs.

hanum banda þaun, sum hann þa drog, en hann wandreþi hafþi ny-gart. Þet kalla menn watu-bandu. Þaun banda, sum dragin standr um atmeli, hana ma engin lasta sen atmeli ir uti. § 1. En mandr hafi sjelfswald wera i bandu senni eþa fara ut-lendis til helgra manna sinar syndir at byta; hafi atta daga frest til skips at fara, ok fari so i friþi pilagrims-ferþ sina. Ok þegar hann atr kumbr, þa hafi ok atta daga frest [at] fara atr til bandur sennir i friþi. § 2. Þa en mandr gierir til sakar i kirkiu-sokn þairi, sum hann bor i, þa flyi hann yr þairi ok dragi annan steþ bandu, ok þau þar, sum hwatki bor i moþir eþa dotir eþa systir; kirkiu þa syki hann þau andra miþan, firi þy so et ai magu þair beþir til annir at fara. Tiunt þa fyri hann halfa þar, sum hann tiþir sykir, en half liggi qwerr at þairi kirkiu, sum hans bol war til-skurat. § 3. Þa en mandr gierir ([1][til] sakar i haimþorpi þi sama, sum hann bor i, þa flyi hann þegar þeþan ok dragi annan steþ bandu, en hann friþ will hafa, miþ þy et ai magu þair beþir i ainu haimþorpi boa. § 4. Þa en Ogutniskr maþr drepr Ogutniskan mann, þa dragi so bandu sum Gutniskr, en hann a boli sielfs sins bor a Gutlandi. § 5. Biauþi bot manni, en hann orkar,[2]) sen[3]) atmeli ir ut-gangit, ok lati atmeli a-milli ok biauþi þryswar um þry ar; en hinn sei mandr o-skiemmdr, þau en hann taki at fyrsta sinni, þegar buþit werþr. Þa en hann will ai taka at fyrsta sinni ok ai at andru, þa taki hann at þriþia, sen þry ar iru ut-gangin. Will hann ai þa taka, þa skal biera a þing firi alla lyþi; taki enn þar, en hann will, þa en hann ai will, þa raþin allir lyþir firi fe, en hann sei mandr o-sakr. Þa en hinn kallar ai wera frest liþin, en hann kallar wara liþin, sum wereldi biauþr, þa hafr hann witorþ, sum liþit kallar, miþ þrim þaira manna skielum, sum miþ hanum at garþi waru ok bot buþu þryswar um þry ar, ok witi þet miþ tolf manna aiþi, et e wari at-meli a millum latit. Þa en mandr will ai wereldi biauþa, ok frestr iru allar liþnar, þa skal land hann friþlausan dyma, ok til dags um manada-frest vereldi utretta,[4]) ok hann sakan at siex markum silfs wiþr mals-aiganda ok aþrar siex landi. So liggi ok þaim wiþr, sum ai haldr bandu sina, þar gangi ok engun byn firir, et ai skuli allt upp-takas.

14 Kap. *Af lutnum sakum.*

En um lutnar sakir eptir faþur eþa broþur eþa niþia, þa aigu allir wiþr at sia, þar til et þair orka wereldi biauþa. En hinn taki þegar, en hann will, ok weri mandr o-skiemmdr. Þa en hann ai will so brat taka, þa skal biauþa hanum þryswar

---

[1]) Jf. 13: 2: A, B. *sakar*. [2]) B. *bellir*. [3]) B. *sidan*. [4]) B. *ut-raida*.

til iemlanga, biera ok siþan a þing firi alla lyþi; taki þar, en hann will, ella raþin allir lyþir firi fe, en þair sein osakir. § 1. Wela tweir um eþa flairin ok drepa ann mann, þa hafin þair allir aina bandu, þar til et ann takr wiþr bana[-sak].[1]) § 2. All þaun, sum lutu aigu liauta ok wilia hemna firi ungan oformaga, þa ir þet hemnat, sum neqwar af þaim hemnar firi hann, hwart sum heldr ir kwindis maþr eþa kerldis; þaun hemd standr so sum hann sielfr hemmi. Þaun warþa ok wereldi upp-taka, en erfingi ir ungr, sen at þi mali ir kumit, et hinn ma biauþa[2]) ok yr sakum loysas, sum i hafr warit. § 3. Þa en Gutniskr maþr drepr Ogutniskan mann ok orkar[3]) wereldi biauþa, þa þarf hann hwatki wegsl[4]) eþa bandur. § 4. Þa en Ogutniskr maþr drepr Gutniskan mann, þa haldr ai hanum banda, utan þi at ains, et hann wereldi winni buþit. § 5. Þa en oformagi werþr manni at bana, þa ir byt at tolf markum silfs. § 6. Þa en kuna hafandi werþr wegin miþ barni, ok orka[5]) menn aiþum uppi-halda, en barn wari henni qwikt i qwiþi, þa witi þet hennar husbondi, en hann ir til; ier hann ai til, þa witi þann, sum henni ier ner-kumnastr, miþ þrim bolfastum mannum Gutniskum at samu sokn, ok þar til so margum, et tolf sein, allir henni iem-burnir. Þa bytir barnit at tolf markum silfs oburit, en hana at fullu wereldi.

15 Kap. *Af wereldi manna.*

Nu iru enn framm wereldi manna: Gutnisks manns wereldi bytis at þrim markum gulls, en hann ir at dauþum drepin. Aldra annara manna wereldi bytis at tiu markum silfs, utan þrels wereldi at halffemti mark penninga. § 1. Takr Gutniskr maþr Ogutniska kunu, þa bytis han at fullu wereldi sinu, en barn fylgin feþrni sinu at wereldi. Takr O-gutniskr maþr Gutniska kunu, þa wari hwart þaira at wereldi sinu, en barn fylgin feþrni at wereldi.

16 Kap. *Af banda-wereldi.*

Gutnisks manns banda-wereldi iru tolf markr silfs, en Ogutnisks manns at fem markum silfs ok þrels at siex oyrum penninga. § 1. Allir iru iemnir at botum, þar til et lima-lyti kann i kuma, þa en lima-lyti kumbr i, þa ier[6]) Ogutnisks manns hand eþa fotr byt at tiu markum penninga, ok so all annur misleti, sum at wereldum bytas. § 2. Drepr þrel manns mann Gutniskan, þa

[1]) A. *bana,* Schlyt. föreslår: *bana-sak.* [2]) B. *fe framm-biauþa.* [3]) B. *bellir.* [4]) Troligen för *wegslar.* [5]) B. *bella.* [6]) Kanske rättare: *ieru.*

taki drotin ok laiþi hanum bana bundnan i garþ firi fiauratigi nata,[1]) ok niu markr silfs miþ. Þa en ai ier bani til, þa gieldi tolf markr silfs ok ai maira. Þa en þrel drepr Ogutniskan mann, þa byti drotin firi hann twar markr silfs, ok laiþi bana bundnan i garþ firi fiauratigi nata.[1]) Þa en ai ir bani til, þa byti hann fem markr silfs ok winni hanum siex manna aiþ, et hann hwatki wari i þaim skaþa raþandi eþa waldandi. Windr ai drotin aiþi uppi-haldit, þa byti fullt wereldi beþi Gutniskan ok Ogutniskan. Þa en þrel drepr þrel, þa windr ai mann noyþgat til þess, et hann giefi bana at botum, en halffemti mark penninga ir i buþi. En þrel þann, sum ort hafr mala, þa taki frelsi firi kirkiu-durum miþ sokna-manna witnum, ok siþan warþar þrel sir sielfr, hwat sum hann gierir.

17 Kap. *Af osoyþum.*

Uxi fastr ok fem wittra gamal bier ok manni tolf marka sak i garþ, en hann werþr manni at bana. § 1. Hest al binda, en til bonda kumbr, at fiarþa staurgulfi fran liþstukki ok fiuggur stig fran durum manns, þa warþar ai, utan frembra foti manni nerar ok tannum, en hann bits. Þa en þu i garþ far eþa til kletis, þa bint wiþr gafl eþa bak-wegg. Þa warþar þu ai frammar, þan aþans war telt. § 2. Galtr ir at þriþia, en hann hafr þria wintra fastr gangit. § 3. Hundr ir at fiarþa; hanum warþar e um allt, en skaþa gierir, aigi þann sum will. § 4. Þaim fiaurum oqweþins-witum warþar hwer maþr i garþi sinum wiþr tolf marka silfs sak. Þa en oqweþins-witr werþr swe-werþari manni at bana, þan Gutniskum, þa falla e tweir lutir af wereldi hans, en þriþiung byti hinn, sum soyþin a. Þet kalla menn krafar-wereldi. En oqweþins-vitr werþr manni at bana eþa lestir mann at limum, þet al krefia ok ai hemna, [ok] lagryþia til sum til annara gieldeta. Þa en oqweþins-witr waitir manni sar eþa lasti, þa fallin e tweir lutir af bot, en þriþiung bytir hinn, sum soyþin a, firi-utan hund-bit, þa bytir tanna-spur hwer at tweim oyrum til fiugura.

18 Kap. *Ber maþr kunu.*

Ber maþr kunu, so et barn spillis o-burit, ok hafr þau qwikt i qwiþi werit, þa bytir halfu wereldi. Þa en han kennir þet manni, en hann dular, þa bindi han hann wiþr miþ tweim witnum þaim, sum han sik skirskutaþi firir a þriþia dygri, et han berþ wari, eþa þaim, sum wiþr waru, ok þau bol-fastum, ok tweim qwinna witnum, et barn wari siþan datt burit sen han war berþ,

---

[1]) Eljest *netr,* t. ex. 13: pr.; jf. *siextigi* och *fiauratigi marka,* G. S. k. 2 och 5.

ok witi þet sielf miþ siex þiauþa aiþi, et þet qwikt wari. § 1. Kuna skal barns at gieta at mungati hweriu, leggi i ketta ok hafi ner sir, eþa hafi barn i kniþum eþa leggi i seng ok liggi sielf ner. So skal hweriun kuna um þria wintra barni getslu waita. Þa en neqwar mandr werþr miþ waþa i þairi getslu barni at bana, þa bytir hann wereldi fullu. Þa en kuna leggir barn a gulf niþr eþa i seti warþa-laust, eþa leggir i seng, ok warþar-laust,[1]) þa ir barn o-byt, hwat sum heldst kann at kuma. Þa en kuna gangr þar miþ barni i seng, sum drukknir menn liggia firir, ok kufnar barn i þrangi eþa miþ kleþum, þa ir þau barn obyt, þau et han liggi sielf ner.

19 Kap. *Af sarum.*[2])

Gierir maþr manni sar, att eþa fiairin, mundar diaupt, þa byti mund hwern at half-mark til atta marka, beþi a diauplaik ok a langlaik, ok halfu minna, en ai ir mundar diaupt, ok þau þarf lekis-skiep wiþr. § 1. Þann maþr, sum firi sarum werþr, þa hafi witni af tweim raþ-mannum i sama hunderi ok ains lands-domera af sama siettungi, ok sweri sielfr miþ siex mannum, miþ þaira witnum, utan þaira aiþ, en bot ir mairi, þan þriar markr; þa en þriar markr iru eþa þrim minna, þa ier þriggia manna aiþr. Þa en hann flairi sar hafr, þa sweri hann hwat hann will a ann eþa flairin, ok þau til sama bota. § 2. All hulseri iru byt at mark silfs. § 3. Sargar maþr mann miþ knifi, þa bytir twar markr silfs. § 4. Kastar maþr at manni miþ staini eþa andru neqwaru ok far sar af, þa bytir þriar markr. § 5. Werþr maþr berþr miþ luka-haggum, so at synir slegir iru, þa bytir half-mark hwern sleg til fiugura, ok þau miþ sama witnum sum til sara. § 6. Ier mandr sargaþr ginum nas[3]) eþa wer, þa bytir tweim markum penninga ok þau litwan, en atr ir groit, ier ypit, so et ai kann hailna, þa iru fullar mestu bytr. En oyra halfu minna. Ma er eþa litwan sia yfir þwera gatu, sum ai hyl hattr eþa hufa millan barts eþa brunar, þa bytir half-mark silfs; þa en sia ma yfir þwert mot, þa ir mark silfs ok þau sara bytr. § 7. Swarþ-sprang bytir at mark penninga. Skin hiernskal, þa bytir twar markr penninga. En ir hiern-skal swigin eþa rimnin, þa ir mark silfs. Sis a himin eþa hinna, þa ir byt at tweim markum silfs. § 8. Bain hwert, sum i skalu skieldr, ir byt at mark penninga, til fygura baina. § 9. Hwaifi-bain hwert, sum bier elna langan þraþ yfir fem elna hauga ri, ir byt at tweim markum penninga hwert, til fiugura baina. § 10. Fingr hwert ir byt at IIII (fiaurum) markum penninga, en þet af ir,

---

[1]) Schlyt., A. *warþr laust.* [2]) B. *sara-farum,* [3]) B. *vasar.*

þumlingr at tweim markum silfs. þa en fingr ir liþ-starkt, so at engin ir fengir at, þa ir byt so, sum af sei. § 11. þa en mandr ir at anni hendi lestr, ok ma þau halda a swerþi eþa sikli, ok windr ai wapni uppi-wegit, þa ir byt at II (tweim) markum silfs.[1]) § 12. þa en sundr ier þan hels eþa nakka, þa ir byt at II (tweim) markum silfs. § 13. Ta[2]) ir ok byt at II (tweim) markum penninga, en han af ir. § 14. þa en af ir hand eþa fotr eþa auga uti, þa ir byt at siex markum silfs hwert þaira. § 15. þa en mandr laikr at manni ok haggr af beþar hendr eþa beþa fytr, eþa beþin augun ut-stingr, ok lifr mandr enn siþan, þa byti tolf markr silfs hwert þaira. § 16. þa en nasar iru skurnar af manni, so et hann ma ai weria sikli eþa snori, þa bytir ok at tolf markum silfs. § 17. þa en tunga werþr dragin ut af hafþi ok af-skurin, so et ai ma mals wiþr at niauta, þa ir ok byt at tolf markum silfs. § 18. þa en mandr werþr lestr at skapum, so et hann ma ai barns faþir wera, þa ir byt at siex markum silfs wigniauri hwar; þa en beþir iru lestir, þa ir byt at tolf markum silfs; þa en [allt][3]) ir af miþ skapti, so et mandr ma ai hugunda niauta, utan sitiandi sum kuna, þa ir byt at XVIII (attan l. atrtan?) markum silfs. § 19. ([4] Rif hwert bytir at II (tweim) markum til fiugura rifia. § 20. Tielgia i hendi eþa foti ir byt at mark penninga; þa en maira bain ir sundr, þa ir byt at mark silfs, so fots sum handar, en lasta-laust ir atr hailt; þa en lima-lastir fylgia, þa bytir II (twar) markr silfs. § 21. Hafr mandr syna slegi a hendi, ok segr hana o-nyta wara, þa witi miþ samu witnum sum til sara; þa en ai iru synir slegir, þa hafi þann witorþ, sum wers. § 22. þet ir handa-lestr minstr, en ai ma þula warmt eþa kalt, so sum fyrr, þet ir byt at mark penninga, ok witi sielfr miþ ain-syri. § 23. Ier lyþi lustit manni yr hafþi miþ synum slegum, et hann hwatki hoyrir hund i bandi eþa hana a wagla, eþa mann, en hann a durum kallar, þa ir byt at XII (tolf) markum silfs, ok witi sielfr miþ siex manna aiþi ok miþ samu witnum sum til sara. þa en mandr werþr ainu oyra at lyþi lestr, so et hann ekki hoyrir miþ þi, en hann haldr firi andru, þa ir byt at VI (siex) markum silfs. § 24. þa en oyra werþr manni af-haggwit, þa ir byt at mark silfs; en werþr oyra lyt, þa bytir ([5] at tweim markum penninga. § 25. Slar þu manni tendr yr

---

[1]) B. tillägger: *þa en mader ier lester at gangfempni ella runnfempni, þa ier byt at tweim markum silfs.* [2]) A. *þa*, B. *tia hwariun.* [3]) Enligt B. [4]) B. *Telgia i hendi ella foti bytis at tweim markum penninga, en sunder ier. Rif hwart bytis at tweim markum penninga, en sunder ier slagit; þa en lima lastir fylgia, þa bytir twar marker silfs. Slegir so mangir, sum synlikir warda, bytis hwar at half-mark penninga. Hafer mader* m. m. [5]) B. *mark silfs. Leggbain ella armlegger bytis at twaim markum silfs, en sunder ier slagit. Slar þu* m. m.

hafþi, þa bytir þu ([1] so hwern, sum hann dyrr ir: yfru fremstu twa bytir at tweim markum penninga hwarn, en þa twa, sum þar sitia nest, at mark penninga hwarn, en siþan hwern at mark penninga, miþ bitum ok allu; en niþru tendr alla halfu [2]) legra ut ok ut. § 26. Takr þu manni i har miþ anni hendi, byt twa oyra; takr þu miþ baþum, byt half-mark. § 27. Nykkir þu manni, byt twa oyra; skiautr þu manni, byt twa oyra. § 28. Slar þu manni mungat i augun, þa byt þunka atta ertaugar. § 29. Sparkar þu mann, byt twa oyra. § 30. Slar þu mann miþ nefa, byt twa oyra; gangr þu wiþr ainum, þa hafi hann witorþ til fygura [3]) slega; gangr þu ai wiþr, þa haf þu witorþ, sum wers. § 31. Slar þu mann miþ stangu, byt half-mark hwert hagg, til tyggia marka. Frammar bytir ai maþr fe sinu firi luka-hagg, utan lastir fylgin: þet iru lag Guta. § 32. Skiegg manns bytir so sum annur hardrag. Loyski þet, sum fingr ma a-setia, bytis atta ertaugar; þa en tu ma a-setia, þa bytis half-mark; þa en þumling latr til at þriþia, þa ir byt at mark penninga. Þa en loyski ir so mikit, et lofa ma a-leggia, þa iru twar markr penninga; þa en hwert har ir af, þa bytir at mark silfs. En frammar bytir ai, þau et hwert har sei af-dragit. Þa en torfa ier manni af hafþi haggwin, þa ir byt at mark silfs. § 33. Skainir þu kleþi manns, þa byt yfirkleþi at oyri, kurtil at tweim oyrum, likwara at atta ertaugum, ok gier allt hailt kleþi manns ok iem-gutt sum þet fyrr war. Likwara kallar serk ok skyrtu, brok [4]) ok hatt manns, þaun iru all iem-dyr, hwert þaira sum skaint werþr. Þa en a harund kumbr ok werþr sar, þa bytir þu beþi sar ok kleþi. § 34. Sari skal maþr warþa ypnu til iem-langa ok aina nat. § 35. Werþr maþr berþr miþ luka-haggum ok liggr i seng samu, so et hann gangr ai uppi millan, ok far þau forskiel, þa hafi fiugura bolfasta manna witni ok þriggia domera af sama siettungi ok þar til so marga, et tolf sein. Þa en hann ai far forskiel, þa hafi hans arfi witorþ miþ samu witnum. En gangr hann uppi millan, þa hafi witorþ, sum wers. § 36. Gierir maþr manni wegþwera, takr riþandi mann i baitsl eþa gangandi mann i axlar, ok wendir um af gatu senni, þa bytir þunka VIII (atta) ertaugar; en gierir hann manni wald ok latr lengr fylgia, þa bytir þriar markr hanum firi wald ok aþrar þriar moga. § 37. Bers þrel manns wiþr mann frelsan, þa hafi e hann hagg tu gin ainu, þa ir þaira millan iemt; þa en þrel far flairi, þan tu gin ainu, þa ir bytr slegr hwer at tweim oyrum, til fygura; þa en hinn frelsi far flairi hagg, þan att gin

---

[1]) B. *fremstu tender, twa uppi ok twa nidri, at mark silfs, ok sidan hwaru* (l. *hwarn?*) *at tweim markum penninga med bitum ok allu. Taker þu mann i har* m. m.
[2]) Schlyt., A. *halfru.* [3]) B. *fiaugura.* [4] B. *ok broker.*

tweim, þa ir hanum byt at half-mark hwert, til fygura; þa en þrel far nykk eþa ryst eþa rind, þa ir e hanum byt halfu swe-werþari, þan frelsum; þa en i sara-far kumbr, þa bytir iemdyrt sum frelsum, til þriggia marka, ok ai frammar. Þunka bytir engin þreli, ok engum bytir ok þrel þunka. § 38. Þar sum gangs i garþi, þa liautin niþiar hafuþ-lut sinn[1]) a fiarþa mann; en fiarrar ier, þa taki attunda lut siþan gield iru guldin.[2]) En qwindi taki slikt yr garþi, sum han i hafþi, en þet skrifat ier i fyrsta ari; ier þet ai skrifat, þa hafi garþin[3]) witorþ.

20 Kap. *Af allum lutum.*

En oformagar iru ungir eptir faþur dauþan, ok iru synir magandi menn, þa ma ai hinn eldsti skilias wiþr hinn yngsta, þau et noyþas taki, fyrr þan hann ir magandi; noytin af allu oskiptu, þar til et hann ir femtan ara gamal. Siþan taki hann wiþr skiautum[4]) ok skalþum, ok laitar firi sir hwer, en þair ai wilia lengr saman wera. Þa en so takr noyþas, et iorþ werþr til fyþur selia, fyrr þan allir sein magandi, þa al festa aldra iemt, ok ai at fastu selia, so eldsta sum yngsta, utan þy at ains, et[5]) neqwar taki ungan oformaga til sina, hwat sum hann heldr ier qwindis-maþr eþa kerldis, ok giefi hanum fyþu þar til, et hann ir magandi; þa haldr hann inni sinum luta, þau et andrir werþin iorþ til fyþur selia. § 1. Giftir faþir sun senn, ok doyr sunin ok laifir dytrir eptir sik, þa skulu þaar sitia i karls skauti ok biþa luta senna. Þa en karlin doyr, ok gangs eptir, þa skiptin arfi at hafþa-tali dytrir ok suna-dytrir. Þa en synir karls iru flairin, þa liautin suna-dytrir eptir faþur senn. Samulund liauts ok eptir faþur-moþur, en han lifr lengr en sun. § 2. Hafr erfilytia aign lutna, þa liautr hwert siþan eptir annat, i hweria qwisl sum þet kumbr, hwart sum heldr sei linda gyrt eþa gyrþlu, e miþan bloþs ir til; þa en gangs bloþ allt, ok ir kumit undir twa linda gyrta, ok okumit undir þriþia, þa liautr atr i garþ sama, sum yr war kumit; þa en kumit ir undir þriþia, ok iru allir þrir eptir sik, þa steþs þar qwerrt i garþi, sum i ier kumit, þau et gangis. § 3. Hafr erfilytia lutu lutna, ok gangs eptir hana, þa liauti þann, sum bloþs ier nestr; þa en baþi iru iemner, kerldi ok qwindi, þa liauti þau kerldi ok ai qwindi. § 4. Þar sum gangs i garþi, þa liauti dotir eptir faþur senn myþrni ok faþur-myþrni. Þa en faþur-systrir iru giptar eþa ogiptar, þa takin þar sett faþur-myþrni; þa en nekrar iru ogiptar, þa takin attunda penning af feþrni sinu, þegar gield iru guldin. § 5.

---

[1]) Schlyt., A. *sum.* [2]) B. *guldin, ok qwinna lutir iru ut-rettadir.* [3]) Rättare vore *garþrin.* [4]) Schlyt., A. *skiauþu,* B. *skiauti.* [5]) B. *et,* A. *ai et.*

Gangs eptir mann, ok limnar enkia i garþi, þa hafi til uppheldis i garþi til atmelis laup rygar[1]) ok annan korns um hwern manaþ, en han ai doyr eþa giptis a-fran. En þann kustr, sum henni fylgir þar i garþ, þa taki slikan yr garþi, sum haan i qwam. § 6. Werþr kuna gipt i flairi garþa, ok far barn i flairum, þa liauti so barn sum barn myþrni sitt, beþi aign ok oyra, ok bryþr takin upp firir samsystrir sinar, hwat sum þar iru giptar eþa ogiptar. § 7. Þa en kuna ir gipt af garþi miþ haim-fylgi, ok gangs eptir hana, þa liauts atr i garþ sama, sum han af giptis. Þa en gangits[2]) ier i þaim garþi, þa liauti nesta bloþ, hwat sum heldr ier kerldi eþa qwindi; ok þoygin[3]) qwindi lengra, þan a fiarþa mann; iru beþi iem-ner, þa liauti þau kerldi. § 8. Þet iru ok lag, et kuna liautr hogsl ok iþ eptir bonda senn. Sitr han lengr enkia i garþi miþ synum sinum [ok] gangs eptir syni hennar, fyrr þan atta ar iru ut-gangin, þa taki mark penninga um hwert ar miþan synir lifþu. En giptis han fran barnum sinum lifandum, þa hafi hogsl ok iþ ok ai maira. § 9. Enkia þaun, sum barnalaus ir, þa hafi herbergi, en han will, i sama garþi, sum han gipt ier i; þa en han ai will, þa hafi half-mark penninga um hwert ar [til] siextan ara, ok taki upp eptir þi sum ar liþa. § 10. En um qwinna lutu, þa liautr dotir eþa dotur-barn; þa en ai iru þaun til, þa liautr systir eþa systur-barn; þa en ekki ier þaira til, þa liautr faþur-systir eþa faþur-systur-barn; þa en ekki ier þaira til, þa liauti nesta bloþ a fiarþa mann, ok ai frammar. Ier ai þet til, þa standr qwerrt i garþi miþ niþium. Ier kerldi gangit sik, ok ier i qwinna lutu[4]) kumit, hwat sum heldr ier af bryþr eþa systr, ok iru beþin bloþs iem-ner, þa liautin beþin. § 11. Brinna inni tweir feþgar, beþir i ainu husi, drunkna beþir a ainu skipi, eþa falla beþir i ainu wigi, þa ier systir iem-ner sum dotir. § 12. Warþa synir flairin eptir mann, ok aukas af allum, kann gangas eptir neqwara, þa warin allir iem-ner at lutum til fiarþa. § 13. Hwer sum sel sitt feþrni ok af-hendis allu þi, sum innan staurs ier, wari skildr wiþr lutu miþ niþium eþa bryþrum, ok wari i ogutniska manna wereldi, en synir hans warin i lutum ok i lagum miþ niþium, en þair fa atr þriggia marka laigi. § 14. Engin þysun far sik gyt til luta, utan þi at ains, et hann hafi aþal-gutniskt beþi faþur ok moþur, ok witri þegar miþ skri[5]) i etar-manna skra, þar til et þriar iru eptir sik allar Gutniskar, þa liautr sun ([6] þann þriþia lut miþ niþium. Far Gutniskr maþr þy-þarn wiþr Gutniska kunu, ok gangs eptir hann, ok loyfir eptir sik þy-barn, syni ok dytrir, þa skiptin þaun feþrnis-oyrum at hafþa-tali miþ aþal-dytrum,

---

1) B. *rugar.* 2) A *gangiz,* B. *gangit.* 3) A. *þaigin.* 4) A. *luta,* jf. 20: 13. 5) B. *skrifan.* 6) Schlyt., A. *þairi þriggiu lutu;* men kanske borde man läsa *þaira þriggia lutu?*

en þar iru til; iru ai þar til, þa skiptin þaun sina milli at hafþa-tali feþrnis-oyrum. En far Gutniskr maþr þy-syni wiþr Ogutniska kunu, þa fyþi hann þaim, þar til et þair iru magandi. Wilia þair ai lengr miþ feþr wera, þa giefi þriar markr penninga hwerium þaira ok fulk-wapn ok senga-kleþi, faldu[1]) ok legwitu ok wengi ok femtan elnar kleþis til gangkleþa. Þa en hann hafr þy-dytrir, þa fyþi ok þaim, þar til et þar iru XVIII (attan l. atrtan?) ara gamlar; hafi sielfs-wald um gipta þaim, en neqwar baiþis. En werþa þar ai giptar, ok wilia þar ai lengr miþ feþr wera, sen XVIII (attan l. atrtan?) ar iru ut-gangin, þa giefi mark silfs hweri þaira, ok seng ok gang-kleþi ok ko, eptir emnum sinum. Þy-barna ret skal ut-giefa allan miþ kirkiu-manna skielum. Far Gutniskr maþr þy-dotur wiþr Ogutniska kunu, ok falls neqwar wiþr þa þy-dotur, þa hogsli hana miþ IIII (fiaurum) markum, hwat hann heldr ier Gutniskr eþa Ogutniskr. En werþr maþr inni-takin miþ þissi þy-dotur, þa loysi undan hand eþa fot miþ III (þrim) markum silfs. Far Gutnisk kuna þy-dotur wiþr Ogutniskan mann, þa hafi sama ret, sum ([2] nussi war segt. § 15. ([3] Þa en mandr werþr inni-takin miþ Gutniskri kunu ainloyptri, þa ma hann i stukk setia ok hepta um þriar netr, ok senda buþ frendum; loysin undan hand eþa fot miþ siex markum silfs, eþa lati af-hagga, en hann windr ai undan loyst. Þa en hann werþr ai inni-takin miþ, utan werþr barn hanum til handa burit, ok kennir kuna manni barn, en hann qweþr nai wiþr, þa taki hann miþ sir twa bolfasta menn af þairi sokn, sum þa war kunan i, þan barn war aflat, ok sweri so miþ siex manna aiþi, et þair aldri hoyrþin af þy mali orþ eþa ymil, fyrr þan barn wari fyt; þa fylgir hanum witorþ, en hann far þa twa bolfasta menn. Faldr hann, ok far ai witorþ, þa hafi han witorþ miþ siex mannum, allum sir iemburnum, ok sweri þet, et hann sei faþir at barni. En hann taki wiþr barni siþan ok wiþr myþr, en hann will; þa en [hann] ai will eþa ai ma, þa giefi henni fullt hogsl, en han Gutnisk ir. Werþr Gutniskr maþr inni-takin miþ Ogutniskri kunu, þa far han þriar markr af hanum, ok þoygi ellar, utan hann sei inni-takin, þar sum hennar seng ir ok hennar haim. Werþr Ogutniskr maþr inni-takin miþ Gutniskri kunu, þa byti sum Aþalgutniskr. Þa en hann werþr ai inni-takin, ok far þau barn miþ henni, þa giefi henni hogsl atta markr, ok fyþi sielfr barn sett. En kennir kuna barn hanum, ok hann qweþr nai wiþr, þa weri sik miþ samu witnum sum Gutniskr; en barn fyþin þair, sum hogsl aigu upptaka, faþir eþa broþir en ([4] hann ogiptr ier. Far

[1]) B. *falling.* [2]) B. *fyrra war segder.* [3]) B. har här nytt kapitel med rubr. *Af inntekt.* [4]) B. *han ogipter,* A. *han ogipt.*

Ogutniskr maþr barn wiþr Ogutniska kunu, þa giefi ok henni hogsl III (þriar) markr, ok fyþi faþir barn sett; þa en hann werþr inni-takin miþ, þa giefi ok þriar markr, þau et ai sei barn.

21 Kap. ([1] *Gierir mandr hor.*

Gierir mandr hor, þa byti III (þriar) markr þingi ok siex markr mals-aiganda. Þa en mandr gierir yfir-hor, lerþr eþa olerþr, þa byti XII (tolf) markr landi ok aþrar tolf mals-aiganda. Gierir giptr maþr hor wiþr ogipta kunu, þa skal hann hana hogsla. Gierir laggipt kuna hor wiþr ogiptan mann, þa skal hann hana ai hogsla. Werþr maþr inni-takin miþ annars manns kunu, lerþr eþa olerþr, þa liggi hanum wiþr fiauratigi markr eþa lif hans, ok raþi þaun mals-aigandi, hwat hann heldr will fe eþa lif hans. § 1. Lukkar mandr dotur manns eþa neqwan hans warnaþ til festur, utan faþurs raþ eþa frenda, þa byti XL (fiauratigi) markr mals-aiganda; þar hafi land tolf markr af. § 2. Takr mandr kuna eþa moy rani eþa waldi, utan faþurs raþ eþa frenda, þa raþin þair, sum hennar mal rykta, halsi eþa wereldi hans, en kuna ir Gutnisk; þar hafi land tolf markr af. Þa en kuna ir Ogutnisk, þa raþin þair, sum hennar mal rykta, halsi hans eþa X (tiu) markum silfs; þar hafi land XII (tolf) markr af.

22 Kap. ([2] [*Af qwinna skamm*].

Werþr kuna skiemmd i skogi ok til symnis noyþ, eþa annan staþ, þa laiþi mann miþ opi,[3]) en han ai will skamm þula, ok fari þengat eptir sum hann far firir. Þa en neqwar hoyrir op hennar, þa ma þann biera henni full skiel ok all, so sum hann wiþr wari ok augum a sagi. Þa en engin hoyrir op hennar, þa skirskuti han sik þegar um fyrsta dygr, þar sum han til byar kumbr, ok segi namn manns; þaira niautr han ok skiela at, en þaun duga wilia. Þa en han lengr swelir ok kerir ai, þa ir þigia best yfir; þann far þa witorþ, sum wers. Þa en mandr werþr at sliku sandr, ok fylgia skiel kunu, þa bytir hann Gutniskri kunu XII (tolf) markr silfs, en Ogutniskri kunu fem markr silfs, ok ofrelsi VI (siex) oyra penninga. Werþr firi laggipt kuna, Gutnisk eþa Ogutnisk, þa hafr hann firi-gart lifi sinu, eþa loysi sik miþ so miklu wereldi sum kuna ir dyr. Þa en kuna kennir ai mann, ok skirskutar þau sik um fyrsta dygr siþan han[4]) til

---

[1]) B. *Af hori.* [2]) Denna rubr. är tillskrifven af en yngre hand, B. *Warder kuna skiemd a wegum.* [3]) B. *ropi.* [4]) Schlyt. *hann* (i A. tvifvelaktigt).

byar kumbr, ok lats siþan hafa kennt mann, siþan lengra ir fran-gangit, þa vers hann miþ tolf manna aiþi.[1]) Þa en han ier hafandi ok ([2] biers a þaim tima, sum han skamm sina skirskutaþi, þa aigi han witorþ miþ tolf manna aiþi ok witnum þaim, sum han sik skirskutaþi firir. Þa en þrel manns gierir slikt wiþr Gutniska kunu, þa winþr ai drotin miþ wereldi wert hann, utan þi at ains, et hann heldr wili hafa wereldi þan lif hans.

23 Kap. *Um qwinna gripi.*

En um qwinna gripi iru lag þaun. Slar þu tupp eþa hwif af kunur hafþi, so et ai ier miþ waþa gart, ok beras hafuþ hennar halft, þa byt mark penninga; þa en beras allt, þa byt II (twar) markr; hafi han witorþ[3]) miþ witnum þaim, sum a sagu, hwat sum heldr beraþis allt eþa halft. En ofrels kuna far slega-bytr, ok ai maira. § 1. Slitr þu nast eþa nestla kunur, þa byt atta ertaugar; slitr þu beþi, byt half-mark; þa en hann faldr niþr a iorþ, þa byt mark. § 2. Slitr þu snoþir kunur, þa byt half-mark hweria, til mestu bota, ok fa henni allt atr; witi sielf ner allt ir. §. 3. Skiautr þu kunu, so et henni stinqwa kleþi yr lagi þy, sum þaun fyrr waru, þa byt atta ertaugar. Stinqwa þaun a legg miþian, byt half-mark. Stinqwa þaun so, et sia ma kniborþ, þa byt mark penninga. Stinqwa þaun so haut, et beþi ma sia lend ok lyndir, þa byt II (twar) markr. § 4. Takr þu kunu um baugliþ, byt half-mark, en han kera will. Takr þu um alnbuga, byt atta ertaugar. Takr þu um axlar hafuþ, byt fem ertaugar. Takr þu um briaust, byt oyri. Takr þu um ankul, byt half-mark. Takr þu milli knis ok kalfa, byt atta ertaugar. Takr þu ufan kni, byt V (fem) ertaugar. Takr þu enn handar mair, þa ir þet gripr hinn o-haiþ-werþi, ok haitr fola-gripr, þar liggia engar fe-bytr wiþr; flestar þula,[4]) siþan þar til kumbr. § 5. Þa en firi werþr O-gutnisk kuna, þa bytir þu henni halfu minna gripi alla, þan Gutniskri kunu, en firi ir kuna frels ok friþ-wet.

24 Kap. *Af bryllaupum.*

Um wagnikla-ferþir, þa skulu ai flairin aka, þan tweir, a hwerium[5]) wagni; en maga-raiþ ir af-takin. Þar singis bruþmessa, sum ungi maþr ier ok bryllaup skal drikkas. Sendi ungi

---

[1]) B. *aiþi fyri þairi, sum ai ier hafandi. Þa en* m. m. [2]) B. *bier a þann sama tima.* [3]) B., A. *witorþr,* Schlyt. föreslår: *witorþ þar.* [4]) B. *unnar* (för: *unna?*). [5]) B. *hwariom,* A. *hwarum.*

maþr þria menn gin bruþ senni, ok bryttuga biþi þar, sum bruþ-messa sings ok bryllaup drikks. En bryllaup skal drikkas um twa daga miþ allu fulki, ok giefar giefi hwer sum will, eptir wilia sinum. En fyrningar iru af-taknar til bryllaupa hafa. A þriþia dagi, þa hafin sielfs-wald um at biauþa atr drotsietum ok gierþa-mannum ok nestu frendum. Minni skulu skenkias so marg, sum husbondi will, firi Mariu-minni; en eptir Mariu-minni, þa hafi hwer maþr haim-luf, ok ol bieris ai lengr inn: hwer sum þitta briautr, þa byti XII (tolf) markr landi. En hwer sum o-buþin kumbr til bryllaups eþa waitslur-ols, þa gieldi III (þria) oyra. § 1. Erfis-gierþir iru allar af-taknar; utan hwer sum will, þa giefi kleþi ok skyþi innan-sokna-fulki eptir þann, sum framm ier liþin. § 2. Skarlaþ ok bladragning sliti þet hwer sum til ier, ok engin maira til-auki, sen þet ier slitit, hwatki fornt eþa nyt. § 3. Raiþkleþi ok raiþwengi skierins ai smeri, þan i fiarþ-unga. § 4. Þitta ir ok ([1] sempt sik um Gutniskar kunur, et hwer broþir gieri raþ firir systr senni til giptur; will hann ai, þa giefi henni attunda lut af aigu senni til uppheldis, miþ skynian nestu frenda ok sokna-manna, so et han hwergi oraþlika firi-gieri sinum kust. § 5. En um O-gutniskt fulk, þa liautin twar systrir gin ainum bryþr. Þa en falla kann syskana millan eþa syskana-barna, þa skiptin so þi sum feþrni eþa myþrni; þa en fiarrar gangr, þa liauti þann, sum bloþi ier nestr.

25 Kap. *Af skoga-brigslum.* [2])

Brigþas tweir menn um skog, þa al mandr hafa tu witni, liks-witni ok ortar-witni: laþigs wiþ garran, eþa troþr klufit ok a stumbla legt, eþa klappat qwisti ok saman-burit ok þar latit þorkas til hafallar; þet ir ortar-witni fullt. Witorþ hafi þann, sum likswitni hafr driaugari, et ort [ier] um-kring. Ann af þaim, sum mest a, skal fyrsti til aiþs at ganga; will hann ai miþ aiþi witna, þa dugin hans witni hwargum. § 1. En um aþal-iorþ skal ok hafa tu witni, niþia witni ok ortar-witni, um þria wintr. Ortar-witni bierin þair, sum aign aigu a-fasta. Brigþir þann, sum kring-um a, þa witnin þair, sum nest aigu utan-um. Niþia-witni bier ai nerari, þan fiarþi fran-kumin. § 2. Þa en þaun mytas, aþal-iorþ ([3] ok skogr ok myr, þa takin aþal-iorþ twa lutu, [4]) ok skogr ok myr þriþiung. Skogr ok myr, þa takr halft hwat af dauf-iorþu, þar sum þaun mytas millan stumbla ok star-þufur; ok hwatki ma þaira miþ andru witna, ai skogr miþ myri ok ai myr miþ skogi. § 3. Lufi engin maþr

---

[1]) B., A. *sempsik.* [2]) B. *skoga-bregdan.* [3]) A. utelemnar orden: *ok — lutu* (*luti*), hvilka tillagts af en yngre hand. [4]) Jf. 20: 13; B. *luti.*

andrum manni hagga i o-skiptum skogi eþa ag sla i o-skiptri myri, utan hann sei sakr at þrim markum wiþr mals-aiganda ok aþrum þrim wiþr moga. Dirfis engin maþr yrkia i annars manns skogi eþa myri, utan þet sei tykt miþ skielum, sum hann miþ far, ann-bol eþa faru-skiaut. En segr hann, et hinn o-skiellika hafi takit, þa witni þet miþ a-syn. § 4. Hwer sum skaþa far um skog eþa aþrar aigur, ok will hann neqwarum mistroa um neqwat, þa syni engin andrum rannsak[1]) ok a-syn utan sak. § 5. Hwer sum merkium spillir utan staurs eþa innan, þa wari sakr at þrim markum wiþr mals-aiganda ok aþrum þrim wiþr moga. Dirfis ok engin maþr gierþa af o-skiptri aign, utan hann sei sakr at þrim markum wiþr mals-aiganda ok enn aþrum III (þrim) wiþr moga. § 6. Garþi a warþa hwer, þar sum hann giert hafr; þann tagarþi, sum ta-fast a, en þann, sum ai a ta-fast, þa warþar þann miþal-garþi. Þar bytir hwer spiell, sum hann garþ a firir. Þa en flairi hafa garþ auman, þa gialdin allir spiell, sum ai hafa garþ laggiertan. Engin far haildir firi spiell sin, utan hann hafi sielfr laggiertan garþ. Ai ma wisa spiellum a annars garþ auman, utan hann sielfr hafi goþan.

26 Kap. *Af half-gierþi.*

Baiþis maþr half-gierþi af manni, þa al til-segia hanum miþ granna witnum eþa kirkiu-manna, ok skilin sokna-menn til lutar i samu siau natum; liauti siþan sielfr miþ granna witnum, en hinn ai will wiþr wara; ok gierþ þar, sum þu liautr, en hinn hafi siþan atmelis-frest fran luta-dagi. Þa en siþan kuma soyþir i, þa tak i hus ok lat ai ut fyrr, þan hann spiell bytir ok half-mark framm-setr til garþs; hafi giert i halfum manaþi, ok taki atr weþ sin. Þa en hann ai gierþir i halfum manaþi, þa tappi sinni half-mark, ok þu tak atr til annarir half-mark, þar til et giert ier; warþi e spiellum miþan ogiert ir, firi þi et garþr ir granna setr. § 1. Hwer sum takr soyþ i hus, þa andwerþi soyþi til þess, et hann til-segr hinum miþ granna witnum, sum soyþin a; will hann ai siþan soyþ senn ut-loysa, þa hafi sielfr skaþa, en soyþr ir werri[2]) eþa daudr miþ allu. Þa en allum ier laglika til-segt, þa andwerþi þann, sum garþ a auman. § 2. Þa en mandr a osoyþ, ok laupr i at laggiertum garþi, þa al manni til-segia miþ granna witnum, ok biþia soyþ senn hepta; þa en hann siþan gierir skaþa, þa al taka soyþ i hus, ok hann byti spiell, sum soyþin a. § 3. Briautr uxi band-hailan garþ, þau et hann ai sei laggiertr, þa bytir þu spiell; þa en hann laupr yfir, þa bytir ai, en ai ok garþr laggiertr ier. § 4. Þa ir uxi et lagum heptr,

[1]) B. *rannsaka.* [2]) B. *forwarder.*

en horn-band ir a eptra foti ok so um horn. § 5. Engin garþr ir laggiertr, utan hann sei miþ tweim bandum bundin ok half-þriþi elna haur til yfrsta banda, ok þau firi þaim soyþum, sum yfir laupa, ok ai firi swinum eþa firir þaim soyþum, sum undir skriþa. § 6. Gasa eþa grisa gieti hwer sielfr, en garþr ir lag-giertr firir. § 7. Haggr maþr innan gierþa oloyfins ok akr til; þa wari sakr at þrim markum wiþr aiganda ok aþrum þrim moga. En bier hann yr haim til sina, þa wari sakr at atta ertaugum, ok e hailt atr. Brestr axul a gatu eþa annat raiþi, þa haggi sak-laust i annars aign, en hann ai sielfr a so ner, et hann sia ma oyk-wagn [1]) eþa russ ok kerru. § 8. Rifr þu garþ manns upp, so et þu briautr yfrsta banda, þa byt half-mark; en rifr þu annat staurgulf, byt VIII [2]) (atta) ertaugar, rifr þu þriþia, byt IIII [3]) (fiaurar) ertaugar. Rifr þu so bratt sum liþsmeli sei, þa byt twar markr ok ai frammar, ok gierþ atr garþ hans iem-goþan ok iemlangan sum hann fyrr war, ok warþa skaþa e men ypit ier. § 9. Takr þu wiþ manns eþa garþs-wirki eþa timbr i skogi, byt VI (siex) oyra. Þa en hinn hafr til gatur fyrt, þa iru þriar markr, en hann ekki laifir sett atr; ok fai hanum allt sett aigit atr iem-gutt ok iem-mikit, en þu werþr sandr at; witi [4]) sielfr miþ aiþi, ner allt ir.

27 Kap. *Af saupi.*

Sauþi warþar hwer, sum hann i garþi hafr, utan þi at ains, et hiaul liggi a eþa felli-dur, þa warþar þann, sum fran ypnu gangr. Grafr þu sauþ i engium eþa aign þenni, þa gier gang ok gatu iem goþa fran sum til, ellar warþar þu soyþi manns, en hann waþa liautr.

28 Kap. *Af aigna-kaupi.*

Aign ma engin selia, utan þrang rekin til, þa segi [5]) til skyldasta miþ sokna-mannum ok etar-mannum, ok þair skynin hwat til-þrengr. En hwer sum giefr penninga a aign utan þissa skynian, þa hafi firi-giefit penningum sinum, ok byti tolf markr landi ok aþrar XII (tolf) skyldum mannum þaim, sum rypta. En aign ir aldri lagkaupt, utan miþ þings-manna skynian, ok afraþr frammi standi um atmeli. § 1. Miþ samu witnum skal ok festa sum kaupa. § 2. Skipta menn aignum, þa lysin a þingi skipti sinu, so et beþir sein wiþr; þa en neqwar mistror þaim, þa rannsaki i sama ari. § 3. Þa en ai winna skyldir menn

---

[1]) B. *oyk ok wagn.* [2]) A. har VIIII genom felskrifning; ty afskrifvaren har först skrifvit blott halfva bötesumman iiij och sedan genom ett tillagdt V velat fördubbla henne, men glömt att utstryka ett i. [3]) Kanske rättare XIIII (*fiurtan*), Schlyt. [4]) B. *wit.* [5]) B. *seg.*

kaupt aign af þaim, sum selia þarf, þa kaupin qwislar-menn eþa etar-menn miþ samu skyn, sum sett[1]) ir. En aign kaupis aldri utan etar. § 4. Þa en þair menn hafa aign, sum ai iru i et, Gutniskir eþa Ogutniskir, ok þorfu selia, þa selin þaim, sum liauta aigu, en þair efla; efla ai þair, þa kaupin hunderismenn i sama hunderi, sum aign liggr i: hwer sum þitta briautr, byti XII (tolf) markr landi. § 5. Þa en fierrar maþr kaupir, þan nesti, þa skal afraþ framm-setia a hunderis-þingi þi, sum aign liggr i, ok hinum laglika til-segia, sum utan þings ier, fyrr en afraþ fram-seti firi hans sokna-mannum, sum afraþ a taka. Sel maþr aign sina, þa takin afraþ beþi qwindi ok kerldi, sum ([2] þet liautas a, ok ai þair, sum noyta miþ hanum. En aign kaupin þau niþiar eþa qwislar-menn; wilia ai þair, þa iru qwindismenn nerari, þan utan-menn. En sel maþr aign sina ok kaupir andra miþ sama werþi til maks sir, þar gangr ai afraþr af. Iorþ ir ok aldri afraþa-laus, utan þi [at] ains, et allir lyþir selin, eþa han werþi at wereldi guldin, eþa mark-laigi at haim-fylgi a mala-þingi ut-lufat, eþa at þiauf-gildi guldin. Iru bryþr flairin eþa bryþlingar, ok hafa skipt, eþa aþrir skyldir menn, ok selia ymsir aign sina, þa taki engin þaira afraþ af aþrum, utan þann, sum þaim ier nestr ok haldr sinni aign. § 6. Sitr mandr i hers handum ok gieldr firi sik iorþ eþa aign sina, þa ier niþi nestr at loysa, en hann will, ok fe firi gielda, siþan hinn haim kumbr. Sitr bonda sun i hers handum, eþa oformagi, þa ma engin hann dyrari loysa, þan at III (þrim) markum silfs, utan þi at ains, et umbuþ sei til faþurs eþa frenda; ok hafi þriþiung at a-wagst, slikt sama fe, sum hann galt, en witorþ far hann ai frammar, þan til III (þriggia) marka silfs, en þa takr a-skilia. En hinn, sum lutna hafr aign, ok ai ir oformagi, hann gieri sielfr mal firir sir, so sum hann wiþr ma kuma; þet standr, sum hann sielfr gierir. Þaun iru lag landa milli, et ut-lendingr loysi aldri dyrari mann Gutniskan, þan at III (þrim) markum silfs, utan hann hafi umbuþ faþurs eþa frenda, ok taki þriþiungs-a-vagst eptir fe sinu. Þa en broþir far miþ fe oskiptu ok kumbr i hers hendr, þa loysin bryþr hann ok miþ fe o-skiptu; þa en hann far miþ fe skiptu, þa loysi sik sielfr. Bryþr aigu broþur af hers handum loysa, e miþan o-skipt ir þaira millan. § 7. Þa en neqwat gagn biers ainum til handa, frammar þan andrum, eþa werþr fyndr auþin, þa aigu allir hafa, e miþan o-skipt ir. Þa en bryþr weria aign o-skipta, ok drepr ann þaira mann, þa warþar sinum werkum hwer; þann bytir, sum drap. § 8. Engin Gutnisks manns sun far skipt af feþr, þau[3]) et hann baiþis, utan þi [at] ains, et faþir wili, eþa giptis miþ faþurs wilia. Þa

---

[1]) B. *segt.* [2]) B. *liauta aga, ok* m. m. [3]) Schlyt., A. *þoygi.*

en hann skipta will, þa taki upp hafuþ-lut senn af oyrum at rekning, en faþir hafi bol sett o-skipt, ok giefi syni þaim lands-laigur af ok hafuþ-lut senn, ok raþi sielfr firi sir fara hwert hann will. Þa en þair hafa bol flairin, þa fari sun a neqwat þaira, ok at rekning, en han will, so frammarla sum faþir skynis ai oraþa maþr. Þa en Ogutniskr maþr hafr syni ogipta eþa gipta, þa fain aldri skipt af feþr sinum, utan faþir skynis oraþa maþr.

29 Kap. *Af gieldum.*

Hwer sum gield gierir oraþlika, þa firi-gieri sinum lut ok ai maira; en engin gieldi gield eptir hann dauþan, frammar en hans kustr windr at.

30 Kap. *Af weþium.*

Hafr þu weþ takit af manni firi sannt gieldeti, þa stemni hanum til kirkiur eþa til þings, ok loysi atr at laga frestum; eþa wirþin soknamenn eþa þings-menn.

31 Kap. *Af þingum.*

Þitta ir ok sempt sik, et þing all skal byria halda firi miþian dag. Raþmenn skulu retta a hunderis-þingum. Hwer sum ai kumbr af þaim firi miþian dag, þa byti þria oyra þingi. Þa en engin þaira ier kumin um miþian dag, þa warin sakir at III (þrim) markum wiþr þann, sum fyrr bier mal upp, ok aþrum þrim moga. En domar dymins ai lengr, ok aiþir lyptins ai lengr, en sol setr. Hwer sum þitta briautr, byti þingi eptir þy sum þing ier haut til. Sakar engar ma siettungr sykia hoyrin, þan til III (þriggia) marka; en þriþiungr til siex marka, ok land allt til tolf marka. Iru stefnur um aignir, þa wari lagfeldr þann, sum ai kumbr at sama tima sum þing al halda.

32 Kap. *Af fear-krafi.*

Kann fear-kraf werþa manna millan, þa far engin hoygri lag af andrum, þan til siex manna, en þaim kann a-skilia. En um aigna-dailu til XVIII (attan l. atrtan?) manna, en daila ir til mark-gulls, so ok þau et maira sei. Þa en þaim skil a, þa skulu þet wirþa hunderis raþmenn utan aiþ, et daila sei til mark gulls; ok taki nu fyrstu stemnu um manaþa-frest af þairi. Þa en hann will atr-segia, þa segi atr firi halfan[1]) manaþ, framm til

[1]) B., A. *half.*

þriþiu. Þa en daila ir minni en til mark gulls, þa skal taka VI (siex) manna stemnu fyrstu um halfan manaþ; þa en hann will atr-segia, þa segi atr firi siau nata frest ok flyti um siau nata frest aþra framm til þriþiu. En stefnur ma ai lengr flytia, utan beggia wilia.

33 Kap. ([1] *Kaupir þu uxa.*

Kaupir þu uxa, þa royn hann um þria daga. Lastir fylgia hanum tweir: ann en hann ai dragr, annar en hann briautr. § 1. Kaupir þu ko, þa royn hana um þry mielk-mal. Lastir fylgia henni tweir: ann en han sparkas, so et ai ma mulka, annar en han mielk-stulin ier.

34 Kap. ([2] *Kaupir þu hest.*

Kaupir þu hest, þa royn hann um þria daga, ok laiþ atr miþ lasti, en þu neqwan findr. Lastir fylgia hesti þrir: þann ir ann, en hann star-blindr ier, annar en hann bits, þriþi en hann frembru fotum sparkas. Þa en þu hann lengr hafr, þa takr ai sali wiþr, þaut lastir fylgin, utan hann sielfr wili.

35 Kap. *Af hesti.*

Takr þu hest manns i baitu eþa annan steþ o-loyfis hinum, sum a, ok riþr miþ eþa akr miþ, þa byt III (þriar) markr mals-aiganda ok aþrar III (þriar) moga, en þu werþr sandr at, et þu a baki wast; ok fa e hailt atr. § 1. Takr þu hest manns wiþr garþ bundnan ok laifir engin atr, þa byt ok þriar markr mals-aiganda ok aþrar þriar moga, utan þi at ains, et þu mis-takit hafr ok annan qwerran laift. Þa en þu mistakit hafr, þa byt VIII (atta) ertaugar, ok kum hanum hailum atr firi þriþia dygr.

36 Kap. *Af skipa getslu.*

Um skipa getslu iru lag þaun. Kaup-skip þet, sum þretan iru rangr i ok þrir bitar, þi warþar mandr at strandu uti. § 1. En byrþing skal reka ginum stukk eþa rif, eþa ginum bul wiþr hus þet, sum þiauþ sufa i. Las al at wara, ok lykil þann, sum husfroya bieri eþa husbondi. Rekendr sein ai lengrin, þan þrir stelkir, oþ fiarþi hamar; wegi stelkr hwer twar markr, eþa rekki

---

[1]) B. *Af yxna-kaupi.* [2]) B. *Af hesta-kaupi.*

um þriar rangr; ok af sia, þa warþar ai. § 2. Hittir mandr myndrikkiu[1]) warþa-lausa at strandu uti, þa aigi þann sir at attu, sum a hittir, um hinn ir hwergi so ner, et hann op hans hoyrir, en hann þryswar hafr ypt. § 3. Batr ir ekki yr warnaþi, aigi hwer sum will. Þa en mandr takr manns bat at staþum ok far miþ, þa bytir hann so sum hann riþi hesti manns.

37 Kap. *Af rannsakan.*

Kuma menn manni til garþs ok baiþas at rannsaki, þa ma engin rannsaka[2]) synia. Will hann granna sina wiþr hafa, þa al biþa þaira, en ai will manni o-skiel biauþa. Nemni sinn mann hwar inn at ganga; laus-gyrtr skal inn at ganga ok kapu-laus, siþan rannsaka skal. Þa en mandr syniar andrum rannsakan, þa iru o-hailig dur hans, ok far enga bot firir, þau et ai hittis fuli inni. Þa en inni hittis neqwat þess, sum menn iefa um, þa skal at fangum spyria; gangr hann wiþr þegar, ok segir fang sin, þa al laiþsnum fylgia ok royna fang hans; fullas hanum skiel þar, sum hann fyrsti til skiautr, þa ir hann werþr at þi mali. Þa en hann fikk af andrum, ok wissi ai, et illa war fangit, þa takr þann wiþr, sum hann a hand laiþir, en hann ir þa fran laus. Þa en hinn dular, þa þarf hann skiela wiþr þaira, sum wiþr waru; þaun skiel bita hann, en hann ai winþr miþ lagum firi-standit. § 1. Þa en mandr bier manni fula i garþ ok i hus þet, sum las ir at, ok will so mann firi-raþa, þa hafi firi-burit allu þi, sum hann bar, en siþan þa byti hann wereldi hanum so miklu, sum hinn ir dyr, sum hann a hand bar, ok III (þriar) markr þingi, þar til et Gutniskr maþr werþr firi; þa bytir hann tolf markr landi.

38 Kap. *Af þiaufa ret.*

En um þiaufa ret, þa iru lag þaun: hwer sum stiel twa oyra eþa tweim oyrum minna, þa byti siex oyra snattan-bot. Stiel hann millan tyggia oyra ok markar silfs, þa skal hann þingfyra ok merkia ok til wereldis dyma. Stiel hann siþan en hann merktr ir, þau et minna sei, þa skal hann hengia. Stiel hann til mark silfs eþa maira, þa skal hann ok þau hengia.

39 Kap. *Af oqweþins-orþum.*

Oqweþins-orþ iru manni fiugur: þiaufr ok morþingi, rauferi ok kasna-wargr. En um kunu iru fem: þiaufr ok morþingi,

---

[1]) B. *mundrykkia.* [2]) B. *rannsakan.*

hordombr ok fordeþ-skiepr[1]) ok kasna-wargr. Þa en mandr werþr firi slikum oqweþins-orþum, þa skal fara haim til garþs hinum, sum þaun[2]) hafr melt, ok stefna hanum til kirkiur miþ skielum, ok biþia orþ sin atr-taka þaun, sum osinum iru melt i striþi eþa upp-drykkiu.[3]) Þa en hann dyl, þa sweri miþ þrim mannum firi sokna-mannum, et hann aldri þaun orþ melti; windr hann ai aiþi uppi-haldit, þa byti hann III (þria) oyra, ok symi mann miþ þriggia manna aiþi at kirkiu. Bregþar maþr manni slik oqweþins-orþ firi sokn aldri eþa a þingi, eþa a stefnu, ok far ai sannat[4]) gart, þa byti hann hanum þriar markr, ok symi hann miþ siex manna aiþi a þingi. Þitta skal sykia at laga frestum, so kunu sum manni.

40 Kap. *Af sma-fileþi.*

Kumbr omerkt sma-fileþi til manns, þa hafi til kirkiur ok til ains þings; kennis þet ai atr, þa lati wirþa ok taki þing-laun af, ok skipin soknar-menn[5]) þi, sum yfir ier.

41 Kap. *Af swinum.*

Kuma storari swin til manns, þan sma-grisir, ([6]merkt eþa omerkt, þa skal hafa til tyggia þinga, ok þriþia þriþiungs-þings, ok hafi ertaug um hwert þing. Kennis þet ai atr, þa wirþin sokna-menn, ([7]ok skipin þi, sum yfir ier.

42 Kap. *Af bolambum.*

Kuma bo-lamb til manns, þa hafi til tyggia þinga ok þriþia þriþiungs-þings, ok haiti upp um þry ar, ok taki laun eptir þi, sum þriþiungr hafr fyrr wana hapt; en þet, sum þar aukas af, þa hafi þann, sum fyþir.

43 Kap. *Af fastum weþuri oklipptum.*

Kumbr fastr weþur o-klipptr til manns, þa taki ertaug firi hepta-laun;[8]) kennis hann ai atr, þa taki so laun[9]) sum firi annur lamb.

44 Kap. *Af fastum weþuri klipptum.*

Slippr fastr weþur klipptr laus eptir Simonis-messu ok Jude, þa hafi firi-gangit sielfum sir, til þess tima, sum menn

[1]) B. *fordenskieper* (för: *fornskapr?* jf. *fyrnska* 4 kap.). [2]) A. *þaim*, B. *þet.* [3]) B. *i uff-drykkiu.* [4]) B. *ey sannad*, A. *asannat;* Schlyt. föreslår: *ai sannan at.* [5]) Schlyt., A. *soknar.* [6]) B. *merktir ella omerktir.* [7]) B. *ok taki þings-laun af, ok skiptin soknamenn þy, sum yfir ier.* [8]) B., A. *hepta-launs.* [9]) B., A. *launs.*

hafa wana hapt at laust lata; þau skal atr biauþa hinum, sum sleppti, miþ hans sokna-manna witnum. Þa en hann will ai atr-loysa, þa hafi þann, sum fikk, ok leggi a merki sitt miþ sielfs sins sokna-manna witnum.

45 Kap. *Af gaitum ok bukkum.*

Bukkum ok gaitum skal upp-haita um tu ar; so skal atr-loysa gait firi siex penninga a hweriu þingi ok bukk firi ertaug. § 1. Nautum ok russum skal upp-haita at tweim þingum, ok þriþia þriþungs-þingi, um þry ar. Kennis þet ai atr a fyrsta þingi, þa skal wirþa ok þau upp-haita, ok hafi twar ertaugar firi þing hwert. Þaun naut eþa russ, sum nytia ma, þa nyti miþ sokna-manna kennu, ok fari ai til Wisbyar miþ, utan riþi til þings miþ, eþa laiþi ok leggi af saþul, ok bindi so fierri, et mot-stukka magi sia, miþ allum upp-haitslu-soyþum.

46 Kap. *Af merki.*

Hwer sum amerki gierir [a][1]) annars fileþi, utan þet sei kaupt eþa at haim-fylgi giefit, ok werþr þar sandr at, þa byti III (þriar) markr.

47 Kap. *Af akrum.*

Hafa flairi menn akra saman, ok wilia sumir liggia lata ok sumir sa, þa raþin þair, sum maira aigu, ok segin til firi Mariu-messu i fastu, hwart þair heldr wilia liggia lata eþa sa. § 1. En skiptas land-boar um, þa hafi VI (siex) penninga firi laups-land þann, sum bort far, af þaim, sum þar kumbr a, firi akra þa, sum hann ai far sa; ok rymin þair um hoyslet hwer firi aþrum so margra lassa rum, sum bol gieldr at markum.

48 Kap. *Af rofna-akrum.*[2])

Hwer bondi, sum seþir[3]) hafr, þa loyfi laups-land til rofna-akrs[4]) um hwert ar. En seþa-laust fulk, sum hus hafr, þa hafi halfs laups land til rofna-akrs,[4]) ok þann lati oyk til, sum aign a. Hwer sum ai haldr þitta, þa wari sakr [at] III (þrim) oyrum wiþr sokn. En hwilik sokn, sum ai ryktar þitta, þa wari sak at III (þrim) markum, en a þing kumbr.

---

[1]) B., Schlyt. [2]) A. *rofnakrum,* B. *rofu-akrum.* [3]) A. *seþr,* B. *sed.* [4]) A. *rofu-akrs,* B. *rofu-akers.*

49 Kap. *Af hafreki.*

Hittir mandr hafrek a landi, þa hafi attunda penning hwern af fynd. Hittir hann a fluti uti ok þarf wiþr skips ok ara, eþa hittir hann a hafs-butni, ok þarf wiþr ([1]kroks ok kexis, þa hafi þriþiung af fynd sinni. Þa en hann hittir yr lands-syn, þa hafi halft af þi, sum hann hitti.

50 Kap. *Af eldi.*

Kann so illa at-bieras, et skaþi skin af þaim eldi, sum gieris i skurstainum eþa i eld-husum, ok fliaugr i annan garþ at skaþa, þa byti III (þriar) markr, en skaþi ir til III (þriggia) marka. Þa en flairi garþar fa skaþa, þa litin allir wiþr þar III (þriar) markr.

51 Kap. *Af bieru-eldi.*

Þa en skaþi skin[2]) af bieru-eldi, þa byti halfu wereldi sinu þann, sum bier. Þa en af oformaga skin[2]) slikt, þa gieldi þann, sum wisar.

52 Kap. *Af broa-gierþ.*[3])

Þet ir ok sempt[4]) sik, et broa skal um hwert ar i allum soknum. Hwilikin sokn, som ai broar, þa byti III (þriar) markr þingi.

53 Kap. *Af skuti.*

Þet ir ok ([5]sempt sik, en skut þarf skiauta til lands þarfa, þa skal skiauta at marka-tali, beþi af aign ok af oyrum, ok ai af garrum gersemum.

54 Kap. *Af warþi.*

Warþ al sitia hwer, sum ier tiugu ara, ok haldi wapnum uppi ok allum skyldum, ok gieldi warþ-penninga i paska-wiku.

55 Kap. *Af husum ok hus-þiauþum.*

Hwer sum setr hus niþr utan sokninna[r] luf, þa wari sakr [at] III (þrim) markum wiþr sokn, ok rymi hus upp i sama ari. § 1. Hwer sum takr hus-þiauþ utan sokninna[r] luf, þa wari sakr at III (þrim) oyrum.

---

[1]) A. *krok ok kexi.* [2]) B. *skier.* [3]) B. *broan.* [4]) A. *semp,* B. *semt.* [5]) B., A. *sempsik.*

56 Kap. *Af byrgslu-fulki.*

Allt byrgslu-fulk, sum a bondans brauþi ier, gangr þet bort ohelgan dag af garþi oloyfis sins husbonda, þa laifi atr ertaug um dag hwern af sinni laigu ok fulli dags-werk[1]) atr. § 1. Allt seþalaust fulk i soknum, þa hafi engti gin-meli, et þet ai skuli byrgia seþ mid bondum; ok hafi siex penninga af laups-landi firi korn, ok fem penninga firi rug ok hagra, ok fyþi sik sielft;[2]) ok segi bondi[3]) til miþ skielum. Hwer sum þar gin-melir, þa wari sakr at oyrum III (þrim).[4])

57 Kap. *Af ikornum.*

Hwer sum far at ikornum firi Simonis-messu Jude ok eptir Mariu-messu i fastu, byti III (þriar) markr; en fari engin innan staurs utan luf aiganda.

58 Kap. *Af herum.*[5])

Fari engin at herum[5]) miþ gildri eptir Mariu-messu i fastu eþa firi Simonis-messu Jude, utan hann heti wiþ III (þrim) markum.

59 Kap. *Af skafli.*

Hitta[6]) ir ok sempt[7]) sik, et skafl allt skal hafa helg til yfru Mariu-messur. Hwer sum þitta briautr byti kirkiu-mannum þria oyra; af þissu hafi halft ([8]þann, sum sykir. Briauta ofor-magar, þa bytin halfu minna.

60 Kap. *Af messu-falli.*

Þet ir ok gamal retr, et warþa messu-fall um sunnudag eþa annan helgan dag, þa skal prestr byta proasti III (þriar) markr ok aþrar þriar markr sokninni. Þa en messu-fall warþa um fria-dag eþa annan messu-dag þann, sum niu leccior lesas eþa hafas, þa byti prestr XII (tolf) oyra proasti ok aþra[9]) tolf[10]) sokninni.

61 Kap. *Af dufli.*

Dufl ier af-takit. Hwer sum duflar, þa wari sakr at þrim oyrum wiþr sokn. Will ai sokn sykia, þa byti sokn III (þriar)

---

[1]) B. *dags-werki.* [2]) B. *sielfir.* [3]) B. *bondin.* [4]) B. tillägger: *wider bondan.* [5]) B. *harum.* [6]) För *þitta.* [7]) A. *semp,* B. *semt.* [8]) A. *þann,* B. *þann sum.* [9]) A. oriktigt: *aþrar.* [10]) A. *þolf.*

markr þingi. § 1. Þet ir ok sempt[1]) sik, et þet iru lag, sum hier ir skrifat i; þet skulu allir menn halda. Þa en neqwarar at-byrþir kunnu þar werþa, sum ai hittas hier i, þa skulu þar slitas miþ domera tali, ok [þair] þet sweria, et þet sein ret Guta lag, ok siþan skrifas hier i.

62 Kap. *Hitta[2]) ier þet, sum nylast war takit um loyski.*

Jer loyski maira, en lofi hyl, þet bytis at mark silfs. Jer hwert har af, þa bytis at tweim markum silfs.

63 Kap. *Um skoga.*

Hwer sum haggr i manns skogum innan staurs eþa utan, ok akr til, byti þriar markr penninga, ok gieri hailt atr. Hwer sum rifr manns garþ, et aka ma ginum, þa byti III (þriar) markr penninga. Hwer sum far olyfis yfir manns aigu, byti III (þria) oyra. Rifr mandr gluggu a garþi manns, byti samulund. § 1. Um festu-aigur allar, þa loysins eþa wirþins i sama littrygg-um,[3]) eþa festins þar, sum þar kumnar ieru. § 2. Hwer sum firigier þriggia marka laigi at þrang-lausu, hafi firigart sinum halsi, ok kuna hans kirkiu-rumi[4]) sinu, ok standi atr i stapli. § 3. Magum ok wagniklum skienkis ai maira en þry minni; ok engti ([5]kar maira, en half skal gangi i at mestu. Ok hwer sum þaim misfirmir, byti twi-byt ok tolf markr[6]) landi.

64 Kap. *Af farwegum manns.*

En um farwegi manna, þa iru lag þaun. A mandr aign, hwergin tafasta, þa al hann sielfr ([7]at wita at ypna warst, hur hann farweg a. Þa en hann tafasta a ok ypna warst, þa far hann ai wita a annars aign ypna. En hafr hann sielfr lukna, þa ma hann wita a annars ypna. Þa en menn wilia gierþa talautir[8]) innan gierþa, þa aigu þair qwiar laifa femtan stiga braiþar; þa helga þair garþ senn, ok ai ellar. Gierþir mandr sir haga yfir farweg manns, þa gierþi hann hanum liþ, en hinn fari sum hann fyrr for. Þa en hann gierþir atr gatu manns yfir ([9]laga farweg manns, þa gierþi þann liþ, sum garþin a, ok þann warþi liþium, sum weg a.

---

[1]) A. *semp,* B. *sempt.* [2]) För *þitta.* [3]) B. *lyktryggium.* [4]) B. *kirkiu-stedi.* [5]) B. *þaira styrra þan half* m. m. [6]) A. *markar* har först varit skrifvet, men är straxt rättadt till *markr.* [7]) B. *wita a ypna warst* m. m. [8]) B. *talaut.* [9]) B. *lad farweg* (för: *laþ-farweg*).

65 Kap. *Af qwinna ret.*

Um qwinna ret ier ([1]ok sempt sik, et nauta-bo skulu taka til femta bands; russ ok lamb so sum þar i garþ flyttu. All gyllning ier af-takin, utan tassala. Gylltan kupar skal brenna, hur sum hann hittis. Gull-laþ ok silkis-band, annur þan slungin, iru all af-takin. Gyllt kar ok belti gamul ier lufat at hafa slikt sum þet ier, ok engun til-auka. Twar markr gulls skal fylgi wara, ok ai maira; ai ma maira giefa ok ai maira baiþas. Bladragning ier all af-takin ok pell; ok ma ai gipta garþa millan utan miþ hwitum lereptum. Skarlaþ ieru ok af-takin; engin ma skarlaþ kaupa, hwarki nyt eþa gamalt, ok engin ma þet miþ giptu giefa garþa millan. Silfr-band ok kurtil-bonaþr ier ok af-takin. Burgan wiþr bya-menn ier ok firi-buþin; kaupi engin maira, en hann þegar gieldr eptir. Hwer sum neqwar[2]) af þissum briautr, byti tolf markr landi.

---

2. Guta Saga.[3])

1 Kap.

Gutland hitti fyrsti maþr þann, sum þielwar hit. Þa war Gutland so eliugt,[4]) et þet dagum sank ok natum war uppi. En þann maþr qwam fyrsti eldi a land, ok siþan sank þet aldri.

Þissi þielwar hafþi ann sun, sum hit Hafþi; en Hafþa kuna hit Hwita-Stierna. Þaun tu bygþu fyrsti a Gutlandi. Fyrstu nat, sum þaun saman swafu, þa droymdi henni draumbr, so sum þrir ormar warin slungnir saman i barmi hennar; ok þytti henni sum þair skriþin yr barmi hennar. Þinna draum segþi han firi Hafþa, bonda sinum. Han riaþ draum þinna so:

Allt ir baugum bundit;
Bo-land al þitta warþa,
Ok faum þria syni aiga.

Þaim gaf hann namn allum o-fyþum:

Guti al Gutland aiga;
Graipr al annar haita,
Ok Gunnfiann[5]) þriþi.

Þair skiptu siþan Gutlandi i þria þriþiunga, so at Graipr, þann eldsti, laut norþasta þriþiung, ok Guti miþal-þriþiung, en Gunnfiann[5]), þann yngsti, laut sunnarsta. Siþan af þissum þrim aukaþ-

---

[1]) A. *ok sempsik,* B. *þet sempt sik.* [2]) Schlyt. föreslår *neqwat.* [3]) Denna berättelse saknas i B., och hon eger ingen särskild öfverskrift i A. [4]) A. *eluist* eller *eliust,* den Tyska öfvers. *eliuch,* se Schlyt. s. 162. [5]) A. *Gunnfiaun,* T. öfvers. *Gunfiann.*

is fulk i Gutlandi so mikit um langan tima, at land elpti[1]) þaim ai alla fyþa. Þa lutaþu þair bort af landi hwert þriþia þiauþ, so at allt skuldu þair aiga ok miþ sir bort hafa, sum þair ufan iorþar attu. Siþan wildu þair nauþugir bort fara, men foru innan Þors-borg ok bygþus þar firir. Siþan wildi ai land þaim þula, utan raku þaim bort þeþan. Siþan foru þair bort i Faroyna, ok bygþus þar firir. Þar gatu þair ai sik uppihaldit, utan foru i aina oy wiþr Aistland, sum haitir Dagaiþi, ok bygþus þar firir, ok gierþu burg aina, sum enn synis. Þar gatu þair ok ai sik haldit, utan foru upp at watni þi, sum haitir Dyna, ok upp ginum Ryþsa-land;[2]) so fierri foru þair, at þair qwamu til Griklands. Þar baddus þair byggias firir af Grika kunungi um ny ok niþar. Kunungr þann lufaþi þaim, ok hugþi at ai ([3]maira þan ann manaþr wari. Siþan [at] gangnum manaþi wildi hann þaim bort wisa. En þair andswaraþu, at ny ok niþar wari e ok e, ok qwaþu so sir wara lufat. Þissun þaira wiþratta qwam firir drytningina um-siþir. Þa segþi han: Minn herra kunungr! þu lufaþi þaim byggia um ny ok niþar, þa ir þet e ok e, þa matt þu ai af þaim taka. So bygþus þair þar firir, ok enn byggia, ok enn hafa þair sumt af waru mali.

Firi þann tima ok lengi eptir siþan troþu menn a hult ok a hauga, wi ok stafgarþa, ok a haiþin guþ; blotaþu þair synum ok dytrum sinum ok fileþi miþ mati ok mungati, þet gierþu þair eptir wantro sinni. Land allt hafþi sir hoystu blotan miþ fulki, ellar hafþi hwer þriþiungr sir; en smeri þing hafþu mindri blotan miþ fileþi, mati ok mungati, sum haita suþnautar, þi et þair suþu allir saman.

2 Kap.

Mangir kunungar striþu a Gutland miþan haiþit war; þau hieldu Gutar e iemlika sigri[4]) ok ret sinum. Siþan sentu Gutar sendimen manga til Swiarikis, en engin þaira fikk friþ gart, fyrr þan Awair Strabain af Alfa sokn, hann gierþi fyrsti friþ wiþr Swia kunung. Þa en Gutar hann til baþu at fara, þa swaraþi hann: Mik witin ir nu faigastan ok fallastan; giefin þa mir, en ir wilin et iek fari innan slikan waþa, þry wereldi, att mir sielfum, annat burnum syni minum ok þriþia kunu. Þy et hann war snieldr ok fiel-kunnugr, so sum sagur af ganga. Gikk hann a staþgaþan ret wiþr Swia kunung. Siextigi marka silfs um ar hwert, þet ier skattr Guta, so at Swiarikis kunungr [hafi][5]) fiauratigi markr silfs af þaim siextigi, en ierl hafi tiugu markr silfs. Þinna staþga gierþi hann miþ lands raþi, fyrr en hann haiman fori.

---

[1]) För *efldi.* [2]) A. *ryza land.* [3]) Schlyt., A. *miþ ann* m. m. [4]) Schlyt., A. *siþri.* [5]) Schlyt.

So gingu Gutar sielfs-wiliandi undir Swia kunung, þy at þair mattin frir ok frelsir sykia Swiariki i hwerium staþ, utan tull ok allar utgiptir. So aigu ok Swiar sykia Gutland firir utan kornband ellar annur forbuþ. Hegnan ok hielp skuldi kunungr Gutum at waita, en þair wiþr þorftin ok kallaþin. Sendimenn al ok kunungr ok ierl samulaiþ a ([1]Gutna al-þing senda, ok lata þar taka skatt sinn. Þair sendibuþar aigu friþ lysa Gutum alla steþi til [at] sykia yfir haf, sum Uppsala kunungi til-hoyrir; ok so þair, sum þann wegin aigu hinget sykia.

3 Kap.

Eptir þet siþan qwam helgi Olafr kunungr flyandi af Norwegi miþ skipum ok legþis i hamn þa, sum kallar Akrgarn; þar la helgi Olafr lengi. Þa for Ormika af Hainhaim ok flairi rikir menn til hans miþ giefum sinum. Þann Ormika gaf hanum tolf weþru miþ andrum klenatum. Þa gaf helgi Olafr kunungr hanum atr agin twa bulla ok aina braiþyxi. Þa tok Ormika wiþr kristindomi eptir helga Olafs kennidomi, ok gierþi sir byna-hus i sama steþ, sum nu standr Akrgarna kirkia. Þeþan for helgi Olafr til Jerslafs i Hulmgarþi.

4 Kap.

Þaut Gutar haiþnir waru, þau silgdu[2]) þair miþ kaupmanna-skap innan all land, baþi kristin ok haiþin. Þa sagu kaupmenn kristna siþi i kristnum landum; þa litu sumir sik þar kristna, ok fyrþu til Gutlands presti. Botair af Akubekk hit þann, sum fyrsti kirkiu gierþi i þann staþ, sum nu haitir Kulasteþar; þy wildi ai land þula, utan brenndu hana; þy kallar þar enn Kulasteþar. Þa eptir þann tima war blotan i Wi; þar gierþi kirkiu aþra. Þa samu kirkiu wildi land ok brenna; þa for hann sielfr upp a kirkiu þa, ok segþi: Wilin ir brenna, þa skulin ir brenna mik miþ kirkiu þissi. Hann war rikr sielfr, ok rikasta manns dotur hafþi hann, sum hit Likkair snielli, boandi þar, sum kallar Stainkirkiu. Hann reþ mest um þann tima, hann halp Botairi, magi sinum, ok segþi so: Herþin ai brenna mann ella kirkiu hans, þy et han standr i wi, firi niþan klintu. Miþ þy fikk þaun kirkia standa obrennd. Han war sett þar miþ aldra helguna namni, innan þann staþ, sum nu kallar Petrs kirkiu. Han war fyrsti kirkiu i Gutlandi, sum standa fikk. Siþan um neqwan tima eptir lit swer hans Likkair snielli sik

[1]) A. *gutnal þing,* Schlyt. (s. 260) *Guta al þing.* [2]) För *sigldu.*

kristna ok husfroyu sina, barn sin ok hiskiep sinn allan, ok gierþi kirkiu i garþi sinum, þar nu kallar Stainkirkiu. Han war fyrsti kirkia a landi uppi i norþasta þriþiungi.

Siþan Gutar sagu kristna manna siþi, þa lyþu þair guþs buþi ok lerþra manna kennu; toku þa almennilika wiþr kristindomi miþ sielfs-wilia sinum, utan þwang, so et engin þwang þaim til kristnur. Siþan en menn orþu almennilika kristnir, þa gierþis kirkia annur a landi i Atlinga-bo; han war fyrsti i miþalþriþiungi. Siþan war þriþi garr a landi i Farþhaim i sunnarsta þriþiungi. Af þaim briskaþus kirkiur allar i Gutlandi, þy et menn gierþu sir kirkiur at mairu maki.

5 Kap.

Fyrr en Gutland toki steþilika wiþr nekrum biskupi, þa qwamu biskupar til Gutlands, pilagrimar til helga lands Ierusalem, ok þeþan haim foru. Þann tima war wegr oystra um Ryþsaland ok Grikland [at] fara til Ierusalem. Þair wigþu fyrst kirkiur ok kirkiugarþa, miþ byn þaira, sum giera litu kirkiur.

Siþan en Gutar wendus wiþr kristindom, þa sentu þair sendibuþa til hoygsta biskups i Leonkopungi, þy et hann war þaim nestr, so at miþ steddum ret qwami hann til Gutlands [at] þann raiþskiep giera miþ þaim forskielum, at biskupr wildi kuma af Leonkopungi þriþia hwert ar til Gutlands miþ tolf mannum sinum, sum hanum skuldin fylgia um land allt miþ bonda hestum, so mangum ok ai flairum. So a biskupr um Gutland fara til kirkiu-wigsla ok gingierþa sinna, [ok] taka þry borþ ok ai maira at kirkiu-wigsl hweri, miþ þrim markum; at alteris-wigsl att borþ miþ tolf oyrum, en alteri ainsamt skal wigias; þa en baþi iru o-wigþ, alteri ok kirkia saman; þa skulu baþi wigias firi þry borþ ok þriar markr penninga. Af presti andrum hwerium a biskupr gingierþ taka um ([1] tilqwemd sina, þry borþ ok ai maira. Af andrum hwerium presti, sum ai gierþi gingierþ a þy ari, taki biskupr af hwerium laun so sum kirkiur iru til-skuraþar. Þair sum ai gingierþ gierþu at þy bragþi, þair skulu gingierþ giera, þegar biskupr kumbr atr at þriþia ari; en hinir aigu loysa, sum fyrra bragþi gingierþ gierþu.

Kunna dailur warþa, sum biskupr a dyma, þaar skulu lendas i sama þriþiungi, [þy][2]) et þair menn wita mest af sannundum, sum þar nest boa. Warþr ai þar þaun daila lent, þa skal han skiautas til aldra manna samtalan, ok ai af þriþiungi i annan. Kunnu hetningar eþa dailu-mal warþa, sum biskupi til-hoyra at retta, þa a hier biþa biskups-qwemdar, ok ai yfir fara, utan þwang

[1]) Schlyt., A. *tilqwemda siþ.* [2]) Schlyt.

reki til ok mikil synd sei, at ai proastr ma loysa; þa skal yfir fara millan Walborga-messur ok helguna-messur, en ai þar eptir um wintr-tima til Walborga-messur.

Biskups-sak i Gutlandi ier ai hoygri þan þriar markr.

6 Kap.

Siþan Gutar toku sir biskup ok presti ok wiþr fullkumnum kristindomi, þa toku þair ok wiþr at fylgia Swia kunungi i herferþ miþ siau sniekkium, ufan a haiþin land ok ai ufan kristin. So þau at kunungr a biauþa Gutum laiþing eptir wittr ok manaþa-frest firi liþstemnu-dag; ok þau skal liþstemnu-dagr wara firi miþsumar ok ai siþar; þa ir laglika buþit ok ai ellar. Þa hafa Gutar wald[1]) um at fara, en þair wilia, miþ sinum sniekkium ok atta wikna wist, en ai maira. Þa en Gutar efla ai fylgia, þa gialdin fiauratigi marka penninga firi hweria sniekkiu, ok þau at andru ari, ok ai at þy sama ari sum buþit war: þet haitir laiþings-lami. I þaim manaþi þa skal aina wiku buþ-kafli umfara ok þing nemnas; þa en mannum sembr, at laiþingr skal ut-ganga, þa skal siþan halfan manaþ til ferþar boas, en siþan siau netr firi liþstemnu skulu laiþings-menn garlakir wara ok byriar biþa. Þa en so kann warþa, et ai kumbr byr i þairi wiku, þa skulu þair enn biþa siau netr eptir liþstemnu-dag; þa en ai kumbr byr i þairi frest, þa aigu þair haimfara at sak-lausu, miþ þy et ai gatu þair roandi yfir haf farit, utan siglandi. Kuma laiþings-buþ i minnum frestum þan manaþar, þa a ai fara, utan haima sitia at sak-lausu. Ier so, et kunungr will ai troa, at buþ qwamin olaglika eþa byr hindraþi at retum frestum, þa aigu sendimen kunungs, sum skatt taka, a þy þingi, sum nest ir eptir sankti Petrs-messu, taka tolf nemda-manna aiþ, sum sendimenn kunungs nemna wilia, et þair miþ laglikum forfallum haima satin. Engin gief nemda-aiþi[2]) i Gutlandi, utan kunungs aiþir.

Kann so illa at-bieras, at krunaþr kunungr warþr miþ neqwaru waldi bort-rekin af sinu riki, þa aigu ai Gutar skatt ut-giefa, utan haldi hanum um þry ar; ok þau aigu þair e hwert ar skatt saman-giera ok liggia lata, en þa ut-giefa, þan þry ar iru ut-gangin, þaim sum þa raþr Swia riki.

Lykt bref miþ kunungs insigli skal at allum kunungs ret sendas, ok ai ypit.

---

[1]) Schlyt., A. *wal*, jf. 4. 36. [2]) A. *nemda aiþir*.

3. Tillägg utur den yngre handskr. B, hvilka saknas uti A.

1 Kap.

En siþan frammlaidis allt þet sum þar af kumber, badi a qwindi ok a kerldi, þa fylgir e Gutnisku kyni, utan þi at ains, at hann taki i werra ok nidri so byrd sina, þa ier ok hans retr sliker sum bonda ella bonda-barna. Þa en prest-sun [1]) olerder hittir sakar at giera eller mann at wega, þa sir hann sielfer wider sakum e medan hann lifer, hwat sum hann ([2] ier innan lands eller utan.

2 Kap.

Þa en hann doyr, ok liauter hinn lerdi sakar, þa biaudi hann bot þegar, fyri þy at ai ma prester wider sakum sia; en hinn si oskiemmder at taka þegar, en hann will, med þy at ai ier hinum ret lerdan mann at wega, ella illan wilia wider hann at hafa. Þa en hann will ai bot at taka, þa skal biera a þing fyri alla lydi, taki þar, en hann will, ellar raþin allir lydir fyri bot, en [hann] si mader osaker. Þa en hann ([3] hempnar, þa so ier budit, þa byti hann mann at fullu werildi, ok allum landum XL (fiauratigi) marker. Þa en tweir bryder liauta sakar, annar lerder ok annar olerder, ok will hinn lerdi byta, en olerdi will ai, þa leggi hinn lerdi framm hafud-lut senn taka i hender, som allir landar til nempna, ok hafi helg sidan; en hinn sie wider sakum, sum ai wildi bot biauda. Þa en werildi warder budit, þa bytir hwar senn hafud-luta. Þa en hinn lerdi liauter at sakum sia, sum ai ma hempna, þa skal hann bot þegar taka, sum i budi ier; þa en hann ai will bot taka, utan will helder hempna, þa skal hinn biera a þing fyri alla lyþi; taki en þar en hann will, ellar radin þair fyri fe, ok mader si osaker. Þa en hann will ai lerdum manni bot i budi hafa, þa skal hann ganga a þing fyri alla lydi ok kera þar sitt mal, segiandis: At iak ier lerder mader ok til guds þienistu wigder; iak ma ai i haggum standa ella i oristu; bot wildi iak taka, en i buþi wari, en skamm wildi iak nauduger þula. Þa skulu landar a-sia ([4] ok noyda mann til hanum at byta, iem-wel sum hann war noyder andrum at byta, fyri þy ([5] et prester ai ma at ([6] sakum sia ella wider ([6] sakum sia, utan kristindomber warder spillter.

[1]) Schlyt., B. *prest sum.* [2]) Schlyt., B. *er ier inna.* [3]) Schlyt., B. *hempn at aigir so budit.* [4]) B. *noyda ok.* [5]) Schlyt., B. *so et hwat tima prester at* m. m. [6]) B. *sia sakum.*

3 Kap.

Naut ok russ ok swin þa wardar mader ai maira fyrir, þan þet sielft ier wert, en þet ier manni at skada. Þa en osoyder ier, ok warder mader warader at fyri kyrkiu-durum ok fyri sokna-mannum, ok gier sidan med ogoymslu,[1]) þa byti halfu maira þan sakir wird[2]); þa en minni lastir warda, þan soyder ier werder, þa byti halfu minna. Hunder ier at fiarda; hanum wardar e um allt til halfs werildis, en hann skada gier, aigi þann sum will. Hunds bit, þa byti tanna-spur hwart, at tweim oyrum, til fiugura. Þa en hann sar gier ella lima-lyti, þa byti at halfum mestu botum; þet skal krefia ok ai hempna, [ok] lagrydia til sum andra gielda.

4 Kap. *Af manna kaupi.*

Kaupir þu manns mann[3]) i gard þinn, þa royn hann um VI (siex) daga; en a siauanda gield þu werd ella ater-laid, en þir ai at giets. Þa en hinn will ai ater-taka, sum seldi, utan will þik wider halda med formala, en þu hafa skuldir, ok [ai][4]) ater-laida, hwat sum þir at gatis werr ella beter. Þa en þu hafer skiel skielum gin, þet at þu skuldir ater-laida at frestum, en þir ai at gatis, þa hafer þu witord, sum ater-laidir ok lagum fylgir. Þa en þu hafer mann[3]) lenger, ok ([5]wilt þu sidan ater-laida, sidan frest ier ut-lidin, ok kallas þu hafa þann for-mala gart, þa hafer hinn witord, sum at lagum seldi; gield þa werd hinum, ok haf þet, þu fikkt. En sidan skal sali warda fyri þrim lastum: brutfalli ok bed-roytu wardar um ny ok nidan, þa en fran baini werkir, þa wardar til at-melis; ok sidan fyri brigsl allan alder. Þa en hann warder brigder i heldi, þa haiti[6]) þu sala þinn, ok laid hanum a hand; gieri hann þa ([3]mann þir haimulan, ella fai ater þir werd so mikit sum þu hanum fyrir gaft. Þa en ider skil um, hinn kallas med mala hafa selt, en þu kallas med fastu kaupi hafa kaupt, þa hafer ok þann witord, sum med fastu kaupir ok lagum fylgir.

5 Kap.

Stiel þrel manns oyri ella oyri minna, þa byti hwar drotin fyri hann III (þria) oyra, en hinn kumber sielfer upp þypti, sum þyptit aiger. Þa en þypti ier maira þan oyri, þa hafi e hann fyrsti sett ater, ok þrigildi sidan so mikit sum þar til biers sum þypti war. Stiela flairin þrelar ann oyri, þa byti hwar

---

[1]) B. *ogönislu*, Schlyt. *ogömslu*. [2]) Schlyt. föreslår: *warder*. [3]) B. och Schlyt. *man*. [4]) Schlyt. [5]) Schlyt., B. *wiltu*. [6]) B. *huti*, Schlyt. *heiti*.

drotin þrigildi fyri sinn þrel, en hann ai kumber sielfer þypti upp. Þa en þiaufnader ier ai alder til, þa skal wita þann, sum þiaufnadin misti, huru mikil hann war; ok þau þi at ains, et hus ella las wari til brutit. Þa en ai ier undir lasi takit, ok hwaski ier til brutit hun ella hell, þa taki hann þrelin ok fresti hann, ok leggi engin wider-lag framm; kumi bain-hailum ok brust-hailum ater drotin til handa, ok byti alls engti fe fyrir, þau en hann enga sagu af hafi. Þa en agriper ier engin til, utan wensl ain, þa skal leggia framm wider-lag ofresta manns;[1]) kuma ok hailum ater ok byti VI (siex) oyra fyri baugband, VI (siex) oyra[2]) .... i naudgan[3]) seger nauduger þet hann ai walder. § 1. Far mader med agripi til gards, ok kennir þreli manns þypt, þa skal drotin rannsaka lata ok sielfer þrel sinn binda ok ai fyri standa; þa þarf ai þrigildi gielda. Þa en mader will ai sielfer þrel sinn binda ella rannsaka lata, ok hittis þau þar fyli inni, þa gieldi hann þrigildi hinum, sum þyptit atti, ([4] [sum] hann hafer þa upp kumit. Ier þiaufnader so mikil, et ai winder þrigildi fyri guldit, þa skal hinn hafa þrelin, sum þyptit atti; ai ma hann ok maira fyri-stiela þan sielfum sir. Kumber annar upp þypti, ok taker þiauf ok binder, ok ai hann, sum þypti atti, þa skal hann hafa fundar-laun, attunda lut af, badi af þiaufi ok alagi. § 2. Ier þrel a laupstigi, ok ier lyst eptir at kyrkiu ella a þingi, þa ier þann muslegu-mader, ok bytir engin þrigildi fyri þann, sum stiel mat at sir, utan sett skal hwar ater hafa, en til ier; þa en ietit ier, þa fullar þet engin fyri muslegu-mann. Þa en þrel warder ater-fangin, þa loys hann ater fyri II (twa) oyra a landi, ok fyri III (þria) oyra, en hann a fluta kumber, ok fyri half-mark, en yr lands-syn kumber. Þann skal mann[5]) ater-loysa, sum skipit atti, utan þi at ains, at lagrekit wari; þa en hann hafer handum kumit a gripi naqwara, þa skal gripi ater-loysa, sum þrelin atti. Þa en skip war lagrekit ella undir lasi takit, þa loysi þann skipit ater, sum þrelin atti, ok so gripi alla, sum hann handum a qwam, ok þoygi frammar þan til III (þriggia) marka. Þa en hann bort-lauper a skipi wardalausa, ella a hafi nider-sinker, so et hinn mistir þrel senn, sum atti, þa gieldi þann þrel, sum skipit atti. § 3. Warder naqwar mader bundin agrips-laus, þa skulu þet skuda þrir radmenn, ok hoyra hans ord, hwat hann ier skylder ella o-skylder; þair III (þrir) radmenn skulu wara af hunderi sama ella sama siettungi; þair skulu witna þet, sum þair hoyra, [hwat][6]) hann ier skylder ella oskylder, so ok en agriper ier.

---

[1]) B. o. Schlyt. *mans.* [2]) Här tyckes något fattas: Schlyt. [3]) B. *nauger;* Schlyt. föreslår: *naud* eller *naugan* (för *naudgan*). [4]) B. *hann.* [5]) Schlyt. och B. *man.* [6]) Schlyt.

6 Kap. *Af burgan wider byamenn.*

Burgan wider byamann ier ok fyribudin. Kaupi engin maira, en hann okar betala.

Allar festu-aigur skulu hafa frest um þry ar til gielda, sum mairin ieru en mark silfs. Þa ma ai oyra wirda, en hinn ai will, utan aigu, ok hafi þau hann frest um þry ar.

4. Gotlands Runinskrifter.

I. Afdelningen.

Runinskrifter med ordagrannt återgifven text.

1. **Fårö.**[1]) — *Liljegr. N:o 1693, granskad år 1854:* [+ bu]þiaþ : lafransar : [lit kiara mik fir sin sial : ok : sin :] *for*[2]) nikula*i* : broþur : ([3]*sun* : *gaf* : *lit* : *mik* : gira : botulfr : sum [kirin a (kirkin burti?) : han : k*i*rþi : mik : gisus : kristus : na]þi : alum : kristnum : sialu*m* : [sum] : hia[r : hwilas : amen].[4])
2. — *Lilj. 1694, inskriften 1844—54 dold af ett trappsteg:* kuþ : naþi : butulfs : sial.
3. — *L. 1695, granskad 1844 och 1854:* + guþ : firi : lati us : orar : sidir : su sedi : pedar : mura : ma*i*sþeri.
4. — *Vid Langhamars gård, å en i laduväggen inmurad sten, funnen 1853:* kuþ : firi : lati : us : *t* . . . . .
5. — *Å Stora Hoburga eller Smids egor fanns 1844, ristadt uti den glatta bergshällen, namnet:*[5]) petar.
6. — *Å Broskogs egor, invid den gamla, nu obegagnade sockenvägen, fanns 1844 ristadt i bergshällen:*[6]) sven : hans : sen.
7. **Flairinge.** — *L. 1696*[7]), *granskad 1844 och 1849:* + guþ : naþi : hehwa*ta* : sial : sum : hier : hwilis : han : gaf : et : ouris : laihi : [iar : . . . þairi : helhu r — . . . (ma)rhet : lit . . . vata . . . — biþin] firi : marheto : sial : botulfr : i : . iþium : *r*ü fürþi : m*i*k : hi*t*.
8. — *L. 1696*[7]), *granskad 1844 och 1849:* . . . . . [beiar : þaim : skal : sehias : sial : (*me*)]sa : hwert : ar — . . . .
9. **Bunga**, *å en af sten uthuggen fattigbössa, stående invid vägen, nära utanför kyrkan; fanns 1844:* al*f*rans (*för:* lafrans?) : gierþi : stain : þi(*san?*)
10. **Rute.** — *L. 1697, granskad 1854:* sihleiker : lit : giera : stei[n] . . . *uti* : sihielm : faþur : sin : (biþi)n : . . . . : (fy)ri*r* : has : sia*l*.

11. Rute. — *L. 1698, granskad 1854:* sihtris : arwar : litu : giera : stain : üfir : auþwele : broþur : sin : a : finlandi : *do* : ag*l*ta ee : waþs . . . . kni . . . is*i* . . sini : *oi* . . . . .

× **12.** — *Funnen 1854:* . . . . . hans sal butaiþr a mik.

13. — *Funnen 1854:* . . . . . þ. kierþi . . . . .

14. Hall. — *L. 1699, icke återfunnen 1844 eller sedan dess:* + guþ : naþi : iuans : siel : af : hiernum : hans : tutrir : litu : kera : mik.

15. — *L. 1700, granskad 1844:* + nikulasa . tikn : — . . . — : firi : hans : sial : a*ii*a : lit : gara : *h*ans : hustroüa : a . . han + sun . . . . rf : u*i* . . . . . s . . . . r : . . . is . u . . du .

16. — *Funnen 1844:* . . . . . kirka*þ* : . . . . . rhüu . . . . .

17. Hangvar. — *L. 1570, granskad 1854:* leiknir × raisti × stain × ok × bro × gierþi × übtir × le . ur . . . × *fa*þur × sin × ok × übtir × rinkorm × broþur × siin × ok × übtir × io . . n . . . . ois . . . . × . . . . ara.

18. — *L. 1701, granskad 1854:* × g[an]wiþr : [8]) ok : botwiþr : — . . . —[9]) letu : haga : an : stain : ok . üfr : sin faþur : butair : ([10] aitin : guþ : alsswaltuhr : hafi : þina : sial : ok : þa : war : lok . . [11]) pirimstefr : ok fir sunutahr : ok en han do.

19. — *L. 1702, granskad 1854:* si*h*laf . ok . iakaupr . af . flinawik . [12]) þair . *lit*u . gira . mik . üfir . swen . faþur sin . *i* . . af . ok . þotur — . . . . fri . . . .

20. — *L. 1703, granskad 1854:* [bodraifr (l. sitraifr) : i : flinawik : [12]) han : lit : mik : gera : üfir : sin : . . .] iakaup : guþ : naþi: hans : sial : þa : war : u[r : prim : stafr : ok : þos : sunut]ahr : en : han : do.

21. Lärbro. — *L. 1704, granskad 1854:* kuþ : naþi : nikulasa : sial : botiauþar : sial : ok : roþiaþur : sial : botulfr : i : *a* . . rþu : lit : mik : gia*r*a :

22. — *L. 1705, granskad 1854:* + guþ : naþi : hehwars : sial : sum : h — — . . . u — : gera : fe(*m*) þusend : ar : ok : *h*in (l. *an*in l. *n*in?) : tu : a*r* . . kn*a* : en : tu : hundra(þ) ar : waru : af : adami : ok : til : kus : bürþ : [et] (þ)usend : ar : þrü : hundraþ : ar : ok : fim : tihi : ar : af : gus : bürþ : ok : til : *t* . . . a : dauþ*a* :

23. — *L. 1706 (utplånad), granskad 1854:* . . . . . : füri : . . . . k : *mar* . . . . .

24. — *L. 1707, återfanns ej 1854:* biþir : füri : botlikrrar : siel : i : wik : sum : her : hwilis.

25. — *L. 1708, återfanns ej. 1854:* biþir : iþrar : bunir : firir : botulfs : smis : ok : ol — . . . — sun : lit : mik : gera.

× **26.** — *L. 1709, granskad 1854:* + biþi*n* ko*þ* füri . bu*ta*iþa . sial . af . bierhi . sum . hier . hwilis.

× **27.** — *L. 1710, granskad 1854:* biþn : firi : bot[ul l. wiu?] : sum hw*i*lis botwiþa : bora (*l.* bara?) i ska*koi* (*l.* ska*b*ti?).

28. **Lärbro.** — *L. 1711, granskad 1854:* + bondan : olafr : i : aghnabo : ligr : hier : untir : han a mik.
29. — *L. 2031, ej återfunnen:* Har : riti : stain :
30. — *Funnen 1854:* — . . i : kr : istus : naþi —
31. — *Funnen 1854:* — *ik* (*l.* *im*) : *le*þi . . . . . — iuan : olafs : sun : er —
32. — *Grafsten med spor af utnötta runor, lagd i trappan till prestgården (1854).*
33. — *Å en huggen hörnsten (som förut varit en hvalfsten) i prestgårdens stora ladugårdsport, lästes 1854 vändrunorna:* ᚠᛁᛋ (= *sif*).
34. **Helgvi.**[13]) — *L. 1712, granskad 1850:* biþin firi oulufar : sial : . . lik iu . . . . .
35. — *L. 1910, granskad 1850; inskrift å chordörrens hvalfbåge:* lafrans botwidar sun maistera gerdi kirkiu þisa : af üskilaim.
36. — *Funnen 1850, sönderslagen och utnött:* . . . . . broü*þ* . . . . .
37. — *Funnen 1850, sönderslagen, utnött och oläslig.*
38. **Othem.** — *L. 1713; ej återfunnen:* + | : r biþin : | kos : füri : markitu : sial : af : otaim : a mik.[14]).
39. — *L. 1714; ej återfunnen:* + | : r biþin : füri : halwars : sial : bontans : i : akhnabo : sum : iear : untir : vilas.
40. — *L. 1715; ej återfunnen:* + biþin : firi : linata : sial : i : filum.
41. — *L. 1716, granskad 1854:* + biþin : koþ : firi : nikulas : sial : af : kikin :[15]) sum : e[r wilis] uti.
42. — *L. 1717, oläst eller oläslig; ej återfunnen.*
43. **Tingstäde.** — *L. 1718, granskad 1854:* . . . . . : ifraþdu : ok : aldra : þaira :[16]) . . . . re . . . . . .
44. — *L. 1719, oläst eller oläslig; ej återfunnen.*
45. **Martebo.** — *L. 1720, "svårläslig"; icke eftersökt:* hiar : hwilis : raneulfr : sniawal . . . .
46. **Bro.** — *L. 1721, granskad 1844 och 1854:* + biþin : furi : olafs : sial : iuhas : arfi : e : etliki : sum hir : legr : hans : ankia : botiauþ : bukka (*l.* bu*t*ka) . . . . b . . . ni : e : *a*n*t*ihium : fi*t*r (*l.* fir?) :[17]) st*ai*n : h*a*ka : þina.
47. — *L. 2015 (utan att nämna stället); ej återfunnen:* ᛦᛚᛒᚱᚠᛦᛋᛚ.
48. **Fole.** — *L. 1722, alldeles oläslig 1854:* + ... mi : han : s . . n : abiar . . ah : war : gar . . . . s : *rikuþi.*
49. — *L. 1723, utplånad; alldeles oläslig 1854.*
50. — *L. 2012, granskad 1854; inhugget å chordörrens venstra stenpost:* þeta : ier : witni : kirkiur : presta : ok : sokna : manna : et : halhwis : boar : aihu : kauptan : meþ : einn : kirkiur : *t*aweh :[18]) ginum : litlu : folboa : garþa . . . . .

51. Hainhem. — *L. 1725*[19]), *granskad 1848:* + gairwatr : af norþr. bü : hwilis : hiar : ok : hans : husbroia : ruþiauþ : ger*inue* : *lf* .[20]) biþin . firi . þaim . þaunü(st)u .[21]) þ . a . sum . ir*i* . arbn . o . . u . ok . ir . warþi(*n*?) . þet . sum . þaun . a *i*aru . nu.

52. — *L. 1726, granskad 1848:* nikulas : i : rinke : a mik.

53. — *L. 1727, granskad 1848:* + hehwaldr : hwilis : hiar : af : suþrbü : sum : þaira : faþur : war : mi(*k : lit*)u gera . . ma . . irs . ok . iakaubs . ok . botwiþar.

54. — *L. 1728, granskad 1848:* + iuan : iakaubs : arfi : hwilis : hiar : af norþarbü : betar : ok : iakaubr : litu : gera : mik.

55. — *L. 1729, alldeles förderfvad; lika så år 1844.*

56. — *L. 1730, alldeles förderfvad; svårläst 1844.*

57. — *Funnen 1854:* + butulfr : . . . . . : . . . . s . . . . . *r* : butwiþr .·. ok : iakaupr : ok : olafr : . . . .

58. Vallstaina.[22]) — *L. 1731, oåtkomlig 1854:* sihfriþr : i : alfini : lit : gera : stain : hisan : ufir : buthiþi : totur : sina : og : üfir : aulaif : af : botlini : i norþrgarþum :

Derutomkring vid kanten af stenen med munkstil: Anno ⁝ dni ⁝ M° ⁝ CCC° ⁝ XXVI° ⁝ obierunt ⁝ Autlews ⁝ Botlingjs ⁝ qve ⁝ in ⁝ Nordgardum ⁝ et ⁝ filia ⁝ Sigfridi ⁝ qvorum ⁝ anime ⁝ re-qviescant ⁝ in ⁝ pace.

59. — *L. 1732, oåtkomlig 1854:* olafr : bingil : let : gera : mik : üfir : hera : petr.

Derutomkring vid kanten med munkstil: Anno ⁝ do ⁝ M° ⁝ CCC° ⁝ L° ⁝ obiit ⁝ dns ⁝ Petrus ⁝ curatus : ecclesie ⁝ jn ⁝ Walgusten ⁝ dictus ⁝ Bingil ⁝ de ⁝ Gautem ⁝ cujus ⁝ anima ⁝ sit ⁝ cum ⁝ XPO (Christo).

60. — *L. 1733, ej återfunnen:* . . . lit : gera : stin : üfir : ula : faþr : bo . . f . . . .

61. — *Funnen 1848:* + b . . . . . *m* : i : b . . rum : *lit : k* . . . nþ . . *a* : üfir : sen : faþur : . . *ulf* . . . . . ok : mo(þ)ur . . ok : betar : . . . . : ok : likat : ok : üfir : hehwat : *a*þ . kü . . a . . . : . ü . . : . . . . . iakub : i : . . . . .

62. Källunga. *Ristning i kalkväggen, som fordom varit målad alfresco, inuti kyrkan, 1848:* sanktus b· sanktus paulus sankta maria : mis : kuni os.

63. Gauthem. — *L. 1734, "en lång svårläslig inskrift"; påsedd 1844, granskad 1855: (vestra raden)* hiar : hwilis[23]) gair*w*atr : þar . . . . .

(hela den 3½ al. långa norra raden och halfva den kortare östra raden äro alldeles utnötta och oläsliga.)

(södra raden) gairwatr.u . . . . : irinl . . . . . ltr han kwam : firi kununk ok *i*rk*ib*isku*p* : ok oarn bisku(p) . . . . nsh . *ü*rgir so wilti kuþ han wi . . . l sol ak (*l.* ok?) ur stankar sum þors war.

(östra halfva raden) suntahr ok lahr pr*(im)* .. (slut).
(På korset och ringen derom å stenens midt synas spor efter alldeles utnötta runor.)

64. **Gauthem.** — *Funnen 1844: En rad af dels vanliga, dels vänd-runor:* kuo . x · nn, *(vänd-runor:)* ... uþurfr.
65. **Norrlanda.** — *L. 1735, otydlig och oläst 1852:* iakaupr : ok : bolein : litu : gara : þina : sten : eptir a : arwiþ : sin : sun.
66. — *En sten med otydliga runor, funnen 1852.*
67. — *Ristningar på tre ställen i kalken å chorets väggar, funna 1852: a)* butwiþir bu *(och ett bomärke mellan båda orden).*
68. — *b)* biþin : firir allum ⁝ kristnum : sialum.
69. — *c)* herra ⁝ iuan : lundi ⁝ han[24]) atti ⁝ mig : üm : teu : aar.
70. **Hörsne.** — *L. 1947, granskad 1854, å ett jernbeslag tvärt öfver sakristiedörren:* garwaltr : [25]) iarnnaþi : tur.
71. **Anga.** — *L. 1736, granskad 1852:* + folkar : i : austerbü × han : lhit : kira : mik : üvir : sin : sun : rohlla × ik : gesus : kristus : × naþi : hans : sial : ok : allum : krisnum : sialum : amen : amen.
72. **Gammalgarn.** — *L. 1737,*[26]) *granskad 1852:* + gesus : krist : naþi : halwia : sial : unga k*a*n(*s l.* i) : husbraüa : angwa : smis : dotr : hwils : hier : haueþ : i*ur* : asir : biþi : patanostu : firi : halwia : sial : ... magistas : gefi : gerþi : mik : botwiþr : smiþr : lit : gera : mik : im ∴ ([27]ir : kraþi : us :
(å ringen kring korset:) .... þi sihþaþ : hans : husbrübsüa :
73. **Vänge.** — *L. 1738, granskad 1844:* ([28]— n : ro war .... sial : begia : feiga (*l.* feþga?) : auþwatr : gerþi : þita : hwalf : gairwalr : i : weskini : ris —
74. **Buttle.** — *L. 1739, granskad 1844:* + hier : hwilis : hera : ioan : raþrs : sun : af : atigabo : bi .....
75. **Gulldrupa.** — *Inskrifter på fem ställen å kyrkans väggar, funna 1850: a)* botolbar : karassa : han : kaup : te : messo : haku : lin : itagn :
76. — *b) skrifvet med rödkrita:* beten für botaiþor sial huntenkia sum hiar to ta . war ᚠ . ᚦ · brim : i fiurtando rato.
77. — *c) ristadt i kalken:* willin ir : lüþa : hut : iak ⁝ wil ⁝ gerra ⁝ wegin ⁝ *b*ugu : abrr*i*t ⁝ lik : at : ifinn ⁝ skulin : nn : swika : wir : biþ : um : us : i .....
78. — *d) Ett litet stycke under föregående stå dessa 5 mynder, som till formen stå på öfvergång mellan runor och munkstil:* ᚠᚢᚦᚬᚱ, *utgörande början till runraden.*
79. — *e) i tornrummet:* afi maria : garasia : plena, *och vidare Ave Maria och runraden på flere ställen.*
80. — *L. 1613.* *Ett Stenkors med runinskrift (å baksidan af korsets stam är afbildad en man, som med en påk bakifrån slår ihjäl en annan, hvilken med en bila tillhugger en*

bjälke): + bidin firi : iakaubs : sial : i : annuhanenþium sum : nikulas : waah.

81. Vesterhaide. — *Funnen 1850:* + hier : likr : gairwaltr : i berhi : ok : hans : hus : froüa.

82. Stainkumbla. — *L. 1590; ej återfunnen:* butmuntr : auk : butraifr : auk : kunvar : þair : raistu : stain : — — . . . auk : sun : aula : sat : miþ : ski*n*um : auk : han : entaþis : at ulfshala : þa : hin : hilgi . . . . .

83. — *L. 1591; ej återfunnen:* butmuntr : auk : butraifr : auk : kunwar : *þair* . . stain : — . . . — ut : faþur : sin : kuþ : hialbi : selu : hans : auk : kuþs : muþir : beþr : þan : wir : biþia : sunia.[29])

84. Hauggrän.[30]) — *L. 1571, granskad 1852.*

1. Stora yttre kant-slingan (se Sjöborgs *Saml. 2. fig. 227):* sigmutr . let rasa sain eftir bruþr . sina : auk : bro : kierwa : eftir : sikbiern : santa mikal hie*l(bi at h)*ans auk at botraif : auk at sigraif . auk : at . aibiern . faþur þaira : altr . auk : bikwi han : i bü : sunarst kairwiþr lekþi orma*l*ur (*l.* orm a*t*ur?) nemr : intiur.

2) Inre slingan:
karmanum : þet ar (*l.* retar) . . ekun : hier . mun . stanta . stain : at : merki*u(?m)*ietr a : biergi in bro furir.

3) Tvärbjelken:
(1 raden) sigmutr *i* . . *g* . . . : sliku : unit kuml *(2 raden)* ro*k*r : un risti : runar þes*i* : kairlaifr sumarar *k*ariaka*n* (*l.* *m*aria ka*n*?)

85. Bardlingbo.[31]) — *L. 1973, granskad 1850 och 1852; Dopfunt, rikt uthuggen med bildverk: Kristus på korset, Maria och ängeln, en helgonfigur och de 4 Evangelisternas sinnebilder. Uti Marias gloria står med runor:* Mar . . ; *uti Evangelist-sinnebildernas står:* iohanes ; marku .; lauks last : gear*þ*a rosul*i* (*enl.* P. A. Säve: gearah bosuu).[32])

86. Dalhem. — *L. 1972; å en nu sporlöst försvunnen Dopfunt funnos Evangelisternas namn med runor öfver deras sinnebilder.*

87. Halla : — — rti : legir . *i*ak*u*(l. *k*ak*r*?) . . . . — ; — ainika : sun : þaira . ; — : trabu . leubika(*r*) . ; — — nar : at : feþrka : baþa : kuþ.[33]) . . . . .

88. — — — na : has : lit : rist : kuml : a*t* . *k*airielmr.

Dessa båda runstenar äro såsom hörnstenar insatta utvändigt i chorets SÖ. hörn af Halla kyrka, 5 al. öfver marken.

89. Sjonhem. — *L. 1592, granskad 1852:* roþwisl : auk : roþalf : þau : litu : raisa : staina : eftir : sü[34]) . . . . þria : þina : eftir : roþfos : han : siku : blakumen : i : utfaru.

kuþ : haelbin : . . . . . : sial : roþfoar
kuþ : swiki : þa : ar : han : swiu :

90. **Sjonhem.** — *L. 1593, granskad 1852:* þina : eftir : a[35]) ....
..... rþ : tauþr : a : witau : systrir [36]) .. —— r : brüþr : þria :
roþanþr : auk : roþkutr : roþar : auk : þorstain :
þir : iru : faþur : brüþr.

91. — *L. 1594; icke återfunnen 1852:* þina : iftir : *hairfos* : han :
to : haima : auk : ati : totur : aina : han : [37]) haitir : haili : utr :
waltika : gerþi : staina : auk : *walkustar* ma...... ...
tan : auk : botbieru : ristu :

92. — *L. 1645, granskad 1852:* ..... r : ok hra — .... hwalf —

93. **Viklau.** — *Funnen 1852 (med vändrunor):* botwiþ : i : ...
bo : boierm arfi.

94. **Atlingbo.** — *L. 1741, granskad 1852:* *i*ltiauþ : aüþwalts :
enkia : etliks : han lit : hwalf : o*t*k .... : üfir : sin : sun : bostan :
ok han : baþ : . a . biþia : fürir has : sial.
iakubr : gierþi : stain : orþmas (*l.* roþmas : [38]) arfi.

95. — *Inskrift med rödkrita öster i chorportalen:*
iakob isem .1.5.68. iakob isam 1621.

96. **Tufta.** — *L. 1742; icke eftersökt:* + friþgair . ok . alwaltr .
ok . roþaiþr . litu . kiera . stain . hwalf . þis . . eftir . roþurm .
faþ . . . . sin . biþi . ... sia*l* . hans . saktus . bartolimeus .
irni miskunar : sial . . . urms . a*m*en . [39]) saitid runar.

97. **Maisterby.** — *L. 1572; icke eftersökt:* .... ak : turlak : i .....

98. — *L. 1744 "läslig"; men oläst; — icke eftersökt.*

99. — *L. 1745 oläst; icke eftersökt.*

100. **Sanda.** — *L. 1746; icke återfunnen:* "botaider i boligaby
lit dinna stain gera iftir olaf fadur sin &c. bidin firi olaafs
sail i boligaby. gud gifi saili din &c." [40])

101. — *L. 1992, granskad 1854 (å lilla kyrkoklockan):*
ᚠ suntahr tir [41]) brim o i tretantu rato. [42])

102. **Hväte.** — *L. 1747, granskad 1852:* —— iþr : botulfs : mo-
þir : af : westr : hwetium : ok : botaiþr : hans : husfroia : mund-
wals : sustir : af : rigaim : hwer sum þita : ——

103. — *L. 1748, granskad 1852:* hustru : gartrud . ed .... *b* . *r* en :
i : melno : han : [43]) lit : haga : tis an : stain : üvir : sen : bonda.

104. — *(L. 1966[a]) [44]) inskrift å en gammal ljuskrona, funnen
1852:* + iuan : i : grenium : han : gaf : þisa : krunnu : fürst :
gudi : ok : wari : fru : ok : þairi : helhu : kirkiu : senni : sial : til :
þarfa : ok : sida ——.

105. **Haide.** — *L. 1749; ej återfunnen:* hier : ligr : *g*airwaltr : i :
birhi : ok : hans : hus : froua.

106. — *L. 1750, granskad 1854:* beten fürre + betars + sial
kauparfa : han : to . siau natum : efder nü ta war ᛅ : ok : ᚠ :
prim : i fiurtando : rato.

107. Haide. — *L. 1911, granskad 1854 (inskrift å en sten, lagd i chorgolfvet):* + kirkian : bran : a : beleþes : bürþ : lauga : dahn : ta : war : ᛡ : sunnu : tahr : ok : ᛙ : prim : i : tretando : raþo.

108. — *L. 1993, granskad 1854 (å kyrkoklockan):* + ingemar : ok olaf . de : swensko : men : tair : guto : tisa : ([45] kllo : alo*n*.

109. Klinte. — *L. 1751 (denne och nästföljande 4 runstenar hafva ej blifvit eftersökte): miþ naþum guis* : roþwaldr : af : huldangium : hafr : giafit : . . . . ta : tail : furi : sin : sial : ok : sin : faþur : ok : alwas : sial : . . . . .

110. — *L. 1752:* gisus : kristus : naþi : botwiþa : sial : kils a : wallum.

111. — *L. 1753:* + iuan : smidrinn : ganwiþa : arwa : wiþr : riþa : nes : biþin : bün : ok : pater : nostru : firi : þaira : s . . .

112 och **113.** — *L. 1754, 1755 (olästa).*

114. Fråiel. — *L. 1756, nästan oläslig 1844:* + olif : . . . . . litu : kiara : stain : þana : ufir : sin : sun : butai*lu* . . . . . . moþur : ruþvi : . . . . . . *isitira* : *isi* : *ur* : firi : þaira : *sal* . . . . .

115. — *L. 1757 ; icke återfunnen:* . . . biþir : füri : þeira : sialum : . . . .

116. Garda. — *L. 1759; granskad 1854:* olafer : robbenn : arwa.

117—120. — *L. 1758, 1760—1762, "3 el. 4 oläslige runstenar"; ej återfunne.*

121. Alskog *vid Tjängvide, funnen 1844, omgranskad 1845:*[46]) — *risti stan . . . . fo . . . . i firiþur . . . . fir . þ . . m . . f . .* (??)

122. Lye. — *L. 1763, granskad 1850 och 1854:* + iakaupr . i . litla ronum . han . lit . giara . þinna . stain . üwir . faþur . sin . olaf . ok . broüþr . sina . liknwiþ . ok . simon . biþim . fi . . þaim . ok . alum . krisnum . sialum . ok . þa . war . liþit . af . gus . bürþ . fiurtan . huntraþ . ar . ok ainu . ari . minna . þen . ᴅ . tihi . ar . ok . i . þ*i* . ari . primaþi . ᚴ . [47]) ok ᚱ . sunudahr . i . *t*[48]) raþu.

123. — *L. 1764, granskad 1844 och 1854:* þinna . sten : lit . husfru . ruþvi . giera . yfir . sin . bonda . iakop . i . mannagardum . sum . skutin . warþ . ihel . miþ . en . bürsu . sten . af . wis . borh . þa . en . kunung . erik . war . bi . stallaþ . pa . þi . for . nemda . slot . en . þa . war . liþit . af . gus . bürþ . fiurtan . hundraþ . ar . ok . ainu . ari . minna . þen . fem . tigi . ar . biþium . þet . et . guþ . naþi . hans . sial . ok . allum . krisnum . sialum . amen.

124. — *L. 1765, granskad 1854:* + kairwatr : i : lüum : han : lit : gera : hwalf : *þ*ita : üfir : — — *k*ir : han : kairwat : i : i : lüom.

125. — *L. 1766, granskad 1854:* botolfr : megensarfa : lit : giara : stain : *h*[iss]an . ok . leggi(*a*) : . . . petar : faþur : sin :

126. — *Funnen 1844, omgranskad 1854:* + iuan : *a*fina : f . . . . . u : han : lit : gera : hinna : stain : üfir : sin : faþu(r) : botulf : ok :

hans : m(aga?) : bo : *elaifo* : ok : roþwiþ : (ok : ol)af : geri*n* : wel : ok : biþin : füri : þaira : sial. *På korset och ringen:* ... i: kuþ : i ... : u ..... fak ... ... kik ...

127. Lye. — *L. 1767 oläst; ej återfunnen 1844 och 1845.*

128. Linde. — *L. 1573; icke återfunnen:* hil .. a .. vel ... vint... kuml . þi — — I . lit × botulf × stafa × merki × i — — hans.

129. — *Funnen 1844:* ...... sial hans .....

130. Fardhem. *En grafsten sågs 1844 med utnött runskrift.*

131. Låistad. — *L. 1768 oläst; ej återfunnen.*

132. — *En mängd runor, skrifna i dörrsmygen med rödkrita, funnos 1844, af hvilka dock blott kunna läsas årtalet 1582, samt:* h*w*ar : sum : hita : lisa : ta : bar : han : pris ... ... h*r* sum ki ...

133. — *På väggen straxt inom dörren syntes 1844 flere runrader med rödkrita, skrifna före kyrkans sista hvitmening (år 1697), hvaraf dock endast kunde läsas:* .... i maira .... tu bauþ ..... *och årtalet 1620.*

134. Laivide. — *L. 1769; ej återfunnen:* —moþur ofaihr k*i* ...

135. — *L. 1770; ej återfunnen:* ... ... vir : f*r*ilui .. obur ...... kairþi*nkrs* .. lr kuþ ...

136. — *Funnen år 1857:* — — o*t*a : sun : sum : sins faþu .. — .. n : *o* : *min* : þe ...... *i*ak ... — ... uþis luþa *s*ana hia ....

137. — *L. 1854, ej eftersökt; inskrift å en i väggen inmurad sten vid Mulde gård:* siaukaim . giarþi . mik . kialira : botmuntr : maistari : af eivan : ok : butair : litu : giara.

138. Gerum *vid Kullans.* — *L. 1856; ej återfunnen; inskrift å en spisstolpe af järn:* [49]) × botmuntr : kullans : han : lit : gera : hila : mur : werk : ok : sialfr : gerde : trri : verk stuwu : ok : sumar : hus : ta var : ᛡ : sunudahr : ok : ᚴ : prim : stafr : i : tretando : rado : ok : lüftaþes : [50]) a : santa : simþude : afton . markit : hit : hustrun.

139. Aista. — *L. 1574; ej återfunnen:* —kiar × riþsi × stain ... ... mi ... kimli ...

140. — *L. 1771; ej återfunnen:* botvarþr i snoþu han lit giara þina stain yfir sina husfroiu butaiþu til aista. [51])

141. — *L. 1772 oläst; ej återfunnen.*

142. Sproge. — *L. 1773, granskad 1844:* + bolwiþr : i : s*n*oþu : [52]) lit : giara : hwalf : üfir : sin : faþur : *ok* : moþur : *n*aþi : guþ : þaira : sial : eleba : sum : hiar : hwilis : un*tir* +
auþwaltr : kauti : giarþi : hwal .. ta*r*a (hwalf þaira *l.* þita?).

143. — *L. 1774, granskad 1844:* airikr lit giara stan : yfir : sina : . *o*tur : tiþig : þ*ia* ... ... *r* .. —

144. — *L. 1775, granskad 1844:* + ruþwiþr : a burh : lit : giara : stain : üfir : sen : faþur : botulf : a burh.

naþi : guþ þaira : sial : altra : sum : hiar : hwilas : untir : biþin : ([53]patanost . . ⁝ þair : si + al : sum hi hlis.

145. **Sproge.** — *L. 1776, granskad 1844:* . . . . wiþr : *i sno*þu (*l. kano*þu *l. þono*þu?) : lit : giara : stan : hina : yfir : sin : barn : naþi guþ : + þ*a*ira : sial : aldra : sum : hiar : hwil*as* (: *u*)nder . + mib*gela* (*l.* mib*keia*) . . . o . . .

×146. — *Förut inmurad och dold i kyrkoväggen, funnen och läst 1844:* [54]) sihraifr : giarþi : iohan : lit : giara . . . . . . r : ag*nar* . . ahu : bi . . .

147. — *L. 1855; granskad år 1844 (stenen med denna inskrift fanns ursprungligen vid Urgude i Sproge; men han är nu sedan många år flyttad och inmurad öfver en spisel vid Thomsarfve i Aista):*

+ petar : üfir : guþarfa : han :
lit : gerra : tissan : mur : ok : stuvona
ok : baþe : sendr : lüftaþ : [55]) a . tos . dahinom : fü —
katrino : meso : ta war : ᚠ : sunudahr : ok : ᛚ : prim —
: i : fiurtando : rado : i : taflo(n)e :

×148. **Habblingbo.** — *L. 1575, granskad 1844 och 1847:* alkair . ar frusti . a . . hili . þa . . . . u . . . in . . r . iftir . *k*na . . . . r . þi . . . n . r . . kri*n*. [56])

149. — *L. 1779; granskad 1844 (inskriften är mycket nött och svårläst; det, som inneslutes af klammer, är upptaget efter föregående läsningar af Hilfeling och Wallman):* + þaun : litu : kiara : þina : stan : üfir : . . . . o + ... bo . . . . b*yn* ⁝ ok : afe*r*na . . (paternoster?) : r . . . . : ok ⁝ afe ⁝ maria ⁝ roþfosar ⁝ sial ⁝ til ⁝ . aþa (naþa?) + *(Efter en 4 alnars tom eller utnött list:)* . . . . ak . ⁝ . . . . ri . . ⁝ . . . . . ⁝ +

Uti en ring midt på stenen: + goþr : sial se*m* . . . . . . os . lakbü : þan : sum : biþr : furir : [han]um : þa nia[ut]in : baþir : hans : büna : katri[n] : ok : botwiu : ok : [nik]ulaas +

150. — *Grafsten, lagd i prestgårdens trappa, funnen 1844:* + s*i*r : uk : . . . . . þai*m* : b . . . . : . ü . : *ok* : pater : noster : ok : afe : mari(a) : ioan . . . . . .

151. **Silte.** — *L. 1777, granskad 1844:* forgair : lit : mik : gieara : üfer : sin : faþur : uk : moþor : botfrir : ok : buþwi ok : auþwatr : . . *k* : mik [+ kri]str : maiu : sun : naþi : alum : sum : hiear : hwilas : unir : uk : alum : krisnum : sial + um.

152. — *L. 1778; ej återfunnen:* [57]) biþhin füri botwiþa : seal rangvals arwa.

153. **Hemse.** — *L. 1780, granskad 1844:* botolf : ok (*l.* af?) A(ukar?)sarfa : h . . : s . h . . . hina : stan : ufir : ru . itu : af hah : h*i*b : *o*k : til : aukarsarfa : i : ta en : iak : war : skrifaþ : ta war : hahal : sunudah:r : untirmaþr : primstafr + i tolfte : r(a)d(o) : i : taflu + petar : aukarsarfa : han skr*e*f mik : amen.

154. Hafdhem. — *L. 1781; ej återfunnen:* + *a*koþ*k* : liat : kira : ...... *n*abu : þan : sum : biþin : furir : *i*m*i*ana : stin : batir : *n*ostr : büna : atbik : botwiþa : siuli : ...

155. — *L. 1782, granskad 1844:* + katrin : vestir : gort*u*m : lit : kira : tinna : stain : üvir : sina : moþur : butwiu : si . . rihks :

156. — *L. 1783, granskad 1844:* ... *k*uþ naþi : henar : sial : þ .. .. r*i*o .. ur ... füri : : kier .... sta —

157. — *L. 1784, "blott 2 ord läsbara"; ej återfunnen.*

158. Näs. — *L. 1789, granskad 1844:* ruþul : af : ronum : hehwiþa : burna : i hangnasteþum : han lit gera : stain : yvir : [58]) sen : husbonda : botulf ok olaf sen sun biþin firi þaira sialum.

159, 160. — *L. 1787, 1788, "oläsliga"; ej återfunna.*

161. ~~När~~*L. 2014 vid Siglaifs (ristadt på en sten); ej eftersökt:* vra þit.

162. Aike. — *L. 1912, måladt med svart färg å norra pelaren vid choret; nu utplånadt genom ny öfverstrykning:* arum : btir : ... : biurþ : þusin : .. *ur*huntraþ : at : ok : sekstih .... a : kirkia : ... ... malaþ : bu : ra : in*lu*hur : s .... kari : .... alii : souþ :

163. — *L. 1913, "lemningar efter runor målade med svart å N. chorväggen"; nu öfverstrukna med ny färg.* [59])

164. Grötlingbo. — *L. 1785, granskad 1844:* katrin : ioans : husfüra : i suntru : han : [60]) lit : giara : þina : stain : üfir : moþur : sina : boþiauþu : iak*u*bs : kunu : sihlaihs : arfa : biþin : firi hinar : sial : batir : nostir :

165. — *L. 1786, granskad 1844:* ... [Bo]ta*i*þi : hosfreu : sina : *i*ak . us : [61]) burn u*r* : wetabrhum : [62]) war hera : naþi : þaira : sial : altra : ....
oli : hiak . runir . þisar : þesun : aruais.

166. Fide. — *L. 1790, oläst, granskad 1844:* ..... iþ ok ....

167. — *Funnen 1844:* hehlaikr : kiarþ : i sta(n) þi*s* .... *i*netk : auþulfr : *þanr* : (s)alu : *þaira* (*l. kalrat?*) ....

168. Åja. — *L. 1791, granskad 1844:* + iakaups : sünir : a : burh : litu : giara : stain : üfir : faþur : sen : ok : broþur : sen : hera : nikulas : sum : *oüa* : [63]) kirkiu : ati : men : guþ wilti : [64]) biþin : füri : þaira : sialum : ok : hehwald*i* : al . : süni : þair : hwilas : hiar : untir oli : euþ*a*r : giarþi : mik.

169. — *L. 1792, granskad 1844:* hiar : hwilis : untir : *r*an (*h*an?) ..... iaüu : biþin : al .....—.. herra : naþ : hab .... (s)ial ..... kiara : beta*r* : hinsarfa :

170. — *L. 1793; ej återfunnen;* + kani : it ok ... o sten ....

171. — *L. 1794, oläst; granskad 1844:* — — ... ris : halwols ... sia ... sen : s*u*(n)

172, 173. — *L. 1795, 1796, olästa; funnos 1844, oläsliga.*

174—176. Åja. — *L. 1797—1799, olästa; icke återfunna.*
177. — *L. 1800 (i prestgårdens förstuga); ej återfunnen:* — ub : h pari —
178. Hambra. — *L. 1801, granskad 1844:* + nikulas : lit : kiara : stain : üfir : auþwalt : sin : faþur : . . : . . *ko* br : þir : ok : sin : sun io . . . . : füri : a*i*e . . . . . .
179. — *L. 1802; ej återfunnen:* + bitr : lit : keara : stan : . . na : üfir : *b*utaiþu : ok : . . . . þur . . . . . . rf ᚠ primst . . .
Midt på stenen: ritu o : i : ta *r*uni (tafluni?) : biþ.n : bunir : —
180. — *L. 1803, granskad 1844:* . . . . . . iakoubar : kiara : stain : biþin : bünir : iþrar : fürir : *s*ealu . . . . . . þwiar : k . . . : . . fi : kera : s.a*s*l . : . . . . . . n . . . . *Å korsets ring och stam:* . . . . . . fb . . . . . tekum : biun.tikta : in m(u) . . . . . . sk risti mik (*l.* skrifti mik).
181. — *L. 1804, granskad 1844:* — — akr : lit . . . : a . . . a : k . . . . efter : faþur : sin : — — kaþ . . : ok : *diee* . . si : biþar . . —
182. — *L. 1805 oläst; ett litet hörnstycke sågs, hvarpå stod:* — faþur : sin —
183. — *L. 1806 oläst; stenen är hel, men var 1844 alldeles oläslig, utom ordet:* . . . arfa . . .
184, 185. — *L. 1807, 1808, af dessa och kanske flere stenar återfunnos flere stycken och småbitar med spor efter runskrift.*
186. Vamblingbo. — *L. 1809:* + iuan : i nora : lit : giara : þinna : st . . . iftr : sina : moþur : halwi.
187. — *L. 1810:* — . . . ik : ok : botau*k*r : lit : gera : stain : hinna : üvir : sigfriþ : ok : boþfriþ : i : oiboi : faþir : sina : hwar : sum : hwilir : baþir : biþin : füri : þaim.
188. — *L. 1811:* . . : k . . . o . . . þ . . . u . . . r : raka . . . . ub : af . . biþr : a . . .
189—193. — *L. 1812—1816, olästa och troligen oläsliga. Af alla dessa 8 Vamblingbo-stenar finnes nu ingen enda i behåll, ja, ej ens det minsta stycke, utan allt är förkommet eller förstördt, och troligen har detta skett vid och efter den vådeld, som härjade tornet och en del af kyrkan omkr. 1817—19.*
194. — *L. 1857, granskad år 1844; inskrift å en grindstolpe af sandsten vid Storms gård:* — — k : stulpa : a*k*s (*l.* a*f* s) nano . . —
195. — *L. 1858, granskad år 1844 och 1855; inskrift å den ene af tvänne portstolpar af marmorkalk, vid Sigraifs gård:* olafr : luþr (*l.* suþr?) [65]) giarþi us.
196. Sundra. — *L. 1817, granskad 1844:* rolaikr : [66]) lit : giara : stain : ok : skira : ufir : rofin : broþor : sin.
197. — *L. 1818, granskad 1844:* . . . . . þr : marþa : [67]) liþ : gera : þinna : sþan : üfir : sina : kuno : ok : sin : barn.

198. Sundra. — *L. 1819, granskad år 1844:* — garþum : lit : gera : mik : *ü*fir : sena : . . . . ur : *f*roaoiu :[68]) hald*ie*auþu : ok : war : . . . . . fürri : henna —; *och på ett särskildt löst hörnstycke:* — sum bioþur (*eller kanske:* broþur) — .[69])

199, 200. — *L. 1820, 1821, alldeles oläsliga; ej återfunna.*

(201.) *L. 1743. En af* Wallman *funnen runsten, men för hvilken intet ställe är uppgifvet, och hvilken icke sedermera påträffats:* + kuþ . . . . . . mu . . ar : k : . . an munear : bo*li*-*hi*þr : . . ft . . : . . . . . uts . . . . k : i : pr. (= . . ok : | : prim?)

(202.) *Visby stad, i S:t Clemens kyrkoruin: L. 1740:* . . . . elfa hunaraþ or ok . . . . . . biþim furi . . . . ial . stain botwiþr lit fira.[70])

(203.) — *L. 2827. Uti en på Gotland skrifven Runkalender på pergament har vid slutet funnits följande anteckning med runor:* ta war . ᚱ . sundhr . ok . ᛉ primstafar . i . siakdando . rado.

Guta-Alnen.

Såsom ett tillägg till ofvanstående Gotländska urkunder, anföres här sluteligen den inskrift med 1400-talets munkstil, som är graverad å handtaget till en å Stånga kyrkodörr fastlänkad gammal Gotländsk Järn-aln.

(204.) Stånga. — *Funnen 1844:* + hitta + ier + ret + gota + eln +

II. Afdelningen.

Runinskrifter med hyfsad text.

1. Fårö. — Butia(u)þ Lafransar lit giara mik firi sin(ni) sial ok sin (?) *f*or Nikula*s* broþur *sun gaf (l. han?) lit mik* gera; Botulfr sum kirin a (*l.* kirkiu burti?) hann gerþi mik . Gisus Kristus naþi allum kristnum sialum, sum hiar hwilas . Amen.[71])

2. — Guþ naþi Butulfs sial.

3. — Guþ firi-lati uss orar ([72] syndir, so segdi Pedar muramaisteri.

4. — Guþ firi-lati uss, ...

5. — Petar.

6. — Swen Hans-sen.

7. **Flairinge.** — Guþ naþi Heghwa*ta*[73]) sial, sum hier hwilis, hann gaf ett oyris laighi .... þairi helghu ... Marghet lit ... ... Biþin firi Margheto sial . Botulfr i .iþium[74]) ry fyrþi mik hit.
8. — þaim skal seghias sial sial-messa hwert ar ...
9. **Bunga.** — Lafrans[75]) gierþi stain þi*ssan*.
10. **Rute.** — Sighleiker lit giera stein (hissan) yttir[76]) Sighhielm, faþur sinn . (Biþi)n G(uþ fir)ri hans sial.
11. — Sightryggs arfar litu giera stain yfir Auþweli, broþur sinn, a Finnlandi do ...
12. — ... hans sal . Butaiþr a mik.
14. **Hall.** — Guþ naþi Iuans siel af Hiernum; hans dytrir litu gera mik.
15. — Nikulasa diekn ... firi hans sial a .. a lit g(i)ara hans hustroya ...
17. **Hangvar.** — Leiknir raisti stain ok bro gierþi yftir L ..., faþur sinn, ok yftir Ringorm, broþur sinn, ok yftir Io(an) ...
18. — Gannwiþr ok Botwiþr — — letu hagga ann stain ok yfir sinn faþur Butair aitin . Guþ allswaldughr hafi þina sial . Ok þa war ᚠ ok. primstefr ok Fir sunnudaghr,*) ok en hann do.
19. — Sighlaif ok Iakaupr af Flinawik þair litu gera mik yfir Swen, faþur sinn, ...
20. — Botraifr i Flinawik hann lit mik gera yfir sinn ... Iakaup; Guþ naþi hans sial . þa war Ur primstafr ok þo(r)s sunnudaghr,**) en hann do.
21. **Lärbro.** — Guþ naþi Nikulasa sial, Botiauþar sial ok Roþia(u)þar[77]) sial; Botulfr i *A* .. rþu lit mik giara.
22. — Guþ naþi Heghwar(þ)s sial, sum h(*ier hwilis*?) — ... — gera . Fe*m* þusend ar ok *h*in[78]) tu ar .. gn*a*, en tu hundraþ ar waru af Adami ok til Guþs byrþ; e(tt þ)usend ar, þry hudraþ ar ok fim tighi**) ar af Guþs byrþ ok til *T* ... a dauþa.[78])
24. — Biþir[79]) fyri Botlikrar[80]) siel i Wik, sum her hwilis.
25. — Biþir[79]) iþrar bynir ([81]) firi Botulfs Smis ok Ol(afs) ..... sun lit mik gera.
26. — Biþi*n* Go*þ* fyri Butaiþa sial af Bierghi, sum hier hwilis.
27. — Biþ(i)n firi Bot ..., sum (hier) hwilis, Botwiþa Bora i Ska*k*oi (*l.* B*a*ra i Ska*b*t*i*?).[82])
28. — Bonden Olafr i Aghnabo[83]) liggr hier undir, hann a mik.
29. — Har ritti stain.
34. **Helgvi.** — Biþin firi Olufar sial ...

---

*) År 1514, enl. L. (Runl. s. 154), eller kanske år 1419?
**) År 1350.

35. **Helgvi.** — Lafrans, Botwiþar sun maistera, gerþi kirkiu þissa, af Yskil(h)aim. [84])
38. **Othem.** — Biþin Goþ fyri Marghitu sial af Ot(h)aim; (han) a mik.]
39. — Biþin fyri Hallwar(þ)s sial, bondans i Aghnabo, [83]) sum hiar untir hwilis.
40. — Biþin firi Linhatta [85]) sial i Filum.
41. — Biþin Goþ firi Nikulas sial af Kikin, sum (h)er hwilis undi.
43. **Tingstäde.** — ... ifraþdu (i ᚠ raþu?) [86]) ok aldra þaira ...
45. **Martebo.** — Hiar hwilis Ran*d*ulfr [87]) Sniawal(ds) ...
46. **Bro.** — Biþin fyri Olafs sial, Iuhans arfi e [88]) etlingi, sum her liggr; hans ankia Botiauþ bukka [89]) ... Antighium lit stain hagga þinna.
50. **Fole.** — Þetta ier witni kirkiur presta ok sokna manna, et Halghwis boar aighu kauptan meþ einu [90]) kirkiur tawegh ginum litlu Folboa garþa ...
51. **Hainhem.** — Gairwatr af Norþr-by hwilis hiar, ok hans hus-froia [91]) Ruþiauþ gerþi hwalf; biþin firi þaim pat-nystu .. sum ir*u* arbn ... ok ir warþin þet, sum þaun *e* i*e*ru nu. [92])
52. — Nikulas i Ringi a mik.
53. — Heghwaldr hwilis hiar af Suþrby, sum þaira faþur war, m(*ik lit*)u geru Ma . . rs ok Iakaups ok Botwiþar. [93])
54. — Iuan, Iakaups arfi, hwilis hiar, af Norþarby; Petar ok Iakaupr litu gera mik.
57. — Butulfr ... ... Butwiþr ok Iakaupr ok Olafr.
58. **Vallstaina.** — Sighfriþr i Alfini lit gera stain hissan yfir Butheþi dotur sina, ok yfir Auþlaif [94]) af Botlini i Norþr-garþum.

Anno Domini MCCCXXVI *) obierunt Autlewus Botlingis, qui in Nordgardum, et filia Sigfridi, quorum animæ requiescant in pace.

59. — Olafr Bingil let gera mik yfir herra Petr.

Anno Domini MCCCL **) obiit dominus Petrus, curatus ecclesiæ in Walgusten, dictus Bingil, de Gautem, cujus anima sit cum Christo.

60. — ... lit gera sten yfir Ula(f) faþ(u)r ....
61. — B ... i B(*a*)rum lit ... yfir senn faþur .. ulf ok moþur .. ok Petar ok Likat [95]) ok yfir Heghwat ... Iakup i ..
62. **Källunga.** — Sanktus B. [96]), sanktus Paulus, sankta Maria mis-kunni oss.

---

*) År 1326.

**) År 1350.

63. **Gauthem.** — ([97] Hiar hwilis Gairwatr ...
Gairwa(tr) ... ... ltr, hann kwam firi kunung ok arki-biskup ok warn biskup ... ... so wildi Guþ hann wi ... Sol ok Ur war stangar, sum þors war sundaghr ok Laghr prim(*stafr*). *)

65. **Norrlanda.** — Iakaupr ok Bolein [98]) litu gera þinna sten eptir Arwiþ sinn sun.

67. — Butwiþir bu ...

68. — Biþin firir allum kristnum sialum.

69. — Herra Iuan Lundi [99]) hann atti mig um tiu ar. [99])

70. **Hörsne.** — Ga(i)rwaldr iarnaþi dur.

71. **Anga.** — Folkar i Austerby hann lit gera mik yvir sinn sun Roþlaik . [100]) Gesus Kristus naþi hans sial och allum kristnum sialum . Amen, amen.

72. **Gammalgarn.** — Gesus Krist naþi Halwia sial, ([101] unga Kans husfroya, Angwa Smiþs [102]) dot(i)r hwilis hier *ha*weþ [103]) ... a sir . Biþi(n) patanostu firi Halwia sial ... Magista*r* Gefi gerþi mik, Botwiþr Smiþr lit gera mik . ([104]) Im ir kraþi (graiþi?) uss.
Sighþ(i)a(u)þ hans husfry(a) ...

73. **Vänge.** — ... sial ([105] beggia feþga . Auþwatr gerþi þitta hwalf; Gairwal(t)r i Wes(t)kini ris(ti) . .

74. **Buttle.** — Hier hwilis herra Ioan, Raþ(a)rs sun af At(l)ingabo . Bi(þin) . . . .

75. **Gulldrupe.** — Botolfar Karassa hann kaupte messo-hakulin itagn (*l.* i tagn?). [106])

76. — Beden fyr Botaiþar sial, Hunt-enkia, sum hiar do; ta war ᚠ . ᛆ . prim i fiurtando rado. **)

77. — Wilin ir lyþa, hut iak will gera wegin ... skulin nn swika; wir biþum uss i ...

79. — Afi Maria grasia plena.

80. — Biþin firi Iakaups sial i Annuhanendium, [107]) sum Nikulas wagh.

81. **Vesterhaide.** — Hier liggr Gairwaldr i Bierghi ok hans husfroya.

82. **Stainkumbla.** — Butmundr auk Butraifr auk Gunnwar þair raistu stain ... ... auk sun Aula sat miþ ski*n*um (skipum?), auk hann endaþis at Ulfshalla(?), þa hinn helgi ...

83. — Butmundr auk Butraifr auk Gunnwar *þair* ... stain ... ... ut faþur sinn . Guþ hialpi selu hans auk Guþs muþir betr [108]) þan wir biþia sunia (*l.* kunna?).

---

*) År 1305; eller kanske år 1400, jf. not. 97.

**) År 1508, då meningen väl är, att ᚠ är söndagsbokstaf och ᛆ primstaf.

84. Hauggrän. —
Sigmundr let raisa
stain eftir
bryþr sina,
auk bro gierwa
eftir Sigbiern,
san(k)ta Mikal
hielpi (*ant*) hans,
auk at Botraif
auk at Sigraif
auk at Aibiern,
faþur þaira aldr(a);
auk byggwi hann
i by sunnarst.
Gairwiþr legþi ormalur
nemr intiur (*l.* innti ur?).
Karmanum
retar (*l.* þet ar) . . (k)ekun.
Hier mun standa
stain at merki*u*(m),
*m*ietr a bierghi,
en bro fyrir.
Sigmundr i . . *g* . . .
sliku unnit kuml
Ro*k*r un risti
runar þessi (þessar?)
Gairlaifr sum ar ar
*g*ar i aka*n* (*l.* *M*aria ka*n*?) [109])

85. Bardlingbo. — *a*) Mar(ia); — *b*) Iohannes; — *c*) Marku(s); — *d*) Luk(a)s last gearþa rosuli (*l.* geara bosuu?).

87. Halla. — . . . leggir Iaku(p) . . . . . . ainika sun þaira . . . . . . trabu Leubika(r) [110]) . . . . . . at feþrga baþa . Guþ . . .

88. — . . . (? ku)na ha(n)s lit rist(a) kuml at Gair(h)ielmr . . .

89. Sjonhem. — Roþwisl auk Roþalf þau litu raisa staina eftir sy(ni) . . . . . . þria; þinna eftir Roþfos, hann s(w)iku Blakkumenn i utfaru . Guþ hialpin [111]) . . . . sial Roþfo(s)ar, Guþ swiki þa, ar hann swi(k)u.

90. — þinna eftir ([112] A(irik, hann wa)rþ dauþr a W*i*tau . Systrir . . . . . . (? efti)r bryþr þria; Roþanþr auk Roþg(a)utr, Roþar auk þorstain, þ(a)ir iru faþur bryþr.

91. — þinna eftir *Hairfos,* hann do haima, auk atti dotur aina, han haitir Haili . Utr Waltika [113]) gerþi staina auk walkustar [114]) . . . . . . Tan auk Botbiern ristu.

94. Atlingbo. — Ilþiauþ (*för* Hildþiauþ?), Auþwalds enkia Etlings, [115]) han lit hwalf *otk* . . . yfir sinn sun Bosta(i)n, ok hann baþ . a . (i ai?)[116]) biþia fyrir ha(n)s sial . Iakupr gierþi stain, Roþma(r)s arfi.

95. — Iakob Isem 1568. — Iakob Isam 1621.[117])*)

96. Tufta. — Friþgair ok Alwaldr ok Roþaiþr litu giera stainhwalf þiss(un?) eftir Roþurm, faþ(ur) . . . . . . sinn . Biþi(n fyri) sial hans . Sa(n)ktus Bartolimeus irni (*l.* erni?) [118]) miskunnar sial (Roþ)urms . Amen.

100. Sanda. — Botaiþr i Boli(n)gaby lit þinna stain gera eftir Olaf, faþur sinn, . . . Biþin firi Olafs sial i Boli(n)gaby . Guþ gifi sial*u* þinni . . .

---

*) År 1568 och 1621.

101. Sanda. — ᚠ sunndaghr, Tir prim, o(k) i tretando rado.[119])*)
102. Hväte. — . . . iþr, Botulfs moþir, af Westr-Hwetium, ok Botaiþr, hans husfroya, Mundwal(d)s systir af Rig(h)aim . Hwer sum þitta . . .
103. — Hustru Gartrud[120]) . . . . i Melno, han lit hagga tissan stain ywir senn bonda.
104. — Iuan i Grenium hann gaf þissa krunu, fyrst Gudi ok wari Fru ok þairi helghu kirkiu, senni sial til þarfa, ok sidan . . .
105. Haide. — Hier liggr Gairwaldr i Bierghi ok hans hus-froua.
106. — Beden fyre Petars sial, Kauparfa; hann do siau natum efter ny; ta war ᛍ ok ᚠ prim i fiurtando rado.**)
107. — Kirkian brann a beleþes-byrþ, lauga-daghin; ta war ᛡ sunnu-daghr ok ᛓ prim i tretando raþo.***)
108. — Ingemar ok Olaf, de Swensko menn, tair guto tissa klo*kko*.
109. Klinte. — *Miþ naþum Guþs:* Roþwaldr af Huldangium hafr giafit . . . . . . dail fyri sin(ni) sial ok sinn(*s*?) faþur ok Alwas[121]) sial . . . .
110. — Gisus Kristus naþi Botwiþa sial, Gils(?), a Wallum
111. — Iuan smidrin, Gannwiþa arwa, wiþr Riþa-nes. Biþin byn ok pater-nostru firi þaira s(ial) . . .
114. Fråiel. — Olif(r ok) . . . litu giara stain þanna yfir sinn sun Butailu(?) . . . . . . moþur Ruþwi . . . . . . firi þaira sal(u) . . .
116. Garda. — Olafer Robbenn-arwa.[122])
122. Lye. — Iakaupr i litla Ronum hann lit giara þinna stain yvir faþur sinn Olaf, ok broyþr sina Liknwiþ ok Simon; biþim firi þaim ok allum kristnum sialum . Ok þa war liþit af Guþs byrþ fiurtan hundraþ ar ok ainu ari minna þen ᛨ (fem) tighi ar; ok i þi ari primaþi ᚠ, ok ᚱ (war) sunnudaghr i ᛀ (*l.* ᚿᛁ *l.* ᛁ *l.* ᛡᛁ *l.* XII?) raþu†)
123. — Þinna sten þa(nn) lit husfru Ruþvi giera yfir sinn bonda Iakop i Mannagardum, sum skutin warþ i hel miþ enn byrsu-sten af Wis-borgh, þa en kunung Erik war bistallaþ pa þi for-nemda slot . En þa war liþit af Guþs byrþ fiurtan hundraþ ar ok ainu ari minna þen fem-tighi ar.††) Biþium þet, et Guþ naþi hans sial ok allum kristnum sialum . Amen.

---

*) År 1493; enl. L. oriktigt år 1499 (Runl. s. 167), jf. not. 119.
**) År 1506.
***) År 1397; enl. L (Runl. s. 167) år 1492, men det året hade 2 söndagsbokst. ᚠ och ᛡ.
†) År 1449.
††) År 1449.

124. **Lye.** — Gairwatr i Lyum hann lit gera hwalf þitta yfir... ... hann Gairwat i Lyum.
125. — Botolfr Megensarfa lit giara stain hissan ok leggia (eftir?) Petar faþur sinn.
126. — Iuan *Afi*na f...u hann lit gera hinna stain yfir sinn faþur Botulf ok hans m(*aga*): [123]) Bo, *Elaif*o ok Roþwiþ (ok Ol)af . Gerin wel ok biþin fyri þaira sial...
128. **Linde.** — kuml ... ... lit Botulf stafa-merki [124])...
132. **Laistad.** — Hwar, sum hitta ([125]les a, ta far hann pris...
133. — ...i maira tu bauþ...
134. **Laivide.** — ...moþur . Ofaighr gi(arþi?)...
136. — ... ...ota sun, sum sins faþur...
137. — Siaukaim [126]) giarþi mik, kiallera; Botmundr maisteri [127]) af Eivan ok Butair litu giara.
138. **Gerum.** — Botmundr Kullans hann lit gera hela murwerk, ok sialfr gerde tre-werk-stuvu ok sumar-hus . Ta war ᛡ sunnudaghr ok ᚠ prim-stafr i tretando rado;*) ok lyftaþes a san(k)ta Sim-Jude afton . Margit hit hustrun.
140. **Aista.** — Botwarþr i Snoþu hann lit giara þinna stain yfir sina husfroiu Butaiþu til Aista.
142. **Sproge.** — Bolwiþr i Snoþu lit giara hwalf yfir sinn faþur ok (sina) moþur; naþi Guþ þaira sial elifa, [128]) sum hiar hwilas undir. Auþwaldr Gauti giarþi hwalf *þair*a (*l. þitt*a?).
143. — Airikr lit giara sta(i)n yfir sin*a* ([129]*dotur tiþig þ*...
144. — Ruþwiþr a Burgh lit giara stain yfir senn faþur Botulf a Burgh; naþi Guþ þaira sial aldra, sum hiar hwilas undir; biþin patanost*u fy*(rir) þair(a) sial, sum hi(ar) h(wi)l*as*.
145. — ...wiþr *i S*noþu [130]) lit giara sta(i)n hinna yfir sin barn; naþi Guþ þaira sial aldra, sum hiar hwilas undir . Mib*kela* [131])...
146. — Sighraifr giarþi, Iohan lit giara... ...Ag*na*r...
147. — Petar yfir Guþarfa hann lit gera tissan mur ok stuvona, ok baþe sendr lyftaþ a to(r)s-daghinom fy(ri) Katrino-messo. Ta war ᚠ sunnudaghr ok ᛚ prim(stafr) i taflonne.**)
149. **Habblingbo.** — þaun litu giara þinna sta(i)n yfir... ...b*yn* ok *pat*er n*oster*...ok afe Maria, Roþfosar sial til (n)aþa.
Goþr [132]) sial se*m*... ...þann sum biþr fyrir hanum, þa niautin baþir hans büna, ([133]Katrin(u) ok Botviu ok Nikulasa.
150. — ... ...ok pater noster ok afe Maria . Ioan...
151. **Silte.** — Forgair lit mik giara yfer sinn faþur uk (sina) moþor, Botfri(þ)r ok Butwi. [134]) Ok Auþwatr *(hia)gg* [135]) mik . Kristr Ma(r)iu sun naþi allum, sum hier hwilas un(d)ir, uk allum kristnum sialum.

---

*) År 1487.
**) År 1514.

152. Silte. — Biþin fyri Botviþa sial, Rangwalds arva.
153. Hemse. — Botolf(r) *af* Au*kar*sarfa h(ann) ... hinna sta(i)n yfir Ru(þ)*a*itu af Hagh*i*b(o) *ok*[136]) til Aukarsarfa . E(n) ta en iak war skrifaþ, ta war Haghal sunnudaghr undirmaþr (ᛡ)[137]) primstafr i tolfte *r*ad*o* i taflu.*) Petar Aukarsarfa hann skref mik . Amen.
154. Hafdhem. — ... liat gera ... ... þann sum biþi*r* fyrir ... sten patir-nostr-byna ... Botwiþa si*alu* ...
155. — Katrin (i) Vestir-Gordum[138]) lit gera tinna stain yvir sina modur Butwiu Si*ght*ryggs.
156. — ... Guþ naþi hennar sial ... ... fyri giera ... sta(in) ...
158. Näs. — Ruþul af Ronum, Heghwiþa burna, i Hangnasteþum, han lit gera stain yvir senn husbonda Botulf ok Olaf senn sun . Biþin firi þaira sialum.
161. — Uraþit.[139])
162. Aike. — Arum eptir (Guþs) byrþ þusin (fyg)ur hundraþ att ok sekstigh**) ... ... kirkia ... malaþ ...[140])
164. Grötlingbo. — Katrin, Ioans husfrya[141]) i Sundru, han lit giara þinna stain yfir moþur sina Botiauþu, Iakups kunu, Sighlaiks arfa . Biþin firi hennar sial patir nostir.
165. — ... (Bo)taiþi husfre(y)u sina, Iaku(p)s burn(u)[142]) ur Wetaberghum; war Herra naþi þaira sial aldra ... Oli hiagg runir þissar; þessun aruais.[143])
167. Fide. — Heghlaikr giarþi stain þissan ... Auþulfr ... *s*alu *þaira* ...
168. Åja. — Iakaups synir a Burgh litu giara stain yfir faþur senn ok broþur senn, herra Nikulas, sum Oya kirkiu atti men Guþ wildi; biþin fyri þaira sialum . Heghwalda all(ir) syni(r) þair hwilas hiar undir . Oli Euþar giarþi mik.
169. — Hiar hwilis undir ... ... Biþin all(ir, et wars?) Herra naþ h(i)a(l)pi[144]) (hans s)ial ... ... giara Petar Hinsarfa.
178. Hambra. — Nikulas lit giara stain yfir Auþwald, sinn faþur, (? ok Ia)kobr þir (*l.* efþir?) sinn sun Io(an) ... ...
179. — Pet(a)r lit giara sta(i)n (þi)nna yfir Butaiþu ok ... ... ᚠ primst(afr) . . . ... (þair?) ritu ᚼ i ta*fl*unni .[145]) Biþin bynir ...
180. — .... (kuna *l.* sun)[146]) Iakoupar, giara stain . Biþin bynir iþrar fyrir sialu ... (?Ru)þwiar k ... ...
... tekum benedikta in m(ulieribus) ...
... sk risti (*l.* skri*f*di?) mik.
186. Vamblingbo. — Iuan i Nora lit giara þinna stain eftir sina moþur Hallwi(u).

---

*) År 1459.
**) År 1461.

187. Vamblingbo. — ... laik(r?) ok Botau*k*r (*l.* Bot- *l.* Bolaikr?) lit(u?) gera stain hinna yvir Sigfriþ ok Botfriþ i Oyboi, faþir (*l.* feþir, feþr?) sina, hwar(?) sum hwil*as* baþir; biþin fyri þaim.[147])
194. — ... k stulpa.
195. — Olafr Luþr (*l.* Suþr?) giarþi uss.
196. Sundra — Ro(þ)laikr lit giara stain ok skira yfir Ro(þ)finn broþur sinn.
197. — ... tr Marta lit gera tinna sta(i)n yfir sina kuno ok sin barn.[148])
198. — ... (?i Westir-)garþum lit gera mik yfir sina (?syst)ur, froiu Hallþiauþu, ok war [sum bioþur?] füri henna(r?) ...[149])

(203.) Gotland. — Ta war ᚱ sunnd(a)ghr ok ᛉ primstafar i siak(s)tando rado.[150])*)

---

*Guta-alnen.**)*

(204.) Stånga. — Hitta ier ret Gota eln.[151])

---

1. Anmärkningar till Guta Lag.

Allmän anmärkning. — *De i texten med klammer inneslutna orden äro sådana, som icke finnas uti handskr.* A., *men hvilka blifvit tillagda för att göra meningen fullständigare och lättfattligare.* — *Noterna under texten utgöras dels af sådana parallelställen utur den yngre handskr.* B., *som innehålla nya eller i den äldre icke befintliga ord, dels af vigtigare rättelser, och hvilka då icke upptagas bland nedanstående anmärkningar.*

Då det med denna upplaga af Guta Lag bland annat åsyftas att åstadkomma en så mycket som möjligt renad och felfri text, med en i möjligaste måtto följdriktig stafning, så hafva alla handskriftens uppenbara skriffel blifvit rättade. Till sådana höra dels oriktigt utelemnade bokstäfver, t. ex. sid. 2 *rad.* 33 moþr *för* moþir, 3. 14***) tiþr *för* tiþir, 3. 39 umbla *för* humbla, 6. 9 hurvina *för* hurwitna, 25. 4 bat *för* batr, 27. 28 seþr *för* seþir, *m. fl.; dels onödigt fördubblade, såsom:* 1. 24 karllum *för* karlum, 6. 33 miþssuumar (miþsumar,) 7. 28 helg i takkit (i helg takit), 8. 29 skiellum (skielum), 12. 31

---

*) År 1575.
**) Denna alns längd är i det närmaste 22⅓ Sv. verktum.
***) Den första siffran angifver sidan, den andra raden i texten.

hanna (hana), 14. 25 sunna (suna), 29. 28 þolff (tolf); *eller felaktigt tillsatta:* 2. 28 hen (en), 5. 22 þairar (þaira), 13. 4 halfru (halfu), 19. 33 bierint (bierin), 29. 4 dagshuerk (-werk); *dels omsatta:* 4. 33 sonch (sokn), 14. 15 liatar (laitar), 20. 18 gaþr (garþ); *och dels alldeles förbytta bokstäfver, t. ex.* 3. 17 sognamenn (sokna-), 5. 1 maþnaþi (matnaþi), 10. 9 noytgat (noyþgat), 10. 36 wiþnum (witnum), 11. 5 þairu (þairi), 29. 28 þolff (tolf), 31. 26 hasþa (Hafþa), 32. 30 siþri (sigri). *Dessa felaktigheter i skrifsättet kunna t. o. m. stundom föranleda till ovisshet och misstag angående genus, till tvekan om ord- och casual-former, samt gifva ett alldeles oriktigt begrepp om den casus, som styres af prepositioner och verber; t. ex.* 1. 11 friþ (friþi), 6. 29 friþr *pl.* (*för* friþir?), 7. 27 þairi *dat.* (þairir *gen.*), 26. 3 þaim (þaun), 28. 4 krok ok kexi (kroks ok kexis), 29. 28 aþrar *a. pl. f.* (aþra *a. pl. m.*), *m. fl.*

Stundom åter medför detta vacklande skrifsätt, hvilket ofta afviker från det eljest vanliga Fornnordiska, att man stadnar uti en icke ringa villrådighet om Guta-målets forna uttal, såsom när man t. ex. träffar: 4. 28 haua *och* 18. 3 hauandi, *men för öfrigt beständigt (öfver 50 ggr!)* hafa, hafi, *och* 9. 16 hafandi, 13. 32 arui, *men* 14. 25 arfi, 18. 27 kalua (*för* kalfa). *Af liknande slag är äfven det åtskilliga gångor förekommande bruket att ett* i *insättes mellan ordrotens slutkonsonant och ändelsens* r, *d. v. s. att ändelsen blir* -ir *för* -r, *hvilket stundom händer såväl med substantiver och adjectiver som med verber, t. ex. uti följande ord, hvilkas* i *näst före slut*-r *står till öfverlopps:* 3. 2 wintir, 3. 3 *och* 5. 18 intir, 3. 42 *och* 15. 13 sitir, 5. 22 liggir, 9. 10 gutniskir, 10. 15 bierir (*för* bier), 11. 40 *och* 13. 15 fingir, 12. 2 fengir (*för* fengr?), 13. 1 dyrir (*för* dyr), 16. 25 qweþir, 16. 29 faldir, 18. 6 windir, 18. 16 slitir, 19. 23 gangir, 21. 21 sandir, 24. 34 stelkir, 31. 11 Olauir, 35. 17 laiþingir, *m. fl. Någon gång är denna öfverloppsvokal i ändelsen ett* a *eller* u, *som då äfven bör utgå, såsom:* 3. 19 laigulenningar (*för* -lendingr), 6. 32 laupar (laupr), 32. 18, 33. 4 kunungur, 32. 37 kunnugur. *I andra tillfällen fattas åter den vokal, som troligen stundom har funnits i ändelsen, t. ex.* 2. 20 witr (witir), 5. 7 raiþr, 5. 28, 12. 10, 14. 27 lifr, 5. 36, 20. 27, 23, 24, 28. 29 setr, 7. 10, 11, 16, 18 waitr, *men* 10. 30 waitir, 7. 25 hittr, *men* 4. 19, 25. 1, 3, 28. 2, 3, 5 hittir, 11. 34, 14. 5 bytr (*för öfrigt* bytir), 14. 23, 24. 23 laifr, *men* 21. 19 laifir *och* 15. 41 loyfir, 12. 26, 20. 5, 32 segr, *men* 25. 15 segir, 18. 29 haitr, *men i GS. alltid* haitir; *äfvenså* 2. 33 kallr (kallar), *m. fl. I flere af dessa fall är det svårt om icke omöjligt att afgöra, hvilkendera formen är den rätta, så mycket mera som dels bägge kunna hafva lefvat samtidigt, dels den ena tillhört*

en fornare, den andra en nyare tid, såsom händelsen sannolikt är med t. ex. haitr *och* haitir. *Stundom finnes tveljudet* ei, *för* ai, *alldeles emot språkets både forna och nutida lynne, såsom:* 3. 10 fram reida, *men* 3. 16 framraiþa, 3. 7, 11. 4 weita *och* 7. 16, 18 weitr (waitir), 16. 20 einloyptri, 21. 4 þeim. *Uti ett ord synes likväl det gamla* ai *afgjordt hafva öfvergått till* ei, *nämnligen pl.* tweir *nom. och* tweim *dat. (stundom finnes t. o. m.* tuer, tuem, twem), *emedan fornformen* twaim *ingen enda gång förekommer uti handskr. A. (uti den yngre B. träffas dock* twaim *emellanåt, t. ex.* 12. 45, *i noten).*

Att för alla ofvanstående fall bestämma, hvilket skrifsätt grundar sig på verkligt fornbruk, och hvilket åter på missförstånd eller felskrifning, torde städse blifva nära nog omöjligt, och några fasta reglor, som vid alla likartade tillfällen strängt och följdriktigt kunna tillämpas, lära således svårligen kunna uppställas, när fråga är om en så forn tunga som den Gutniska, särdeles då hon så godt som endast finnes bevarad uti en enda handskrift och några runinskrifter, hvilka till större delen icke äro af särdeles hög ålder. Man nödgas derföre ofta bestämma sig för det, som synes mest sannolikt, sedan man anställt en noggrann jämnförelse mellan Gutniskans alla qvarlefvor inbördes, samt mellan dem och det nu lefvande Gotlandsmålet. Under sådana förhållanden kan det derföre icke väcka någon förundran, om meningarna angående det rätta till äfventyrs varda både många och skiftande. I vissa fall är det åter alldeles påtagligt, att olikheterna i stafningen utvisa ett vacklande såväl i ordens former som i uttal. Olikheter af detta slag uti en och samma handskrift kunna hafva sin grund, antingen uti samtidigt rådande olika uttal och språkbruk, eller också deruti, att senare afskrifvare till en del ändrat det äldre skrifsättet efter sin tids förändrade bruk. Båda dessa orsaker hafva utan tvifvel haft inflytande på vår äldsta Gutahandskrift, och troheten emot henne fordrar derföre att icke borttaga de olikheter, som kunna anses vara af sådant slag.

De ord, som här förekomma skrifna på tvefaldt sätt, äro följande: al, ulu *och* skal, skulu, et *och* at, *conj. (mest i GS.),* beþi *och* baþi, baþum, burg *och* þorsborg, fiugur *och* fiuggur, fiugura *och* fygura, fyrir, fyri *och* firir, firi, hoyrin, hoystu *och* hoygri, hoygstr (*comp. och sup. af* haur *l.* haugr), hwilik *och* hwilikin, ir, iru *och* ier, ieru[*]) (*præs. af* wera, wara), mandr *och* maþr,[**]) or *och* war *(wår)*, rygar, *g. sg.*, *och* rug, *a. sg. (rog)*, sinn, sitt *m. m. och* senn, sett *m. m.*, spilla *och* spiella,

---

*) *Ir, iru* förekomma i GL. 126 ggr, och *ier, ieru* blott 61 ggr.

**) *Mandr* läses i GL. 40 ggr, men *maþr* 54 ggr.

staþ *och* steþ, stemna *och* stefna *(subst. och verb)*, stefnur *pl.*, wera *och* wara, werþa, werþr *och* warþa, warþr, *) wintr, wintra *och* wittr, wittra. *Derjämnte har den några få gångor förekommande stafningen med dubbel vokal fått qvarstå i de tre orden* haan, þaar *och* seen *för de vanligare* han *(hon)*, þar *(de) f. och* sen *(af* siþan), *då sjelfljudets längd dymedelst synes skola utmärkas.*

De vigtigaste afvikelser från handskriften eller, hvilket hufvudsakligen är det samma, från den af Schlyter *utgifna Gotlands Lagen, hvilka på ofvan antydda grunder i denna upplaga blifvit gjorda, anföras här nedanföre. Men för att icke onödigtvis belasta denna lilla skrift med ett särskildt angifvande af hvarje föga maktpåliggande ändring och rättelse af urskriftens egendomliga och icke sällan oregelbundna rättstafning, anmärkes här en gång för alla följande. Äldre tiders afskrifvare började efterhand att så mycket som möjligt inskränka bruket af dubbla medljud, så att dylika slutligen allenast regelmätigt begagnades mellan tvänne sjelfljud, hvaremot man indrog det ena, när de skulle förekomma i slutljudet **), och likaså framför ett annat medljud i midljudet. **) Då grunden till dessa och andra in- och sammandragningar uteslutande låg i den lättnad, som afskrifvaren dymedelst vann, finnes intet skäl att äfven nu bibehålla dem i tryck; de dubbelskrifna medljuden återställas derföre i alla de fall, der den gällande ordrotens beskaffenhet och härledningen sådant fordrar, och det såväl i slut- som midljud. Vår handskrift har också icke genomfört sina bokstafsförenklingar efter någon bestämd regel, utan man ser der både* kan, man, men, san, sen, sin, þan, *m. fl. och* kann, mann, menn, sann, senn, sinn, þann, *m. fl., både* ful, wil, hag, þes *och* all, will, hagg, þess; *äfvenså skrifves* alt, fult, kalt, druknir, qwert *m. fl. med enkelt för dubbelt medljud. I alla slika tillfällen är det utan tvifvel rättast att skrifva medljudet dubbelt, såsom här blifvit gjordt. I stället för urskriftens* z *skrifves här derföre öfverallt* s, *med särskildt utsättande af det föregående medljud, som man dermed tillika velat uttrycka, såsom händelsen ofta är med tandljuden* d, t, þ *med efterföljande* s*; således:* andswaraþu, bands, gields, lands, punds, werelds *för* annzsuaraþv, banz, gielz, lanz, punz, werelz; aiþs, guþs, steþs *för* aiz, guz, stez *(men äfven* steþz); fots, getsla, haitsl *för* foz, gezla, haizl *o. s. v. Sammansättningarna* lz *och* nz *tyckas vara skrifna för* lls, nns,

*) *Werþr* finnes i GL. 36 ggr, *warþr* bara 1 gång (5. 24), deremot träffas *werþr* ingen enda gång i GS. eller i GLT., utan beständigt *warþr* eller *warder*.

**) Allt efter som ett ljud befinner sig i ordets udd (början), midt eller slut, säges det stå uti dess uddljud, midljud eller slutljud, motsvarande Grimms anlaut, inlaut och auslaut.

och derföre skrifves här allswaldanda, manns, rannsaki *för textens* alzvaldanda, manz, ranzaki *l.* ranzsaki. *Vidare bortrensas alla de, såvidt vi nu kunna döma, öfverflödiga* h, *som stundom finnas skrifna efter vissa medljud, och här skrifves derföre allenast* f, g, t *för de stundom förekommande* fh, gh, th. *Likaledes brukas öfverallt* k *och* kk *der handskriften har* c *eller* ch *och* cc, ck *eller* cch, *t. ex.* kuna, kirkia, krok, naika *för* cuna, kirchia, croch, naicca *och* nakka, rekki, fikk, gikk *för* nacca, recki, ficch *l.* ficc *l.* fic, gicc; *sammalunda* sk *för* sc *eller* sch, *såsom:* skal, skulu *för* scal *l.* schal, sculu *l.* schulu, skiautr, skipta *för* schiautr, scipta *l.* schipta. *Uti stafvelsen* skie, ske *l.* sche *har* skie *blifvit bibehållet. Ljudet* v, *såväl i uddljud som midljud, har städse återgifvits med* w, *hälst urskriften i förre fallet ofta nog och i det senare nästan alltid har* u, *t. ex.* uela, uerþr, ueþium, uintr, uitr, huar, nequar, queþr, suarþsprang, suin, tueir, tuar, þuang, hagguin, stinqua.

Det ofvanföre sagda gäller för GL. och GS., enligt handskriften A., men till en del finner det äfven tillämpning på det från handskr. B. hemtade T i l l ä g g e t. *Men då språket uti detta är vida yngre, och då stafningen icke särdeles noggrannt synes sluta sig till det då varande uttalet, så anmärkes i allmänhet om den här följda rättstafningen, att öfverflödiga* h *uteslutits och onödigt fördubblade bokstäfver förenklats, såsom:* skal, iak, fikkt, ater, bot, hafa, lifir, hafi, gaft, mal *för* schal, iach, ficht, ather, boot, haffua, liffuir, haffi, gafft, maal. *Ehuru bokstafven* þ *alls icke förekommer i handskr. B.,**) *torde detta dock icke bevisa, att ljudet var okändt år 1470, när den urskrift nedskrefs, efter hvilken afskriften gjordes 117 år senare, ehuru afskrifvaren (Prosten* BILEFELD*) då icke tyckes hafva haft reda derpå, i fall han icke snarare, hvilket åtminstone i andra fall synes vara nästan säkert, med flit och uti icke obetydlig mon moderniserat den gamla urskriften. På annat sätt kan man t. ex. knappast förklara sådana förändringar, som att det gamla tveljudet* ai *nästan öfverallt återgifves med* ey *eller* ei, *och att* o *så ofta befinnes skrifvet för* u, *t. ex.* komber, om, som, hanom, messo-fallom, *ehuru både GL. och talspråket ännu i dag (nära 300 år efter* BILEFELD*) beständigt har* ai *(aldrig* ei*) och* u, *såsom:* frammlaides, aigur, bain, kumbr *l.* kumbur, um, sum, hanum, messu-fallum *m. m. Jag har derföre icke dragit i betänkande att i dessa fall återgifva rättstafningen en ålderdomligare prägel, samt att insätta* þ, *när ordet dermed begynner, då det i denna ställning utan tvifvel längst bibehållit sitt forna ljud. Det omtalade slaget af* o *har likaledes blifvit ändradt*

---

*) Jf. Schlyter: Gotl. L. s. XII.

till u. *När denna handskrift brukar ändelsen* -er (kumber, reter, sliker) *för* -r, *hade hon kanske bort ändras till denna fornare form, som icke allenast finnes å de två yngsta till åldern bestämbara runstenarne (18 och 147 af år 1514), men som ännu i dag höres af gammalt folk i de bästa språkegnderna; men då hon i handskriften tillika motsvarar ändelsen* -ir, *kunde ett sådant åtskiljande möjligen föranleda misstag, och hon har derföre bibehållits. — Då handskrifterna stundom skrifva de båda delarne af ett sammansatt ord åtskilda, har jag här alltid förenat dem med ett bindestreck, t. ex.* 1. 14. haima-friþi *för* haima friþi.

Härefter följer en förteckning på de vigtigaste fall, i hvilka handskrifternas läsarter i närvarande upplaga blifvit rättade, dels i öfverensstämmelse med SCHLYTERS *Gotlands Lag och dels oberoende af denna.*

1\. 11. *(1 sp.)* friþi (*står uti A.* friþ). — 19. osoyþum (*står* osoyþom.

2\. 6. bygþu (bygdu). — 10. at *bör rättas till* et (at). — 12. þan (þann). — 28. en (hen). — 33. moþir . . . kallar (moþr . . . kallar). — 36. ambatnu (ambætnu, jf. 5. 16. ambatn).

3\. 2 *och* 3. wintr . . . inntr (vintir . . . intir). — 6. hann (han). — 7. waita (veita). — 10. framm-raiþa (fram reida). — 14. tiþir (tiþr). — 15. framm-raiþ (fram ræid). — 17. sokna- (sogna). — 19. laigulendingr (laigulenningar). — 22. sir (siir). — 30. sielfr (sielf, *B.* sieluer). — 31. et (at). — 34 *och* 35. prests sens (prest senz). — 39. humbla (umbla). — 42. sitr (sitir).

4\. 2. blot iru mannum imer firi-buþin (*A.* blotir iru mannum imer firi buþin; *Schlyt. läser det sista:* mier firi buþni. *Då* blotir *fem. icke passar till* firi-buþin *neutr., torde felskrifningen* blotir iru *kunna förklaras så, att man först kommit att hopskrifva ett tillämnadt* iru *med det föregående* blot, *men sedan stadnat vid* blotir *och derpå tillskrifvit ett nytt särskildt* iru, *med tanke att utskrapa det första öfverflödiga* ir, *hvilket dock sedan blifvit bortglömdt. De fyra strecken uti* im (*i* imer) *kunna nästan läsas efter godtycke* imer, mier, inier, nuer, uner *o. s. v.; men i vissa rätt fördelaktiga dagrar visar det sig dock såsom nästan säkert, att den rätta läsarten är* imer, *hvilket ock öfverensstämmer med* HADORPHS *läsning af den då 180 år yngre handskriften. Af samma skäl kan man äfven med sist nämnde utgifvare läsa* firi-buþin *för* firi-

buþni.*) — 3. *Præp.* a *står kanske öfverflödigt i* haita a. — 4. hwatki . . . haiþin (huathci . . . haþin). — 20. til sakar (*A. blott* sakar, *men ordet är säkerligen g. sg. och* til *uteglömdt, såsom ock* 8. 14, *jf.* 8. 8. til sakar). — 23. et (at). — 28. hafa (haua). — 31. nauþ-synar (nauþ-sinar). — 35. sir (siir). — 36. wald (wal).

5. 1. matnaþi (maþnaþi). — 6. i-staþin (. i . staþin). — 7. raiþir byrþi (raiþr byrþi). — 8. giera (giara). — 17. firi þaun (*A. och Had., jf.* 3. 2. firi hana; *Schlyt.* firi þaim). — 18. inntr (intir). — 22. þaira . . . liggr (þairar . . . liggir). — 24. at-biþar (*Schlyt. 2 ord*). — 31. werelds- (verelz). — 38. gangdagar (gangdahar).

6. 9. hurwitna (hurvina).

7. 10. *och* 11. waitir (vaitr, *jf.* 10. 30 waitir). — 16 *och* 18. waitir (veitr). — 19. markr (markar, *jf.* 30. 22 (*not. 6*) *och Schlyt. kap. 63: 3 not. 13*). — 25. hittir (hittr). — 27. þairir (*B.* teirir), *A. genom skriffel* þairi). — 28. i helg takit . . . Farþhaim (helg i takkit . . . farþeim). — 31. langt (lang). — 33. annan weg skogs (*A.* annat vegscogs, *B.* annan weg til skogs).

8. 14. til sakar (sakar; til *är tillagdt, liksom ofvan* 4. 20). — 29. skielum (schiellum). — 33. manaþa-frest (*Schlyt. 2 ord*).

9. 4. bana-sak (*jf. Schlyt. s. 379 Addenda, A.* bana). — 10 *och* 12. Gutniskr . . . Ogutniskr (gutniskir . . . ogutnischir). — 17. qwikt (*A.* quict; *Schlyt. af* qvikkr, *i Glossar.* — 28. han (hann).

10. 5. bundnan (butnan). — 9. noyþgat (noytgat). — 12. warþar þrel sir (varþr þrell siir). — 15. bier (bierir). — 16. al (all). — 22. wintra, *a. pl.* (*eljest* wintr *l.* wittr). — 29. krefia (creifia). — 34. et (at) . . . qwikt (quict, *jf.* 9. 17). — 36. witnum (wiþnum). — 37. sum han (sum hann).

11. 5. þairi (þairu). — 34. bytir (bytr). — 39. hwert (hwer, *B.* hwart). — 40. fingr (fingir).

12. 2. fengir *rättas till* fengr (fengir) — 18. lestir (lestr). — 28. handa-lestr (-lastr *vore kanske rättare*).

13. 1. dyrir *rättas till* dyr (dyrir). — 14. skiegg (skieg). — 15. fingr (fingir). — 20. af-dragit (af dregit). — 22. yfirkleþi (ifircleþi). — 32. arfi (aruj). — 35. axlar (acslar).

---

*) Herr Bibliothekarien G. E. Klemming har vänskapsfullt och redoboget bistått mig att underkasta detta och andra dunkla ställen i handskriften sin granskning.

— 36. ertaugar (ertaugr). — 39. hagg (hag). — 40. bytr (byttr).

14. 5. bytir (bytr). — 8. han (hann) — 15. laitar (liatar). — 17. fyþur (fyþyr). — 23. laifir dytrir (laifr dydir). — 25. dytrir ok suna- (dydir oc suna) — 39. nekrar (neccrar).

15. 11. þoygin (*B.* thoygin, *A.* þaigin). — 13. sitr (sitir).

16. 6. kleþis (cleis). — 19. segt (sect). — 20. ainloyptri (einloyptri). — 25. qweþir *rättas till* qweþr (queþir). — 29. faldr (faldir). — 32. myþr (myþir). — 35 *och* 39. markr markar, *jf. not. till* 7. 19).

17. 6. markr (markar). — 31. yfir (ifir).

18. 3. hafandi (hauandi). — 7. et (at). — 14. ofrels kuna (ofrelscuna). — 16. slitr (slitir). — 24. han (hann). — 27. kalfa (calua).

19. 2. drikks (drigs). — 4. af-taknar (*B.* aff tachnar, *A.* af taknir). — 5. drotsietum (drozsietum). — 19. oraþlika (oratlica). — 26. liks-witni (ligs vitnj). — 33. bierin (bierint).

20. 18. garþ (gaþr). — 23. siau natum (*A. och Schlyt.* siaunatum). — 36. osoyþ (*Schlyt., A.* osoyþan).

21. 9. brestr (*man skulle snarare väntat* bristr). — 13. ertaugar (ertair). — 21. sandr (sandir). — 32. markr (markar).

22. 4. et (ett). — 7. byti (buti). — 16. at *är tillagdt efter B.*

23. 3. raþi (raiþi). — 5. skynis (scynias). — 7. feþr (feþir) ... skynis (*Schlyt., A.* scyni). — 35. fyrstu (fystu) ... manaþa-frest (*A. och Schlyt.* manaþa frest).

24. 1. þriþiu (*rättare vore* þriþia). — 3. siau nata (siaunata). — 14. lastir (laistir). — 23. laifir (laifr). — 25. qwerran (querrant). — 32. las (laas). — 34. rekki (vecki).

25. 4. batr (bat). — 32. þingfyra (þinfyra).

26. 4. osinum (*kanske* osinnum?). — 8. þriggia (*Schlyt., A.* þrim). — 10. symi (syma). — 32. Simonis- (symonis)... ok *utstrykes.*

27. 1. hapt (haft). — 10. ertaugar (ertaugr). — 13. þings miþ (þins meþ). — 14. upp-haitslu- (upp hailzlu).

28. 1. hafreki (*B., A.* afreki). — 29 *och* 31. sokninnar (sokninna). — 30. at III (*B., A.* III).

29. 1 *och* 2. byrgslu- (byrslu). — 11 *och* 16. Simonis- (symonis).

30. 4. ok þair þet (ok þet). — 8. hyl (hyll). — 9. hwert (huart). — 11. hwer (huar). — 15. mandr (mann).

31. 5. gull-laþ (gullat). — 6. slikt (*B.* slicht, *A.* slit). — 14. hwer (huar).

---

2. Anmärkningar till Guta Saga.

31. 26. Hafþa (hasþa).
32. 5. þors-borg (þors borg). — 15. andswaraþu (annzsuaraþv). 18. kunungr (kunungur). — 22 *och* 23. synum ok dytrum . . . mungati (synnum oc dydrum . . . mundgati). — 31. sendimenn (sendumen). — 37. snieldr ok fiel-kunnugr (senieldr Oc fiel kunnugur). — 38. staþgaþan (staggaþan). — 39. ar (arr). — 41. staþga (staþgaþ).
33. 5. kunungr (kunungur). — 7. lata (latta). — 8. Uppsala (upsala). — 11, 13, 15 *och* 18. Olafr (Olauir). — 21. haiþnir (hainir). — 24. Akubekk (acubek). — 27. enn (en). — 31. rikasta (ricasca). — 38. snielli (snelli).
34. 1. kristna ok husfroyu (crisna oc husfoyu). — sin . . . sinn (sinn . . . sin). — 4. kristna (crisna). — 9. Farþhaim i sunnarsta (farþaim i sunnarnasta). — 16. Ryþsaland (ryzaland). — 20. steddum (steþdum). — 25. gingierþa sinna *g. pl.* (ok *är tillagdt*); *Schlyt. öfversätter detta såsom om der stode* gingierþir sinar *a. pl.* — 29. markr (marcar, *jf. Anm. till* 7. 10).
35. 4. hoggri (hoyþri). — 17. laiþingr (laiþingir). — 21. enn (en). — 35. liggia (liggie). — 36. raþr (raþir).

---

3. Anmärkningar till Guta Lag: Tillägg.

36. 5. Kerldi (keldi). — 28. biera (bierra).
37. 9. hunds (Hwnss). — 16. giets (gies). — 23. gield (gelt). — 30. kallas (kalas).
38. 3. þau (than; *och fl. st.* n *för* u *och* u *för* n). — 7. engti (enchti). — 8. wensl (wesl). — 21. fundar-laun (funder laun). — 29. lagrekit (lagrekat).
39. 2. fyribudin (fyrbudin). — 4. ar (aar).

---

4. Anmärkningar till Runinskrifterna.

I. Afdeln.

1) 1. *Der allenast sockennamnet står utsatt, finnes (eller fanns) runstenen antingen i kyrkan eller å kyrkogården.*

2) — *Alla de bokstäfver eller ord, som äro tryckta med kursiv stil, äro otydliga, och läsningen således ej fullt säker; när åter min läsning afviker från* LILJEGRENS, *och ingen sär-*

skild anmärkning dervid finnes anförd, är min läsning afgjordt den rätta.

3) **1**. *Lilj. har:* sun : . . an : mik : kira *m. m.*

4) — *De inklamrade orden äro anförda efter Lilj., emedan de nu antingen äro alldeles utnötta och oläsliga, eller (såsom här) dolda af trappor eller någon annan öfverbyggnad. De ord åter eller enskilda bokstäfver, som äro satta inom parenthes, hafva blifvit tillagda för att rätta påtagliga fel, eller för att göra meningen lättfattligare genom att ersätta något af det, som efter all sannolikhet fordom stått på det skadade stället.*

5) **5**. *Enligt sägnen, skall en brud hafva ridit ihjäl sig på detta ställe.*

6) **6**. *En bonde från gården Väinur skall här hafva ridit ihjäl sig. — Dessa båda inskrifter äro troligtvis bland de allra yngsta på Gotland, kanske från 15-, 16-hundratalet.*

7) **7** *och* **8**. *Dessa tvänne inskrifter, som stå på särskilda grafstensstycken, gör L. till en enda; men så väl runmyndernas olika form som isynnerhet stenartens olika färg och beskaffenhet utvisar, att de qvarvarande styckena tillhört två olika grafstenar. Då de runristade styckena fordom voro flere, än nu, är det svårt att afgöra, huru mycket af den efter L. upptagna inklamrade delen af inskriften tillhört N:o 7 eller N:o 8.*

8) **18**. *L. har:* Ganwiþr; *möjligen kan der hafva stått* Gairwiþr.

9) — *Ett stycke är här fordom afslaget; och troligen är det ren gissning, när L. (efter* WALLINS *Runographia Gothland.) fyller luckan med de hardt nära oantagliga orden* Kaslla ok þair. *Ordet* Kassla *skulle väl betyda namnet på en gård i socknen, hvilket visserligen nu uttalas* Kassla, *men hvilket egentl. är* Kastella *och fordom säkert uttalats* Kastala, *efter ett invid gården fordom stående kastell, Gotl.* Kastāl, m. *En möjlighet vore dock, att der kunde hafva stått* Kastla ok Gair, *hvilket i runskrift föga skiljer sig från* Kassla ok þair.

10) — *Redan* WALLIN *har riktigt* aitin Guþ, *i st. f. det orimliga* stin þisi *hos L.*

11) — *Just här är, ty värr, en liten skärfva slagen ur stenens kant, på hvilken en eller två runor, eller en runa och en prick kunnat få rum. Det är derföre ovisst, om man bör läsa:* ᛚ ok . . *(en annan runa)* pirimstefr, *eller:* Loker pirimstefr; *plur.* stefr *talar för det förra, men sing.* war *för det senare.* WALLIN *har:* þa war i . ok . pirimstefr, *hvilket L. utan all hemul ändrat till:* ta . var . Loker pirimstafr. *Dessutom talar emot antagandet af ordet* "Loker" *så väl*

rotvokalen o, *då der hade bort stå* a, *som framför allt den alldeles Ogutniska ändelsen* -er; *namnet på runan* ᚠ *borde nödvändigt vara* Laghr *(Isl.* Lögr*), såsom hon också riktigt benämnes* (Lahr) *på N:o 63, såvida icke detta* Loker *el.* Lokr *är en felristning för* Lakr, *samt då också* stefr *för* stafr. — *De sista orden* han do *ändras till* ha do.

12) **19** *och* **20.** Flinawik; *oaktadt L. (efter* Hilfeling*) på båda ställena läser* Flintwik, *och oaktadt ordets 5:te runa på N:o 19, som nu ensam är qvar, mera liknar* ᛁ *än* ᚾ, *så tvekar jag likväl icke att frångå denna läsning, dels då dessa runor så nära likna hvarandra, att ett läs- eller ristfel lätt är begånget, och dels då* Wallin, *som allra först läst inskrifterna (Runogr. Gothl. s. 70) har* Flinavik, *hvilket både öfverensstämmer med det nuvarande uttalet* Flenvik *och med Rimkrönikans skrifsätt (s. 381): "Tha Magnus (Gren) siglade i Flänawijk".*

13) **34.** Helgvi, *skrifves vanligen Helvi och uttalas Hällvi.*

14) **38.** *Der har troligtvis stått:* Otaim han *(fem.; eller ock ett namn)* a mik.

15) **41.** *L. har* Keitu.

16) **43.** *L. läser:* ... in : auk : *r*ira : þaira : v . . i sail : ok ... sina : Faþur : lit ...

17) **46.** *L. har* litr, *trol. är det* lit. — haka *ändras till* hka.

18) **50.** *Ordet kan läsas för* taweh *l.* faweh; *men jag anser det första vara rättare, emedan det ser ut som om de både qvistarne på* ᚠ *skulle vara senare tillristade af någon, som ej kände det då föråldrade ordet* ta-weg, *och derföre ville göra det till* faweg, *för att få det mera likt det för honom begripligare* far-weg.

19) **51.** *Den runsten, som hos L. upptages under N:o 1724, finnes icke i Hainhem, utan är den samme som N:o 1737, hvilken rätteligen angifves tillhöra Gammalgarn. Inskriften, som således af L. genom misstag blifvit upptagen två gångor, är dock fullständigare under N:o 1724, än under N:o 1737.*

20) — *Här menas troligen:* ger(þ)i hwalf; *L. gissar:* gerþi mik.

21) — *L. läser, troligen rättare:* Patr nüstu (*l.* Pat nüstu).

22) **58.** *Vid denna kyrka nämnes af L., under N:o 1646, "en liten sten i form af en likkista, utan påskrift", hvilken således icke kan upptagas bland runstenarnes antal, då han icke egt någon runskrift.*

23) **63.** *Ordet* hwilis *är ristadt under raden.* — ur stankar, *läs:* ur ar stankar.

24) **69.** *Ordet* han *står öfver raden.*

25) **70.** *L. 1947 har orätt* Farwaltr.

26) **72.** *L. 1737 är samma inskrift som L. 1724; jf. not. 19.*

27) **72.** *Uti orden:* ir : kraþi (*l.* graþi, *för* graiþi?) : us *utgöras icke rundragen som vanligt af streck, utan blott af prickar; hvilket således tyckes utvisa, huru man på den tiden började, när runor skulle inristas i sten.*

28) **73.** *Runorna:* — n ro : war *finnas nu icke å stenen.*

29) **83.** *Inskriften återgifves i* LILJEGRENS *och* BRUNII *Nord. Fornl. XXXI (1823) sålunda:* B . a . B . a . Gunwar . . . stain — — at : faþur : sin : kuþ : hialbi : selu : hans : auk : kus : muþir : beþr : þen : wir : beþia : sina.

30) **84.** Hauggrän (*d. ä. Hög-gran*) *skrifves nu orätt Hogrän, men uttalas* Hau-grän.

31) **85.** Bardlingbo, *skrifves vanligen Barlingbo.*

32) — *Sinnebilderna äro förvexlade, så att namnet* Markus *står i oxens gloria och* Lukas *tvärtom i lejonets; uti ängelens kunna nu inga rundrag upptäckas, men uti helgonets synas några matta drag, liknande:* nik . . mn (??).

33) **87.** *Ordningen emellan dessa 4 afbrutna rader är nu svår att bestämma.*

34) **89.** *L. har här:* sünir (*rättare vore* süni) : þria, *i oafbruten följd, liksom om intet fattades mellan dessa 2 ord. Men mellan* sü — þria *är nu ett långt stycke afflagnat, der åtminstone 15—18 mynder kunnat rymmas.*

35) **90.** *L. fyller luckan (gissningsvis?) med orden:* Likkn : han : warþ; *men säkert är, att namnet börjar med* A, *icke med* L.

36) — *Efter* süstrir *tillfogar L. ordet* twar. *I den nuvarande luckan skulle kunna rymmas 16—20 mynder.*

37) **91.** *På stenen står troligtvis* han, *men detta har afskrifvaren då rättat till* hon (*att döma efter det såsom osäkert utmärkta o), emedan han icke insett, att detta* han *just är den rätta Forngotl. formen för fem. På samma sätt har detta ord hos L. nästan öfver allt blifvit oriktigt förändradt, t. ex. N:o 94, 103 och 164, men likväl icke uti N:o 158.*

38) **94.** *De 2 första runorna* (or *l.* ro) *äro samstafva, och derföre tör läsningen* Roþmas (*d. ä.* Roþmars) *vara att föredraga framför* Orþmas; *L. har orätt* Ormas.

39) **96.** *L. läser* aken; *men troligtvis står der ett vänd-*ᚴ (*d. ä. med qvisten till venster), hvilken blifvit läst för* k, *då denna mynd likväl alltid står för* ᛘ (m) *på många yngre Gotl. runstenar.*

40) **100.** *L. anför denna inskrift med citations-tecken efter* LINNÆI *Öl. o. Gothl. Resa, s. 290, emedan hon i flere stycken tydligen är felaktig, har t. ex. alltid* d *för* þ.

41) **101.** Tir (*d. ä.* Tyr); *kanske bör man hällre läsa:* ᛏ ir; *L. har oriktigt:* taur.

42) **101.** *Då vid denna inskrift ses ett Run-bomärke, hvilket ganska mycket liknar det, som finnes vid inskriften å Haide klocka, så är det sannolikt, att båda klockorna äro nära samtidigt gutna, och af samme män.*

43) **103.** *L. har oriktigt* hon; *jf. 91 (Anm. 37).*

44) **104.** *Denna uti järn graverade inskrift påträffades år 1852, och utgafs af mig såsom ny eller hittills okänd det följande året uti Annaler for nord. Oldkynd. og Hist. 1852. ss. 215—222, Tab. VII. b. Jag fann likväl i fjor (1858), att hon redan förut blifvit bekantgjord, nämnligen uti qvart-upplagan af* Liljegrens *Run-urkunder (utgörande ett tillägg till Svenskt Diplomatarium, T. 1) af år 1834 (och således ett år yngre än octav-uppl.). Dessa bägge upplagor äro eljest till innehållet alldeles lika, utom deruti, att qvart-uppl. vid slutet eger en opaginerad sida, med tillägg af 10 då nyfunna runinskrifter, hvilka alldeles saknas i octav-upplagan. Då denna senare nästan ensam begagnas af Svenske runforskare, så torde detta tillägg vara för mången obekant. Denna äldre läsning af Ljuskrono-inskriften är likväl behäftad med åtskilliga fel, t. ex.* krenim, warra, helnu, *m. fl.*, *för* Grenium, wari, helhu, *m. fl.*

45) **108.** Kllo : alon, *L. har* kllo : *alon; trol. menas* klokko *l.* klokkona.

46) **121.** *Endast början af inskriften kan gissningsvis läsas, ehuru högst osäkert, och utan att det gifver någon egentlig mening; jf. mina afhandl. om Tjängvide-stenen i* Dybecks *Runa 1845, ss. 82—93, Pl. 3, 4, samt om Alskogs-stenarne i Annal. for nord. Oldk. 1852, ss. 171—207, Tabb. VI, VII. a.*

47) **122.** *L. har här oriktigt* ᚵ, *men det finnes bland rättelserna ändradt till* ᚴ.

48) — *Runan eller runorna äro här otydliga, förmedelst en liten flaga; L. har blott* ᛚ, Lilj. o. Brun. *Fornlemn. XCVIII har* ᛁ, Worms *Mon. Dan. s. 455 har* ᚼᛁ; *mig tycktes åter, att man snarare kunde läsa* ᛚᛁ *l.* ᛁᛁ, *eller hällre blott* ᛁ-raþu, *hvilket kanske äfven var ett sätt att beteckna den tolfte raden i taflan, då* ᛁ *just är den tolfte bland runorna. Eller skulle de nötta dragen beteckna ett Latinskt XII?*

49) **138.** *Denna spisstolpe bortköptes ty värr af* Hilfeling *och lemnades till* P. Tham *på Dagsnäs i Vestergötl. Men hvarest finnes han nu? — kanske någorstädes i Frankrike, då* Sjöborg *(Saml. 2. s. 23) säger, att* Thams *fornsamlingar inropades på auktion i Skara af Franske General-konsuln Chaumette des Fossés.*

50) — *Der står troligtvis* lüftaþes, *jf. N:o 147, Anm. 55 (L. 1855).*

51) **140.** *Läsningen är rättad efter* Worms *(Monum., s. 453), den enda man eger. Sista ordet är* Aista *(gen. pl.?), icke* asta.
52) **142.** *Der står* Bolwiþr *(icke* Botwiþr) i Snoþu *är trol. samma namn som på N:o 140, jf. äfven N:o 145 och Anm. 130.*
53) **144.** *De i förkortning skrifna slutorden böra läsas sålunda:* Biþin Patanostu (füri) þaira sial sum hiar hwil*is* *l.* hwil*as*.
54) **146.** *Denne är en bland de högst få Gotländske runstenar, som äro af sandsten, då alle öfrige äro af den hårdaste kalksten, och stenmästaren har derföre kunnat utföra sitt arbete med många prydnader och med den största finhet och sirlighet, men också är han mycket förvittrad.*
55) **147.** *För* lüftaþ *har L. oriktigt* lügtaþ. *Det är nämnligen en egenhet för Gotl., som änn i dag eger rum, att* kt *i många fall uttalas som* ft; *jf. N:o 138 Anm. 50.*
56) **148.** *Stenen är förvittrad och inskriften ytterst svårläst; början kunde ock läsas:* Alkair . auk Rusti . a . . . hili . þa . . . . , *L. läser:* Hikair auk Frustin . . . . . . at li þa &c. *Stenen har bildliga föreställningar å båda sidor (en ryttare till häst, ett skepp med flere män å däcket, m. m.), ganska mycket liknande dem å Tjängvide-stenen (N:o 121) och Laivide-stenen (N:o 136).*
57) **152.** Worm *uppgifver (anf. st. s. 454), att inskriften stått å en sten, som var insatt inne uti kyrkan i väggen öfver bänkarne. Eller var det kanske blott en ristning i kalken? — i sådant fall är hon för länge sedan och för alltid utplånad genom hvitlimning.*
58) **158.** *Mynden för* y *uti* ywir *liknar ett stup-*ᚢ *(*ᚢ, *eller ett Lat.* V) *med prick uti.*
59) **163.** *Dessa "lemningar efter runor" äro måhända efter dem, som i Presterskapets berättelser (från Carl XI:s tid) med dessa ord omtalas: "Der står* f u þ o r k, *visst 20 ggr upprepadt".*
60) **164.** Han; *L. har felaktigt* hun, *jf. N:o 91 Anm. 37.*
61) **165.** *I*ak . us; *kanske menas* Iakus, *för* Iakups? — *men det kan äfven läsas som:* nak . us.
62) — *Der står:* Wetabrhum.
63) **168.** *L. har* uia, *hvilket bestämdt är oriktigt; — de mycket nötta runorna likna visserligen* ᚿᚢᛆ (nüa, *acc. sg. f., novam), men de kunna dock äfven läsas för* ᚮᚢᛆ (Oüa, *gen. pl. f., insularum), hvilket sista är så mycket antagligare, som detta just utgör den rätta Gutniska formen för socknens namn* (Oyar, *f. pl.).*
64) — Wilti *(l.* wildi) *skulle möjligen äfven kunna läsas:* wil ai, *hvilket dock icke gifver någon mening; L:s* winni *är alldeles oriktigt.*

65) **195.** *Då runan* ᛋ *(bakvänd, med qvisten fäst vid toppen af den med de andra mynderna jämnhöga stafven, hvilken form nästan är den allmännaste å Gotl. runstenar) ganska nära liknar* ᛚ, *så är det nästan troligt, att namnet skall vara* Suþr, *icke* Luþr, *och dermed kan då menas någon* Olaf, *som varit bördig från gården* Suders *i Hambra.*

66) **196.** Rolaikr; *skulle också kunna läsas* Rolaifr, *men alldeles icke* Roþalfr, *såsom L. har.*

67) **197.** *L. börjar inskriften med: Biaþr : Marþi. Stenen hör troligtvis till de yngre, då* þ *nästan öfver allt synes vara skrifvet för* t, *hvilket har blifvit rättadt i II Afdeln.*

68) **198.** *F*roaoiu; *sedan man en gång huggit miste* oa *(för* oi*), tillsatte man ett nytt* oi, *för att få det till* froiu, *fru; L. har felaktigt* rok . . *i*u.

69) — *De 2 orden:* sum bioþur *(l.* broþur*), på det lilla lösslagna hörnstycket, inpassas af L. (utan någon anmärkt bristfällighet) uti inskriften mellan orden* war *och* furri; *men ehuru en lucka äfven å min ritning just här förefinnes, så har jag likväl icke der angifvit, att något stycke af grafstenen på detta ställe saknas. Äfven är luckan allt för trång, att så många mynder der kunnat rymmas. Huru saken i sjelfva verket förhåller sig, står likväl icke nu, efter mer än 14, år fullt klart för mitt minne.*

70) **(202.)** *Denna runinskrift är af L. upptagen efter* J. G. Klingwalls *Fornlemningar i Wisby, H. 1. s. 7 (Stockh. 1823), ehuru han snarare tyckes angifva* Wallins *Runographia Gothland. såsom sin källa. Språket i denna inskrift ser likväl högst misstänkt ut, då Guta-målet från 12:te årh., vore det ock från år 1199, nödvändigt skulle hafva visat sig under en mycket renare och ålderdomligare form. För den sammandragna Nynord. formen* elfa *skulle man då med runor säkerligen skrifvit* ilifu *eller kanske t. o. m.* ainlifu *(uti Uppl.- och Östg. Lag.* ællifu; *i Guta L. saknas ordet); för* biþim *skulle man begagnat det här rättare* biþin, *eller kanske* biþiþ, *och naturligtvis skulle man ej begått ett så groft fel som att skrifva* or, *för* ar *(år). Dessutom är konstruktionen h . o . h . afvikande från den å runstenar vanliga; emedan man på sådana väl finner t. ex.* Botwiþr lit kira stain, *men icke* stain B. lit kira *(hvilka sista tu ord dessutom år 1199 borde hafva låtit* liat karva!) *Att här börjas med angifvandet af årtalet, är också tvärt emot fornbruket; ja, då tänkte man icke ens på att angifva tiden, åtminstone icke på detta sätt. Oväntadt är också, att här finna en stungen runa (i* ᛂᛚᚠᛆ*) och ännu mera att träffa den samstafva mynden* ᛆᚱ *(i* hunaraþ, *för* huntraþ).

Med ett ord: inskriften innehåller allt för mycket, som smakar af en nyare tid och af ovana vid fornspråkets behandling, för att man skulle kunna våga lita på hennes äkthet, särdeles som det icke är kändt, att flere än en ende har sett och granskat denna runsten, hvilken straxt efter upptäckten sporlöst synes hafva försvunnit. Det är således att befara, att upptäckaren i denna sak blifvit förd bakom ljuset af någon icke rätt väl gjord efterapning.

---

4. Anmärkningar till Runinskrifterna.

II. Afdeln.

71) **1.** *Någon verklig reda på denna inskrift lär icke kunna fås, förrän allt sådant blir afröjdt från stenen, som nu till en stor del hindrar läsningen.*

72) **3.** Syndir, so segdi; *något bättre vet jag icke att föreslå i stället för inskriftens alldeles tydliga:* sidir su sedi.

73) **7.** Heghwata; *den i både masculina och feminina namn ofta förekommande formen för gen. sg.; utaf* Hegh-hwatr, *af adj.* hwatr, *rask, djerf, hvass.*

74) — *Med detta* .iþium, *hvars första runa är oläslig, menas kanske* Fiþium *(möjligen* Fide *socken). Den efterföljande stafvelsen* ry *gifver ingen mening, äfven om man skulle taga henne för* by. *Snarare torde det vara en felristad början till följande* fyrþi, *hvilken fått stå qvar.*

75) **9.** Lafrans *torde här menas, ehuru ordet snarare liknar* Alfrans. *Kanske är det samme man, som byggt Helgvi kyrka, jf. N:o 35.*

76) **10.** Yttir, *på stenen* uti *el.* yti, *är en ännu vekare form, än* yftir *å N:o 17, hvilken förstnämnda ännu lefver på Fårö* (yttur) *och det nordligaste Gotland* (öttur). *Detta, jämnte annat, visar denna inskrifts ringa ålder.*

77) **21.** Roþiauþur *synes vara ristfel för* Roþiauþar *g. sg.*

78) **22.** *Detta* hin (anin *l.* nin) *kan jag alldeles icke tyda.*

79) **24.** *och* **25.** Biþir *står troligen för* biþin.

80) **24.** Botlikrar *står trol. för* Botliknar *(jf.* Likn-wiþ, *N:o 122).*

81) **25.** *Här har troligen stått:* firi Botulfs Smis ok Olafs siel. *Detta* Smis *är ett på ön ofta förekommande gårdsnamn, som nu uttalas* Smiss, *eg. skulle det vara* Smiþs *g. sg. af mansnamnet* Smiþr, *jf. N:o 72.*

82) **27.** *Slutet på denna inskrift är så oredigt och nött, att någon reda derpå svårligen lär kunna fås.*

83) **28** *och* **39.** Aghnabo *är namnet på en gård uti Lärbro socken, hvilket dock nu allestädes på sjelfva Gotland uttalas* Angelbos, *men hvilkets rätta uttal,* Agnabo, *ännu fortlefver uti det forntrogna Fårö-målet.*

84) **35.** *Uttalet* Yskilaim *(för* Yskilhaim*) brukas ännu i dag af allmogen i st. f. Eskilhem, af* Eskil, *Isl.* Ás-kell *el.* Ás-ketill.

85) **40.** Linhatta(r) *g. sg. m., är samma ord, som finnes i gårdsnamnet Linhatta i Vall; men kanske äro bägge komna af en nom.* Liknhattr, *jf. gården Liknhatta i Stenkyrka, m. fl. ord på* likn, *jf. not. 80.*

86) **43.** *Om man kunde antaga, att här verkeligen menades:* i ᚠ-raþu *och att detta skulle utmärka 1:sta raden uti Påsktaflan, så skulle denne stens år falla emellan 1140 och 1167; men sådant är knappast sannolikt.*

87) **45.** Randulfr; *stenens* Raneulfr *är säkerligen läsfel, man har läst* ⁝ *för* ᚼ. *Det påföljande namnet* Sniawal(ds) *upplyses af en annan grafsten på samma ställe, hvilkens munkstilsinskrift börjar: "Hic requiescit* Snyowaldus". Sno- *el.* Snauvalds *är ock ett flerestädes förekommande gårdsnamn. Jf.* Wallin *Runogr. Gothl. s. 127, 128.*

88) **46.** *Detta öfverflödiga* e *synes hafva uppkommit genom att man ristat nästa ords begynnelsebokstaf 2 ggr, i fall ej dermed skulle menas* ok.

89) — bukka *är otydligt; det kunde äfven läsas* butkka, *L. har* buti a.

90) **50.** Einu *är en gissning för det eljest fullt tydliga* einn; meþ einu *skulle kunna betyda: med ens, en gång för alla, för all tid.*

91) **51.** *Å stenen står* husbroia, b *för* f, *såsom å flere andre af de allra yngste runstenarne, jf. N:o 72, 75, 132, 142.*

92) — *Inskriften å denne präktige, men ej särdeles gamle runsten (4 aln. 2 t. lång och 3 aln. 8 t. bred) är svår att förstå, särdeles mot slutet. Gissningsvis kunde detta så tolkas: ...och I varden det, som de (båda) städse äro nu (nl. saliga, arfvingar af Guds rike?).*

93) **53.** *Ordningen tyckes här vara något förvirrad. Det ser ut som att de tre sönernes namn först blifvit glömda och sedan efteråt tillsatta.* Faþur *borde ock varit* faþir, *nom.*

94) **58.** *Man kan af det Latinska* Autlew(u)s *se, att det Runska* Aulaif *bör vara* Auþlaif. *Ehuru orden* af Botlini *kunde synas utmärka ett ortnamn, torde dock dermed snarare menas mannens faders namn* (Botlingr), *att döma af det Lat.* Botlingis; *men præp.* af *bör då utgå.*

95) **61.** Likat *står kanske för* Liknhatt, *a. sg. m.*

96) **62.** B. *betyder möjligtvis* Bartolimeus, *jf. N:o 96.*

97) **63.** *Denna långa och för Gotlands historia troligtvis fordom högst vigtiga inskrift är, ty värr, till en del alldeles utplånad, till en del högst svårläst. Det tyckes vara tal om någon utsänding, som, kanske i landets eller kyrkans ärenden, "kom inför konungen, ärkebiskopen och inför vår (d. ä. Linköpings) biskop". — Årsuppgiften synes innehållas uti, att* þors *var söndagsbokstaf och* Laghr *prim, hvilket inträffade åren 1210, 1305. Det sistnämnda är väl då det antagligaste, och runstenen blir då den äldste på Gotland med utsatt årtal. Men äfven de föregående orden* Sol ok Ur *(om de blifvit rätt åtskilda) tyckes hänvisa på en annan tidsbestämning. Man måste likväl då taga dem omvändt, d. ä.* Ur *såsom söndagsbokstaf och* Sol *som prim, och man får då året 1435. Men hvad betyder då ordet* stankar *eller* stangar? *kan det vara* stank-ar *(stänk-år) eller* stang-ar *(stäng-, el. stång-år)? Allt är här mycket osäkert, utom den först omtalade årsbestämmelsen. — Till ledning för kommande forskare hitsättes en ordagrann afskrift af* Wallins *läsning för mer än 100 år sedan (Runogr. Gothl., Act. Soc. Ups. 1744—50, s. 155 o. följ.), som icke upptages af L.:* Hier huili : Kairuatr : þironiþr : leraiukaitl : atiroia ok i : þkui : laoiiiliu .... Kairuoriom : irinl . iriiu . fultir . ha kuam firi kunink o . kirkibik ... kub . ok orn bikkub i : iaehniiiil ... ... kir so uilti kuþ onumi . sol kuu ar siankar sum þ . ors uai ....

98) **65.** Bolein *ser ut att vara felläst för* Boleikr *el.* Bolaikr.

99) **69.** Lundi *kan stå för:* i Lundi *och vara ortnamn, eller ock kan det vara en latiniserad genit. af* Lund *el.* Lundr *och betyda: Lunds son. — Det derpå följande* um teu aar *är sannolikt* um tiu ar, *d. ä. i tio år, jf. II Afdeln.*

100) **71.** *Det å runstenen felristade* Rohllaik *kan icke gerna betyda något annat än* Rolaik *eller* Roþlaik *(l.* Roglaik?).

101) **72.** Unga Kans *l.* Kani *kan jag icke tyda, såvida det icke skulle stå i stället för* unga Hans, *hvarmed då kunde menas, att mannen var från Ung-Hansa gård i Aja.*

102) — Smiþs; *på stenen står* Smis *gen. sg. af det längre ned stående* Smiþr, *jf. 25, not. 81.*

103) — Haweþ *kunde möjligen stå för* hawuþ *l.* hafuþ, *hufvud.*

104) — *De prickade slutorden kan jag ej tyda.*

105) **73.** *Stenens* begia feiga *(L. har orätt* Pegiafegia*) kan icke gerna vara något annat än* beggia feþga, *de bägge fädgarnes (d. ä. fader och sons); jf. den ännu fornare formen* feþrga *a. pl., N:o 87, i Guta Lag* (15. 28) *förekommer* feþgar, *nom.*

106) **75.** *Slutorden* itagn *el.* i tagn *kunna möjligen beteckna köp-orten.* — *Uti* Botolfar *l.* Botolfr *står* b *för* f, *liksom* hus-broya, *för* -froya; *jf. N:o 51, 72, not. 91.*

107) **80.** *Det besynnerliga ortnamnet* Annuhanendium *påminner något om gårdsnamnen* Hanes *i Endra ford.* Endrum *d. pl. och* Anningakra *(-åkra) i Hafdhem.*

108) **83.** Betr *ändradt från* beþr. *Slutordet* sunia *(el.* sina, *se not. 29) står måhända för* kuna (kunna).

109) **84.** *Denna inskrift, den enda Gutniska, som är affattad på vers, är på flere ställen högst svårläst, hvadan flere rader nu svårligen kunna förstås, såsom verserna 14—17 och 22—27. — I vers. 19 får man* merkiu(m) mieter, *om man läser* m *2 ggr, liksom man i vers. 11 måste läsa* a *2 ggr uti* aldr(a) auk.

110) **87.** Leubika *kan möjligen betyda Lybeckare och stå i acc. pl., och således kan här vara tal om några, som dråpo* (trabu) *dem. Men kanske har der stått* Leubikar, *nom., och det kan således varit de, som för Gotländske föräldrar dråpo "deras ende son".*

111) **89.** Hialpin *borde varit* hialpi. — *Ordet* swiku *förekommer 2 ggr på två olika sätt felristadt:* siku *och* swiu.

112) **90.** *Uti orden* Airik han warþ *är allt gissadt, utom första runan* A *och de 2 sista* rþ; *men det är mycket sannolikt, att det just stått så, då luckan synes jämnt kunna rymma de 9 mellanstående runorna.*

113) **91.** Waltika *kan måhända stå för ett* Waldinga.

114) — Walkustar; *om detta rätteligen skulle vara* -kusta *l.* kasta, *acc. pl., så kunde ordet kanhända vara det Isl.* val-köstr *m., hög af slagne å valplatsen.*

115) **94.** Etlings *står säkerligen för* Atlings, *ännu i dag namnet på en gård i Atlingbo socken.*

116) — *Af detta gissade* i ai *(för beständigt??) ses endast, att den mellersta runan varit* a, *af de andra återstå bara staf-varne. Ordet* byn *(l.* afe*) hade här passat fullkomligt. — Pronomen* han, *d. ä. hon, förekommer 2 ggr uti denna in-skrift. Å första stället är det i L., såsom vanligt, ändradt till* hon, *men å det sista har det fått stå.*

117) **95.** *Dessa bägge namn, jämnte N:o 5 och 6, sannolikt de yngsta å sten runskrifna ord, som i denna samling förekomma, äro just derföre upptagna, att de visa huru nära intill våra dagar runskrift var i bruk eller åtminstone förstods på Got-land.* — Isem *el.* Isam *skulle på det äldre språket hetat* Isaim *el.* Ishaim; *nu uttalas det* Aisums, *ett gårdsnamn i socknen.*

118) **96.** *Om å stenen verkeligen står* irni *l.* erni, *impt. af ett* erna, *så kunde detta vara samma ord som Isl.* árna, *tala*

till någons förmon, fälla förbön, gynna; men kanske står der allenast kiri (geri, *göre). — Hwalf* þis.. *är i början af inskriften antingen felläst för* þit(a), *eller också har der troligen stått* þisun, *acc. pl. n.*

119) **101.** *Denna korta inskrift är för ingen del svårläst, och det är derföre förunderligt, att man läst henne så olika.* SJÖBORG *(Saml. 2. fig. 3):* ᚴ suntahr : ᛁ taur : prim : ok i : tretnaþu : rato : ᛦ *(med tvärstreck uppe å stafven)* . ᚾ : ᚴ : *De 2 sista runorna finnas der alls icke, och dubbelrunan näst efter* rato *är ett bomärke, som står under runraden, likasom å Haide klocka, se N:o 108 och not. 42.* SJÖBORG *får det på sådant sätt att betyda året 1398. —* LILJEGREN *(Runlära, s. 167 och 212) får året 1499, emedan han läser:* ᚴ Suntahr, ta war prim ᛦᛘ *(på en staf,* tvimaþr) i tretanþu ratu ᛦ a. k.; *men i Runurk. N:o 1992 gör han detta* tvimaþr *till* ✱, *och får dymedelst året 1487. Läser man åter riktigt* Tir, *icke* taur *(hvilket man dels gjort till* ᛁ ta var *och dels till* ta var, *d. ä.* þa war), *och tager detta såsom namnet på runan* ᛁ *eller* Tyr, *så får man 1493 till rätta året. Det efter* prim *stående* o *kan ej betyda något annat än* ok.

120) **103.** Gartrud; *det Gutn. namnet* Gairþruþr, *uttalas ännu på Gotl.* Gartru *eller* Gadrut.

121) **109.** Alwas, *står trol. för* Alwis *g. sg. af* Alwir *m., jf. L. Runurk. N:o 1069, 1375, 1656* Alwir, *Isl.* Ölwir; DIETERICH *(Runen-wörterb.) gissar att* Alwas *står för* Hallwars, *hvilket ej är alldeles omöjligt.*

122) **116.** Robben-arwa; *just på detta sätt uttalas ännu i dag detta gårdsnamn (i Garda socken).* Robben *är sammandraget af* Robiern *l.* Roþ-biern, *Isl.* Hróðbiörn.

123) **126.** Maga *a. pl. af* magr *m., måg, svåger; då det efter* m *endast är rum för 3 mynder, så finnes knappast något annat passande ord att gissa på, än detta.*

124) **128.** *Det är troligare att* stafa-merki *(ett timradt minnesmärke? — eller ett skrifvet minnesmärke?) är ett sammansatt ord, som varit efterföljdt af ett* gera, *än att* stafa *skulle vara ett ord för sig och verbum.*

125) **132.** Les a ta *(þa)* far, *sålunda ändradt från urskriftens* lisa ta bar (b *för* f, *jf. not. 91), då meningen blifver: Hvar som detta läser å, då (så) får han pris.*

126) **137.** Siaukaim; *i st. f. detta obegripliga namn, torde der stå* Siaugair *(Isl.* Sægeirr) *eller något dylikt.*

127) — *Stenens* maistari *har ändrats till* maisteri *i öfverensstämmelse med språklynnet, hälst ordet* kiallira (kiallera) *förekommer i samma inskrift.*

128) **142.** Elifa, *å stenen* eleba (*med* b *för* f), *adv., evinnerligen; jf. Isl.* at eylífu, *Yngl. Sag. k. 10.*

129) **143.** *Slutorden* dotur tiþig þ . . . *äro ej fullt säkra.*

130) **145.** I Snoþu. *De 2 första mynderna äro otydliga, och det hela kunde äfven läsas* kanoþu *l.* þonoþu; *men då de 4 sista mynderna otvifvelaktigt äro* noþu, *så är det troligt nog, att man här har samma namn,* Snoþu, *som läses å stenarne N:o 140 och 142.*

131) — *Det är möjligt, att inskriften börjar med det trol. icke rätt lästa* Mibkela (*skulle det kunna vara* miukela *adv., Isl.* miúkla *l.* miúkliga?)

132) **149.** Goþr *står måhända för* goþri *dat. sg. f.* (?)

133) — *Nu läses här:* Katri . . ok Botwiu ok . . . ulaas (*L. har:* Katrin ok Botwi ok Nikulaas); *men då de icke gerna kunna vara annat än genitiver, så har jag ej dragit i betänkande att föreslå den angifna ändringen. Strängt taget borde det också varit* Botwiar *el.* Botwia.

134) **151.** Butwi, *å stenen skrifvet* Buþwi.

135) — Hiagg (*å stenen* hiak *l.* hak?), *af hvilket bara sista runan är rätt läslig* (*L. har* ok), *jpf. af* hagga; *jf. N:o 165.*

136) **153.** *På stenen står* Hah : hib : ok (*L. orätt* Hah : hibü : ok), *och om man då läser* o *2 ggr, så får man* Hah hibo ok, *med hvilket namn troligen menas gården Hageby i Aitelhaims (Etelhems) socken.*

137) — *Med* Undirmaþr *betecknas* ᛦ, *eller samma runa, som eljest vanligtvis kallas* Stup-maþr.

138) **155.** Gorþum; *en å en Gotl. runsten högst ovanlig form för* garþum.

139) **161.** *L. har* Vra þit, *hvilket troligen bör läsas* Uraþit. *Om hela inskriften från början icke innehållit mer, än det enda ordet* uraþit (*orådet!*), *för att kanske utmärka stället, der någon stor och då allom bekant ogerning begåtts, så har man också icke kunnat välja ett på en gång kortare och hemskare uttryck.*

140) **162.** *Uti denna nu stympade inskrift har det troligtvis berättats, att kyrkan blef ånyo målad år 1461. Af ordet* fygur (*fyra*) *syntes väl, när inskriften afskrefs, icke mer än den sista stafvelsen* -ur, *men då ingen annan talenhet eger denna ändelse, så kan här icke vara fråga om något annat tal, än detta.*

141) **164.** Husfrya *för det äldre* -froya; *på stenen står genom ristfel* husfyra.

142) **165.** Burnu (*genom tillhjelp af* u *uti* ur) *acc. sg. fem. def., af* burin *prt. pss., boren, född; jf. N:o 158* Heghwiþa burna

acc. sg. Stenen och L. hafva burn, *men hvilket såsom sådant icke gifver någon mening.*

143) **165.** þessun (*n. sg. f., el. n. & a. pl. n.*) arwais *gifver ingen mening, ej häller om man delar* þess unar wais.

144) **169.** Hialpi; *gissadt efter stenens* hab...; *men kanske är det* hafi (*med* b *för* f)?

145) **179.** *Om man finge tyda denna afbrutna inskrifts ord så, att dermed menades att* ᚼ *var söndagsbokstaf och* ᚠ *primstaf, så skulle stenens årtal antagligen vara 1349 eller 1444. Men då det senare var ett skottår, borde tvänne söndagsbokstäfver varit utsatta (ehuru sådant likväl icke alltid skedde), och det kunde derföre synas sannolikare, att här vore fråga om året 1349, hälst då inskriftens språk mera talar för en högre ålder.*

146) **180.** *Den till hälften utnötta inskriften börjar nu med genitiven* Iakoupar. *Meningens fyllande kunde ske på följande sätt:* ... lit N. N., kuna *l.* sun Iakoupar, giara stain *m. m.*

147) **187.** *Denna bristfälliga inskrift synes innehålla flere felaktigheter; så tyckes dess* faþir *stå för* feþir *l.* feþr, *a. pl.*, *och* hwilir *för* hwilas; hwar *passar icke rätt väl i meningen; namnet* Botaukr *har äfven ett misstänkt utseende.*

148) **197.** *Runan* þ *har i denna inskrift öfver allt blifvit använd för att beteckna* ᛏ, *hvilket jämnte annat bevisar hennes högst ringa ålder.*

149) **198.** *Inskriftens senare del låter sig icke tyda, då man icke med visshet vet, om de tvänne inklamrade orden äro ställda på riktigt ställe eller icke. Deremot kan det tagas för nästan afgjordt att den, som lät göra stenen, egt sitt hem i* Vestergarda, *socknens af ålder vigtigaste bondegård.*

---

150) (**203.**) *För att vara en så ung runinskrift, är dess språk ganska rent och väl bibehållet. Runan* þ *var naturligtvis redan då (år 1572)**) *utbytt mot* t *eller* d. *De utelemnade bokstäfverna* a *i* sunndaghr *och* s *i* siakstando *lemnar intet bevis för språkets förfall; men ett sådant vore deremot onekeligen slutstafvelsen* -ar *såsom singular-ändelse i* primstafar, *såvida det ej är ett skriffel, men hvilket då äfven återfinnes ofvanföre uti* Botolbar *(N:o 75) för* Botolfr. *Uti* siakstando *är brytningen* ia *ålderdomligare än Guta Lags* ie *uti* siex; *dock får man ännu stundom höra gammalt folk*

---

*) S. 59 r. 34 står, genom tryckfel, oriktigt 1575 för 1572; likaledes har nottecknet (*)) blifvit der ofvanför (s. 59 r. 13) uteglömdt.

på ön säga siax, *ehuru* siex *visserligen är allmännare.* — *Denna märkeliga runkalender omtalas allra först uti* WALLINS *Runograph. Gothland. (Act. Soc. Ups. 1743, s. 72) med dessa ord: "Habeo quoque* Kalendarium *Runis exaratum, & ex vetusta membrana in Gothlandia descriptum, ubi ad calcem, simili fere modo, exstat",* — *och derpå följer inskriften. Efter denna hemul anföres hon af L. uti Runurk. under N:o 2827, dock utan att han, enligt sin vana eljest, nämner, att hon kommit från Gotland.*

151) (**204.**) *Formen* Gota, *för* Guta, *gen. pl. m., Gutars, är anmärkningsvärd, då det torde vara enda gången som detta ord förekommer skrifvet i den äldre Gotländskan med* o *för* u, *hvilket möjligen kunde vittna om, att alnen vore förfärdigad utom ön eller af någon Ogutnisk man. Inskriften lär oss, att ordet* eln *i Gutniskan icke heter* elin *i sing., såsom det antages i* SCHLYTERS *Gotl. Lag.*

Hoga i Sitåmilla.

E dånn hoga sitor a källing u spindor pa an gullrukk. Barnen laupar dett å lödas ti di fa hojra henne spinna. An gang kom an sork fran Båta som skudde ga stå må kor; da fikk han se då källingå sitå pa den kullen u spinna; sa hålste han men h svara: "Du skuddå håldor ha bidi mi un gulltajnen, men nå far-tåu han inte åutan Båta kosorkar skulo fa han trea dagar fyrå domen".

OM GOTLANDS ÄLDSTA FORNLEMNINGAR.

AF CARL SÄVE.

(Föredraget i Kongliga Nordiska Fornskrift-Sällskapets möte den 26te Augusti 1852.)

Det finnes säkerligen icke i Sverige och väl knappast i hela Skandinavien något landskap, som i fornsakligt afseende erbjuder så mycket märkvärdigt som Gotland; särdeles om man ihogkommer, att dess ytvidd, när några obebodda holmar frånräknas, icke är mer än 24 Svenska eller 34 Danska qv. mil, samt folkmängden bara 45—46000. Och likväl är det kanhända intet landskap i Norden, som

i nämnda afseende blifvit så litet undersökt: åtminstone hafva de fornforskare, hvilke berest landet, icke eller blott sparsamt gifvit den större allmänheten del af sina iakttagelser; och när det skett, äro uppgifterna för det mesta magra och ofullständiga, och stundom vilseledande och oriktiga. Gotland är också ibland de få af Nordens landskap, som icke eger någon sjelfständig beskrifning, samt står således i detta fall till och med efter det folkfattiga och så litet märkvärdiga Herjedalen. Orsaken till detta ovanliga förhållande, moste väl dels sökas i landets afsides läge, och dels i den jämnförelsevis ringa vigt, som det haft i afseende på handel och politik allt sedan reformationen, ja, redan långt förut och innan det 14de århundradets utgång hade öens välmaktsdagars sol nedgått, och dels sluteligen i den nästan totala bristen på källskrifter.

Man skulle således i vidsträcktare historisk mening kunna säga, att Gotland endast egt en heden forntid och en kristen medeltid, men saknar en nyare tid. Häfderna berätta oss likväl föga eller nästan intet äfven om bägge dessa äldre tidehvarf; ty om något derunder i den dunkla klosterkammaren eller annorstädes har uppteckuats, så har det, ty värr, länge sedan sporlöst försvunnit, med endast få, högst få, undantag. Men redan den från andra håll hemtade kännedomen om den rastlösa vildhet, hvarmed man under de forna Östervägsfärdernas kämpatid tumlade sig på Östersjön, samt om det storartade handelslif, som under Hansans gyllne dagar utvecklade sig och yppigt blomstade rundt om detta hafs stränder, redan detta moste framkalla den förmodan, att det bördiga och så väl belägna Gotland icke kunnat lemnas oberördt af dessa hårda tiders väldiga strider, segrar och nederlag. Om således både sagan och munkarnes registraturer och torra annaler nästan intet säga oss allt detta, så tala landets många tusende egna fornlemningar ett tillräckligen

tydligt språk, för att till fullo bestyrka, att Gotland ej allenast deltog uti, men kanske under flere århundraden nästan utgjorde medelpunkten för en betydlig del af den Skandinaviska Nordens härnads- och handelsgemenskap med grannlanden kring Östersjön i öster och söder.

Det gifves endast tvänne verk, som uteslutande äro egnade åt Gotland, och dessa äro likväl mera af historiskt än fornsakligt innehåll, nämnligen Strelows Guthilandske Cronica (Kiøbinghaffn, 1633) och Wallins Gothländska Samlingar (I. Stockh. 1747 och II. Götheborg 1776). Den förra innehåller, jämnte en mängd af det 17de århundradets historiska surdeg, åtskilliga uppgifter från äldre tider, hvilka synas utvisa, att författaren haft tillgång till någon nu förlorad saga eller annalistisk fornbok; men dessa uppgifter äro uppblandade med så många påtagliga dikter, att man i allmänhet har svårt att sätta tro till något. Wallins arbete är väl för det mesta tillförlitligare, men dels är det skrifvet hundrade år sednare, då naturligtvis mången muntlig öfverlemning hade utdött, som ännu lefde i hans föregångares tid, och dels hann det aldrig blifva fullbordadt. Båda dessa arbeten sysselsätta sig också mera med den kristna tiden, än den hedna, utom när Guta-Sagan[1] afskrifves och utlägges. Ett och annat om Gotland ses ock i Sjöborgs Samlingar för Nordens Fornälskare (Tom. I—III. Stockh. 1822—30), men ofta nog vanställdt på det förunderligaste sätt. Den flitige fornforskaren Hilfelings samlingar hafva aldrig blifvit utgifna, och begagnas föga,

---

[1]) En verklig Gotlands-Saga eller liten Gutnisk Landnamabok i endast 6 kapitel, skrifven på samma Gutniska eller Forngotländska tunga som Guta Lag, och derföre alltid tryckt tillhopa med denna. Likväl är sagans språk ovedersägligen något yngre än lagens äldsta hufvuddel, Kapp. 1—61. Hon kallas i Schlyters nyligen utkomna förträffliga upplaga af Gotlands-Lagen Historia Gotlandiæ, och finnes der sidd. 93—104.

oaktadt den redebogenhet, hvarmed de hållas hvarje forskare till handa af egaren, Hr. Revisionssekr. Lovén i Stockholm. Alla då kända Gotländska runinskrifter äro upptagna i Liljegrens Runurkunder (Stockh. 1833). Dessutom finnas åtskilligt angående öens fornsaker i Langebeks reseanteckningar från 1753 (i Langebekiana, Kiøbenh. 1794, ss. 137—162), i Danske Magazin, Antiqvariske Annaler, samt i några Svenska akademiska disputationer, m. m.

Det vore derföre högeligen att önska, att de isynnerhet försummade äldsta fornlemningarna på Gotland snart måtte varda undersökta och afteckuade af någon Nordisk fornforskare; ty vinsten deraf för vetenskapen skulle blifva ganska stor, och han skörda en rik lön för sin möda. — Denna afhandlings syfte är derföre allenast, att väcka en allmännare uppmärksamhet på denna ö, genom att gifva en antydan om de olika slagen af dervarande fornminnen, samt att lemna en och annan anvisning på de trakter och ställen, som i fornsakligt hänseende höra till de märkligare. Ingen bör till följe häraf i denna afhandling vänta sig något annat, än ett kortfattadt utkast, hälst mitt forskningsfält hufvudsakligen är ett annat, om ock närskyldt. Dessa anteckningar hafva nämnligen till större delen blifvit gjorda under en resa, som jag, enligt uppdrag af K. Vitt., Hist. och Antiqv. Akad. i Stockholm och med allmänna medel, företog år 1844, men hvilkens hufvudsyfte var att göra samlingar till en ordbok öfver Gotlands-målet: ett göromål, som då upptog nästan all min tid, och hvarmed jag sedan dess varit stadigt sysselsatt, såvidt andra närbeslägtade arbeten det medgifvit.

Ättehögar och Stensättningar äro utan tvifvel de fornaste af öens minnesmärken, och de flesta af dessa höra troligen till den hedna tiden. De äro af mångfaldiga slag och af sinsemellan vexlande former, samt finnas till

en otrolig myckenhet, likasom utströdda öfver all öens jord. Antingen ser man dem ligga enstaka, eller ock samlade i smärre eller större flockar, hvarvid de stundom intaga hela fält, till måhända tusende alnars utsträckning och mera. Denna talrikhet på vissa ställen synes vittna om stora forntida drabbningar mellan öfolket inbördes, eller mot manstarka vikingaskaror, som farit med härsköld öfver landet. Ehuru detta slags fornlemningar finnas spridna öfver hela Gotland, så märker man likväl, att de talrikast förekomma utmed kusterna, särdeles vid den östra, följande hafvet såsom ett bälte af en half mils bredd eller något mera. Detta förhållande bär ett ojäfaktigt vittne om, att antingen den äldsta befolkningen hufvudsakligen varit fiskare, som bott och fått sina fredliga grafvar i hafvets närmaste grannskap, eller ock om huru ofta kustboarne varit utsatte för främmandes strandhugg ock sköflingar. Nordens och östersjölandens forna folkförhållanden gör det ock sannolikt, att östkusten då skulle vara mera utsatt för slika plundringstog, än den vestra, enär åt den förra leden bodde de länge hedniska, vildt främmande och rofgirige Estar, Liver och Kurar. Och att detta tillstånd fortfarit långt in uti den kristna tiden, bestyrkes på ett afgörande sätt af de många kastell eller *Kastaler* — såsom de ännu heta på Gotländska —, hvilka endast finnas på den östra kusten. Då emellertid desse nästan alltid äro byggda alldeles invid kyrkorna, så moste det hufvudskakliga ändamålet med dem hafva varit att skydda dessa dyrbara byggnader för sköfling och brand.

Bland graflemningar äro ättehögar af hopade stenar de vanligaste. Jordhögar äro deremot så sällsynta, att jag icke sett mer än tvänne sådane, nämnligen *Gull-haug*[1]

---

[1]) D. ä. Guld-hög — emedan en guldskatt der skall hafva hittats.

1. [illegible] i [illegible]
2. [illegible] i [illegible]
3. [illegible] i [illegible]
4. [illegible] i [illegible] 5 [illegible]

vid allfarvägen mellan GRÖTTLINGBO och FIDE socknar i öens sydliga del, hvilken nu nästan är förstörd genom ingrafna källrar, samt *Hauen* eller *Haugen*[1] vid ANGELBOS gård i LÄRBRO socken i öens norra del. Denne hög är mindre än den förre, men har likväl 25 alnar[2] i tvärmått, och är $5\frac{1}{2}$ al. hög, och han är vid foten omgifven med en krets af stora stenar till värn mot jordens nedrinning. Ett i toppen varande 2 al. djupt hol visar, att försök gjorts att komma åt den skatt, som tros der ligga begrafven, men det skall icke hafva lyckats att nedtränga nog djupt för att finna något, ty „*haugbrautrener blivu skrämdi burt av gastar u trull*" — sades det. Af det slags jordhögar med en af väldiga stenar innebyggd grafkammare, som så ofta träffas i Danmark, har jag hvarken sett eller hört omtalas en endaste på Gotland, troligen emedan så stora vräkstenar af granit der äro ytterst sällsynta. I HEINHEMS eller MARTEBO socken (jag minnes icke i hvilkendera) fanns likväl fordom en s. k. offerhäll, d. v. s. en mycket stor öfverliggaresten, hvilande på underlag, som möjligen kunnat utgjort lemningen af en sådan hög: hällen brast sönder, när vettgirigt folk för omkring 40 år sedan nedstörtade henne, utan att de fingo något för denna mödosamma obragd.

STENKUMLEN äro alla till skepnaden runda — aldrig aflånga — och bestå för det mesta af upplagda, runda gråstenar, från ett hufvuds storlek till en mansbördas. Dessa kummel äro vanligtvis helt små, 6—10 al. i tvärmått, och 1—3 alnar höga; några hafva dock 20—40, ja, ända till 70 al. i tvärmått, samt en höjd af 5—8 al., men jag har icke sett något uppnå 10 alnars lodrät höjd.

---

[1]) D. ä. Högen — för hans ensliga läge och storlek. [2]) Här brukas alltjämnt Svenskt mått: 1 Sv. aln= 0,916 Dansk el. Rhenl. aln.

Stundom äro de omslutna af en krans eller ring af större stenar till fotstöd, stundom omkransas de af en enkel eller dubbel ring af lagda stenar på temmeligen stort afstånd, såsom t. ex. på slätten vid VALLSTENA kyrka. Detta fält, som kallas *Vallstaina rum* och af folktron angifves för att vara en forntida valplats [1], är till kanske tusen alnars längd och till ansenlig bredd liksom öfversålladt med helt låga stenkummel af bara 12—18 alnars tvärmått, men hvilka nästan alla äro omkransade af enkla eller dubbla kretsar af lagda stenar, af 40—50 alnars tvärmått och således lemnande likasom en öppen gård eller bana mellan sig och kumlet af 12—16 alnars bredd. — Då gråstenskumlen äro så allmänna öfver hela landet, lönar det icke mödan att här upptaga rummet med att särskildt utpeka några af dem.

Ibland finner man dylika stenkretsar, som äro helt tomma och utan något midtuti liggande kummel, och ofta ser man slika liggande nära framför stäfven på en skeppssättning. Ibland äro dessa stenkretsar genomdragna med två i kors liggande diametrar, ibland äro de alldeles fyllda af ett enkelt lager tätt liggande stenar, likasom på en stengata. På ett par ställen har jag sett läggningar i qvadratform och en gång stjernfigurer. Treuddar eller treanglar har jag hvarken sett eller hört omtalas på Gotland, utom en (på FÅRÖ), men af en högst ovanlig skepnad. Dock är det möjligt, att verkliga treuddar finnas på ett fält norr om LAU kyrka.

[1]) Om sockennamnet VALLSTENA, såsom det antages, har något att göra med *val*, i val-plats, är likväl osäkert, då det skrifves på helt annat sätt i en latinsk inskrift, från år 1350. Der står nämnligen på en grafsten i kyrkan med munkstil: Anno. Di. M. D. CCC. L. Obiit. Dns. Petrus. curatus. ecclesie. in Valgusten, etc. Jfr. Liljegrens Runurkunder Nr. 1432.

SKEPPSSÄTTNINGAR höra dock onekligen till de vackraste, och de förekomma, såsom man kan vänta sig, ganska talrikt på öen. Deras bredd omvexlar från 3 till 8 alnar, och längden är stundom bara 8—10 al., men går någon gång till 50 och derutöfver; ja, på skogen *Braidfloar* i LEVIDE finnes ett sådant skepp, som är 72 al. långt. Merendels äro stenarne temmeligen små, liggande i en enkel, någon gång dubbel, rad och stundom tilltagande i storlek mot stäfvarne. Men stundom äro stenarne ganska stora, resta i tät rad, och ända till 3—4 alnar höga ofvan jord, t. ex. på *Gålrum* i ALSKOG, der en hel flotta af 7 skepp liksom segla fram i slagordning (jfr. s. 145 nedanf.) Emellanåt är skeppets inre tomt, emellanåt är det fyldt till sidostenarnes hela höjd med ditkastade stenar.

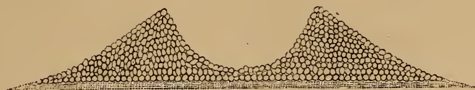
Enstaka stående BAUTASTENAR äro sällsynta: en dylik, $2\frac{2}{3}$ al. hög och omgifven af stenar i fyrkant, finnas i GOTHEM mellan NYBINGELS och BENGTEBINGELS och tre sådane förekomma i BURS, stående i rad, samt äfven tvänne mellan kyrkan och SMIDSARFVE i RONE.

Då jag icke sjelf företagit mer än några få gräfningar, så kan jag icke uppgifva något säkert till bestämmande af, huruvida någon öfverensstämmelse finnes mellan dessa fornlemningars yttre form och de qvarlefvor af brända eller obrända ben, af askokrukor, sten-, brons- eller järnsaker eller vapen, som uti dem finnas. Men då jag i alla fall gräfvit på några få ställen, och dessutom sett en stor myckenhet af detta slags Gotländska fornsaker, så är jag öfvertygad om, att landets forna innebyggare efter hvarandra hafva tillhört alla dessa tre åldrar. Derjämnte har jag tyckt mig finna en alldeles afgjord öfverensstämmelse emellan dessa och dem,

som finnas aftecknade i Bährs Gräber der Liven, och hvilket således förtjenar en närmare undersökning.

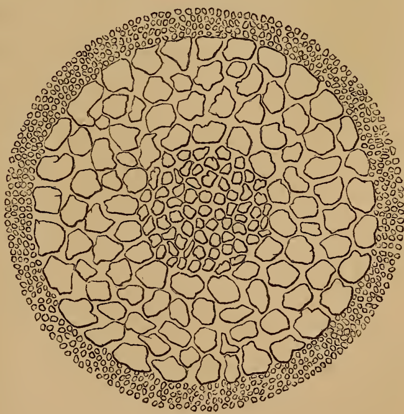
En märkvärdig egendomlighet vid dessa grafkummel förtjenar omnämnas och bör på det omsorgsfullaste undersökas. På hela Gotland finnes icke det minsta spor af gråberg eller granit i fast klyfta, utan hela öen består af en enda kalkklippa, hvoraf stycken i ofantliga klumpar och större och mindre flisor och skärfvor finnas spridda öfver all jord. Man skulle då också vänta, att alla dessa högar och kummel skulle vara bildade af detta, öfver allt i största ymnighet tillgängliga, material. Men sådant är icke förhållandet, utom med några få högst märkliga undantag, hvarom i det följande skall nämnas. Kumlen bestå nämnligen städse af hopade gråstenar, hvilke också till temmeligen stor myckenhet finnas strödde öfver hela öens yta. Desse rullstenar benämnas *Buldur-stain* (Engl. *boulder)*, liksom man hade någon aning om, med hvilket döfvande buller de en gång blifvit vräkte upp på landet. Orsaken härtill synes hafva varit, att man antingen tagit i betraktande gråstenens eviga oföränderlighet, eller att man, genom deras hopande på vissa ställen, befriade den odlade och odelbara marken från dem. Kumlens form är vanligtvis temmeligen flat och jämnrund, särdeles om de icke hafva någon betydligare vidd. Men ofta äro de så lagda, — särdeles om de äro större — att öfverst uti dem finnes en sänkning eller trattformig fördjupning i midten. Jag har betraktadt så många af dessa toppgröpta kummel, att jag är fullkomligt säker på, att detta hvarken är en följd af grafbrytares försök att nedtränga i dem eller af någon grafkammarens insjunkning; ty dertill är toppgropen både för jämnrund och ofta för stor, och de utkastade stenarne borde dessutom vara till finnandes i närheten, men deraf synes intet spor. Närstående teckning visar ett sådant

toppgröpt kummel i genomskärning. Det ligger i en hage *(Nöii hagin)* S. O. om Landsnäsa på Fårö, samt är

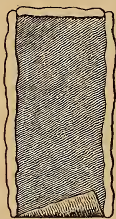
märkeligt för den ovanligt stora toppgropen: då det nämnligen, med ett tvärmått nedan af 21 al., blott har en höjd af $3\frac{1}{2}$ al., så är toppgropen ofvan 7 al. i tvärmått, med ett djup af $2\frac{3}{4}$ al., samt nedtränger således till $\frac{3}{4}$ al. nära kumlets botten. Det hela liknar derföre mera en stor holk eller krans af uppstaplade stenar, än ett kummel. Hvad kan ändamålet hafva varit med dessa toppgropar? — har man möjligen genom regnvattnets samlande velat påskynda det begrafnas multnande?

Gråstenskumlens innehåll med afseende på begrafningssättet är, så vidt jag vet, bara tvefald: antingen träffas askokrukor, brända ben och kol, eller ock finner man hela benrangel, inbäddade i sand eller jord, och således obrända, — men i bägge fallen ses intet spor af någon grafkammare. Under de besynnerliga, liksom en gata enkelt och tätt lagda stenkretsarne synes ingen egentlig begrafning hafva eget rum, utom att möjligen ett lik har blifvit brändt, hvilkets aska jordats annorstädes. Ty vid gräfningen under en sådan, belägen vid Tjälders i Boge, af 8 alnars tvärmått, som tydligen var

orörd, fanns hvarken askokruka, ben eller annan qvarlefva, — bara några kol och litet förströdd aska. Dessutom var sjelfva bergshällen så nära inunder och jordlagret mellan denna och stensättningen så tunnt (endast 2 tum tjockt), att hvarken ett helt lik eller en kruka med aska der kunnat rymmas. Kretsen bestod af stenar af 3 olika storlekar: ytterst ett smalt bälte af helt små, derefter ett bredare af ganska stora och innerst i midten lågo stenar af medelstorlek.

Ett slags små grafkammare eller rättare krukorum af alldeles egen beskaffenhet påträffade jag i Vänge, hvartill jag icke sett något liknande på något annat ställe. Uti en äng vid Gandarfve gård ligger ett vanligt, helt lågt, enstaka gråstenskummel af 20 alnars tvärmått, och utanför kumlet på den rena gräsvallen sågos tvänne små stenkistor, den ena på 5, den andra på 12 alnars afstånd från högens kant. De voro, ty värr, för länge sedan tömda, och den sednare nästan förstörd, men den förra nästan hel, dock var täckstenen borta. Väggarne bildades af 4 kantställda kalkstensflisor och en dylik utgjorde bottnen. Rummet var 32 tum långt, 15 t. bredt och 18 t. djupt. Väggstenarnes öfverkant stod alldeles i jämnhöjd med gräsvallen, så att täckstenarne måtte hafva legat alldeles synlige ofvan jord, hvilket medfört deras tidiga upptäckande och förstöring. — Vet man förut af slika grafkistor utom kumlen, på hvilken fornsed häntyda de, hafva trälars eller främlingars aska, eller barn der blifvit jordade?

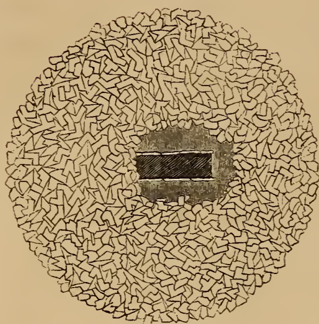
Grafkummel af Kalksten. Det omtalades nyss, att de allra flesta kummel på Gotland, tvärtemot hvad man borde vänta, alldeles uteslutande bestå af gråsten och nästan utan inblandning af äfven den minsta kalkstensskärfva. Detta gäller för hela södra, mellersta och långt

ung. 80, 40, 45 Cm. [illegible] = [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible], [illegible]
[illegible] 80, 50, 45 cm. [illegible], [illegible] [illegible] [illegible]

ut på det nordliga Gotland. Men på den nordligaste delen deraf, samt på den stora öen FÅRÖ finnas, jämnte gråstens-kummel, äfven dylika, som uteslutande bestå af hopade kalkstensflisor och skärfvor, utan att snart sagdt en enda gråsten kan upptäckas deribland: de kunna således med skäl kallas Flis-kummel. Denna egenhet kan icke annat än väcka uppmärksamhet och undran öfver orsakerna till deras uppkomst. Kunna de vara lemningar efter ett undan-drifvet eller ett nyss ditflyttadt folk, som hade till sed att jorda sina döda i grottor eller grafkamrar af stora stenar med jordhögar öfver, och äro fliskumlen bara en nödhjelp för dessa, då stora vräkstenar äro temmeligen sällsynta och dessutom lös jord på dessa trakter blott sparsamt finnes (jfr. likväl hvad s. 135 yttrats om en offerhäll i HEINHEM eller MARTEBO)? Ty det är dessutom det märk-liga vid dessa fliskummel, att i dem städse finnes en ofylld stenkista, *i hvilken liken blifvit begrafna obrända;* likväl, såvidt jag har mig bekant, utan att någon särskild gång från sidan har ledt in till det inre. — Vid TJÄLDERS[1] i BOGE, på öens nordöstra kust, hade jag tillfälle att se ett sådant fliskummel, med en för icke länge sedan öppnad grafkista. Kumlet var helt lågt och 14 al. i tvärmått; och kistan 4 al. lång, 1 al. bred och 1 eller 1¼ aln djup. Hon egde blott qvar en täcksten orörd vid ena ändan och der-under voro infösta alla de ben, som grafbrytaren hittat. Den, som ledsagade mig dit, sade, att deribland skulle vara en varg- eller hundskalle; men jag fann der, utom några ben-

---

[1]) Gårdsnamnet TJÄLDERS sättes af folktroen i förening med Gotlands förste upptäckares namn Thjälvar, efter Guta-Saga, som börjar: „*Gutland hitti fyrsti maþr þann, sum þieluar hit.*" — Här finnes en dräglig hamn, så att vikingahöfdingar i forntiden nog här hafva kunna trifvits; åtminstone är det visst, att hela egnden i närheten är särdeles rik på borgar och grafvar af for-naste slag.

pipor, *en menniskoskalle*, samt delar af *tvänne fårskallar*, af hvilka en blifvit lemnad till K. Vitt., Hist. och Antiqv. Akademien i Stockholm. Föröfrigt sades intet annat hafva blifvit funnet der, än *två flintknifvar*, som „barnen lekt bort". Det tyckes således som att detta slags högar skulle höra till stenåldern.

Figuren visar kumlet med den öppnade grafkistan, samt denna sednare särskildt, efter ett större mått, med den qvarliggande täckstenen utprickad. — Nära omkring detta ställe finnas dessutom flere andra fliskummel.

Vid Vestö gård i Hall ses ett annat dylikt kummel, som har 40 al. i tvärmått och omkring 5 alnar i lodrät höjd. Grafkistan är $1\frac{1}{2}$ al. bred. 2 al. djup och nu endast omkring 5 al. lång; hon kan dock möjligen hafva varit längre, då ändarne nu äro alldeles förstörde. Hennes väggar bestå likväl icke af kantstående stenhällar eller flisor — såsom fallet är med den sist omtalade — utan de äro uppbyggde med beundransvärd jämnhet af temmeligen små och tunna kalkstensflisor, alldeles som en lagd mur, men utan allt spår af murbruk eller annan påklening. En vacker takhäll qvarligger ännu, alldeles orubbad med sin stenbetäckning, midt öfver grafkistan; hon är $3\frac{1}{2}$ al. lång, 2 al. bred, men bara $2\frac{1}{2}$ tum tjock. Kumlet bröts för icke så länge sedan nattetid af några på arbete varande Öländingar: de funno ingenting, säga somlige; andre, att der skulle hafva legat „några järnskenor i form af gamla tunnband" (hopböjda järnsvärd?). Men på de sväfvande ryktena kan intet omdöme grundas.

Vid Landsnäsa på Fårö, uti en hage, som derefter kallas *Stori haug* (store hög), finnes äfven ett fliskummel, af 27 alnars tvärmått och 3½ alnars höjd, men som ännu är alldeles orördt. Invid detta ligga tvänne skepp, det ena 32, det andra 15 alnar långt, samt en mindre tom stenkrets. Dessa grafskepp äro de enda på Gotland, som jag sett, i hvilka sidorna, som derföre äro rätliniga, bestå af kantsatta stora kalkhällar; ty eljest äro de alltid af gråsten. Den invid skeppen varande kretsen är dock lagd af gråstenar (se tab. III a.)

På den mot hafvet utskjutande strandhöjden, kallad *Gasamora Hamar*, vid Gåsemora på Fårö, ligger ett stort fliskummel. Det är nu brutet af skattsökare. „Ännu för 30 år sedan brann der öfver skatten alla högtidsaftnar; men nu icke mer."

Emot antagandet, att en viss folkstam skulle uteslutande hafva brukat endast kalksten till sina grifter, och likasom skytt gråstenen, synes det likväl strida, att på ett ställe på Fårö (söder om kyrkan, vid *Aines-torpet*) tvänne små kummel ligga, af 8 alnars tvärmått hvardera, af hvilka det ena består af *bara gråsten* och det andra af *bara kalkflisor*; hälst de ligga så tätt tillhopa, att de sammanfalla och beröra hvarandra på ett långt stycke, utan att för öfrigt de olika stenslagen hopblandas. Invid dessa bägge kummel finnes dessutom ett större med toppgrop af 24 alnars tvärmått, en öppen 5 alnars fyrkant med större hörnstenar, samt två enkelt och tätt lagda stjernkretsar, den ena 12-uddig och 14 al. i tvärmått, den andra 10-uddig och 9 al. i tvärmått. Allt består af bara gråsten, utom det ena af de först nämnda tvillingkumlen, som består af kalkflisor (se tab. III b.).

Fårö är särdeles rikt på kummel, grafskepp, stensättningar och fornminnen af mångfaldiga slag. Bland de märkligare ställena är *Skallu-haug*, på åkern *Lang-akur*,

tillhörande FRIGGÅRDS[1] hemman, men liggande nära VÄRKEGÅRDS. Man ser här (se tab. III c.) på en kal, stenbunden och alldeles jordlös ås, icke mindre än 18 tätt samliggande, större och mindre lagda stenkretsar. Desse kretsar äro dels tomma inuti, dels diametralt genomskurna med ett kors af enkelt lagda stenar (och således fullkomligt liknande de genomkorsade ringfigurer, som ses på några Hällristningar!), och dels äro de mer eller mindre fyllda med ett enkelt lager af stenar. En krets har uti sig en radierand treudd, den enda af sådan beskaffenhet, jag någorstädes sett! Den största kretsen, som har nära 19 al. i tvärmått, har bestått af 8 stycken, 1—1½ al. höga,

---

[1]) På Gotländska: *Frigg-gards*. Namnet är märkeligt derföre, att det hör till de få bland Gotlands många eljest så forntrogna ortnamn, som påminna om de Nordiska gudanamnen. Tvänne gårdar, i BOGE och ATLINGBO, bära dessutom detta namn. Gårdsnamnet *Frigges* finnes i NÄR och HEMSE, och *Friggs-arve* (uttalas: Frix-arve) i STÅNGA, RONE och GRÖTTLINGBO. Af andra gudanamn förekomma möjligen Thors uti *Thors* i BRO och i *Thorsburg*, samt Freys (som på Guta-Lagens språk skulle heta *Froir*) uti sockennamnet *Fråiel* el. FRÖJEL, Vales namn kanske uti *Vala* i STENKYRKA, men knappast Tys och Odins uti *Tyr-valds* i KLINTE och i OTEMS el. OT-HEMS socken, lika litet som i det flerestädes förekommande *Od-valds*, hvilket hänvisar på ett mansnamn (Isl.?) Óðvaldr el. Auðvaldr. Deremot skulle kanske några af Odins binamn kunna dölja sig uti *Här-fars* (Här-faders?) i LYE, *Härans* (Herjans?) i HAMBRA och *Sigars* i AISTA; likaledes kunde Asanamnet ligga uti *Asa* i Låistad och *As-arve* i ARDRE och HEMSE, eller kanhända till och med i det på 4 ställen förekommande *Ansarve (?)*. Flere än dessa finnes icke qvar, åtminstone icke bland namnen på socknar och gårdar. Men troligvis hafva flere, som möjligtvis funnits, blifvit ombytta och utrotade vid kristendomens införande. Likväl torde ett och annat sådant hedet gudanamn ännu häfta vid vikar, uddar, berg, skogar, ängar eller åkrar, som ofta hafva egna sjelfständiga namn, bland hvilka en del äro högst märkvärdiga.

Skeppsättningar på Gotland.

Alskog. Gålrum —— 7 st.
Lau (Mattsarve) —— 3 "
" —— 3 " fragmenter
Fröjel v. Klintevägen —— 2 "
Levide Bradfloar —— 2 " (båda fragm.
Bäl Gane. —— 2.
Boge. Tjälders —— 1.
Fårö Frigärde o. ~~Landsnäsa~~ 1.
Landsnäsa 2. (båda på bergen [illegible]
Hablingbo Vikeadgårdet (1) tunneformig
Fårö Landsnäsa 2 [illegible]

Summa 26 av Säve omtalte

Härtill komma:
Larbro 2 v. Bjers 2 vid Lekarve = 4 st.
[illegible] 3 v. [illegible] = 4.
[illegible]

resta stenar, af hvilka 3 äro omkullgrafna, och som alle varit förenade med en kedja af små stenar. En annan krets, som dock nu nästan är förstörd, har 17 al. i tvärmått: de öfrigas tvärmått vexla från 13 till blott $2^1/_2$ alnar. Jämnte dessa finnas bara ett enda kummel, som är topp-gröpt, omgifvet med en lagd enkel stenbana, som ytterst slutar med en ring af stora stenar, hvilkens tvärmått är 20 alnar. Markens oöfvervinnerliga ofruktbarhet på den stenbundna åsen, är troligen orsaken, att denna vackra fornlemning blifvit i så oskadadt skick bevarad allt intill våra dagar. — Hvad i Sjöborgs Saml. angifves härom, skall längre fram blifva berördt, när det kommer att talas om skeppssättningarna på Fårö.

Gål-rum i Alskog. — Allt ifrån Thorsborg till När sträcker sig på Gotlands sydöstliga fastland en egnd, som alldeles öfverflödar på detta slags minnesmärken, innefattande socknarna Östergarn, Gammalgarn, Ardre, Alskog, Garde, Lau och När. Här kan man knappast gå ett helt eller halft tusende alnar, utan att stöta på kummel, skeppssättningar eller stenkretsar, antingen enstaka, eller samlade i mindre och större flockar. Stensättningarna på *Gål-rum* vid *Guffrida* eller Gudfrida i Alskog intager här, liksom på hela öen, utan tvifvel den förnämsta platsen, och de hafva derföre städse ådragit sig fornforskares uppmärksamhet. När jag om sommaren 1844 besökte stället, hade jordens uppodling ganska nära omslutit fornmarken, men dock ännu ej inträngt derpå. Men vid mitt sista besök 1852, var nästan hela fältet inkräktadt af plogen och de mossiga stenarne uppstucko sina ärevördiga gråa hufvuden mellan rogens yppigt svallande axvågor. Likväl syntes det som om man ännu icke skridit till uppriſning eller omstörtande af sjelfva minnesmärkena. Visserligen förbjudes också detta af lagen; men har plogbillen en gång hunnit så nära, så lär han väl icke stadna, innan

hans giriga tand småningom hunnit bortgnaga ända till de sista sporen af dessa kanske tusenåriga fornlemningar. Då den beskrifning och teckning, efter Hilfeling, som Sjöborgs Samlingar (I. s. 126, fig. 83) innehåller, är både ofullständig och missledande, så torde det vara af vigt att här bifoga en grundteckning af stället, efter den temmeligen noggranna uppmätning, som jag verkställde 1844 (se tab. IV a.)

Det är här, som de af mig ofvanföre omnämnde 7 kummel-skeppen finnas, hvilka synas vara en afbildning af en vikingaflottas framsegling till något märkeligt slag i forntiden. Fyra af dessa skepp ligga parvis, två och två efter hvarandra, och hvart och ett af de efterföljande går så tätt efter sin föregångare, att det ser ut som om mening varit att visa, att de båda efterstas framstammar varit sammanbundna (el. „*tengda*") med de förstas bakstammar. På half skeppslängd framför dessa går det 5te ensamt. Dessa 5 skepp hafva en längd från 15 til 22 alnar. Omkring 100 alnar framföre det främsta af dessa går ett skepp, som är bara 12 alnar långt, likasom en spejareskuta, samt 2—300 alnar efter det sista af de fem går ett annat ensamt skepp af allenast 8 alnars längd (för att äfven detta skulle komma in på planchen, har det varit nödvändigt att förkorta afståndet mellan detta och det bakersta af de öfriga skeppen till en tredjedel, emot dess rätta läge). Detta, som således är det mindsta bland dem alla och som föröfrigt är det kortaste på hela Gotland, har likväl de väldigaste stenarne, nämnligen från 3 till 4 alnar höga, under det att de öfriga skeppens i allmänhet äro omkring 1 aln lägre[1]. Det är märkeligt, att alla

---

[1]) Beklagligtvis hafva skattgräfvares fåvitska försök ödelagt den vördnadsbjudande harmonien i dessa skepp, i det många stenar genom undergräfningar fallit omkull, andra luta till fall.

skeppen hafva en så ringa längd i detta för öfrigt så stor-artade fornminne; men detta torde haft sin grund i svårigheten att skaffa tillhopa ett större antal af så stora stenar. Fältet på ena sidan om skeppsflottan är till en bredd af 100 och längd af 170 alnar (d. ä. till öfver ett Sv. tunnelands vidd) öfversådt med 15 större och mindre stenkummel, af hvilka några, särdeles af de mindre, bestå af blandade stenar och sandgrus, liksom om det varit brist på de förre. Sju af dessa högar äro omgifna med dubbla eller enkla kedjeringar, hvilka gå på 6—10 alnars afstånd från deras ytterkant. Utom de nämnda högarne finnas äfven en dubbel stenkrets, som genast ådrager sig uppmärksamheten. Den yttre ringen har 26 och den inre 18 al. i tvärmått, hvarigenom en öppen bara af omkring 3 alnars bredd lemnas emellan dem. Och då stenarne äro just så höga, att de erbjuda makliga säten, så kunde det nästan se ut som om meningen varit att bereda plats för en dubbel ring af rådslående män. Det största af de nämnda kumlen är toppgröpt, har 24 al. i tvärmått och omkring 7 i höjd, samt är omgifvet med en enkel krets af temmeligen stora stenar, som har 44 al. i tvärmått, hvilket ses af den på planchen derinvid befintliga genomskärningen.

På omkring 100 alnars afstånd framför dessa samliggande kummel och skepp, men något åt sidan — och således nära nog invid det allra främsta skeppet — ligger ensamt ett väldigt kummel[1], hvilket är det största af dem alla. Sjelfva stenkumlet har 44 alnars tvärmått och är tätt omgifvet af en rad stora stenar till fotstöd. Dessutom synes jorden vara bortgrafven rundt omkring, så att det ligger på en jordförhöjning, och tages denna utvidgning

---

[1]) Det kallas i Sjöborgs Samlingar „Dikare-rör", ett namn, som jag icke hörde omtalas; monne en sammanblandning med Diger-rör ?

med i räkningen, så eger hela högen ett tvärmått af åtminstone 50 alnar, och hela lodräta höjden är mellan 8 och 10 alnar. Men det är eget med detta kummel, att det är alldeles snedt, d. v. s. att toppen icke ligger i medelpunkten, utan åt ena kanten, under det att en stor trattformig sänkning eller grop (således med den ena brädden betydligt högre än den andra) går ända ned till marken. Kumlet har sålunda antingen aldrig blifvit fullbordadt, eller ock har man derifrån tagit och bortfört en stor mängd sten, sedan det en gång var färdigt; ty i grannskapet finnes ingen sådan samling af utkastade stenar. Alla tecken visa dock, att om ett sådant borttagande skulle hafva skett, så kan det icke hafva gjorts i en yngre tid, utan redan i forntiden: och hvartill skulle man också bruka ett helt eller åtminstone ett halft hundrade vagnslass runda gråstenar, redan förut liggande rätt beqvämt på en öde plats och långt från bygden, och hvilke man ju snarare vill blifva fri från, der de finnas? Det synes derföre vara sannolikare, att den första uppläggningen af någon anledning blifvit afbruten. Således finnas på denna märkvärdiga mark åtminstone 16 högar med eller utan omgifvande kretsar, en tom dubbelkrets, och 7 kummelskepp, eller 24 särskilda forngrafvar, om man får antaga dem alla för att vara af detta slag. Kanske äro dessutom flere försvunna i de omkringliggende åkrarne.

Diger-rör i Garde, m. m. i denna trakt. — I den till Alskog gränsande Garde socken, och midt inne i vilda skogen, som utgör gränsmarken till grannsocknen Lau, ligger ett vida bekant stenkummel, kanske det digraste stenrör på hela Gotland, som derföre kallas *Digur-råir,* d. ä. det stora röret[1]. Detta väldiga kummel har icke

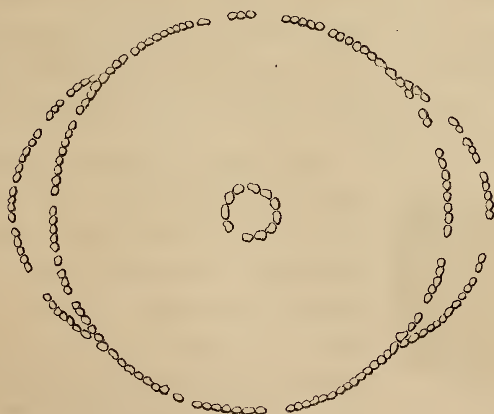
---

[1]) Folksägnen har efter sin sedvana deraf skapat en jätte, vid namn *Digur,* som derunder skall ligga begrafven, och om hvilken åtskilliga äfventyrliga sägner berättas.

= 128 fot ung. = 38 meter
18 - - = 5,35 -

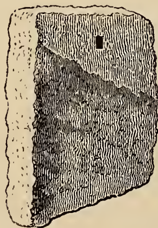
mindre än 64 alnar i tvärmått, och är nu endast omkring 9 alnar högt. Det består af endast hufvudstora gråstenar, och är nederst omgifvet med en fotkedja till stöd af stora stenar, 110 till antalet. I mannaminne företog sig en prest, med hjelp af alla socknens karlar, att bryta sig ned i röret, ingalunda som fornforskare, utan som en simpel skattsökare. Min sagesman förtäljde derom: „*Digur-råir var da mike håigre änn näu, u dä sag äut summ att ingen skuddi ha' vari' dar förr, äi dä arundi, summ vör nå kåmu äi. U inte var dä gutt häldur; för när vör haddu kaste' upp a väid grop, av visst foire älnars diauplaik, så kåmm dar framm så mike mä årm u nidrur* (ɔ: ödlor) *u otöig, att dä aldri var läikt nåke, u all fålki blivu så rädd, så dai rändu burt dä äimeste dai kundu, u mange blivu siauke äi alle säine livdagar, sene.*" Detta skedde för något mera än 30 år sedan; man fick således intet, och försöket skall icke hafva blifvit omgjordt sednare.

Ett stycke nedom Mattsarfve gård i Lau finnes uti en hage en stor dubbel stenkrets, hvari den yttre ringen har 24 och den inre 12 al. i tvärmått; och inuti denna befinner sig en aflång fyrkant af större lagda stenar. På

50 alnars afstånd derifrån ses en annan mindre, äfven dubbel stenkrets, af blott 8 och 4 alnars tvärmått. — Vid Fie i samma socken träffar man en ålderdomslemning af ovanlig form, nämnligen en stenkrets af 36 alnars tvärmått, hvilken på de två motsatta sidorna har tvänne utifrån tillslutande bogar, så att det hela något liknar den figur, med hvilken planeten Saturnus afbildas, när hans ring visar sig allra mest öppen. Midt uti denna stora stenkrets finnes en helt liten, af allenast 4 alnars tvärmått (se fig. på föreg. sid.).

Skeppssättningar. — På samma stora skog, der det nyss omtalade *Diger-rör* ligger, och vid gångstigen ifrån detta till Lau (eller egentligen mellan Aikes-myr och Mattsarfve i nämnda socken) fann jag en annan fornlemning, vid hvilken åtskilligt märkeligt förekommer (se tab. IV b). Först kom jag till en stenkrets, 40 al. i tvärmått, hvilkens stenar till en del voro kastade ur sitt ursprungliga läge. En af kretsens stenar var vida större än de öfriga, och när jag i rät vinkel utgick ifrån denne, kom jag först till ett då nästan förstördt grafskepp af 18 alnars längd; 60 alnar framom detta träffades åter ett bättre bevaradt skepp af 14 alnars längd, samt 30 alnar framom detta ännu ett tredje, ehuru mycket förstördt skepp, som också varit 14 al. långt. Kretsen och de 3 skeppen ligga i en fullkomligt rät linie af omkring 200 al. i längd. Skulle kretsen kunna föreställa en hamn, dit de 3 skeppen insegla, eller dädan de utgå?

Det mellersta eller bäst bibehållna af de tre skeppen hade en för omkring 40 år sedan ännu stående, särdeles stor stäf-sten, som efter den tiden blifvit störtad af skattsökare. Han är i det hela 3½ al. lång eller hög, och nästan fyrkantig, med nära 2 al. breda sidor. Den en gång uppåt stående ändan är

också temmeligen jämn och likasom tvärt afstympad, utom det att en annan sluttande afstympning snedt afskär honom från sidan ofvantill, så att han något så när har liknat en skrifpulpet med skef sluttningsyta, när han fordom stod upprätt. Midt på denna sneda yta finnes ett 5 tum högt och 4 tum bredt hol, som rätvinkligt sänker sig rakt in uti stenen till 7 tums djuplek. Då alla vinklar äro fullkomligt räta och temmeligen skarpa, så har det hela formen af en parallelipiped eller (för att taga ett allkändt föremål) en tobakskardus. I anseende till sidornas jämna släthet och hörnens skarpa rätvinklighet, är det omöjligt att här antaga en naturens lek, utan moste denna urholkning hafva blifvit åstadkommen genom konst och medelst huggjärn eller mejsel; ehuru jag icke var i stånd att märka några bestämda spor efter dylika verktygs användande. Sådana spor skulle dock möjligen kunna upptäckas, om ytorna blefve fullkomligt rensade från dam och påvuxna lafvar och mossa. Detta vore nämnligen af vigt att få afgjordt, emedan det först derigenom med full visshet läte sig bestämmas, om denna skeppssättning tillhör järnåldern eller icke; då man väl ej kan antaga, att urholkningen skett med flint- eller bronsmejsel, liksom icke att man i en långt sednare tid kan hafva roat sig med att utföra ett så mödosamt arbete. En då omkring fyrtioårig bonde ifrån grannskapet, som vid mitt besök 1844 var min ledsagare genom skogen, berättade, att i hans barndom och så länge stenen stod orörd var det ett gängse bruk, att ej allenast barn, utan äfven äldre folk, såsom offer inlade förstligen vid bärplockning, för att de skulle hafva lyckan med sig i sitt företag, eller ock efteråt såsom tackoffer för god fångst. Äfven brukade man på lika sätt offra en ulltott vid letandet efter vilsekomna får.

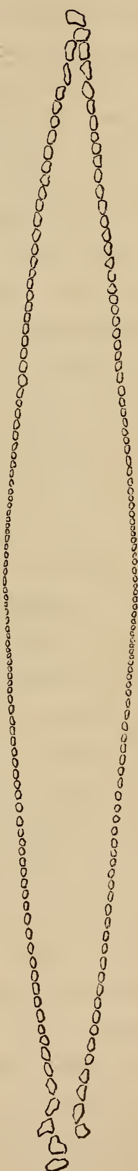
I en äng nära nyss nämnde Mattsarfve gård i Lau finnas några spridda lemningar efter trenne, tätt sammanliggande grafskepp.

De två skeppen i Fröjel. — Helt nära Gotlands vestra kust och alldeles invid allfarvägen från Fröjel till Klinte finnas tvänne skeppssättningar, men från hvilka så många stenar blifvit bortvälta, att deras ursprungliga skepnad, särdeles hvad bredden angår, endast med stor svårighet kunde bestämmas. Det ena är 45 alnar långt och något öfver 6 al. bredt, och dess sidor hafva från början bildats af en dubbel rad af tätt sammanliggande stenar, den inre af större och den yttre af likasom till stöd ditkilade mindre stenar. Det andra skeppet är 50 al. långt och bredden har troligen varit 8 al., såvidt det kunde bestämmas, då blott den ena sidans stenar stå nära nog orubbade, under det att den andras äro försvunna till nästan hela längden. Således har bägge skeppens bredd varit i det allra närmaste $\frac{1}{7}$ af längden. Det längre skeppets sidor har bestått af en enkel stenrad, och i bägge skeppen tilltaga stenarnes höjd och storlek emot stäfvarne. De ligga bägge efter hvarandra, nästan i rät linie, men deras riktning är likväl något sned emot denna. Afståndet mellan deras stäfvar är 35 al., och ungefärligen midt emellan dem, dock något litet ur linien, ligger ett lågt stenkummel af 10 alnars tvärmått.

Skeppet på skogen Braidfloar i Levide. — Uti en skog som kallas *Braid-floar*, belägen mellan Sproge och Levide socknar, något längre från öens vestkust, finnas flere fornlemningar. Bland dessa fästes min uppmärksamhet förnämnligast vid en skeppssättning af större längd än någon annan mig bekant på Gotland. Skeppet är nämnligen ej mindre än 72 alnar långt, men bredden är allenast 8 al. och således blott $\frac{1}{9}$ af längden, hvadan det är ganska smalt och långspetsigt[1]. Stenarne ligga i

---

[1]) Möjligen är detta grafskepp det längsta i Sverige, kanske i Norden, då det med 2 alnar öfverskjuter det praktfulla graf-

enkel rad och äro jämnförelsevis ganska små, isynnerhet på midten, der de äro nästan öfvergrodda med mossa, så att man vid första ankomsten till stället bara varseblifver den ena stäfven och sedan äfven den andra, liggande långt borta i skogen, likasom han ej hörde dit. Sidostenarne tillväxa dock ifrån midten emot båda stäfvarne, så att sjelfva stäfstenarne äro omkring $1\frac{1}{2}$ al. höge. Dessutom inträffar det anmärkningsvärda, att stenarnes antal i hvarje sida är jämnt 100, de båda stäfstenarne oberäknade. Detta är kanske bara en slump, men eget ser det ut. Alla stenarne ligga i en tätsluten rad och synbarligen alldeles orörda, blott med undantag af några få närmast stäfvarne, som blifvit störtade vid skattsökares fåfänga rotande ytterst i snipan. Men då deras gräfning icke synes hafva sträckt sig längre in, än 3—4 al. från stäfstenen, så hafva de troligen icke hittat på askokrukan, som efter analogien ännu tör stå oskadad 10—12 alnar

---

skeppet, *Kämpestenarne* kalladt, i Ske socken i Bohuslän, ehuru detta sista i anseende till stenarnes vördnadsbjudande höjd (från $1\frac{1}{2}$ till $7\frac{1}{4}$ al.) alltid moste ådraga sig större beundran. Se Holmberg: Bohuslän Hist. o. Beskr. II. s. 192, samt Dybeck: Runa, 1845 s. 47, der äfven en vacker planch gör läsaren närmare bekant med detta herrliga fornminne.

inom stäfvarne. Hela skeppets inre tyckes vara lagdt med tätliggande smärre stenar.

Ett litet stycke ifrån detta skepp ses TVÅ STENKRETSAR, den ena 15 och den andra 11 al. i tvärmått, och på bara 3 alnars afstånd från hvarandra. Kantstenarne stå tätt samman och äro omkring 1 al. höge; hela det inre är till lika höjd fyldt med sten och grus.

Ännu något längre ifrån det nämnda långskeppet, åt LEVIDE till, och tätt invid den dit löpande skogsvägen, ligger spetsen af ett annat skepp, som tyckes kunna hafva varit nästan lika långt som det förra. Det enda, som nu deraf är qvar, är ett 10 alnar långt stycke nära den forna stäfven, hvilkens yttersta stenar, liksom alla öfriga till skeppet hörande, blifvit bortförda. Men på sidan om, och blott på 1 alns afstånd ifrån stäfven, ligger en tom stenkrets, 6 al. i tvärmått.

SKEPPEN VID GANE I BÄL. — Uti en hage vid GANE i BÄLS socken (omkring $\frac{1}{2}$—$\frac{3}{4}$ mil från TJÄLDERS i BOGE vid östkusten norr ut) finnas tvänne skeppssättningar, liggande i rät linie och på 40 alnars afstånd från hvarandra. Det ena skeppet är 22 al. långt och $5\frac{1}{2}$ al. bredt, samt brädd-fyldt med sten och grus, det andra, utan slik fyllning, är 19 al. långt och 5 al. bredt; och bägges bredd utgör således omkring $\frac{1}{4}$ af längden. Sidostenarne äro temmeligen store och alla jämnhöge. I rad med skeppen finnas efter hvarandra 3 mycket låga grafhögar med fotkretsar; två tomma stenkretsar befinna sig mellan skeppen, men nära det större, och en tredje krets ligger 12 al. frammanföre samma skepp. Alla dessa, de 2 skeppen, de 3 högarne och 3 kretsarne, ligga uti en fullkomligt rät linie, som sträcker sig rätt i öster och vester.

SKEPP VID TJÄLDERS I BOGE. — Uti *Uppskog* nära TJÄLDERS i BOGE, uti den förut omtalade, på fornlemningar så rika egnden, finnes ett grafskepp, hvilkets längd

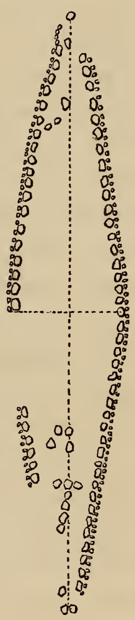
O.N.O

Stora stenar
om Friggärd
[illegible]
vid [illegible]

Östra högar
stora Ö om
V. gård.
Lars Broman
[illegible]
[illegible]
[illegible]

V.S.V.

är 31 och bredd litet mer än $\frac{1}{4}$ deraf eller 8 alnar. Stenarne äro alla nästan jämnstore och från 1 till 2 al. höge. Grafbrytare hafva här hittat på och utplundradt det rum, der askokrukan stått. Detta rum är en liten stenkista, bildad af fyra kantställda kalkstensflisor, som är 21 tum lång och 10 tum bred (djupet kom jag ej att mäta), samt är belägen $4\frac{1}{2}$ alnar inom den östra stäfven. Stenkistan vänder sina hörn emot skeppets längdlinie.

Skepp vid Friggårds och Landsnäsa på Fårö. — På en sandås i en åker, kallad Friggårds *Lang-akur* — och således helt nära intill den förut (s. 143—5) omtalade och märkeliga *Skallu-haug* — finnes en skeppssättning, 27 al. lång och 5 al. bred. Sidorna bildas af två tätt sammanliggande stenrader, den inre af större, den yttre af helt små, liksom till stöd ditkilade, stenar. Skeppet ligger i VSV. och ONO. Åt det först nämnda hållet finnes inne i skeppet en rad af 5 stenar och den ytterste af dessa har 2 sidostenar, liksom antydande en afbruten tvärrad. Men då bägge dessa afbrutna stenrader hafva en sned riktning emot såväl skeppets längd- som tväraxel, så kunna de icke gerna antagas vara qvarlefvorna af de tvärrader af stenar, som skolat gå öfver hela skeppet, hvarom Sjöborg talar i sina Saml. för Nordens Fornälsk. (t. II, s. 150). Dessa stenar, af hvilka denne författare förmodligen tagit sig anledning att rekonstruera sina „roddarebänkar", äro säkerligen intet annat än skeppets sidostenar, som just till ungefär till lika stort antal saknas på ett stycke i skeppssidan helt nära derinvid. Jfr. Sjöborgs förvirrade teckning, efter Hilfeling, (anf. st. fig. 82) der det smalspetsiga skeppet blifvit ovalt och så bredt, att det mera liknar en pråm

eller en brödkorg! Dessutom säges det, att „stenarne äro klumpformige, af en full mansbördas storlek", ehuru de i sjelfva verket äro föga större än ett menniskohufvud.

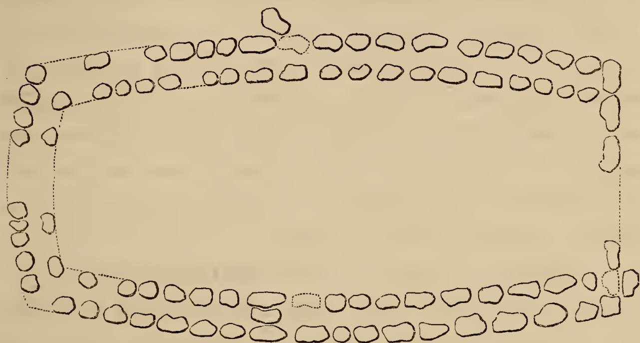
I sammanhang härmed kan det vara på sitt ställe att visa, huru ofullständiga samma författares uppgifter ofta äro. Han angifver nämnligen, att icke långt ifrån det nyss omtalade grafskeppet på Friggårds Långåker (han nämner honom „Storåker") finnes en cirkel af 18 alnars diameter, bestående af 8 resta stenar. Härmed kan icke menas något annat, än de här ofvanföre (s. 143—5) beskrifna märkvärdiga stensättningarne vid *Skallu-haug*, der äfven en krets förekommer af 8 resta stenar med lika stort tvärmått. Men det moste väcka förundran, huru denna krets kan blifva omtalad, utan att det derjämnte med ett ord nämnes om de öfriga alldeles tätt invid liggande, så högst anmärkningsvärda stenkretsar och högar. Det är omöjligt annat än att tro, att den, från hvilken den första beskrifningen eller ritningen utgått, aldrig sjelf varit på stället, utan att han på fri hand uppgjort saken efter någon beskedlig prests eller bondes ofullkomliga berättelse.

Vid Landsnäsa på Fårö, i en hage kallad *Neasti Häkti*, finns ett vackert och då alldeles helt och orördt grafskepp. Längden är 20 och bredden $4\frac{1}{2}$; stenarne äro jämnstora och ligga i enkel rad. — Å ett annat ställe under samma gård finnes dessutom en liten skeppssättning, endast 13 al. lång och 3 al. bred, som äfven var alldeles hel och orörd, och hvarom nedanföre skall ordas, när fråga blifver om *Ringen* vid Landsnäsa.

Tunne-formig stensättning i Habblingbo. — Jag har sparat till sist beskrifningen på en stensättning af ett lalldeles egendomligt slag, och hvartill jag icke funnit något iknande angifvet på något annat ställe hos oss. Hon är belägen i Habblingbo icke långt från kyrkan uti en äng,

a vád a [illegible].

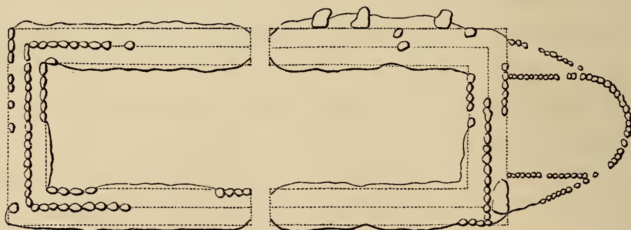
som kallas *Viksarve-änget.* Stensättningen sträcker sig i öster och vester och dess hufvudform är en aflång fyr-

kant af 32 alnars längd; största bredden är nästan på midten, nämnligen 16 al., hvarifrån sidorna i jämn böjning sammandraga sig åt båda ändarne, starkast åt vester, så att då bredden vid östra gafveländan är 13½ al., är den blott 12½ al. vid den vestra, hvilkens stenrader likaledes gå i en bugt utåt, hvaremot den östra gafvelsidan är rak. Det hela har sålunda likhet med genomskärningen af en tunna. Denna raka östra gafvelsidan består af en enkel rad stenar, men de öfrige tre sidorna bildas af dubbla rader, i hvilka dock stenarne ligga på så stort afstånd från hvarandra, att man kan gå emellan dem. Uti denna lika vackra som ovanliga fornlemning, äro blott få stenar borta eller kastade från sin ursprungliga plats, utom det att man genom 3—4 stenars undanvräking i gafvelsidorna gjort sig öppningar, för att kunna köra in. Stenarne stiga omkring ½ till 1 aln öfver jorden, och några äro omkring 2 al. långa. — När jag kom till stället, ansåg jag stensättningen i början för en gammal grundval till ett för långliga tider sedan försvunnet hus; men sedan jag efter närmare beseende och noggranna mätningar öfvertygat mig,

att trenne af sidorna voro symmetriskt böjda, öfvergaf jag helt och hållet denna tanke. Den enda möjligheten att kunna inordna denna stensättning under de för sådana vanliga formerna, vore att anse det hela såsom blott ett fragment af en ofantligt stor skeppssättning af kanske 80 alnars längd eller derutöfver, af hvilken endast midtstycket nu återstode. Men de bägge tvärgående gafvelsidorna och särdeles att den ena också går i boge, samt hela ställets och fornlemningens beskaffenhet föröfrigt, göra, att äfven detta antagande synes föga rimligt.

Slutligen kan jag icke med tystnad förbigå en fornlemning af ett alldeles eget slag, om det också kan blifva svårt att med säkerhet afgöra, hvad som en gång varit dess egentliga bestämmelse. — Uti en äng, kallad *Kaup-arve-äng*, i När och alldeles indvid vägen som går till Lau, ses en styckevis stensatt jordvall af aflångt fyrkantig

form, som nästan har utseende af en gammal grundval efter en kyrka eller ett kapell. Man faller ock så mycket lättare på denna förmodan, som från den ena gafveländan framspringer en med en halfkrets slutande smalare förlängning eller ett utsprång, som alldeles har ett chors både läge och skepnad. Denna mindre afdelning, som ligger något högre än den större, utmärkes af en kantläggning af runda gråstenar, något mindre än de, som finnas i den förut omtalade vallen. Sjelfva långfyrkantens inre längd är 46 al., och det något högre liggande choret är omkring

[illegible] "Kvart" [illegible]
[illegible] af [illegible] i denne tid (?)

13 al. långt och 10 al. bredt. Då jordvallarne med sina fordom öfverallt begränsande stenrader ursprungligen varit 4 al. breda, blifver således det helas längd utvändigt nära 68 al. och största bredden 21 alnar. Alldeles midt på långvallarne äro öppningar midt emot hvarandra, hvilka antingen motsvara de forna ingångarne, eller och i en senare tid blifvit grafna, för att bereda genomkörsel till det inre. Då det, som jag här kallat choret, är vida smalare än gafvelvallen, lemnas naturligtvis mellan dennes yttre hörn och chorets, från nämnde gafvelvall utgående, långsidor öppna vinklar på båda sidor. Men dessa blifva på visst sätt slutna genom tvänne flata bogar af satte stenar, som utgå, en från hvarje af gafvelvallens hörn (likväl omkring $1\frac{1}{2}$ al. innanför dem), och sträcka sig så långt ut som chorets sidoväggar äro raka, d. ä. 13—14 al., och ansluta sig der till och löpa samman med chorets gafvelkrets. På något öfver 20 alnars afstånd från denna krets, och i rak linie med det helas längdsträckning, — hvilken, såvidt jag minnes, går i norr och söder — finnes en fyrkant af lagde stenar (men utan någon jordvall) med 8—9 alnars sidor, af hvilka dock den sida, som vettar emot choret, nu saknas, om en sådan nämligen någonsin funnits. Denna fyrkant har, af brist på utrymme, ej kunnat få plats på hosstående figur.

Som denna förmodade grundval endast består af jord, samt af 3, likasom till förstärkning ditlagda, jämnlöpande rader af temmeligen stora gråstenar, hvilka dock nu icke öfverallt fullständigt äro tillstädes, samt utan alla spor efter murbruk eller ens kalkflisor, så kan häruppå icke hafva stått annat än en byggnad af trä. Detta hindrar emellertid icke, att vi här kunna hafva för oss en qvarlefva efter en af Gotlands första kristna kyrkor eller kapell. Ty till följe af det chorlika utsprånget, kan man icke gerna tro, att det varit ett boningshus. Detta oaktadt förefaller

det mig som om hela denna fornlemning hade ett allt för ålderdomligt och så till sägandes rått utseende, för att hafva kunnat tillhöra ett kristet tempel. Ty man kan väl knappast tänka sig ett sådants byggande, utan att någon munk eller prest haft sin hand med, och redan derigenom borde grunden fått en mera för ändamålet lämplig beskaffenhet, som t. ex. att grundvalen icke varit så öfverflödigt bred, att den bort bestå af bara sten, utan jord, m. m. Äfven den mellersta af de 3 jämnlöpande stenraderna synes ej väl rimma sig med fornkristen byggnadskonst. Att dörröppningarna äro midt på långsidorna, är också en anordning, som jag knappt tror förekommer på någon enda af Gotlands öfver hundrade kyrkor. De förr omtalade flata bogarne, som från den ena gafvelns hörn ansluta sig till det smalare chorets kretsformiga gafvelvägg, synas ock helt och hållet främmande för en kristen kyrka. Med ett ord: det hela har så mycken likhet med en stensättning kring en forngraf, det man har svårt att värja sig från den tanken, att det nödvändigt moste tillhöra ett folk, hos hvilket dylika stensättningar voro vanliga, och alltså ett hedet folk. Det starkaste inkastet häremot ligger måhända uti närvaron af den chorlika utbyggnaden. Men det är kändt, att äfven hedna gudahus eller *hof* ofta hade ett från det egentliga församlingsrummet afstängdt mindre utbygge, som kallades gudastuga *(goða-stofa)*, der gudens bild och altare *(stalli)* stodo, och der den heliga edgångsringen och blotskålarna m. m. gömdes. Det skulle derföre nog kunna vara möjligt, att ett forn-Gutniskt *hof* eller gudahus verkeligen en gång varit timradt på denna åldriga grundval. Detta kan visserligen för det första icke blifva något annat än en gissning, men hvilken dock möjligtvis kan få någon större sannolikhet för sig, ifall något liknande framdeles äfven på andra orter skulle upptäckas. Det är också närmast med tanken fästad på detta, som

jag härmedelst velat leda forskares uppmärksamhet på detta slags fornminnen.

Sedan sålunda några få af Gotlands många äldsta fornlemningar blifvit uppräknade och deras utseende i korthet beskrifvet, öfvergår jag på sistone till att med några ord omnämna öens fornförskansningar.

Fornborgar eller Förskansningar. — Under det att grannöen Öland, åtminstone fordom, har haft en stor mängd borgar, har dessas antal på Gotland varit ganska ringa, såvida man får döma efter de få lemningar, som äfven äldre underrättelser omtala. De Öländska tyckas också mera varit beräknade till stadigt uppehåll och beskydd för en enda krigshöfdinge med sin skara, då de ej äro särdeles stora. Och då de alla varit omgifna med murar eller vallar af lagda stenar, samt äro konstigt indelade i flere smärre rum eller afdelningar — ett slags Valundsverk — så tillhöra de utan tvifvel äfven en jämnförelsevis senare tid. De Gotländska borgarna[1] tyckas vara vida äldre, all den stund de oftast bestå af en ringformigt uppkastad jordvall, och detta bara med ett par undantag, der vallen är bildad af sammanvräkta stora gråstenar. Då det rum, de innesluta, oftast är ganska stort, så tyckas de också snarare varit ärnade till förskansade läger för en hel här, eller kanske en hel stridande befolkning, som most begagna sig af dem till skydd för någon kortare tid.

Thorsborg är den märkvärdigaste och största af alla slika fornförskansningar på Gotland, och torde äfven få söka

---

[1]) De kallas icke der borgar, troligen derföre att ordet borg, Gotl. *burg*, numera öfvergått till betydelsen af: bergshöjd eller bergskulle; man har till och med deraf bildat adj. *burgugur*, som betyder: bergig, stenig.

sina likar hvar som hälst annorstädes. Detta kalkberg — ty det är i sjelfva verket mera ett berg än en borg — ligger enstaka, ett stycke från öens östra kust, mellan Ardre, Ala, Kräklingbo och Östergarns socknar. Bergets sidor äro rundt omkring alldeles tvärbranta eller lodräta, och öfverst sträcker sig en temmeligen jämn, stenig och i hög grad ofruktbar slätt, som nu är bevuxen med skog, såsom hon förmodligen städse varit, utom att midt uti en liten myr finnes, hvilkens vatten aldrig sinar ut. Höjdslättens yta kan väl vara så stor som Köpenhamns inom vallarne, eller möjligen hälften större. Den omgifvande bergsbranten är från 10 till 30 alnar hög och alldeles lodrät, samt således för det mesta omöjlig att öfverklättra. Men på vissa kortare sträckningar sänker sig bergväggen mera, och försvinner på några ställen helt och hållet, emedan slätten stundom nedstiger eller den nedanföre liggande marken uppstiger. Alla dessa mer eller mindre lätt åtkomliga ställen hafva i någon forn tid med otroligt arbete af menniskohand blifvit befäste; dels mindre stycken med en lagd mur af kalksten, utan allt murbruk, dels långa sträckor med uppstaplade, nästan cyclopiska stenvallar. Alla de särskilda styckenas sammanlagda längd är icke mindre än 2520 Sv. eller 2384 Danska al., höjden omvexlar efter behof från 8 till 12 al., med en bredd ofvan af 7 till 9 och nedan af 30 till 40 al. Det antages att 3—4000 man behöft minst 3 år att fullborda detta jätteverk[1].

Det är derföre alldeles uppenbart, att vi här se ett minnesmärke efter någon stor och afgörande tilldragelse i Gotlands forntid. Det kunde synas antagligt att befästningen minner om en våldsam inflyttning af en främmande

---

[1]) Enligt en i Krigs-kollegii Fortifikationskontor befintlig beskrifning, författad 1811 af Överstlöjtn. Ljungberg, som anföres i Schlyters *Gotlands-Lagen*, Lund 1852, s. 317, art. *þorsborg*.

folkstam, som landat på öen och här valt en beqvämlig fast ort, att i begynnelsen kunna försvara sig mot de tillstormande gamla innebyggarne, samt att de på sistone antingen segrande qvarstadnat eller blifvit bortdrifne. Men Gotlands enda historiska fornurkund förtäljer om en helt annan händelse, som sättes i omedelbart sammanhang med Thorsborg och dess befästning, med så tydliga ord, att det ej kan vara det minsta tvifvel underkastadt, att ju icke hennes ord äro fullt trovärdiga i hufvudsaken. Detta bestyrkes ännu ytterligare deraf, att man med temmelig sannolikhet kan påvisa äfven andra märken efter de händelser, som sagan ställer i sammanhang med hufvudtilldragelsen, och om hvilka längre fram skall ordas.

Sedan Gotlands förste upptäckare först blifvit omtalad, hans son och dennes tre söner såsom stamfäder för folket, lyda Guta-Sagans ord sålunda[1]: „Siþan af þissum þrim aukaþis fulk i GUTLANDI so mikit um langan tima, at land efldi[2] þaim ai alla fyþa. Þa lutaþu þair bort af landi huert þriþia þiauþ[3], so at alt skuldu þair aiga ok miþ sir bort hafa, sum þair ufan iorþar attu. Siþan vildu þair nauþugir bort fara, men foru innan ÞORSBORG, ok bygþus þar firir. Siþan vildi ai land þaim þula, utan raku þaim bort þeþan. Siþan foru þair bort i FAROYNA, ok bygþus þar firir. Þar gatu þair ai sik uppi haldit, utan foru i aina oy viþr AISTLAND, sum haitir DAGAIÞI[4],

[1]) Schlyter: anf. st., ss. 94, 95. — [2]) Texten har *elpti*, förmådde. — [3]) Isl. *þióð*, men i betydelse af *hión*, hjon, äktapar, hushåll. — [4]) Isl. *Dag-eið*, hvaraf sedan gjorts DAG-Ö, och möjligen så benämndt efter någon fornhöfdinge *Dagr*, eller af att man vid inseglingen till Rigaviken och Dyna hade till vana att der ligga en dag öfver på något ed eller näs. På Gotlands östkust, alldeles midt emot, finnes en hamn, hvilkens namn felaktigt skrifves KYLLEY, men som af allmogen uttalas *Kyllai*, och ännu af gammalt folk *Kyll-aid*, och der således samma slutord förekommer.

ok bygþus þar firir ok gierþu burg aina, sum en synis" m. m.

Man ser häraf, att den för hungersnöd bortlottade tredingen af Gutafolket först satte sig fast på Thorsborg, men jagades bort, och då begaf sig till Fårö, för att der åter förskansa sig; men att den ej häller der mäktade hålla stånd, utan vroks bort och då seglade till Dagö. Men det är märkvärdigt, att just på Fårö finnas två vidsträckta förskansningar: den ena närmare det sund, som skiljer öen från Gotland, och den andra längre bort i en mera afsides liggande egnd. Den först nämnda är betydligt mindre, än Thorsborg, men i alla fall af ansenlig storlek; den siste åter är af ännu ringare vidd. Det är således icke otroligt, att det varit samma stridande folkhär, som byggt alla dessa tre borgar, den ena efter den andra. När männen — kanske under en höfdinge vid namn Thor, från Thors i Bro (?) — efter lottningen samlades till den ånödgade bortseglingen, kände de sig så manstarke, att de kunde kringbygga och försvara hela Thorsborg. Men när landet icke ville tola dem, vordo de anfallne och slagne, troligen först efter en förtviflad och blodig drabbning, och moste begifva sig till sjös. Kärleken till fosterjorden tvingade dem likväl att landstiga på Fårö, i hopp att bättre kunna försvara sig på denna mera afsides liggande och då kanske folktomma ö, och det af manfallet och kanske af svält minskade antalet rymdes nu i ett förskansadt läger af vida mindre storlek. Den större förskansningen ligger på ett berg nära kyrkan, som kallas *Vardabjärget*, emedan der finnes en *Vardi* (vård-kas), och består af en ofantlig ringformig jordvall, hvilken jag likväl vid mitt besök icke hade tid och medel att mäta. De biltoge Gutarne blefvo åter angripne och slagne, och den nu ännu ytterligare sammansmultna skaran flydde snedt öfver Fårö, från öst- till vestkusten, omkring ½ mil, och sökte ännu en

e

100

f

100

Sten gråsten

d

44 st

N

40 stenar

större lösa

c

36

50 st.

a

gång att „bygga sig före" i ett fast läger på den nuvarande gården LANDSNÄSAS egor. Ändteligen vordo de äfven drifne ifrån denna sista tillflygt och nödgades då att för evigt öfvergifva Gotland.

Guta-sagan förmäler visserligen intet om två särskilda drabbningar på FÅRÖ [1]; men med den ordknapphet, som fornsagor, ty värr, så ofta iakttaga, är det nog tänkeligt att två strider, som töra hafva förefallit med föga stort mellanrum till tid och ort, kunna hafva blifvit behandlade under ett.

RINGBORGEN ELLER RINGEN VID LANDSNÄSA. — Denna borg, som blott kallas *Ringen*, är belägen på en ödslig mark ej långt från hafvet, nära *Austur-änget*, samt består af en låg ringformig jordvall med en rak sida, nämnligen på det sätt, att det ringböjda stycket deraf intager $\frac{7}{9}$ och det raka de öfriga $\frac{2}{9}$ af en hel cirkel. Denna afvikelse ifrån kretsformen har framkallats deraf, att den raka vallen på sådant sätt kan följa en liten bergsbrant. Borgens största tvärmått (vallen medräknad) är 220 al.; vallens hela längd är omkring 630 al. — det bogformiga stycket 490 och det raka 140 al.; hans bredd är vid basen 12 al. och den lodräta höjden knappt mer än 2—2½, högst 3 alnar. Denna ringa höjd har således icke kunnat lemna något särdeles starkt värn mot påträngande fiender, så att allt tyckes utvisa, att han i största hast blifvit uppkastad af ett jämnförelsevis föga stort antal menniskor, som icke haft för afsigt att försvara sig här någon längre tid. Ja, man skulle i anseende härtill snarare kunna tro, att det

---

[1]) Ordet utledes vanligtvis af FÅR (lam); men då detta ord är alldeles obrukligt på Gotland, och då öen ännu kallas *Far-ði*, likasom i Guta-Lag *Far-oy*, så delar jag en bondes tanke, som mente att ordet komme af verbet *fara*. Af samma rot tör äfven namnet *Fær-öar* böra ledas, hälst ordet *får* ej häller der är kändt.

aldrig varit någon egentlig borg, ärnad till krigiskt försvar, utan fast hällre, att bara en fredlig fiskareby i den fornaste tiden här haft sitt läge, och att man genom den obetydliga jordvallen endast velat utmärka byens gräns. Man kan dock äfven tänka sig, att vallhöjden varit förstärkt med ett upptimradt bröstvärn eller VIRKE, hvarigenom försvaret kunnat vinna ökad styrka.

Det synes likväl som den förra meningen skulle hafva större sannolikhet för sig, då qvarlefvor af forntida hedna grafvar ligga högst uppe på vallryggen. I ett af hörnen, der den bogiga och raka vallen sammanlöpa, ligger nämnligen ett FLISKUMMEL af omkring 22 alnars tvärmått och ej obetydlig höjd, samt likaledes på ryggen af vallens bogiga del, snedt emot och ej särdeles långt från det andra vallhörnet, finnes en SKEPPSSÄTTNING med dubbelradade sidostenar, blott 13 al. lång och 3 al. bred. Efter skeppet följa 4 enkla STENKRETSAR, från 6 till 8 al. i tvärmått. De två sista kretsarna äro liksom åtskilda medelst en tvärgående rad af 4 lagda stenar. Skeppet och de fyra kretsarne äro lagda af gråsten och intaga en längd af omkring 80 alnar. Då här således på samma ställe finnas fornlemningar af gråsten och kalkflisor, som knappast kunna vara annat än samtidiga, så styrkes den tanke, som ofvanföre blifvit yttrad, när talet var om de bägge samliggande flis- och gråstens-kumlen vid *Aines-torpet*, att de bägge slagen icke kunna tillhöra skilda tider eller folkstammar.

Det kan således icke fela, att ju icke en drabbning eller rättare en stormning af denna ringborg någon gång förefallit, och efter min förmening passar detta temmeligen väl in med den i Guta-Sagan omtalade utflyttningen. Men detta kan i alla fall icke blifva något annat, än en mer eller mindre sannolik förmodan.

BORGEN SPINN-BJÄRG VID TJÄLERS I BOGE. — I den bergiga och högst oländiga skogen ofvanföre det ofta om-

Myrst. — ny 50
ny — d:o 10
— fr. den bortg. 26
den bortg. = 44
fr. n. tornen 100
fr. s. hörnen ca 100
— fr. myrst. 139
470

Fråsöver vallen
12, 13 steg men [illegible]
höjden vid myrst. 3 [illegible]

171 myrst. – led
122 råtvinkl. darem.

ute i en åker där [illegible] en stenhög
förmodl. uppvuxen fr. åkern där
men har sett en [illegible]
i åker men alldeles nästan ligga
en gröfta nere [illegible] vid [illegible]
den som är oskadad och alldeles
platt i [illegible]. Lång [illegible]
steg och bredden 2/3 av längden
ett stycke avlägset – [illegible]
fr. åkern ett litet stycke [illegible]

[illegible] sidor om [illegible] en liten vacker
[illegible] [illegible] i kanten 10 aln öfver [illegible].
[illegible]
[illegible] uppe på en annan [illegible]
en [illegible] (20 aln [illegible]?) [illegible]
[illegible] och [illegible].
[illegible] på en annan sida. m. 30 [illegible] ([illegible] 5 aln?)
[illegible]

talade fornrika TJÄLDERS, icke långt från *Trull-klint* och i grannskapet af skogsvägen, som leder från gården till GANE i BÄL, ligger en fornborg, som i hög grad förtjenar forskares uppmärksamhet, samt en noggrannare undersökning, än jag vid mitt besök kunde egna henne. Vallarne bestå för det mesta af uppstaplade stenar och äro vida högre och tvärbrantare än FÅRÖ-borgarnes, samt nästan liknande dem vid THORSBORG. Men borgens skepnad är icke som vanligt rund, utan långsträckt och smalspetsig, nästan som ett skepp — en följd af ställets beskaffenhet. Längden är ock ansenlig, nämnligen 1000, eller åtminstone 800 alnar; bredden kan jag ej uppgifva. Allt detta tyckes utvisa, att denna förskansning icke gerna kan hafva varit ett till nödvärn uppkastadt tillfälligt skydd, utan att någon krigshöfdinge här under längre tid har haft sitt tillhåll. Flere infallna grafkummel omedelbart i vallens grannskap synas också tala om de blodiga bardagar, som här utkämpats. Men isynnerhet fästes uppmärksamheten vid tvänne stora stenkummel, som ligga ofvanpå sjelfva vallen just vid dess spetsar, och hvilka således utgöra dess slutpunkter. Dessa bägge kummel äro, ty värr, brutna och genomrotade af skattsökare; men det vore en möjlighet, att någon upplysning kunde vinnas om fornsakernas beskaffenhet i något af stenrören i grannskapet. Borgen kallas *Spinn-bjärg*, hvilket ock i sin mon vittnar om ett fortlefvande dunkelt minne om hennes forna anseende och märkvärdighet. Stenkumlet vid det östra hörnet, hvilket är det ansenligaste och af betydlig höjd, i anseende till den brant hvarpå vallen här hvilar, benämnes SPINNBJERGS HUFVUD.

KASTALER ELLER FASTA TORN. — Om de fasta tornen, *Kastalerne* eller kastellen, har jag redan ofvanföre (s. 134) nämnt några ord. Jag har sjelf sett 7 sådana; men det har troligtvis funnits många flere, åtminstone har

man kunskap om ytterligare tvänne. Deras antal har således varit åtminstone 9. De ligga alla helt nära intill öens östra kust, och 6 af dem så omedelbart invid hvar sin kyrka, att afstånden dem emellan knappast på något ställe kan gå till 200 alnar.

1) Vid Lärbro kyrka. Denna kastal är ganska hög, och har sedan lång tid tjenat till klockstapel, då kyrkans torn blifvit så försvagadt af ett jordskalf i gamla tider, som det säges, att det ansetts allt för svagt att bära klockorna. Denna är den nordligaste på landet.

2) Vid Gothems eller *Gautums* kyrka. Denna är troligtvis den största och högsta.

3) Vid Gammalgarns kyrka. Denna är till det inre alldeles tom och utan mellanvåningar; men är öfverst försedd med ett starkt hvalf. — Denna, likasom de två föregående, äro fyrkantiga.

4) Vid Kräklingbo kyrka. Denna kastal har blifvit nedrifven på de sista 100 åren (troligtvis vid prestgårdens nybyggnad), så att intet spor nu finnes derefter. Man skulle kanske icke vetat att en sådan der funnits, om icke Langebek, i anteckningarna från sin resa på Gotland 1753, nämnt några ord om, att en sådan då fanns. Uti de af Nyerup utgifna Langebekiana (Kiøbenh. 1794) läses nämnligen, s. 152—3, följande: „Krækling bo Kirke havde intet besynderligt at meddele os. Omendskiönt den, som de fleste andre Kirker, var ziret med Taarn og Spir, saa stod dog ved Siden deraf et gammelt höit Taarn ligesom ved Gamelgarn, hvilket vi siden fornam saaledes ogsaa at være ved Gothum og flere Kirker paa Gulland".

5) Vid Lau kyrka; deraf återstår nu blott ett stycke mur och det understa hvalfvet. Äfven denna tyckes hafva varit fyrkantig.

6) Vid Sundre kyrka. Denna kastal, den sydligaste på landet, är ett vackert rundt torn af slät huggen sten,

utan alla prydnader, men med ett par hvalf i det inre och en förbindande vindeltrappa i muren. En dörr sitter högt uppe på muren, och den nuvarande nere vid marken tyckes sednare vara bruten.

7) Vid Domararve gård i Öja, icke långt från kyrkan, ehuru ej i dess omedelbara grannskap, ligger ruinen efter en rund kastal, hvilkens inre tvärmått är $12\frac{1}{2}$ och yttre 19 alnar, hvadan muren är $3\frac{1}{4}$ al. tjock. Det högsta af den återstående muren reser sig ungefär 14 al. öfver marken, och dess yttre yta utgöres af släthuggen sandsten, men uti det inre af om hvarandra vräkta sand- och gråstenar med ett öfverflöd af murbruk deremellan.

8) Uti samma Öja socken, vid en annan gård ej långt från den föregående, finnes äfven ruiner efter en likaledes rundbyggd kastal.

9) Vid Kastale eller Kastelle gård i Vamlingbo skall, efter berättelse, finnas ruiner eller qvarlefvor efter en gammal byggnad, som uppgifves för att hafva varit en liknande kastal, hvarom ej häller lär kunna blifva något tvifvel vid betraktande af gårdens namn.

Dessa *kastaler* eller kastell höra således afgjordt till den kristna tiden, såsom i början af denna afhandling blifvit yttradt, och äro således från en mycket yngre tid, än borgarna. Detta bevises tillräckligen också deraf, att i dem finnes murbruk såsom bindningsmedel i murarne, att huggen eller åtminstone tuktad sten begagnats, samt, framför allt, af hvalfven — allt saker, hvaraf intet spor finnes i borgarne. Då de nu dessutom oftast stå som en skyddsvakt invid kyrkorna, är det klart, att de äro verk, uppförda med samnad hand af kristna menigheter, till dessa deras dyrbaraste byggnaders värn mot de från andra sidan Östersjön kommande hedningars röfvaretog. Men all den stund vi äfven se dem uppförda vid enskilda gårdar, så ligger deruti ett bevis, att Gotländingarnes makt och

rikedom på den tiden var så stor, att enskilde bönder eller höfdingar orkade uppbygga slika kostbara torn för sin egen trygghet. Om kastalen vid SUNDRE kyrka går den sägnen i orten, att hela församlingen der införde och förvarade sin dyrbaraste egendom vid fienders annalkande, äfvensom att qvinnor och barn der fingo en tillflygt. Derföre hafva dessa torn blott få och ganska små luftgluggar och dörren sitter högt uppe från marken. Så berättades ock om SUNDRE kastal, att sista gången den togs i bruk var, när konung Valdemar (år 1361) anföll Gotland. Man drog sig då inom kastalens skyddande murar och halade stegen upp till sig. Men detta passiva motstånd var icke tillräckligt mot denne fiende, ty han bröt sig in genom muren nedantill med tillhjelp af sina kanoner, „hvilka nu första gången sågos på Gotland". Derefter borttröfvades allt, som fanns sammansläpadt i tornet, och det blef derefter uppbrändt.

Kastalernes byggnadsålder moste således tillhöra en tid, då Gutarne både voro kristnade och hade hunnit att bygga flere af de ännu stående kyrkorna, men då deras grannar på andra sidan Östersjön, Estar och Kurar m. fl., ännu voro hedningar. Deras tillvaro endast på östkusten bevisar ock, att Gutarnes kristnande icke kan hafva skett någon särdeles lång tid före kristendomens införande i Sverige, utan antingen samtidigt dermed, eller kanske till och med en god del sednare. För denna sista åsigt talar också i någon mon den omständigheten, att ingen af Sveriges öfriga landskapslagar har så afgörande inre bevis för att vara sammanfattad så kort efter hedendomen som Guta-Lag.

[illegible]
[illegible] Edda
[illegible]
[illegible]
[illegible]gen

ALSKOGS-STENARNE PÅ GOTLAND,

AF CARL SÄVE.

(Tab. V–VII. a.)

Medelst en särskild afhandling, införd här näst förut, Om Gotlands äldsta Fornlemningar, har jag sökt att fästa fornforskarens uppmärksamhet på denna ö och det rika fält, han der finner för sina iakttagelser. Men då öens äldsta historia ännu icke blifvit i sammanhang behandlad, och man icke ens har mer än en ganska ringa del af hennes många fornlemningar beskrifna och ännu färre aftecknade, torde det till en början vara mest nödvändigt att gifva dylika särskilda afhandlingar, såvidt möjligt är, åtföljda af trogna afbildningar. Ty det är först sedan en någorlunda tillräcklig samling af sådana blifvit allmänt tillgänglig, som forskare i allmänhet med framgång kunna behandla öens fornhäfder i deras helhet och anställa jämnförelser mellan dessa och den öfriga Nordens.

Det var för att i någon mon bidraga härtill, som jag i den förtjente fornforskaren Rich. Dybecks RUNA, Antiq. Tidskrift för 1845, ss. 82—93, med Pl. 3 och 4, beskref den då nyfunna Tjängvide-stenen. Men då den nämnda tidskriften dels icke är känd så vida omkring, åtminstone utom Sverige, som hon förtjenar, och dels sedan i samma socken blifvit funnen ännu en högst märkelig sten, som tydligen hör till samma tid och art som Tjängvide-stenen, så har jag ansett det gagnligast att här på en gång beskrifva bägge de nämnde stenarne.

På Gotlands sydöstra kust finnes en rymlig och mot de fleste hafsvindarne temmeligen väl skyddad vik, som efter den tillgränsande socken kallas Laus vik, och i dess

botten den gamla hamnen Ljugarn (Gotl. *Liau-gan*). Viken skyddas mot söder af en temmeligen långt utspringande hammar eller bergsudde, kallad *Laus hamar*, och den nog breda öppningen mot hafvet stänges till endel af tre holmar, som till sammans benämnas *Laus holmar*, och hvilka således, på samma gång som de värja den innanföre liggande hamnen mot stormarne, tillika bilda många utlopp (Gotl. *gatt)*, genom hvilka utseglingen lättas vid olika vindar. Sjelfva naturen tyckes således här hafva danat en trygg hamn till menniskornas gagn, hälst för de tider, då skepp och farkoster ännu byggdes så små, att de på lunnar kunde uppdragas på landet; ty numera anses denna hamn icke fullt säker, särdeles vid nordlig och nordostlig storm, sedan fartygen byggas större och således städse moste ligga för ankar.

Omkring Ljugarn ligga i en halfkrets socknarna Ardre, Alskog, Lye, Garde, Lau och, något sydligare, När. Hela den egnd, som upptages af dessa socknar, är en af de märkligaste på hela Gotland i forsakligt afseende, och allt synes utvisa att här varit en hufvudort för något manstarkt, rikt och mäktigt härad eller fylke i forntiden. Flere af Gotlands mest storartade fornlemningar ligga här liksom samlade. Norrut, just vid Ardre sockens landamäre, ligger Thorsborgs tvärbranta bergskulle, hvilkens stupande väggberg ytterligare blifvit befäste medelst uråldriga och digra stenvallar. I Garde ses Diger-rör, Gotlands väldigaste stenkummel, och i Alskog finnes Gål-rum, som med sina många kummelskepp, ättehögar och stenkretsar är ett af öens märkvärdigaste graffält. Dessutom stöter man öfverallt på större och mindre samlingar af forngrafvar i skepps- eller kretsform. Lau kyrka är den största och vackraste af alla landsbygdens nära hundrade kyrkor, och äfven kyrkorna i Alskog, Lye, Garde med annexet Etelhem (Gotl. *Aitelhaim*) utmärka sig för en

särdeles rik mångfald af sirligt utfördt stenhuggeri. Egnden har således en gång varit tätt bebyggd af en genom handel och vikingafärder rik folkstam, som i denna egenskap bibehållit sig långt ned i tiden; om man nämnligen får sluta detta deraf, att i Lye kyrka finnas Gotlands och hela Nordens två yngsta runstenar (af år 1449). Härtill kommer nu de båda i Alskog funna stenar, som skola blifva föremål för denna afhandling, hvilka troligen utgöra Gotlands äldsta af menniskohand huggna minnesmärken.

Redan allt detta bär tydligt vittne om denna orts vigt och betydenhet i Gotlands forntid. Men dessutom torde äfven i de båda namnen på socknarna *Lau* och *Lye*, som hufvudsakligen omgränsa *Lju-garns* hamn, ligga ett uråldrigt vittnesbörd om, att här varit en hufvudort, för en viss folkstämma, som antingen här först landat och bosatt sig eller ock blifvit af hamnens beqvämhet ditlockad från öens midland, samt sedan i grannskapet rest sitt vi eller gudahus och haft sin tingsstad. Det är nämnligen bekant, att sådana tingsstäder på flere ställen i Norden, och der den Nordiska stammen bodde, buro namnet *Lióð-hús*, d. ä. folk-hus, folkförsamlingshus, af Isl. *lióðr*, *lýðr*, folk, t. ex. staden Löd-öse (sedan förlagd till Göteborg), fordom Löd-hus, d. ä. Lyd-hus, eller egentligen dativ. *Lýð-húsi*; sammalunda bär en af de af Norrmän bebodda Vesteröarna, nu Hebriderna, namnet *Lióð-hús* eller *Liúð-hús*, hvilket ännu lefver i ordet *Lewis* (Ljuis). Men orden *liúðr* och *lýðr* moste enligt rådande ljudlagar hafva på Guta-lagens språk haft formerna *liauþr* och *lyþr*, och i nutidens Gotländska *liaud* och *löid*[1]. Namnen Lju-garn, Lau och Lye äro egentligen ett slags försvenskning af

---

[1]) *Löid*, m., folk, och sammansättningarna *ung-löiden*, ungdomen, *torpar-löidar*, pl., torparefolken, torparena, brukas ännu i dag på öen.

bondemålets *Liau-gan*, *Lau* och *Löie*. Af dessa namn förekommer det sista på en runsten (Liljegren: Runurkunder, Nr. 1765), der det står: *Kairvaltr i Lyum*. Skriften synes angifva stenens ålder till omkring år 1400. Sockennamnet LAU finnes på ett stenkors af år 1448, stående nära BURS kyrka, hvilkets inskrift dock, ty värr, är latinsk, ehuru för öfrigt egen nog. Hon lyder:

MCD: quatuor: X: ad: octo: die: michael*is*:
Omnipotens: o: rex: cui: p*s* (pius?): ecce: vel*is*:
......(?c)ruce: agnat*us*: loc*us*: qui: morte: grauat*us*:
.......: curat*us*; rangualld*us* lau*que*: locat*us*:

Deremot har man icke namnet LJUGARN från någon äldre tid. Det kan visserligen med fog invändas, att i dessa ord icke någon stafvelse finnes, som utvisar den forna dervaron af slutordet *-hus*, lika litet som det utljudande *d* i hufvudordet *Liau-*, *Lau-*, *Ly-*; och jag erkänner derföre också gerna, att hela detta antagande ej är grundadt på just så starka skäl. Men eget är det i alla fall, att namnen på 3ne så godt som samgränsande orter skola begynna med nära nog samma rotord, som ofta har blifvit gifvet åt just det slags ställen, hvartill detta, efter alla andra tecken att döma, moste hafva hört.

1. Tjängvide-stenen.

(Tab. VI och VII. a.)

Det var i denna egnd af Gotland som jag några dagar uppehöll mig om sommaren 1844, då jag, med ett reseunderstöd af K. Vitterh., Hist. och Antiqvitets-Akademien i Stockholm, företog en resa, med hufvudsyftet att forska uti det märkliga Gotlands-målet. Det blef mig då händelsevis berättadt, att man helt nyligen vid Tjängvide gård i Alskog påträffat en säkert mycket gammal sten, på hvilken funnos uthuggna besynerliga streck, som liknade sig till figurer, samt dessutom något, som såg ut som runor Jag begaf mig oför-

töfvadt till ort och ställe, för att beskoda fyndet, begärlig att se, om det verkeligen skulle vara något anmärkningsvärdt, eller om oöfvade ögon hade tagit för figurer och runor, hvad som blott var en naturlek med fördjupningar och remnor, såsom det flere än en gång förut händt mig. Gårdens medegare, Jakob Tjängvide, — en utmärkt förståndig bonde, med ett godt öga och stor kärlek til sin hembygd och dess fornminnen och språk — förde mig till den utanför huset liggande stenen (tab. VI.), och förtäljde om sjelfva finnandet detta:

„För icke länge sedan skulle vi uti den lilla sten eller grusbacken, som ligger i trägårdstäppan här invid huset, gräfva en grop, för att deruti bygga en mindre källare. Sedan en hop grus och lösa stenar blifvit undanrödda, stötte vi på fastare grund, och ju djupare vi grofvo och bröto oss ned, desto tydligare sågo vi, att vi råkat på en gammal, fast grundval, som var ordentligen murad med vanligt murbruk. Vi, som nu sett denna grusbacke i all vår tid, hafva likväl aldrig förut vetat, att något dylikt fanns derunder, ej häller hafva vi äfven af de äldsta personer hört omtalas, att de sett eller hört, att något hus eller byggnad der förr i verlden skall hafva stått. Vi bröto oss djupare ned i murverket, och då en af oss med järnstören stötte i det nyss blottade lagret af murbruk under en bortvält större sten, lossnade derur på en gång en stor sammanhängande kaka, som efter stöten kom att ligga omvänd. Med förundran varsnade vi då tecken och ränder löpande i kors på den förut nedåt vända sidan af murbrukskakan, och vi slöto deraf, att den sten, på hvilken kakan legat, moste hafva motsvarande inhuggningar. Bruklagret borttogs varsamt, och vi hittade den här stora stenen, hvilken vi ock slutligen, ehuru med stor möda, lyckades få upp på jämna marken; ty vi ville intet lätta vårt arbete genom att slå sönder honom, hvilket varit en

lätt sak. Han ligger nu här alldeles hel, sådan han låg i muren, med undantag af att två mindre stycken sprungo af för stötarne med järnstören, innan vi fått reda på, att något fanns inhugget på honom. Men dessa två stycken togo vi till vara och inpassade på sina ställen, sedan vi fått stenen upp".

Stenen är ett väldigt block af Gotlands vanliga hvitgråa kalksten, och den öfre ytan är temmeligen slät och jämn, den undre skroflig och gropig, alldeles så som man stundom finner sådana block i öens berg, danade af naturen. Stenarten är temmeligen lös: kanske en följd af det långa liggandet i den fuktiga jorden. Stenens hela längd är 2 alnar och 22 Sv. verktum, största bredden (nedtill) 2 al. 6 t., mindre bredden (midt för hästens fötter) 1 al. 21 t. och tjockleken omkring 12 tum.

På stenens öfre yta äro inhuggna åtskilliga figurer, såsom ett skepp, menniskor, djur, m. m., fördelade i tvänne fält — ett öfre och ett nedre. Men det är anmärkningsvärdt, att denna yta icke först tyckes hafva blifvit planhuggen, utan att man åtnöjt sig med att taga en af naturen någorlunda slät stenhäll (slika äro icke sällsynta på Gotland, särdeles vid hafsstränderna) och derpå uthuggit figurerna; ty ytan har en mängd grunda urskålningar och långsluttiga upphöjningar, hvilka figurerna åtfölja upp och ned. Dessa figurer äro icke djuphuggna eller omskrifna med kantstreck, utan bottnen dem emellan är borthuggen, ehuru ganska grundt, så att hela teckningen framstår såsom en föga upphöjd bas-relief. Det öfre figurfältet åtskiljes från det nedre medelst ett tvärt öfver stenen gående, några tum bredt bälte, innehållande slingor i form af valknutar eller dubbla åttor. Hela stenens yttersta rand tyckes dessutom ursprungligen hafva varit omgifven af en likadan rand med valknutar, ehuru hon numera allenast är fullt tydlig på den öfre halfrunda och

den högra raka sidan. Vidare märkes, att huggningen till venster på stenen är svagast (eller mest utnött), samt att teckningen således tilltager i tydlighet, ju mera hon närmar sig högra sidan. Ja, det är tydligt att åtskilligt är bortslaget och rent af saknas på venstra sidan, och detta är i ännu högre grad fallet vid stenens hela undre kant, som måtte hafva mist betydligt af sin förra längd åt detta håll, då han under figurfälten moste hafva haft ett fotstycke att nedsätta i jorden; men denna skada har åkommit redan i forntiden. Vid de bildliga föreställningarnas närmare beskrifning faller det sig naturligast, att betrakta hvardera af de bägge fälten särskildt, samt att dervid gå från höger till venster — från det tydligare till det otydligare.

Det öfre fältet. — Detta intager stenens öfra hälft och har således formen af en något hög halfcirkel, samt är, såsom redan blifvit nämndt, omgifvet af den omkring 5 tum breda valknutsranden. Den figur, som här genast ådrager sig uppmärksamheten är en stor häst med åtta fötter. Ett par af bakfötterna äro lutade bakut och det andra paret är framsträckt, dock stående på marken, så att hvardera bakfotsparet har samma ställning som hvardera foten hos en häst, som är stadd i stark gång. Af de två paren framfötter är det ena stående på marken och starkt framsträckt, men det andra är högt upplyftadt, krökt och kastadt bakut såsom under häftigaste fyrsprång. Svansen är mycket smal, likasom om han vore lindad med band, och detta synes äfven bevisas af de 3 utstående taggar, som töra föreställa bandöglor. Detta har en särdeles stor likhet med den flätning och de rosettlika uppknytningar, hvarmed Gotlands allmoge ännu i dag utsira sina hästars svansar vid bröllopsridter och andra högtider. Under hästens buk och mellan framfötterna slingra sig hvarjehanda orm- eller drakskepnader. Afståndet

mellan hästens utsträckta fötter är så stort, att det griper in fältets halfva vidd, och hans höjd så ansenlig, att hon intager nära $\frac{2}{3}$ af hela höjden inom ramen. Hästens proportioner äro ock så jättelika, att han nu är nära dubbelt så hög som äfven den störste menniskofiguren omkring honom — men såsom riktigt stående skulle han vida öfverstiga detta mått.

På denna åttafotade springare rider en person, som med ena handen högt lyftad håller något, hvilket likväl ej så noga kan urskiljas. Personen bär en särdeles bred hatt, hvilkens brätten sträcka sig ut öfver axlarne. Bakom den ridande synes något, som antingen är en låg sadel eller en på länden hvilande börda. Den ridande är i öfrigt så liten i förhållande till hästen, att hans hufvud nu knappt hinner till jämnhöjd med dennes.

Ett stycke ofvanom hästen och midtöfver den ridande befinner sig en annan menniskofigur, sväfvande på tvären i liggande ställning, och klädd, som det ser ut, i en nedom knäna räckande rock. Dess bägge armar äro sträckte öfver hufvudet. Bakom, d. ä. öfver, figuren synes ett rakt föremål af större längd än dennes, som antingen är ett vapen, slutande nederst i en stor spetsig bill af half spadform, eller också kan det möjligen vara en stor harpa, all den stund likasom en arm eller gren från den öfversta ändan snedt nedlöper till personens ena hand: — är det en skald, som stämmer sin harpa?

En tredje menniskofigur står nära framför hästens längst utsträckta framfötter och på samma grund, samt är höljd i en fotsid kåpa eller mantel af betydlig vidd, under hvilkens nedre kant fötterna dock tydligen ses. På hufvudet tyckes en hätta hvila, som med en bred flik eller förlängning nedlöper längs ryggen till nära bältestaden. Personen håller i hvardera handen något, som han med framsträckta händer liksom offrande bjuder (till hästen eller hans ryttare?).

Denna menniskofigur är den största på detta fält, men är likväl icke högre, än att hon knappt skulle räcka mer än jämnt under hästens bringa, om han riktigt stode. — Ett trekantigt föremål, bredt nedan och afsmalnande uppåt med insvängda sidor, hvilkets form är så obestämd, att man ej kan se, hvad det skall föreställa (det har någon likhet med en nutidens kyrkoklocka), befinner sig mellan den nyss nämnda personen och hästens panna. Detta föremål är så ställdt, att det alldeles bortskymmer hästens öfre del för den sidkåpade personens blickar, såvida man icke tänker sig, att det befinner sig något bakom taflans plan.

I taflans venstra hörn, och på samma grund som den sist omtalade figuren och hästen, står ett fyrfota djur, med lång och mot spetsen starkt uppböjd svans. Det kan således icke vara en varg, emedan det just är en egenhet för en sådan att svansens spets är inböjd — om man nämnligen får antaga en så stor noggrannhet vid djurs afbildande i forntiden. Djuret liknar mest en hund, då det ej gerna kan vara en räf, som har en så yfvig och rak svans, och än mindre en björn, då den smärta skepnaden alldeles afviker från dennes klumpiga former. Det står vändt mot venster och således från kåpfiguren; hufvudet är otydligt (då allt, som närmar sig stenens venstra kant, i samma mon blifver otydligare), men det har dock nästan utseende af att djuret vänder hufvudet bakåt och likasom under bortgåendet fäster ögat på kåpfiguren eller hästen.

Nära ofvanom detta djur och bakom kåpfiguren finnes en fjärde menniskofigur, som äfven vänder sig mot venster och således från den sistnämnda. Hon bär en kort och endast knäsid rock eller kjortel, och benens ställning visar att hon är gående. Med den ena handen, som är framsträckt, tyckes hon fatta i något framföre sig, och med

den andra, som hålles lägre, synes hon bära något trekantigt med hol uti (en hatt eller korg?); hufvudet ser ut att vara obetäckt. I jämnhöjd med och midt emot den nu beskrifna figuren, längre åt venster, skönjes ett bredt föremål, som, huru otydligt det är, kanske är en femte menniskofigur och då bärande en kåpa eller dylikt af betydlig vidd och sidd. Och är detta verkeligen en person, så visar ställningen tydligt, att hon står vänd emot och är stadd i någon gemensam förrättning med den ofvan beskrifna fjärde, kortrockade figuren. Bägge dessa figurer äro af lika höjd, men ansenligen mindre, än de först omtalade tre menniskofigurerna. För öfrigt synes här och der spår å fältets yta, att några flere föremål varit framställda, men de äro för mycket förnötta och orediga, att något särskildt skulle kunna igenkännas.

På fältet finnes likväl, utom det hittills omtalade, ännu ett annat föremål, om hvilket jag skulle önska att kunna säga något mera, än bara att det finnes der; ty kanske skulle vi eljest häraf hemtat upplysning om, hvad hela denna föreställning har att betyda. Detta är nämnligen en runrad af icke obetydlig längd, som från grunden under svag böjning stiger uppåt och öfverst hvälfver sig i en halfcirkelformig krökning. Men då hon just finnes allra längst åt venster, så är hon derföre också, ty värr, alldeles oläslig. Så mycket är likväl alldeles säkert, att hon till hela längden varit fullristad med tätstående runor — kanske till ett antal af 60 til 70 mynder! Runraden har, om man tänker sig henne uträtad, en längd af omkring 30 tum, samt är något litet upphöjd öfver stenens yta och runorna hafva blifvit ristade deruti. Hennes bredd nedan, der hon börjar mellan hunden och venstra kantramen, är 2 tum; men hon smalnar under uppstigandet, så att den öfversta nedkrökta ändan bara är 1 tum bred.

Det är en stor och oersättelig förlust, att denna runskrift skall vara så aldeles utplånad, att intet deraf står att inhemta. Ty annars hade vi säkert deraf kunnat erhålla någan upplysning om, hvad figurerna och framställingen föröfrigt skola betyda. Troligtvis är innehållet mythiskt — men hvilket?

Det nedre fältet. — Här ser man den temmeligen väl utförda bilden af ett skepp eller Fornnordisk vikingadrake, med mast, segel, stag, tog och flere mans besättning, stående på däcket. Draken är med sitt väldiga segel och tillbehör så stor, att han jämnt uppfyller hela detta fälts yta. Han är likväl uppenbarligen alldeles för kort, om man jämnför längden med de mäns höjd, som stå på däcket, samt med seglets vidd. Annars är formen temmeligen nära öfverensstämmande med de skepps, som vi finne på hällristningar, ehuru allt här är utfördt med vida större omsorg och prydlighet. Drakens hela längd på stenen är omkring $1\frac{1}{2}$ al. Skrofvet har alldeles samma skapnad och rundning både för och akter, och de båda stäfvarne likna hvarandra fullkomligt, samt resa sig till halfannan manshöjd (hvilket här motsvarar drakens halfva längd). Under deras första uppstigande luta de något in öfver däcket, afsmalna derefter hastigt och rulla högst uppe ut i ett stort snäckvridet hufvud, som bildar hvad man kunde kalla en stäfros. Midt från däcket reser sig masten, som dock i anseende till brist på utrymme är af ringa höjd; hon har nederst ett knä — likasom meningen vore att visa, att hon vore gjord att fälla ned, när så behöfdes — men är för öfrigt rak och ändar mot fältets öfversta rand. Från masttoppen nedlöpa tvänne stag eller vant i sned riktning, ett på hvarje sida, och sluta vid det ställe på däcket, der det begynner att kröka sig, för att uppstiga i stäfvarne.

På masten hänger ett segel, som företer flere egendomligheter. Högst anmärkningsvärd är dess utomordent-

liga storlek, särdeles hvad längden, eller rättare bredden vidkommer. Denna (1 al. 9 tum) går ofvan nära till hela drakens längd; men emedan man, som det tyckes, icke velat att dess nedre hörn eller skothalsar skulle bortskymma de prydliga stäfrosorna, så har man bortskurit ur dem ett rätvinkligt ingående fyrkantigt stycke, hvadan bredden nedan blifvit mindre (1 al. 2 t.). Såväl masten som de bägge stagen synas framföre seglet. Hela seglets yta är tecknad med ett snedgående, glest nät, i hvilket maskorna äro så vida, att en af de på däcket stående männen nästan skulle kunnat krypa derigenom. Detta nät företer desutom den egenheten att vara djuphugget (då deremot allt annat framstår såsom höghugget), likväl så, att der maskorna korsas intet är bortmejsladt, — hvilket tör betyda knutar. Om detta besynnerliga nät skulle man kunna hysa hvarjehanda meningar. Först kunde man dermed helt enkelt velat antyda, att seglet var af väfvet tyg; men dertill synes det likväl vara allt för groft tilltaget, särdeles då rätt fina huggningar för öfrigt finnas på stenen, och maskorna borde då icke gerna gå snedt, utan vara jämnlöpande med segel-liken. En annan förmodan kunde vara den, att man dymedelst velat afbilda ett randigt eller stafvadt segel, d. ä. ett sådant, som Erling Skjalgsson förde vid Svölder [1]; men förmodligen menade man i fordom timma med ett stafvadt eller randadt segel ett sådant, i hvilket dukvåderna voro af olika färgor, t. ex. hvarannan röd eller blå och hvarannan hvit, — dessa kunde dock endast löpa jämnsides åt ett håll, icke korsas. — En tredje förmodan vill jag här våga, ehuru jag erkänner, att jag ej i fornsagorna funnit något sådant antydt, utan har just denna nätteckning ledt mig på denna tanke. Då såväl hampa som lin äro i Norden införda och ortvanda

---

[1]) Se *Olof Tryggv. Saga,* Kap. 119.

växter, så följer deraf, att hamp- och linnetyg icke af ålder der funnits. Deremot måtte ull och ylletyg hafva varit i bruk mycket tidigare, och derföre nödgades man väl ock i den äldsta tiden åtnöja sig med vadmalssegel. Men då ylletyg har en så ringa styrka, hälst om det skulle användas i ett stycke af en slik vidd som ett helt segel, så skulle man naturligtvis snart ledas till försöket att på något sätt stärka dess hållbarhet. Något ändamålsenligare medel dertill kan man, under då varande förhållanden, knappt tänka sig, än att man spände ett glest förstärkningsnät af tog öfver hela vadmalsseglets yta; — ty tog eller rep, snodda utaf remsor af råblöta hudar, vet man att våra förfäder egde. Om åter ett dylikt nät skulle blifva rätt starkt, så borde det knytas der repen korsades; men tarfvade ej häller då att vara så synnerligen maskfint. Härigenom varder också repens här förekommande sneda riktning lätt förklarlig; enär eljest de rep, som skulle dragas parallelt med seglets långsidor, blifvit så långa, att en mängd skarfvar behöfts. — Skulle den här framställda gissningen befinnas vara sannolik, så är det tydligt, att vi här hafva framför oss en afbildning af ett af Nordens fornaste skepp, och Tjängvide-stenen kunde då måhända vara en af de äldsta runstenar, som finnes.

Efter denna afvikelse, återtager jag beskrifvandet. Bakom masten befinna sig 4 menniskofigurer, 1 sittande och 3 stående, och närmast framföre masten synas 2, äfven stående, och dessutom har det troligen funnits ytterligare 2 figurer mellan dessa och förstäfven, ehuru de nästan äro utplånade, då allt åt stenens venstra sida blifver allt otydligare. Längst bakuti skeppet är en figur i sittande ställning, som håller ena armen i sidan och som troligen är styrmannen, ty han håller med andra handen ett styre eller snarare en stor styråra — som väl var det enda brukliga roder i forntiden. Åran hålles i högt upp-

rest ställning och sträcker sig ett stycke utom bakstäfven, samt ändar i ett bredt årblad. Att åran hålles på detta vis lyft, visar oss antingen hennes ställning, när hon ej behöfdes till styrning, eller ock har hon blifvit så framställd på det att hon bättre måtte kunna ses. Inga flere åror än denna synas till på draken. Figuren har på sig en bredskyggig hatt, alldeles lik den, som hästens ryttare har på öfre fältet. Alla de öfrige figurerna äro stående och tyckas draga uti eller syssla med de från seglet nedhängande togen. Närmast styrmannen står en smal figur, som med båda händerna håller antingen i staget eller i ett af de från seglet nedhängande togen, och som på hufvudet bär en hätta eller mössa, hvilken posaktigt hänger ned ett stycke längs ryggen, något liknande den persons, som å öfre fältet står framför hästen. Denne person vänder sig framåt. Dernäst står en person, som åter vänder sig mot den sist nämnda, d. ä. mot aktern, och håller i ett hängtog. Denne tyckes vara hattlös, men i stället ses det tydligt, att han bär en till midt på låret räckande vid tröja eller kavaj, och derunder en knäsid, något mindre vid rock, samt ändteligen temmeligen vida byxor, som sluta tätt ofvanom fotvristen. Derpå följer en fjärde person, den siste bakom masten, som redan är något mindre tydlig, han har en likadan hatt som styrmannen, och det kunde förut ses, att fötterne vändes fram åt fören; något spetsigt sticker ut bakom honom, ungefär vid knäet, hvilket möjligen kan vara ett svärd. En femte person står näst framför masten, han är ännu något mindre tydlig, men synes vänd framåt, samt har på hufvudet något, som nästan ser ut som en hjelm. Så kommer en ännu otydligare sjette person, med bredskyggig hatt, och sist synes några nästan helt och hållet förnötta antydningar till troligen en sjunde och en åttonde person, emellan den sjette och förstäfven, af hvilka jag 1844 kunde ännu urskilja

åtminstone hufvudet på den sjunde: det återstående rummet medgifver ock, att två här kunnat stå, men icke flere.

Från seglets undre lik eller kant nedhänga små tog, af hvilka två och två sammanlöpa och förena sig till ett. Sådana till ett sammanknutna togpar nedhänga slakt emellan nästan alla personerna på däcket, och några af dessa synas hålla eller draga i dem. Dessa hängtog hänvisa således på någon inrättning vid Nordens äldsta segelföring, hvilken vi numera icke känna; men deras dervaro kan måhända förklaras sålunda: I ett tvärsegels öfre kant moste alltid finnas något styft, en rå, som håller det utspändt för vinden — och troligtvis skall den tvärlist, mot hvilken mosttoppen ändar på denna tafla, föreställa en slik rå —; men i den nedre kanten är en dylik, som kändt är, icke nödig. Ändamålet att hålla seglet utbredt och styft för vädret kunde nämnligen också nästan lika väl vinnas genom flere nedlöpande spänntog eller skot, hvilka man antingen fastgjorde vid däcket, eller i hvilka manskapet höll under seglingen. Utefter hela seglets kant synas nu ej flere än 4 slika hängtog, hvarje uppkommet af tvännes gaffelformiga förening; men när jag såg stenen, urskildes ännu ett längre förut, och möjligen har ännu ett 6te funnits längst akterut.

Genom den åt venster tilltagande otydligheten, kan man hvarken urskilja däckets främre del, eller det, som kan hafva varit afbildadt framom förstäfven, ehuru sjelfva stäfven någorlunda tydligt ses. Man märker äfven, att stenens yta här utanföre lidit skada, antingen emedan skifvor flagnat af medelst jordens fuktighet, eller ock att stycken blifvit afsprängda innan han nedlades i muren. Dock — stenen har väl lidit värre skada än så. Hela hans nedre ända är nämnligen helt och hållet borta, kanske till 1—1½ alns längd, om icke mera; enär en så stor sten har tarfvat ett icke så litet fotstycke åt detta håll för ned-

gräfning i jorden, för att kunna stå upprätt och stadigt. Skadan går, såsom det tyckes, långt in på det nedre fältet och nära upp emot drakens däcksrand, så att föga af skrofvet är qvar och intet af kölen synes. Det är alldeles tydligt, att detta skett på det sätt, att stenen blifvit med våld afbruten och vidare afslagen, och detta före nedläggningen i muren, ty brottet har samma åldriga färg och utseende, som stenens yta för öfrigt; hvaremot de två vid öfre ändan under uppgräfningen afslagna styckena visade ett helt färskt brott.

Sluteligen återstår att omtala ännu ett föremål, som finnes på nedre fältet. Detta är en Runrad (se tab. VII a., jf. tab. VI), som är omkring 1 aln lång, och hvilkens runor möjligtvis ännu kunna läsas, då händelsen så fogat, att hon befinner sig längst åt höger, och sålunda just der, hvarest den största tydligheten råder. Raden, som icke tyckes hafva varit en ormslinga, börjar nedan vid brottet och uppstiger nästan rakt i höjden emellan bakstäfven och den kringom hela stenen löpande valknutsranden, samt slutar i rummet mellan sagda rand och seglets öfversta kant till höger, invid fältets högsta gränslinie. Hon är nedan mellan 3 och 4 tum bred och afsmalnar öfverst till endast något mera än halfva denna bredd. Runskriften går åt samma led, och det återstående utgör alltså endast slutet af inskriften, hvaraf således efter all anledning åtminstone två tredingar gått förlorade. Betraktar man nämnligen den symmetri, hvarmed allt är ordnat för öfrigt, så blifver det ganska troligt, att denna runristning tagit sin början för om draken, d. ä. på venstra sidan uppe vid seglets öfversta kant, först gått rakt ned tätt förbi seglet och förstäfven, krökt sig åt höger efter skeppsbogen, samt, följande kölen, slutligen vid bakstäfven åter krökt sig uppåt och sist stigit rakt i höjden, ändande vid seglets öfversta hörn till höger. Det är detta sista rakt upp-

stigande stycke, som nu ensamt återstår. Denna förmodan styrkes än ytterligare derutaf, att emellan den vid mitt första besök ännu svagt igenkänneliga valknutsranden till venster och seglets kant ett tomt rum fanns, af lika bredd med det, som fylles af runraden på det motsvarande stället till höger. På det förstnämnda tomma rummet kunde likväl redan då inga spor efter runmynder upptäckas.

Om man, angående den på det öfre fältet synliga runraden, kunde vara benägen att gissa, att hon möjligen kunnat innehålla något till förklaring af detta fälts kanhända mythiska innehåll, så kan man väl med ännu större sannolikhet förmoda, att det nedre fältets stympade runskrift innehållit namnet på den sjökonung eller skeppskämpe, öfver hvilken vården fordom rests. På det qvarvarande stycket kan man således vänta sig namnen på den eller dem, som rest stenen eller ristat runorna, och möjligen, ifall stenen skulle tillhöra kristna tiden, en bön till Gud eller till Guds moder — detta vore således af allra högsta vigt att få reda på!

Sjelfva runmynderna äro, särdeles i runradens begynnelse, högst ovanligt smala, om man nämnligen jämnför deras höjd med qvistarnes kortlek; de stå också mycket tätt och orden äro icke skilda medelst punkter eller andra dylika tecken, hvilket följakteligen i hög grad försvårar läsningen. Myndernas stafvar äro icke riktigt rake, utan något böjde eller likasom våglikt svigtande hit och dit. Hela inskriften har derföre ett mycket åldrigt utseende, nästan fornt. Myndernas antal torde vara omkring 46 eller 48 — allt efter som man antager de halfva och tredingsstafvar för att beteckna runan *Sol* (ı), eller möjligen såsom qvist tillhörande närmaste staf: *Knäsol* (ϟ) finnes icke i hela inskriften. Hvarje mynds streck äro visserligen mycket fina, men likväl temmeligen djupgående, hvadan det icke ser ut som om de blifvit på vanligt sätt

inhuggna, utan snarare inskurna i stenen, eller att de åstadkommits likasom genom stark gnidning fram och tillbaka med ett uddhvasst verktyg af järn eller malm. Denna deres finhet gör likväl, att stafvarne och isynnerhet desses qvistar lätt kunna förblandas med fina sprickor i stenen, hvilket naturligtvis ökar svårigheten vid läsningen.

Jag genomgick och granskade inskriften på det noggrannaste, och tog deraf genast en afskrift med så stor omsorg och trohet som jag kunde åstadkomma. Tab. VII a är derutaf ett troget aftryck, utom måhända deruti, att runstrecken blifvit tecknade något gröfre eller tjockare, än de borde vara. Mindre säkra streck äro blott utmärkta med prickar. — Året derefter afritades hela stenen af min bror, Collega Scholæ i Visby P. A. Säve, för att i Stockholm stentryckas för afhandlingen i Runa, och sedan denna ritning på ett oförklarligt sätt å sjelfva stentryckeriet bortkommit, kunde den nya afritningen icke tagas förr än under den derpå följande sommaren (1846). När jag sedan jämnförde min ritning med den två år senare med lika trohet tagna, såg jag likväl, att stenen och hvad derpå blifvit inhugget lidit en icke ringa försämring till tydligheten under den förflutna tiden, kanske till en del genom den nästföljande ovanligt stränga vintern, då stenen icke hade den betäckning, som han sedan fick. Så skulle man t. ex., efter den äldre ritningen, möjligen i de 9 första mynderna kunna läsa: ᚱᛁˈᛏ ˈᛐᛆᚿ, *risti stan;* i det jag nämnligen anser den första tvekrökta runan vara ett ᚱ, från hvilket stafven är utplånad. Men af den yngre ritningen kan man icke få ut något sådant; ty mitt förmodade ᚱ är der likare !, och mitt derefter följande ᛁˈ har der utseende af ett ᚴ. Det stycke, som ser ut att vara det tydligaste i hela inskriften, börjar der som styrårans blad hvilar på runraden, och man läser der ᛁᚴ.ᚱᚢᚦᚢᚱ, hvaraf dock den första och sista runan äro något osäkra, och

detta skulle kunna betyda: *ifir Uþur* eller *ifir Ruþur* eller *Ruþþur,* d. ä. *Hruþ-þur* = *Hróðþór*[1]; — eller kunde det vara: .... *i firuþur*, eller: .... *i firuþu r* .... (d. ä. *fiörðr* eller *fiörðu)??*

Från alla ytterligare försök att tolka denna svårfattliga inskrift afhåller jag mig helt och hållet. Men jag kan dock icke förmå mig att alldeles uppgifva hoppet, att någon annan skall vara lyckligare i denna frågas utredning, äfven om flere starke runläsare, hvilka på uppmaning öfvat sina krafter derpå, ännu icke kunnat hitta lösenyckelen. Jag behöfver icke fästa kommande forskares uppmärksamhet på, att man i denna inskrift troligen icke får söka ett språk, som fullkomligt öfverensstämmer med det vanliga Fornnordiska eller Isländska skriftspråket, utan ett som fast hällre liknar den Nordiska målbrytning, som vi läse i Guta-Lag eller å andra Gotländska runstenar[2] — ehuru kanske af ett ännu mera fornt skaplynne.

När man betraktar stenens framsida och de bägge nyss beskrifna fältens form, så visar det sig tydligt, att den högra långsidan icke från begynnelsen kan hafva varit så rak som nu, utan att hon fått denna jämna kant genom senare skedd afhuggning. Det nedre fältet är nämnligen något bredare nedan och afsmalnar uppåt emot tvärbältet med valknutarne; men just vid detta viker långsidans

---

[1]) Så väl runstenar som gårdsnamn utvisa, att ordet *hróð* (under formen *roþ*, *ruþ* eller *ro*) i forntiden varit mycket i bruk på Gotland. De förra hafva t. ex. Roþalf, Roþalfr, Roþaiþr, Roþar, Roþfos, Roþkutr, Roþvaltr, Ruþvi, Ruþviþr, Rofintr, m. fl.; samt i gårdsnamnen, som uppkommit af mansnamn: Roalds, Rovalds, Rodarve, Rotars, Rofinns, Rolaiks, Rommunds, Robbjänns (d. ä. Rodbjärns), Rudvier, m. fl. — [2]) Se Liljegren Runurkunder: 1570–75, 1590–94, 1613, 1693–1821, 1854–58, 1910–12, 1917, 1992, 1993, 2012, 2014, 2031.

valknutsrand snedt utåt, så att öfverfältets grundlinie är längre än nederfältets öfversta linie, hvarefter de båda sidoränderna under uppstigandet småningom kröka sig hop tills de råkas och dymedelst gifva öfverfältet formen af en halfcirkel. Om nu den hela stenen omgifvande valknutsranden parallelt följde denna utvikning, så uppstode ett utsprång eller hörn ungefär midt för hästens fötter; men då något dylikt nu icke finnes, så måtte det vara borthugget. Denna stenens jämnhuggning på kanten har troligtvis blifvit gjord, när han nedlades i muren, för att få en rät kantyta. — Stenens hela bakre sida är kulpig och skroflig, samt utan alla märken efter släthuggning.

Detta är en noggrann beskrifning på Tjängvide-stenen, dels efter min egen ritning, jämnförd med minnet, och dels efter min broders derefter verkställda afteckning. — Jag ansåg nämnligen den funna fornlemningen vara af så stort värde, att jag genast på stället försökte att taga en afteckning deraf så godt sig göra lät för mig, som ej är någon ritare, dels för att dermed väcka uppmärksamhet hos dem, som bättre förstå eller kunna låta utföra sådant genom en skickligare hand, och dels emedan äfven min ofullkomliga ritning kunde tjena till någon ledning för en efterföljande tecknare, ifall någon del af stenens yta under tiden skulle lida någon förändring af väderlekens inverkan; ty stenen är af ett mycket löst gryt och syntes benägen att smulna sönder. Ja, det var ju möjligt, att någon bygggnadslustig bonde rent af kunde få i sinnet att sönderslå honom, och då var ju alltid någon afritning bättre än ingen.

Det torde icke löna mödan att ännu söka att åstadkomma någon förklaring af detta märkeliga monument, då all sådan tills vidare icke kan leda till något annat än lösa gissningar. Ty ännu står det allt för ensamt i sitt slag, så att man vid tolkningen af dess betydelse icke

kan vinna några upplysningar af andra likartade minnesmärken. Men skulle några liknande framdeles uppdagas på Gotland eller annorstädes i Norden, så är det icke omöjligt, att vi kunna komma till en klarare insigt, af hvad så väl runraden som bildfälten innebära. Det kan måhända också då visa sig, huruvida den förmodan skulle vinna bekräftelse, som nästan sjelfmant infinner sig hos enhvar, som endast något gjort sig fortrolig med Nordiska mythologien, att den åttafotade hästen skall föreställa Sleipner. Om dennes ryttare med den breda hatten skulle vara sjelfve Síðhöttr el. Oden, är deremot kanske mindre sannolikt, i anseende till figurens litenhet emot hästen. Men man får väl i dylika ting icke vara så nogräknad med den tidens bildhuggare. Skulle något sådant kunna bringas till en högre grad af trolighet, så hafva vi här för oss en afgjordt heden fornlemning, och såväl runskrift som bildhuggning blefve då en hedendomens säkra tillhörighet. Fyndet vore då äfven ett af de allra märkeligaste! Så mycket är emellertid visst, att intet korstecken kunnat upptäckas på hela stenen.

Dessutom gifver oss denna sten den hittills kända bästa och fullständigaste teckning af ett Fornnordiskt skepp. Redan detta är en icke ringa vinst, under den beklagligtvis stora bristen på bildliga framställningar från vår forntid. Ty att skeppet är Nordiskt, derföre är runornas dervaro oss en borgen, jämnte det att stenen icke kan annat än vara huggen på Gotland och icke ditförd, då han består af öens vanliga öfvergångskalk, som knappast någon annorstädes finnes.

Fyndet är äfven i annat afseende upplysande. Man har nämnligen med skäl förundrat sig öfver att Gotland, ehuru det eger de bevisligen yngsta runstenar, nästan icke har att uppvisa några af de troligen allra äldsta upp-

rättstående runstenar[1], af hvilka Svealanden ega ett så utomordentligen stort förråd. Ett par af orsakerna till denna brist får man väl söka i kalkstenens lösa gryt och derföre mindre härdighet emot luftens och väderlekens inverkan (ty ingen enda huggen sten af granit finnes eller torde någonsin hafva funnits der), samt i Kristendomens tidigare allmänna införande; ty redan på 900-talet eller åtminstone år 1029 byggdes stenkyrkor på öen, som ännu stå[2] — om man i denna del får tro den eljest visserligen föga pålitlige Strelow. På denna långa tid hafva nog månge af desse stenar kunnat blifva sönderfrätte af tidens tand; men flere af dem töra väl ock hafva blifvit krossade af de förste kristnes förstörelseifver, samt i nyare tider.

Men det fanns äfven ett annat sätt att uppnå ändamålet för de nyomvände eller deras lärare, ett slags medelväg, att på samma gång de läto hedendomens qvarlefvor försvinna, tillika kunna undgå att helt och hållet grusa och till intet göra förfädernes grafminnen: detta var att begrafva sjelfva stenarne, eller att nedlägga dem i någon mur eller grundval. Vi hafva många exempel på ett slikt förfaringssätt. Skulle då på Tjängvide-stenen hafva funnits någon verkeligen hedet mythisk afbildning, så är det så mycket naturligare, att det nykristna nitet ville hafva hela den förargelse väckande stenen rödd ur vägen. Då det tillika af åtskilliga skäl är antagligt, att den tidens kristne, till trots för sin kristendom, ännu hade en icke obetydlig vördnad eller kanske snarare rädsla för de förre gudarnes makt; så är det troligt nog, att man med denna sten gått den antydda medelvägen att begrafva

---

[1]) De flesta runstenarne på Gotland äro liggande grafhällar; och der finnas endast omkring 12 runstoder (som Liljegren kallar dem), som huggits för att stå resta. — [2]) Den äldsta kyrkoklocka med årstal är den i Rone, som är guten år 1345.

honom, i stället för att sönderslå honom helt och hållet. Möjligt är ock, att stenens inmurning skett just på den tid, då kristendom och hedendom stridde om öfverväldet, samt att den, som ville undanskaffa honom, såsom allt för påtagligen minnande om de förre gudarne, icke vågat förinta stenen för de ännu manstarke hedningarnes skull, och då i stället nedmurat honom i grundvalen under sitt hus.

Tjängvide-stenen är således troligtvis ganska gammal eller forn. Likväl kunde någon med fog tycka, att den icke obetydliga konstfärdighet, hvarmed han blifvit huggen, strider emot en allt för hög ålder; särdeles om man jämnför honom med de råhuggna Uppsvenska runstenarne af gråsten. Men det är å andra sidan möjligt, att den Gotländska kalkstenens lätthandterligare beskaffenhet just kan hafva föranledt en större omsorg och finhet i utarbetningen, äfven med dåtidens ofullkomliga verktyg.

Upplysningsvis kan det äfven förtjena att här nämnas, att på Habblingbo kyrkogård på Gotland och helt nära intill kyrkans södra vägg (och derföre troligen från kristna tiden) står en runstod, som har ett visst tycke af Tjängvide-stenen. Denne är dock mycket mindre, bara 1 al. 19 tum hög och knappt 4 tum tjock, men huggen på båda sidor. Han finnes upptagen i Liljegrens Runurkunder Nr. 1575 (efter Hilfelings år 1799 gjorda anteckning), och der läses: „Framför en rustad man till häst, med lans i handen, synes en stående person jämnte en korg, i half-upphöjdt arbete. På andra sidan, i lika arbete, 3 personer på hvardera sidan om ett högt kors." Stenen tyckes hafva lidit mycket sedan denna tid, men ännu synes på den åt vester vettande sidan öfverst å det halfcirkelformiga stycket den omtalade hästen med sin ryttare; men om han är rustad eller icke kan nu icke ses. Likaledes ser man en person, som står framför hästen, och som tyckes erbjudande uppsträcka något med ena handen till hästen eller

ryttaren. Denne person är klädd i en vid och sid kåpa eller kjortel. Med ett ord: hela denna grupp (och flere figurer finnas ej på den sidan) har en viss likhet med den motsvarande å Tjängvide-stenen; likväl har den här varande hästen endast fyra fötter och är stående. Men utaf de 3 personerne på hvardera sidan om ett högt kors, om hvilka Liljegren talar, synas på stenens baksida endast några otydliga streck. Runskriften följer stenens kant på framsidan, men hon är så förnött, att man icke får ut något med säkerhet deraf, annat än att språket tyckes var det samma som på öens öfriga runstenar. Runmynderna likna ock alldeles de vanliga; orden äro åtskilda medelst punkter, men inga stungna runor förekomma.

Detta är hvad jag har att meddela om Tjängvide-stenen sjelf.

Under vidare samspråk med bröderne Johan och Jakob Tjängvide erfor jag, att man under gräfningen i backen hade råkat på ännu en annan stor häll, också af kalksten, som äfven hade „några inhuggna streck på sig". Denna hade man låtit ligga qvar i ro, emedan hon var ganska stor och efter som gropen till den tillämnade källaren icke skulle sträcka sig längre åt den sidan. Men, tillades det, ett hörn af stenhällen framsticker ännu undan muren nere i källaren, så att man der kan få se åtminstone en bit af henne. Det befanns också vara så. Men när min bror, af denna anledning, det följande året lät anställa vidare gräfning i backen och nedbryta källarmuren, så visade det sig, att denna sten väl var ett större stycke af en såsom en runstod danad och släthuggen sten; men att han för öfrigt var utan alla inhuggna figurer och sirater, med undantag af de få på den öfre bogformiga delen, som stuckit fram och varit synlig i källaren. Stenens största längd var 2 al. 9 tum och bredden 1 al. 15 tum.

Denna sten befann sig i liggande ställning, och omkring honom stodo i söder och vester förfärligt stora, kantresta stenblock, som dock voro fullkomligt ohuggna, och förmodligen hafva slika äfven varit resta i norr och öster, som vid källargräfningen blifvit undanvräkta. „Hela källarbacken" — yttrar min Bror —" är troligen bara en sammanfösning af dylika stenar, fordom måhända delar af ett eller flere monumenter af storartadt slag, som, efter dessas nedbrytning, blifvit använda till murbyggnad." — Monne således icke en noggrann undersökning, ånyo anställd genom hela backen, skulle kunna leda till någon vigtig upptäckt?

Uti en källare nära intill sågs vid samma tillfälle äfven en annan huggen sten af ovanlig form. Stenen är nämnligen hufvudsakligen qvadratisk, med omkring $1\frac{3}{4}$ al. långa sidor, men nederst utskjuta tvänne långa och smala, nästan hornformiga uddar eller hörn midt emot hvarandra, så att utsträckningen dem emellan är $3\frac{1}{2}$ aln. Dessa horn synas hafva uppkommit genom i en senare tid gjorda invinkliga borthuggningar. Midt på stenens yta ses ett fyrkantigt fält, som ursprungligen tyckes hafva varit 1 al. i qvadrat och begränsadt af dubbla linier, och hvilkets inre visar en svag uthuggning af korsgående rutor, likasom ett schakbräde. Mellan fyrkantens gränslinier och stenens brädd synes en 6 till 7 tum bred rand af dubbla, i zigzag spetsvinkligt gående linier, hvilken rand tyckes hafva lupit rundt omkring stenen, enligt hvad svaga märken utvisa.

II. Alskogs-stenen.

(Tab. V).

Under en af sina antiqvariska resor inom Gotland, hade min Bror den lyckan att år 1850 i sjelfva Alskogs

kyrka påträffa en förut icke anmärkt sten, full af inhuggna figurer, som i märkvärdighet på intet sätt står efter Tjängvide-stenen. Denne sten ligger nämnligen som en vanlig golfflisa inlagd i kyrkans golf, och kan derföre för korthetens skulle benämnas ALSKOGS-STENEN, till skillnad från Tjängvide-stenen. Stenens ena ända är alldeles öfverfylld af hvarjehanda figurer af menniskor och djur i ett särdeles svagt upphöjdt arbete, men den andra ändan är slät och alldeles ohuggen, och har derföre icke blifvit intagen på den här bifogade planchen, utan allenast antydd medelst en prickad linie. Just på denna jämna och ohuggna del har kyrkans dopfunt blifvit ställd, och har man troligtvis samtidigt dermed huggit ett trattformigt hol tvärs igenom stenen, för att derigenom nedhålla redan begagnadt dopvatten. Detta hol synes på planchen nära figurfältets nedre rand, nästan på dess midt. Medelst denna genomhuggning har dock föga eller intet blifvit till intet gjordt af der befintliga föreställningar. Stenens och således hela figurfältets bredd är 1 al. 20 tum, stenens längd är 1 al. 17 tum, hvaraf figurfältets höjd utgör 1 al. 4 tum.

Figurfältet är på 3 sidor omgifvet med en rand eller gördel af valknutar, af hvilka de på den högra sidan och på den öfre äro af alldeles samma slag som på Tjängvide-stenen. En liknande valknutsrand har förmodligen äfven utgjort gränsen till venster, men denna har, ty värr, blifvit borthuggen vid stenens inpassande i kyrkogolfvet. Någon del af figurfältet har dervid också fått följa med, huru mycket kan man väl nu icke med säkerhet afgöra, men troligtvis är det endast helt litet, om man får döma af den öfversta valknutsrandens form. Stenens kant åt detta håll är nämnligen nu huggen linierät, men detta är icke den ursprungliga formen, ty valknutsranden har tydligen från början stigit upp i en boge på midten, och sänkande sig åt båda sidor, svänger hon slutligen åter helt litet uppåt, i

det hon löper samman med sidoränderna. Genom stenkantens räthuggning har nu hela valknutsrandens mest utspringande bogiga del blifvit borthuggen, så att allenast de nedsänkta bogarne å bägge sidor äro qvar. Och då det är troligt, att bogens öfversta del stått midt öfver fältet, så kan det stycke, som af sjelfva figurfältet blifvit borthugget till venster, icke gerna hafva varit bredare än halfva valknutsranden. Den nedersta valknutsranden, som begränsar figurfältet emot stenens släta del, är icke fullkomligt lik de nyss nämnda. Hon innehåller nämnligen icke, som dessa, en enkel rad af valknutar, utan i stället två jämnsides löpande rader af mindre sådana, men icke dubbelslungna, utan enkla knutar, lagda som nutidens kringlor, hvikas slingor korsvis sammanlöpa och sålunda förena de båda kringelraderna. Denna rand utmärker sig dymedelst genom en prydlig sirlighet i anordning och utföring.

Ehuru figurerna på fältet icke äro genom några ränder eller dylikt fördelade i särskilda taflor, tyckes det hela likväl framställa två eller tre, kanske fyra, skilda uppträden eller handlingar. Längst ned till venster synes en troligtvis fyrhjulad vagn, som drages af en stor häst i gående ställning. De temmeligen små ringformade hjulen bära ett högt underrede och derpå hvilar vagnskarmen, som liknar en fyrkantig låda. Karmens bakre gafvel är borthuggen jämnte en liten del af bakhjulet. I karmen stå tvänne personer, af hvilka den främre kör eller styr hästen med något, som icke ser ut som en töm (helst det icke går till betslet), utan snarare som en stång, som hvilar på hästens rygg och ändar vid manken. Hästen är fyrafotad och temmeligen väl skapad, samt liknar eljest mycket den åttafotade på Tjängvide-stenen, ända till att svansen är lika smal och likasom hoplindad med band. En del af bringan och något af framfötterne har blifvit borthugget när dopvattensholet gjordes. Tisteln eller an-

spannet, med hvilket vagnen drages består af två stänger, som ligga öfver hvarandra, af hvilka den ena utgår från hjulaxeln och den andra högre upp från underredet, näst under karmens botten. Jag skall längre fram återkomma till detta märkvärdiga anspann, och likaså till en aflång ringformig krets eller tafla, som med sin kant hvilar på hästens rygg och länd, och som är så lång som två tred-jedelar af hästen. Emellan denna krets och körsvennen synas ett par smärre figurer af otydlig form; den ena liknar temmeligen en fogel och den andra en liten man eller dvärg, som bär eller håller uti fogeln.

Framför hästen och således nästan midt öfver dop-vattensholet ses ett stort och högt föremål, om hvilket det är omöjligt att säga, hvad det skall föreställa; mest liknar det en struts eller stork med lång hals och nedvänd näbb, samt af så jättelik höjd, att denna vida öfverstiger hästens (jag säger derföre icke, att det är en slik fogel, utan bara att dess form påminner derom). Derefter följer något, som dock är så oredigt och utnött, att man intet kan urskilja.

Sist i fältets högra hörn befinner sig en grupp af trenne tätt efter hvarandra gående män, som äro klädda i korta rockar, af hvilka den siste bär under armen tvänne käppar (spjut) eller korta stafvar. Det märkvärdigaste hos desse män är deras hufvuden. Den sist gående har nämnligen ett tydligt fogelhufvud [1], hvilket dock möjligtvis kan betyda en hatt, med långt fram öfver anletet hängande skygge. Den mellersta mannen tyckes nästan vara huf-vudlös, eller ock bär han ett dok eller kläde, som skyler hufvudet och nedhänger öfver bröstet, ända ned till midjan. Den tredje och främst gående mannens hufvud är

---

[1]) På originalritningen liknade det ändå mera ett sådant, än det visar sig på planchen.

ganska stort och skjuter så långt framåt, att det ganska mycket liknar ett apehufvud. — Dessa trenne män tyckas nästan vara de främst gående i en procession eller ett festligt tog, i hvilket den af hästen dragna vagnen utgör slutet. Det ser verkeligen ut som om det hela skulle föreställa en triumph eller ett segertog efter de strider, som framställas på fältets öfre del. Då figurerna emellan hästen och de trenne främst gående männen icke kunna urskiljas, så är det likväl icke alldeles säkert, att alla figurer höra till ett och samma tog, utan det är väl möjligt, att de bägge flockarne i sjelfva verket icke höra samman. Efter min mening synes dock det förra vara sannolikare.

Vi komma nu till fältets öfre delar, och begynna såsom förut till venster. — Midt öfver de båda i vagnen åkande synas två icke fullt tydliga menniskofigurer, af hvilka den ena blifvit något skadad vid stenkantens borthuggning. De äro vände mot hvarandra och tyckas vara stadde i strid, hälst den ene synes stående och den andre ligger fälld på knä.

Derefter följa två figurer, som äro stadda i tvekamp. De äro troligen hufvudpersonerne i hela framställningen. Den ene, som tyckes vara klädd i hjelm med långt ned på ryggen hängande hjelmbuske eller hjelmkam, är resligare och skrider med verkligen kunglig hållning in på sin mindre motståndare, som dervid synes vackla eller rygga tillbaka. Och på det att ingen skall misstaga sig om, hvem segren kommer att tillhöra, har den resligare kämpen en medhållare, som står bakom den andre personen, just i begrepp att gifva honom banehugget med sin högt upplyftade och tveäggade bredyxa. Denne tredje person befinner sig alldeles midt öfver hästens hufvud. Desse fem personer tyckas utgöra en flock för sig, sammandrabbande på samma stridsvall. De två fäktande

hufvudpersonerne föra i högra handen svärd eller spjut, högt svängda till hugg eller kast, och med den venstra hålla de temmeligen små och alldeles runda sköldar, som de afvärjande sträcka långt framför sig. Dessutom tyckas kastspjut och kolfvar eller andra skottvapen flyga tätt i luften öfver deras hufvuden, och flere sådana ligga på valplatsen; ja, tvänne dylika tyckas till och med hänga fast i den bakifrån hotade kämpens något sänkta sköld. Allt visar, att meningen varit att framställa en häftig bardage, ehuru kanske blott den del af striden, som föregått i här-drottnarnes närmaste grannskap.

Det stycke af fältet, som återstår ofvanom de kämpande, innehåller en oredig blandning af otydliga figurer, hvaraf intet kan igenkännas; möjligen skall det föreställa en fortsättning af striden i fjärran, eller kanske en skog.

Högst uppe på fältet och litet på sidan om den uppstigande valknutsrandens öfversta boge, samt omedelbart intill dennes kant, ligger en stor, icke fullt regelmätig femkant eller ett trapezium, som på ett märkeligt sätt liknar en skans eller fästning. Ja, hörnen hafva till och med runda utsprång, som alldeles likna bastioner eller hörntorn. Hela det inre är uppfyldt af en sammangyttring utaf orediga små figurer, som möjligen skola vara menniskor, boskap, hus eller tält? Det hela liknar, som sagdt är, så nära en nutidens skans eller befäst stad, att i den stora öfverensstämmelsen ligger nästan det största hindret att antaga det för en sådan; när man nämnligen tänker på, huru långt tillbaka i tiden man moste gå, för att finna dess motstycke i verkligheten. Nära under skansen eller borgen — som jag ändock antager det vara — gå (eller simma?) 2 eller 3 foglar, och under dessa, längre ned på fältet, befinna sig åter 2 slika öfver hvarandra, som äro halslånge och nästan se ut som gäss.

På det återstående stycket af figurfältet, d. ä. på det öfre hörnet till höger, synes först och främst en öfverst flatrund boge, som temmeligen liknar en hvälfd port. Inuti denna stå trenne eller kanske snarare tvänne personer med bredskyggiga hattar (fullkomligt liknande dem på Tjängvide-stenen), som hafva mellan sig en kort och tjock kropp. Eller skall det hela hällre vara en krets af samma slag som den, som förut omtalats sväfva eller hvila öfver hästens rygg? På ena sidan om denna port eller krets står en mycket smärt och lång menniskofigur, som vänder ryggen till porten och således ansigtet åt skansen och foglarne. Och på den andra sidan derom, å det smala rummet mellan porten och valknutsranden till höger, reser sig något, som nästan ser ut som ett högt och smalt trä med korta grenar — eller kanske en liljestängel?

Föröfrigt finnes på hela stenen icke det minsta tecken till runor eller annan skrift, ej häller något korstecken.

Nu uppstår den frågan: hvad monde allt detta betyda? — och vidare: till hvilken tid och till hvilket folk hör denna sten? — Ehuru det väl blifver nära nog omöjligt att gifva ett tillfredsställande svar på dessa spörsmål, utom kanske det sista, så vill jag likväl framkasta min förslagsmening derom, bedjande de lärde att derpå vidare pröfva sin skarpsinnighet. Ty denna sten (jämnte hans frände Tjängvide-stenen) förtjenar i sanning de lärdes och isynnerhet de Nordiskes högsta uppmärksamhet, då han utan tvifvel är den i sitt slag ypperste vi ege i behåll från Nordens forntid.

Låtom oss börja med det, som jag ofvanföre kallat skansen, och antaga att detta verkeligen skall föreställa en befästad stad, borg eller ett fast läger, omgifvet af vallar eller torn. — Det sker ett fientligt anfall derpå, innevånarne göra ett utfall och det uppstår en skarp drabbning utanför murarne. Det vigtigaste och mest afgörande

uppträdet i denna strid, höfvidsmännens sammanträffande och envige, se vi till venster på figurfältet. Kanske skola de otydliga figurerne ofvanföre betyda stridstumlet längre bort på slagfältet; — eller kanske skall det utmärka en staden på denna sida omgifvande skog. I sådant fall torde de på andra sidan befintliga foglarne vara änder och gäss, hvilkas dervaro kan antyda, att vatten omgifver staden på den sidan.

Efter den ene anförarens fällande medelst ett nidingshugg bakifrån, tillhör segern hans motståndare, som troligen är den, som anfallit staden, och ett festligt segertog ordnas derefter. Först skrida tre män med hvarjehanda djurhufvuden — symboliska figurer, eller skola djurgestalterna antyda deras nesliga fångenskap? — och sist kommer segerherrens vagn; han står sjelf ledig deruti och jämnte honom hans körsven, som styr hästen.

Den flatbogiga kretsen, som omtalades sist vid figurfältets beskrifning, skall förhända föreställa en flathvälfd port, hvarifrån antingen de stridande uttoga till kampen, eller dit segervinnarena på sistone ställa sin väg. Den långsmärta figuren, som står derinvid, är möjligen en väktare eller utpost. Att denna port befinner sig utom staden eller borgen, äfvensom att figurer af menniskor, djur och ting icke, hvad deras jämnföriga storlek angår, stå i riktigt förhållande inbördes, bör icke förundra oss vid ett så fornt verk som detta. Ej häller bör det väcka någon anstöt, att en kanske under flere dagar fortgående handling här framställes på en gång och samtidigt inför åskådaren. Sådant tillhör ju alltid konsten i dess barndom.

Men det märkvärdigaste af allt är ändock, att hela denna bildliga framställning till någon del påminner om de basreliefer, som nyligen blifvit funna i Persepolis; men på ett ännu mera slående sätt om dem, som den outtröttelige Britiske resanden Layard uppgrafvit från den mångtusen-

åriga hvilan i och omkring det gamla Ninive. Jag förutser, att denna dristiga sammanställning skall tyckas de fleste i egentligaste mening långsökt, ja, till och med löjlig; men jag beder dock läsaren, att icke låta detta löje afhålla sig ifrån, att genomgå de afteckningar, som finnas uti nämnde Layard's Niniveh and its Remains (2ne tomer; London). Han skall verkeligen der finna flere framställningar af strider, som hafva stort syskontycke med den på Alskogs-stenen; och isynnerhet skall han ofta träffa på konungars triumph- och jagt-tog, hvaraf segertoget på den Gotländske stenen nästan ser ut som en sämre utförd kopia. Konungen åker der alltid stående och har jämnte sig sin kusk, som kör de vanligtvis 2 eller 3 hästarne. Ja, sjelfva vagnens anspann med den dubbla tisteln är alldeles det samma som på de Forn-asiatiske vagnarne, hvilka dock oftast äro tvåhjuliga. Äfven hafva alle eller de fleste hästar derstädes alltid smala och med band hoplindade svansar, just som på de bägge Alskogs-stenarne. På de Ninivitiska afbildningarne ser man stundom äfven städer och borgar, mycket liknande den på Alskogs-stenen. Sammaledes är vatten eller grafvar, som gränsa intill en sådan stad, klumpigt betecknade genom en mängd ditsatta simmande foglar eller fiskar.

Äfven har en forskare i den Fornorientaliska vetenskapen och odlingen gjort mig uppmärksam på, att den runda eller aflånga krets, som hvilar öfver hästens rygg, särdeles mycket liknar de medallioner, som oftast synas på hvarje Fornegyptisk bildlik framställning, och som man nu antager innehålla furstens eller konungens namnchiffre i bildskrift[1]. Måhända hör äfven den krets, som jag

---

[1]) Layard beskrifver äfven ett elfenbensbord, med en dylik namnmedallion, som han funnit i Ninive, tror jag; och han gissar, att det kommit från Egypten.

tyckt vara likare en port, till detta slag. Denna sista sammanställning må dock gerna betraktas såsom ett löst hugskott, ehuru det kanske ändock borde undersökas.

Men Gotland och — Ninive! — utropar man — hvad kan det finnas för beröring eller sammanhang mellan dessa till afstånd och tid så vidt åtskilda egnder? — Ja, min mening kan nu för ingen del vara, hvarken att Forngotländingarne eller Gutarne inflyttat till sin Baltiska ö direkte från Mesopotamien, ej häller att de derifrån fått sina stenhuggare; då dessutom den Fornbabyloniska kulturen var försvunnen kanske mer än ett årtusende förr än Gotland kan antagas hafva fått sin första åtminstone Germaniska eller Gutniskt-Gotiska befolkning. Men man bör likväl ihogkomma, dels att den Fornpersiska och Mediska odlingen nog blomstrat vida utöfver den krets, der vi hittills upptäckt dess spor, och dels att denna odling möjligen kunnat fortlefva på några ställen vida längre ned i tiden, än vi ännu fått reda på. Vidare är det ju genom den nyare jämnförande språkforskningen afgjordt, att alla Germaniska folk härstamma från Asiens Arier, d. ä. Sanskritfolk, förmedlade genom Fornperser och Meder. Och enär det har mycken sannolikhet för sig, att Gotland, som nästan är den östligaste punkt i Skandinavien, också först blifvit berördt och befolkadt af de östan kommande Nordgermanerne, — så ligger det icke rent af någon omöjlighet deruti, att desse invandrare, som snart torde hafva utbildat sig till en liten lugn östat, ännu en tid efter ankomsten dit kunde ega i behåll minnet af vissa föreställningar, seder och bruk, ja, af vissa redskap, såsom vapen och måhända vagnar och deras anspann, hvilkas hjelp de nog tarfvat under den långa landvägen.

Frågan, hvilket folk Alskogs-stenen tillhör, är således redan till en del besvarad. Han härrör nämnligen utan allt tvifvel från den Germaniska stämma, som vi kalla

Nordboar, kanske närmast af den Sydskandinaviska gren, som än i dag kallas Götar på Sveriges fastland, Gutar på Gotland och Jutar i Danmark; men i alla fall Nordboar. Och att detta så förhåller sig, hvad Alskogs-stenen angår, bevises ovedersägligen deraf, att han är af Gotlands vanliga kalksten, och således icke kan vara ditförd (i fall detta icke ändock vore en orimlighet), och sedan deraf, att han vid första ögonkastet visar sig tillhöra samma tid och, om jag så får säga, konstutveckling som Tjängvide-stenen. Men denne är lika säkert både af Gotländskt och rent Nordiskt ursprung, enligt hvad de äkta Nordiska runornas dervaro klarligen bestyrka. Det är således en verklig lycka, att vi, jämnte Alskogs-stenen, också ega Tjängvide-stenen; ty annars skulle gissningarnas fält blifvit vida mer obegränsadt vid bestämmandet af hans ursprung och plats bland öfriga Nordiska minnesmärken från forntiden.

Den mening jag här försökt att korteligen framställa är visserligen ny, och jag inser derföre mer än väl, att hon icke kan annat än förefalla de fleste oväntad och tvifvelaktig, ja, kanske orimlig, och det är också ganska möjligt, att framtiden kommer att alldeles underkänna henne. Men det är å andra sidan också en möjlighet, att vi här se den första svaga uppslagsändan till en tråd, som kan leda oss till insigt af ett närmare samband mellan fjärrbelägna orter, folk och händelser, än hvarom vi nu hafva en aning. Först böra likväl alla dylika minnesmärken samlas och nyckeln till deras förklaring hittas, innan derpå kan byggas något beståndande. Men skulle det då befinnas, att det Nordiska folk, som å Tjängvide-stenen ristat Nordiska runor och tecknat Odens jättehäst och sitt eget stäfhöga drakskepp, som å Alskogs-stenen afbildat en strid till hemstadens försvar, samt ett derpå följande segertog, — skulle det då befinnas, att ett Nordiskt folk gjort detta, ännu med ledning utaf fortlefvande minne

af Fornasiatiska bruk och inrättningar; — så torde deraf småningom komma att utveckla sig en helt annan åsigt om de Nordiska runornas, Asatroens och en mängd andra Nordiska tings ålder, rätta ursprung och betydelse, än den som nu gäller för den sanna.

I betraktande af allt detta, och utan att vilja föregripa framtidens dom i denna och dithörande frågor, anser jag de bägge Alskogs-stenarne för att vara bland de allra märkvärdigaste fornsaksfynd, som på lång tid gjorts inom Norden. Ja, redan det att de efter all anledning innehålla de bäst och konstrikast utförda bildliga framställningar i sten, som vi ege från Nordens förskriftliga tid (ty åtminstone så gamla töra de vara!), gör dem förtjenta af den högsta uppmärksamhet. Derföre tager jag också säkerligen icke fel, när jag förutsätter, att alle Nordiske fornforskare och häfdakunnige med mig skola önska, att de bägge Alskogs-stenarne snart och med lämpa måtte varda förde till ett säkrare ställe, än der de nu befinna sig, den ene visserligen i en kyrka och den andra under hederlige dannemäns samvetsgranna vård, men likväl hvarje stund utsatta för okynnets och barnslighetens åverkan. Måtte alltså dessa dyrbara fornminnen blifva förda till Gotlands eller Sveriges medelpunkter för fosterlandskärlek och vetenskapshog, till Visby gymnasium eller Stockholms fornsaks-museum; måtte dessa bägge orter täfla om att förekomma hvarandra i deras förhvärfvande, innan — en tredje kanske kommer dem i förväg och bortsnappar klenoderna, ty de äro sannerligen för goda att utanför en bryggarstuguvägg tjena till skottafla för leklystna gossars stenkast eller att som golfsten förnötas af järnbroddade stöfvelklackar!

Sluteligen vill jag än en gång fästa forskarens uppmärksamhet på följande, icke ovigtiga omständighet Drakskeppet

på Tjängvide-stenen liknar, åtminstone hvad skrofvet angår, ganska mycket den städse förekommande skeppsformen på de Skandinaviska hällristningarna, ehuru det derjämnte har segel och är utfördt med vida större fulländning. Denna likhet skulle vara mycket större och ännu mera i ögonen fallande, om man ej af det trånga utrymmet hindrats ifrån att gifva det dess tillhörliga längd. Man kan således knappast misstaga sig på, att bägge slagen tillhöra samma sjöfarande folk, om ock från olika tider. Och skulle denna mening vinna styrka af ytterligare anställda forskningar och af möjligen framtida upptäckter, så skulle deraf följa, att hällristningarna verkeligen tillhöra ett Nordiskt eller Skandinaviskt folk (och således icke Kelter, Cimbrer, Lappar eller andra), och detta lika säkert som Tjängvide-stenen, för hvilkens Nordiskhet runskriftens dervaro ju är ett oomkullstötligt bevis. Åtminstone finge man härigenom en någorlunda fast stödjepunkt vid bedömandet af de hemlighetsfulla hällristningarnas ursprung och förhållande till de öfriga fornminnesmärkena i Norden.

Köpenhamn, d. 1 Juni 1853.

NYFUNNA SVENSKA RUNINSKRIFTER.

AF CARL SÄVE.

Det var en tid, då det i Sverige med kraft och framgång arbetades i den Nordiska och fosterländska språkkunskapen. Men landet är icke stort, och arbetarena kunna således icke städse vara lika många, ej häller allmänhetens lust för sådant alltid lika lefvande. Den raska verksamheten aftog derföre efter någon tid, lefde åter upp, åtminstone delvis, och domnade så återigen. På detta sätt har det

skiftat i flere omgångar. Det var under den första, för det Nordiska språkstudiet kanske gynnsammaste perioden, som den tidens lärde, med upplyst och kärleksfull tillskyndan från Sveriges konung Carl XI, genomforskade nästan hela landet, för att uppdaga och afrita den stora skatt af runstenar, öfver hvilkens egande särdeles det gamla Svealand med rätta kan vara så stolt. Tiden har sedan, ehuru med temmeligen långa mellanskof, gifvit oss tvänne samlingar såsom frukten af det sjuttonde århundradets prisvärda arbete i denna riktning: Göransons Bautil (trykt 1750) med något öfver 1100 Svenska runstenar i träsnidt, samt Liljegrens Runurkunder (tryckta 1833), som upptaga alla då kända runinskrifter både inom och utom Sverige och Norden, så väl egentliga runstenar, som andra, till ett antal af något öfver 2000[1]. Bägge dessa arbeten äro, hvart för sin tid, onekligen rätt goda, särdeles med afseende på vetenskapens dåvarande ståndpunkt. Men hvarje vetenskap går ju framåt, och den Nordiska, och ännu mera den Germaniska språkvetenskapen, har på de sista hundrade åren i sanning framgått med jättesteg. Det kan derföre icke förundra någon, att många runinskrifter ej äro fullkomligen rätt läste, samt att en ny granskning och omläsning af alla runstenar blifvit ett nästan oundvikligt behof för allt studium af Nordiska fornspråket. Ty har det en gång befunnits, att man icke med fullkomlig trygghet kan lita på en och annan runskrifts gamla läsning, så börjar forskaren snart att tvifla på dem alla och det uppstår ett vetenskapligt fammel, som ingalunda är godt. Ett bevis härpå är Dieterichs Runen-Sprachschatz eller Runlexikon (Stockh. 1844), som skulle vara ett så förförträffligt verk, om det icke egde en mängd felaktigheter,

---

[1]) Nära 1000 Runmynt, Runstafvar och Kalendrar, m. m. utelemnas då ur räkningen.

som dock till större delen äro en följd af de bristfälliga texter, författaren nödgats att följa.

Men på de mera än hundrade och femtio år, som förflutit sedan de stora och egentliga runstensletningarna i Norden, hafva en stor mängd nya runstenar upptäckts, som dels stått mosslupna och undangömda i nästan otillgängliga skogar, dels varit nedlagde i grundvalar och murar under kyrkor och enskildes hus. Några af dessa dyrbara fynd hafva visserligen råkat falla i förståndigt och tänkande folks händer och hafva sålunda blifvit tagna till vara. Och en del af dessa hafva derjämnte lyckligtvis blifvit afritade eller inskrifterna åtminstone afskrifna, hvarefter några blifvit tryckta här och der i de mest olika skrifter: Landskaps- och Sockenbeskrifningar, Disputationer, lärda Sällskaps Handlingar m. m., der det återigen icke är så lätt att finna dem. Men andre, som haft det missödet att falla i händerna på vettlöse egare, hafva antingen genast utan nåd blifvit nedmurade igen, eller, hvad som är det allra värsta, hafva de blifvit sönderslagna af murarens slägga, för att begagnas till murfyllning. — En stor mängd af de redan hos Worm, i Bautil och af Liljegren upptagna runstenarne hafva på en så lång tid icke kunnat undslippa detta sorgliga olycksöde. När en gång den stora räkenskapsdagen kommer för runminnesmärkena, så skall man häpna öfver den mängd af desse dyrbara runstenar, som nu är sporlöst försvunnen — i helt eller i småbitar sönderkrossadt tillstånd, uppsluken af murar, trappor, stengärdesgårdar m. m. Ett sådant barbari är afskyvärdt!

Denna glömska af förfädrens oskattbara minnesmärken är ovärdig Nordens styrelser och folk!

Det är derföre som jag i vetenskapens och den Nordiska fosterländskhetens namn vågar ställa den varmaste och mest inträngande uppmaning till de Sällskap och förmående

Män, som älska och sysselsätta sig med Nordisk språk- och fornforskning, att med det snaraste och på det kraftigaste förena sina bemödanden, att såväl sjelfva, som genom att framställa sakens vigt för sina regeringar, söka att åstadkomma en ny och noggrann undersökning af alla redan beskrifna runstenar och runinskrifter, med upptagandet af nya afritningar af de nyfunna. Detta gagnrika arbete har allt för länge legat nere, så att det verkeligen bär på tiden, att det en gång sker; — ty förstörelsens verk fortgår, ty värr, stadigt och obämmadt, utnötande, grusande, tillintetgörande!

Då Sverige inom sina nuvarande landamären, af de i Liljegrens Runurkunder för 20 år sedan upptagna runinskrifter, ensamt egde **1800**, och således icke mindre än nio tiondedelar af hela antalet, — så ligger deruti visserligen en stor förmon för den Svenska fornforskningen; men dermed följer också ett lika stort ansvar, att rätt vårda en så stor skatt, samt att göra honom tillgänglig för vetenskapen. Detta blifver så mycket angelägnare och nödvändigare för vårt land, som vi — när sju eller åtta Landskapslagar frånräknas — ege så få andra rätt gamla skriftliga minnesmärken från vår forntid. Dessutom behöfver jag icke här fästa uppmärksamheten på, huru mycket dessa inskrifters vigt förökas deraf, att bland de Svenska, särdeles det gamla Svithjods, runstenar finnas sådane, som innehålla det allra äldsta och fornaste, som vi i skrift hafva qvar af Nordisk tunga. De utgöra således ett nödvändigt och oskattbart led uti i all Nordisk, ja, i all Germanisk språkforskning.

Måtte derföre landets Styrelse, som på så många sätt visat sig ega en så upphöjd kärlek för det fosterländska och vetenskapliga, och måtte de Myndigheter, som enkom hafva forn- och häfdaforskning till det ädla målet för sin verksamhet, — måtte de snart vända sin uppmärksamhet

äfven på detta ämne! Men det är icke nog att utstädja uppmaningar till landets prester och andre, att hvar i sin ort uppsöka och insända berättelser om der befintliga runstenar. Desse män hafva dels så mycket annat af stor vigt att sköta, och dels kunna de icke, äfven med största nit och beredvillighet för saken, åstadkomma något i denna väg, hvarmed den nutida vetenskapen kan varda belåten. Undantag finnas naturligtvis, men de äro nog icke särdeles många, och jag talar här om saken i allmänhet [1].

---

[1]) Men stundom träffar man beklagligtvis äfven hos personer, som ursprungligen fått ett visst mått af vetenskaplig bildning, och af hvilke man således kunde vänta något mera, en sådan glömska af allt hvad till kärleken för det historiskt märkvärdiga hörer, en sådan dåsig försunkenhet i de dagliga sysslornas tarf, att man stadnar i häpen förundran. I anledning häraf vill jag berätta ett par smådrag, som jag varit vittne till under mina språkresor; emedan de mer än allt annat bevisa, huru högst angeläget det är att åtminstone från universiteten utsprida en större aktning för fornminnena.

En gång steg jag in i en prestegård och utbad mig anvisning, hvar jag skulle söka 2 runstenar, som uppgifvits skola finnas vid eller uti kyrkan. Mannen, till hvilken jag vände mig, förundrades öfver min fråga och försäkrade, att han aldrig hört omtalas några dylika der, samt att sådane troligtvis aldrig funnits, emedan derom icke stod ett ord i kyrkans inventarier. Då jag likväl sjelf ville bese stället, i hopp om att åtminstone något stycke af dem kunde finnas liggande i någon vrå, sade han, att han visst gerna ville följa mig dit; men att det i alla fall vore lönlös möda, emedan han under 6 år minst söndagligen besökt kyrkan och likväl icke sett något tecken till någon runsten. Jag förlorade nu nästan allt hopp; men vi gingo ändock. Det första mina ögon föllo på, när vi trädde inom kyrkogårdsluckan, var de båda sökte runstenarne, som ganska riktigt stodo midt på kyrkogården, icke 20 steg från stigen till kyrkodörren. De stodo visserligen icke som vanligt ändreste,

För att råda bot på allt detta, gifves det icke mer än ett enda säkert medel, nämnligen att någon till detta ändamål inrättad myndighet eller akademi utsänder en eller flere små expeditioner, för att enkom resa från socken till socken, från runsten till runsten, med det enda uppdraget att efterse och jämnförande återläsa alla förut kända och beskrifna runstenar. Derjämnte skulle de naturligtvis, genom oaflåtliga efterforskningar och frågor till gamle och ortkunniga personer, söka att uppleta nye, d. ä. hittills okände eller obeskrifne, runstenar, samt taga noggranna afskrifter och afritningar af dem. Vidare skulle de uttryckligen anmärka alla gamle, som alldeles försvunnit, och såvidt möjligt efterspana sättet, hvarpå detta skett; om de antingen äro rent af sönderslagne och således för alltid förlorade, eller blott inmurade i byggnader (hvilket ej sällan är händelsen) och att således ännu hopp finnes, att de en

---

utan i stället af okunnighet nedsatte så djupt i jorden efter långsidan, att halfva inskriften derigenom doldes; men de voro i alla fall omkring 1½ aln höge och intogo bägge en längd af 4—5 alnar, och det var således nästan omöjligt att öfverse dem. Detta hade dock under 6 år lyckats för denne utomordentlige man. „Det var besynnerligt!" yttrade han. — På ett annat ställe fann jag en grafhäll inlagd såsom trappsten framför sjelfva den stora ingången i prestgården, och då hon icke fanns upptagen af Liljegren, började jag att afskrifva hennes runskrift. Prosten kom i det samma och sporde mig skämtande, om min kärlek för allt gammalt gick så vida, att jag till och med afritade gamla trappstenar? Men när jag då visade honom runraden, utropade han: „Hvad i all verlden, står det runor der — och jag, som aldrig vetat det, ehuru jag nu i elfva år bott här och dagligen stigit på denna trappa — besynnerligt!" — Och huru många runstenar hafva dessutom icke blifvit rent af förstörde vid kyrkoreparationer, genom att man jämnat och borthuggit kanter och inskrifter, för att få dem att passa till golf-, tröskel- och trappstenar, — och detta oftast med vederbörande presterskaps uttryckliga lof och tillsägelse!

gång åter kunna komma till rätta; eller om de bara blifvit flyttade till annan ort, för att t. ex. stå som prydnad i någon trägårdstäppa [1].

Dessa små runexpeditioner skulle aldrig kunna blifva särdeles kostsamma, då runstenarne nästan alla finnas i Sveriges mest odlade landskap, och då till hvarje sådan utfärd icke fordras mer än tvänne personer: en runläsare och en runritare. Ty ehuru det väl icke kunde vara omöjligt att finna en person, som uti sig förenade dessa bägge färdigheter, så er det dock i alla afseenden att föredraga, att tvänne städse samverka, emedan saken derigenom går både snabbare och säkrare, då fyra ögon alltid se mera än två. Dessutom äro en del runstenar så beskaffade, att de icke stå att läsa, utom när sol och dager falla på dem på ett visst gifvet sätt. Så har jag mer än en gång nödgats öfvergifva en runstens afskrifning, när han var halfläst, bara emedan solen skred bort, för att om möjligt söka att komma igen en annan gång, hvilket sedan icke alltid kunnat ske: — på sådant sätt sparas hvarken tid eller penningar! Det förstås af sig sjelft, att den, som jag här kallat runläsaren, bör noggrannt känna det Nordiska

---

1) Så har t. ex. skett med en märkvärdig sten, som förut stod inom Eks socken i Vadsbo härad af Vestergötland (Liljegrens Runurkunder, No. 1334). Om denne sten har Mag. Iv. U. Sörensson helt nyligen gifvit underrättelse, att han i orten inhemtat: „Den stenen lät salig baron Posse föra från Ek (öfver 1 mil) till grannlåtsprydnad för trägården här på Ingarud", som ligger i Berga socken, annex till Hassle eller rättare Hassled. — Om en annan runsten i Hassled (Liljegren, No. 1327) meddelade han på samma gång, att den af honom förgäfves blifvit eftersökt och icke kunnat återfinnas. Således bortförd eller sönderslagen! — Monne icke 50—100 Riksdalers böter skulle kunna stäfja slikt våldförande? Eller skulle icke en kanske för evig tid förstörd runsten vara värd lika mycket som en i oloflig tid skuten elg!

fornspråket, åtminstone det prosaiska. Är han tillika redan förut förtrolig med runläsning och med det Svenska runspråkets egenheter och vändningar, är det så mycket bättre; eljest vinner han väl efter hand erfarenhet häruti allt efter som arbetet fortgår.

Under afvaktan på, att en sådan återläsning af de Svenska runstenarne i stort skall varda företagen, har jag ansett det för ett kärt åliggande att uppsöka och läsa alla de gamla och nyfunna runstenar, som jag under mina resor kunnat påträffa; nämnligen i den mon som det egentliga syftet för min verksamhet — forskandet i landskapsmålen — det medgifvit. Mina bemödanden i denna väg hafva derföre hittills inskränkt sig till Gotland, samt vissa delar af Helsingland, Gestrikland, Uppland och Vestmanland. Jag leddes i begynnelsen dertill bara af intresset att läsa runinskrifterna, utan att tänka på att strängt granska dem. Men när jag snart såg, att de allra fleste runstenar voro åtminstone till någon del oriktigt läste, ökades min lust stadigt att kunna få undersöka allt flere. Jag har dessutom haft glädjen att emottaga flere bidrag af åtskillige personer, på hvilkes omdöme och noggrannhet jag kunnat förlita mig.

För de Gotländska runstenarne — som, ehuru i allmänhet hörande till de lättlästare, likväl oftast äro förunderligen illa återgifna — har jag haft det väsentligaste bistånd af min i Visby boende Broder, Collega Scholæ P. A. Säve, som ypperligt förstår att afrita dessa och alla andra monumenter, och dertill eger en af få öfverträffad förmåga att med skarpsinnighet och trohet läsa och utreda de svårlästaste medeltida inskrifter, så väl med runor som med den invecklade munkstilen.

Det är min mening att här efterhand meddela en följd af mina iakttagelser öfver de Svenska runinskrifterna, så väl de helt och hållet nyfunna, som bättre läsningar af de gamla. Till de förra önskade jag hälst att meddela ritningar eller plancher, när sådana kunnat anskaffas af full trovärdighet; emedan forskaren alltid sluteligen önskar sådana. Och jag begagnar vid allt detta dels mina egna samlingar, och dels andres, om hvilkas tillförlitlighet jag icke eger något skäl till tvifvel.

I. 1. Runinskrift å en gammal Ljuskrona i Hväte socken på Gotland.

(Tab. VII. b.)

I Hväte[1] kyrka på Gotland fann min Broder, under en resa 1852, bland en mängd gammalt järnskräp, bitar af sönderbrutna katholska helgonbilder af trä, m. m. dyl., ett afbrutet stycke af en gammal Ljuskrona med en derå tecknad runskrift. Ljuskronan har bestått af dubbla ringar af tunnt och ursprungligen förtennadt järnbleck, förenade med pånitade tvärplåtar. På hvarje sådan tvärplåt har till prydnad blifvit fastnitad en sexuddig stjernros med trubbiga flikar. Hela den dubbla järnringen är omkring 4½ tum bred och har en längd af 2¾ Sv. alnar. Han är afbruten och har troligtvis varit mycket längre; åtminstone om man får sluta deraf, att uti Lau kyrka, några mil från Hväte, finnas två ljuskronor ännu i bruk, af alldeles samma gamla och enkla slag som denna, hvilka hafva ett tvärmått af nästan 3 alnar, och hvilkas omkretsringar således äro omkring 10 alnar i längd. Dessa ljuskronor bestå nästan endast af denna ring, på hvilken ljuspiporna sitta, och det hela

---

[1]) Hväte är annex till Heide. Namnet skrifves nu ofta *Väte*, men orätt, då socknen fordom städse skrefs: *i Hvetium*.

bäres af en mängd små kedjor och tog, som sammanlöpa i den stora upphängningskedjan. För öfrigt har jag icke sett några flere slika ljuskronor på Gotland; men de töra nog fordom hafva varit allmännare, tills de blifvit ersatta af de nyare och dyrbarare kronorna af malm eller brons, som nu sällan saknas i någon af öens kyrkor. På ljuskronorna i Lau finnas inga inskrifter.

Hvardera af de båda hufvudringarne, af hvilka hela kronringen bildas, är omkring $1\frac{1}{4}$ tum bred. På den öfversta af dessa finnes medelst 3 nitnaglar fastnitad en smalare remsa af järnbleck, af endast $\frac{2}{3}$ tums bredd och $\frac{1}{16}$ tums tjocklek, på hvilken runorna äro ristade eller ingrafna. Denna remsa synes icke ursprungligen hafva varit förtennad, som det öfriga, och har derföre antagit en mörkare rostbrun färg. Hon är beklagligtvis afbruten, som det ser ut, midt i inskriften, så att hon nu endast är 22 tum lång, hvilket just utgör en treding af hela den återstående kronringens längd[1].

Runorna äro djupristade och således ganska tydliga, samt äro till antalet 87, med en antydning till den 88de. Inskriften utgöres af $21\frac{1}{2}$ ord och innehåller en fullständig mening, ehuru orden: hann gaf .... fyrst .... ok siþan .... antyda, att en fortsättning följt, som blifvit bortbruten, med undantag af de två första inledande orden. — Det yttrades ofvanföre, att det troligtvis var just halfva inskriften, som fanns i behåll. Anledningen till detta antagande hemtar jag deraf, att inskriftens första del jämnt upptager en hel och oskarfvad bleckremsa; men just vid dennas slut är en skarf, medelst hvilken ett nytt stycke remsa är vidnitad, på hvilken fortsättningen af inskriften varit ristad. Det är likväl lätt möjligt, att fortsättningen

[1]) Den åtföljande planchen (tab. VII. b.) återgifver endast en liten bit af ringen och inskriften, i icke fullt halfva storleken.

icke varit så lång, som jag här antagit; men det är naturligtvis också möjligt, att hon varit mycket längre, så att bara en ringa del af den ursprungliga inskriften nu är qvar.

Runskriften meddelas här: 1) i trogen afskrift, 2) rättad från ristarens felskrifningar, 3) i Gutalagens språk, 4) på Isländska, 5) i Gotländsk och 6) i Svensk öfversättning.

1) Runskriften på den gamla Ljuskronan i Hväte:

† ᛁᚢᛆᚿ : ᛁ : ᚴᚱᚽᚿᛁᚢᛘ : ᚼᛆᚿ : ᚴᛆᚠ : ᚦᛁᛌᛆ : ᚴᚱᚢᚿᚢᚿ : ᚠᚤᚱᛋᛏ : ᚴᚢᚦᛁ : ᚮᚴ : ᚢᛆᚱᛁ : ᚠᚱᚱᚢ : ᚮᚴ : ᚦᛆᛁᚱᛁ : ᚼᚽᛚᚼᚢ : ᚴᛁᚱᚴᛁᚢ : ᛌᚽᚿᚿᛁ : ᛌᛁᛆᛚ : ᛏᛁᛚ : ᚦᛆᚱᚠᛆ : ᚮᚴ : ᛌᛁᚦᛆ .....

2) Rättad efter sitt eget språk:

IUAN I GRENIUM HAN GAF ÞISA KRUNU FYRST GUDI OK VARI FRU OK ÞAIRI HELGU KIRKIU SENNI SIAL TIL ÞARFA OK SID(A).....

3) På Gutniska, d. ä. Guta-lagens språk:

Iuan i Grenium hann gaf þissa krunu fyrst guþi ok ori (l. vari?) fru (l. froiu?) ok þairi helgu kirkiu, senni sial til þarfa, ok siþ(a*n*) .....

4) På Isländska:

Ión *l.* Ióan i Grenium hann gaf þessa krónu fyrst Guði ok várri Frú ok þeirri helgu kirkiu, sinni sál(u) til þarfa, ok síðan .....

5) På Gotländska:

Johan i Gräne hann gav hissu (l. issu) kronu fyrst til Gud u var Fräu u til dä hälgu körku, säin siäl til tarv, u siden .....

6) Svensk öfversättning:

Johan i Grenjum han gaf denna krona först till Gud och vår Fru och den helga kyrkan, sin själ till tarf, och sedan .....

Innehållet är, att en bonde i socknen, Johan i Gräne, gaf denna ljuskrona till kyrkan i Hväte, för att bereda sig Guds och Jungfru Marias nåd till sin själs frälsning. — Då meningen för öfrigt är alldeles klar och tydlig och

bara få ovanligare ord deruti förekomma, skall jag endast fästa mig vid några af dem.

Juan; denna form, som närmare öfverensstämmer med det Grek. Ἰωαννης, än Johan eller Johannes, hvilket åter mera liknar det Hebr. Jochanan, förekommer föröfrigt bara på 4 runstenar, alle likaledes på Gotland; på det öfriga Sveriges runstenar träffas allenast formerna Johan och Jon, samt en enda gång Jun, Isl. *Jón* och *Jóan*.

Grenium, dat. pl. f., namnet på den gård, som ännu finnes och heter *Gräne*. Ordet kommer troligtvis af Gotl. *grän*, f., Isl. *grön* (pl. *granir)*, Dal. *grån* (pl. *gräner*). Namnet i Grenium, som visst aldrig brukades i sing., betydde väl således endast: bland granarna. — Nästgränsande socknen intill Hväte är *Haugrän* el. *Haug-grän*, d. ä. Hög-gran.

Þisa, för þissa, acc. sg. f., Guta-lag *þissa*, Isl. *þessa*, denna. Dennna form igenkännes ännu i det Gotl. *issen* eller *hissen*, såsom ordet ännu uttalas längst norrut på öen, och hvilka på ett märkvärdigt sätt öfverensstämma med de fjärran ljudande Dal. *issen* och Færöska *hesin*.

krunnu, ett uppenbart ristfel för: krunu, acc. sg. f., (jf. Guta-saga *krunaþr*, part.); Björn Halld. Lex. upptager för Isl. formen *krúna* jämnte *króna*, och på Gotl. uttalades ordet ännu för 50 år sedan med *u*-ljud. Ordet kruna är ej förut anmärkt å någon runsten.

guÞi, och det sista ordet siÞan, hafva bägge stunget Þ för att uttrycka d, hvilket är anmärkningsvärdt, då detta ljud annars alltid skrefs med ᚦ, sedan stungna runor kommit i bruk.

vari, Isl. *várri*, dat. sg. f., vår. Här skulle man nästan hafva väntat ori, enär Guta-lag endast brukar denna form, nämnligen: *or*, nom. sg. f., *orum*, dat. pl. och sg. m., samt *oru*, dat. sg. n.; ännu säges allmänt på Gotl. *ore*, vår, hvilket nu är nästan oböjligt.

f r r u, äfvenledes ett påtagligt ristfel för: f r u. Detta är tillika det enda ord i hela inskriften, hvartill icke någon motsvarighet förekommer i sjelfva Guta-lagen; men uti den derefter följande Guta-sagan står *husfroya*[1]. På de Gotl. runstenarne har ordet de skiftande formerna: *hus-fraua*, *hus-frova*, *hus-froia*, *hus-preya*, *hos-fria*, *hus-fru*, m. fl.

h e l h u, för: h e l g u, dat. sg. f. def. (Guta-lag *hailigr* def. *helgi)*; på en Gotl. runsten (Liljegr. 1696) läsas äfven de 2 orden: *þairi helhu (kirkiu?)*, hvilka troligen stå i samma slags förbindelse som å ljuskronan. Som bekant är finnes ofta midljudande[2] *g* skrifvet med *h* på runstenarne, särdeles efter en flytande konsonant, och äfven annars, t. ex. *Helha*, acc. sg. m. (Liljegr. 588), *biarhi*, pres. conj (Liljegr. 907), *Rahnfriþr*, f., m. fl., ja, till och med *hahal* för *hagal*, Isl. *hagall.* Troligtvis har också *g*'ets ljud här varit något mera lent eller adspireradt, hvartill man dessutom kan hafva någon anledning att sluta af det ofta förekommande medeltida skrifsättet med *gh*, för mid- och slut-ljudande *g*.

s e n n i, dat. sg. f., Guta-lag *sinni*, Isl. *sinni:* egenheten att skrifva *e*, motsvarande Isl. *i* (icke *í*), uti detta pronomen är äfven genomgående i Guta-lag. Nu heter det dock i Gotl. *sinn, säin, sitt*, Isl. *sinn, sín, sitt*, men i Dal. *senn, sai, sett.*

þ a r f a, g. pl., af þ a r f, f., Isl. *þörf*, Guta-lag *þarfa*, g. pl., tarf, behof, nödtorft. Detta ord har hittills icke funnits inom runspråket.

s i þ a (n), Guta-lag *siþan*, Gotl. *siden*, Isl. *síðan.* Det kan icke vara något tvifvel om, att ju icke här har stått s i þ a n, då *a*'ets qvist synes och bleckremsan således blifvit afbruten just i dess staf. — Hvad som följt i slutmeningen, är naturligtvis nu omöjligt att säga; men troligen

---

[1]) I Guta-Sagans 4de Kap. står egentligen *hus-foyu*, genom skriffel. — [2]) *Inlautend:* Grimm.

har deri berättats om någon ytterligare gåfva till kyrkan, antingen af den samme Juan i Grenium, af hans hus-fru eller någon annan, — vare sig nu att det gifna be-stått i någon annan kyrkoprydnad, eller, hvad som antag-ligare är, af ett stycke jord, för hvilkets årliga lega eller afrad ett visst antal själamessor skulle sägas för gifvarens själ. En sådan formel brukas nämnligen på en Gotl. run-sten (Liljegren 1696), som för öfrigt till flere delar finnes oriktigt läst hos Liljegren; men som, ty värr, numera icke helt kan rättas, då han är mycket skadad.

Huru vigtigt det än vore i språkligt afseende, att kunna bestämma närvarande runskrifts ålder, så låter det sig icke göra, annat än på ett ungefär. De Gotländska runstenarne äro nämnligen i allmänhet mycket unge och flere af dem hafva årtal, och derföre blifver det kanske i en framtid möjligt att med temmelig säkerhet fastställa deras ålder, när en gång de dertill nödiga förarbetena blifvit gjorda, — hvartill i främsta rummet hör, att de ånyo varda granskade. Här får jag derföre inskränka mig till att blott hänvisa till 5 Gotl. runinskrifter hos Liljegren, af hvilka en är af år 1326 (Liljegren No. 1731), två af år 1350. (Liljegren 1705 och 1732), samt två af år 1449 (Liljegren 1763 och 1764). På alle desse stenar finnas vokalerna *e* och *y* (ᛂ, ᚤ) stungna, och äfven någon gång ᛆ för ᛅ, men icke ᛆ för ᚦ på de 3 äldste. Å de 2 siste, omkring ett århundrade yngre, stenarne finnas deremot stungna och samstafva runor genomgående och nästan öfver allt, der det var någon möjlighet att bruka dem. Ja, på No. 1764 finnes (i namnet, ᚱᚢᚦᚠᛁ, d. ä. *Ruþvi*) t. o. m. det gamla ᚢ utbytt mot stunget ᚠ. När man tagit allt detta i öfvervägande — och särdeles bruket af stunget ᚦ såsom en öfvergångsform —; så tager man visst icke synnerligen miste, om man anser vår i fråga varande ljus-krona vara från tiden midt mellan de nämnda 5 runstenarne,

och således från omkring år 1400 eller åtminstone från slutet af 14de århundradet.

Kaste vi nu blicken tillbaka på de olika målbrytningar eller dialekter, i hvilka jag ofvanföre återgifvit denna omkring 450 år gamla Gutniska inskrift (dervid jag dock låtit ordaföljden så mycket som möjligt lämpa sig efter grundskriften), så gifver hon åtskilliga icke ovigtiga upplysningar. I Företalet till qvartupplagan af Gotlands-lagen eller Guta-lagen, kommer den fräjdade Utgifvaren, efter en noggrann pröfning, till det slutomdöme, att denna lags enda återstående skinn-handskrift icke kan vara äldre, „än från senare hälften eller närmare slutet af 13de århundradet". Ehuru, med ledning af de med årtal försedda Gotländska runstenar, möjligen ett och annat litet språkligt inkast skulle kunna göras emot denna bestämmelse, så antages denna tid, emedan det skulle föra allt för långt från närvarande ämne att här upptaga en så invecklad sak till skärskodande.

Vår Hväte-inskrift är alltså minst hundrade år yngre än Guta-lagen; men äfven bara med denna mellantid, må det i sanning väcka undran, att språket på Gotland så långt ned i tiden kunnat bibehålla sig så forntroget som det visar sig uti inskriften. Vi kunna nämligen deraf sluta, att Gutniskan eller Gotlands fornspråk ännu vid Kalmare-unionens begynnelse lefde i full renhet, och att nästan intet var förloradt af de gamla böjningsändelserna. Äfven bokstafven *þ* häfdade då ännu sitt rum, liksom i Guta-lag, icke blott i ordens början, utan äfven i midten och slutet; ty om också detta sista icke förekommer uti inskriften, så kan man dock med full trygghet antaga det såsom gällande för hennes tid, då andra och vida yngre runstenar städse bruka slut-*þ* för Isl. *ð*. Ja, denna Gutniskans fornrenhet bibehöll sig nästan ogrumlad åtminstone till midten af det 15de århundradet, enligt de bägge redan

nämnda Lye-stenarnes (Liljegr. 1763, 1764) vittnesbörd. Jämnföra vi sedan inskriften med den bifogade Isländska öfversättningen, så visar sig likaledes en högst märkvärdig öfverensstämmelse nära nog i allt. Den hufvudsakliga olikheten ligger nästan allenast uti, att språket, likasom i allmänhet i Guta-lagen, har ett något mera fornt skaplynne, som visar sig i bevarandet af *þ*, för *ð*, och *ai* för *ei*, — hvilket sista förhållande ännu i dag utan allt undantag gäller på öen. I några tillfällen tör dock Isländskan hafva äldre former, t. ex. det dubbla *r* uti *várri* och *þeirri*, emot Gutniskans *vari* och *þairi*; såvida denna skiljaktighet i forntiden verkeligen låg i ljudet, och icke endast bestod i skriftsättet.

Närvarande inskrift skulle uti Liljegrens Runurkunder hafva sitt rum i Flocken VI och efter No. 1966, om man vill följa den der uppställda ordningen. Runinskrifterna äro nämnligen der icke ordnade efter orterna i geographisk följd, utan efter de mera tillfälliga yttre olikheterna hos de föremål, på hvilka de ristats; såsom stenarnes form, om inskriften står på en kyrkodörr, ett rökelsekar, en dopfunt eller en klocka, o. s. v. Härigenom får man inskrifter från alla de 3 Nordiska rikenas mest fjärrliggande landskap blandade om hvarandra i ett brokigt virrvarr. Ehuru det visserligen icke ligger så stor makt uppå den ordning, i hvilken en dylik uppställning skett, bara systemet strängt följes, så försvårar likväl det i Runurkunderna följda i icke ringa grad öfversigten af de Nordiska dialekterna under runtiden i olika landsändar. Men att vinna en sådan öfverblick öfver språkets olika förhållanden i vår forntid, borde, tyckes det mig, vara det förnämnsta målet, hvartill alla bemödanden skulle riktas.

II. Runstenar från Södermanland.

(Tab. VIII—XI).

Dessa runstenar blefvo för omkring 5 år sedan funne af Magistrarne Baron R. C. G. Rudbeck og Ivar Ulr. Sörensson i förening. Ehuru icke egentligen fornforskare, hade desse Herrar likväl den prisvärda omtanken att genast affatta dem alla i särdeles noggrannt och väl utförda afritningar. Inskrifterna äro ock så riktigt uppfattade, der sådant varit möjligt, att deras eget vittnesbörd i detta fall är tillräckligt för antagandet, att kanske ingen skall kunna läsa dem bättre. — Det är en kär pligt jag uppfyller, när jag till Hrr. Rudbeck och Sörensson härmedelst frambär min tacksamhet för det vänskapliga meddelandet af deras vackra fynd och ritningarna dertill, jämnte tillåtelsen att dem behandla och allmängöra. Måtte rätt många af Sveriges unge vetenskapsidkare och andre hafva ett lika öppet öga för det, som förtjenar uppmärksamhet, och tillika förmåga och god vilje att på ett lika vackert sätt bidraga till det funnas bevarande för efterverlden och vetenskapen!

Runstenarne äro 5 till antalet och befinna sig alla i en och samma egnd af Svartlösa härad i Södermanland, nämnligen 1 från Salems och 4 från Grödinge socken. De hafva hittills varit alldeles förbisedda, med undantag af att en af dem (Tab. X. b) finnes omnämnd i Tillägget till Liljegrens Runurk. s. 292, under Nr. 818 a), men utan att något af inskriften anföres. Ritningarna till de 4 första stenarne äro affattade efter skala och visa dem förmindskade till $\frac{1}{20}$ af rätta storleken. Äfven den 5te är utförd efter ungefär samma mått, men hans starkt framåt lutande ställning hindrade en fullt noggrann uppmätning. Desse 5 runstenar böra i Liljegr. Runurk. ställas efter Nr. 818.

2. Runsten i Salems socken, nära Tumba pappersbruk, vid allfarvägen derifrån till Södertelje. Stenen är ganska tunn och ovanligt jämn å båda sidor; inskriften

är tydlig och alldeles oskadad, samt löper i två mot hvar-andra vända ormar, — endast det sista ordet har blifvit ristadt utanföre slingan af brist på utrymme. Öfverst synes ett stjernkors, och hela stenen har ett ganska prydligt utseende. Inskriften är denna (Tab. VIII):

Första slingan: ᛋᛁᚴᛁ : ᛅᚢᚴ : ᛏᛁᛅᚱᚢᛁ : ᛚᛁᛏᚢ : ᚱᛅᛁᛋᛅ

Andra slingan: ᛋᛏᛅᛁᚾ : ᚦᛁᚾᛋᛅ : ᛁᚠᛏᛁᛦ . ᚦᚮᚱᚴᛁᛚ : ᚠᛅᚦᚢᚱ ᛋᛁᚾ.

D. ä.. SIKI AUK TIARUI LITU RAISA STAIN ÞINSA IFTIR ÞORKIL FAÞUR SIN.

Isländska: *Sigi* l. *Siggi ok Tiörvi lètu reisa stein þenna eftir Þorkel föður sin.*

D. ä.: Siggi och Tiarvi läto resa sten denna efter Thorkel fader sin.

Den korta inskriften är således fullkomligt tydlig och deri är intet, som tarfar att särskildt vidröras, utom namnen. Det kan endast anmärkas, at bogen på runan ᚦ städse griper så vidt från ofvan, att hon nästan liknar ett D, hvilket mera sällan förekommer på äldre Svenske runstenar.

Siki, m., är ett hittills på runstenar okändt namn. Då ᚴ så ofta företräder det nyare ᚵ, torde väl här menas *Sigi*, som kan vara af samma rot som *sigr* och således betyda segrare. Det kunde likväl också stå för *Siggi* (då konsonanter aldrig skrifvas dubbla på de äldre runstenarne), hvilket kanske är en biform till Isl. *seggr*, m., man, kämpe.

Tiarui, m, finnes förut allenast på en enda runsten i Uppland (Liljegren 401) och i den ännu fornare formen *Tirui* (således med ännu obrutet *i*, för *ia*, i rotstafvelsen). Detta namn är troligen det samma som det hos Isländingar ej sällan förekommande *Tiörvi*, (t. ex. en prest med detta namn dog på Island 1299 [1]), ehuru detta, förmodligen orätt, skrifves *Tiörfi*. Hvad *Tiarvi* eller *Tirvi* betyder

---

[1]) Íslenzkir Annálar, s. 174.

vet jag icke; men det tyckes nästan vara en med *v* afledd substantiv-form af en adjektiv-stam *tir*, *tiar*, *tiör*, *tier* eller *ter*, hvilkens ändande *v* framkommer i böjningarna, liksom *mióvi* af *miór*. Upplysande är träl-namnet *Hösvir*, (Rígsmál, 12), Run. *Hasvi* eller *Haosvi* (Liljegren 381 och 380), den grå (gråklädde eller smutsige?), af *höss*, hvaraf *hösvan*, acc. sg. m., ses i Snorra Edda (1848) s. 418, hvilket ord möjligen återfinnes i det Sv. hyssjig, gråduskig, Gotl. *ysugur*, gråaktig. Härmed kan ock jämnföras namnet *Sölvi*, Run. *Salvi* (Liljegr. 748 och 897), som troligtvis är befryndadt med *söl* (g. *sölva)*, n. pl.[1], ett slags ätlig sjötång af mörk färg. *Sölvi* kunde således ursprungligen, liksom *Hösvir*, vara ett trälnamn, som betydt den, som samlar hem *söl*-tång, eller ock den mörke, smutsige, då Isl. *söla*, nedsöla, smutsa. Då det omtalade ytterligare bestyrker det kända förhållandet, att trälnamnen ofta hafva till grundbetydelse något mörkt, smutsigt, fult, styggt, eller utmärka den, som utför låga sysslor, så skulle man härigenom möjligtvis kunna blifva ledd till förklaring af namnet *Tirvi*, *Tiarvi*, *Tiörvi*. Det skulle nämnligen kunna härledas af Isl. *tiara*, tjära, Dal. *tiör*, f., och således betyda: den som sysslar med tjärubränning, den med tjära besuddlade, den smutsige eller mörkbrune. Att det, ehuru ifrån begynnelsen ett trälnamn, likväl kan hafva öfvergått till ett bondenamn, är väl icke så utan exempel, att det kan hindra den här försökta förklaringen. Slutligen vill jag anmärka, att detta *Tiarvi* eller *Tirvi* icke må förblandas med ett annat mycket vanligt runstens-namn *Tirfr*, *Tiarfr* l. *Tierfr*, som hör till Isl. *diarfr*, djärf,

[1]) Af denna rot är väl också namnet *Salvo-rain* el. *-raiv*, ett farligt undervattens ref söder à Gotland, så kalladt antingen efter den derpå groende tången, eller af den deraf orsakade mörka färgen (?). Den tångart, som på Island och Färöarna har detta namn, finnes dock ej vid Gotland.

och *dirfast*, djärfvas, och således är derifrån alldeles rotskildt.

---

3) Runsten, som står vid allfarvägen på den stora skogen Uringe Malm, på gränsen mellan Grödinge socken i Svartlösa härad och Vesterhanninge socken i Sotholms härad. Stenen står upprest, men är något bakåt lutande, med framsidan vänd åt vägen. Inskriften är för det mesta tydlig, utom det att 2 eller 3 runor icke kunna urskiljas i det första ordet, hvilket gör det okänneligt, samt att ett stycke är bortslaget ur brädden, hvadan 6, högst 7, runmynder försvunnit från början af runradens senare hälft. Meningen fordrar likväl bestämdt, att de sistnämnda mynderna varit : ᛚᛁᛏᚢ : ᚱ*aisa*, och det är således allenast det näst förut gående ordet, som blifver osäkert, enär en, högst två, runor deraf gått förlorade.

Herr R. Dybeck, *Runas* utgifvare, fann äfven i fjor denna runsten, jämnte den härefter följande, och har venskapligen tillsändt mig en afskrift deraf, med tillägg, att han tagit henne i hast, och att hon således vidare borde efterses. Afskriften öfverensstämmer i det mesta med närvarande ritning, men genom tidens knapphet har icke så stor fullständighet kunnat uppnås.

Inskriften lyder sålunda (Tab. XI):

: ᚼ . . . ᛅᚢᚱ : ᛅᚢᚴ : ᚴᛅᚱᛚ : ᛅᚢᚴ : ᛋᛁᚼᛁᛅ(ᛚ)ᛘᚱ : ᛅᚢᚴ : ᚢᛁᚼᛁᛅᛚᛘᚱ : ᛅᚢᚴ : ᚴᛅᛁᚾᛁ. . . . . .ᛅᛁᛋᛅ : ᛋᛏᛅᛁᚾ : ᚦᛁᚾᛅ : ᛅᚠᛏᛦ : ᚢᛁᚾᛘᛅᚱ : ᚠᛅᚦᚱ : ᛋᛁ :

D. ä. H . . . AUR AUK KARL AUK SIhHIALMR AUK UIhHIALMR AUK KAINI . . *LITU* *R*AISA STAIN ÞINnA AFTR UINMAR FAÞuR SIn.

Isländska: *H . . . aur ok Karl ok Sighiálmr ok Víghiálmr (l. Vèhialmr?) ok Geini . . (?) lètu reisa stein þenna eftir Vinmar, föður sinn.*

D. ä. H . . . aur och Karl och Sighjalm och Vighjalm och Geini . . läto resa sten denna efter Vinmar, fader sin.

Här förtäljes således, att 5 söner, eller 4 söner och en dotter, hafva låtit resa stenen öfver sin fader; och allt är således lätt att reda, utom förste sonens och det sista barnets namn, om hvilket senare man ej en gång vet, huruvida det är son eller dotter.

H . . . aur, m.; om hvad detta första namn skall betyda, kan jag ej ens hysa en osäker förmodan, all den stund något dylikt namn, som börjar med *H* och ändar med *aur*, icke förekommit mig inom den Fornnordiska litteraturen. Då jag icke har någon anledning att tro, att de såsom säkra uppgifna runorna skulla vara oriktigt lästa, så måtte mellan *a* och *u* något vara öfverhoppadt af runristaren. Men äfven med detta antagande, kan jag endast gissa på ett möjligt Hraþur, för Hraþþur, hvilket skulle motsvara ett Isl. *Hraðþórr*, af *hraðr*, snabb, hurtig, och *þórr*. Eljest kunde man äfven tänka på en felristning för *Haukr*, ett på några runstenar stående namn; men det är mindre troligt, enär en lucka finnes mellan *H* och *a*. — *Karl* är på runstenar ett vanligt namn.

Sihialmr, m.; angående detta namn stadnar man i någon ovisshet, om dermed menas ett Isl. *Sighiálmr* eller *Síhiálmr*. Men då formen Sikhialmr redan är känd från två Svenska runstenar (Liljegr. 32 och 36), torde denna också här vara menad; hälst man bara behöfver göra den tillåtna dubblingen af *h* för att få Sihhialmr, d. ä. Sighialmr (segerhjelm). För att göra formen *Síhiálmr* antaglig, nödgas man taga *-hiálmr* för ett adjektivum, hvadan det skulle betyda: den städse (*sí*) hjelmade, — men detta är här föga troligt, ehuru en liknande sammansättning finnes i *Sitiarfr* (Liljegr. 116), Isl. *Sídiarfr* (?).

Vihialmr, m.; troligen för Vihhialmr, och således svarande mot ett Isl. *Víghiálmr*, stridens hjelm. Namnet

förekommer dessutom med de två formerna Vihialmr och Vihielbr, för Vihielmbr (Liljegr. 850 och 955). Formen Vi-hialmr templets hjelm, helgedoms-beskyddare, vore emellertid också tänkbar, af *vi*, Isl. *vè*, helgedom.

Kaini.. är icke lättare att återställa än det första H...aur; men det är mera lockande att söka att utgrunda, då det endast kan sakna en eller högst två slutrunor. All den stund gissningar icke alltid äro förkastliga inom vetenskapen, tillåter jag mig att här att framställa en och annan sådan. Ordet, för att till en början endast taga det såsom det står, moste på Isl. motsvaras af ett *keini* eller *geini;* men då knappast något enda Isl. ord börjar med *kein*, så lemnar jag detta. Med stafvelsen *gein* begynner ej häller något enda Isl. ord, så vidt jag vet, utom *gein*, imperf. af *gína*, gapa (? vara girig, glupsk). Af detta verbum skulle man emellertid kunna tänka sig utledt ett *geinir*, med betydelsen den gapande, glupske (inhians), eller den, som äggar til glupskhet, hvilket sålunda vore danadt alldeles i de Nordiske kämpanamnens anda. En dermed analog och likbetydande form vore *geini* (då ingenting strider emot, att icke ordet kan stå fullständigt på stenen). Emot dessa gissade Isl. former[1] svara regelmätigt Runformerna Kainir och Kaini. En annan utväg vore, att antaga ordet för befryndadt med

---

[1]) Efter samma regel äro bildade: Isl. *rennir*, påskyndare, som låter ränna (Ol. Tryggv. Sag., k. 57), af *renna*, v. a., och detta af *renna*, *rann*, v. n.; *beitir* l. *beiti*, förföljare, som låter bita, af *beita*, v. a., jaga, af *bíta*, *beit*, v. a., bita; *neytir*, nyttjare (Har. Hårf. S., k. 6), af *neyta*, v. a., nyttja af *nióta*, *naut*, v. a., njuta; och likaså *skelfir*, som skakar, injagar skälfvan, af *skelfa*, v. a., af *skialfa*, *skalf*, v. n., skälfva. Så skulle nu också ett Isl. *geinir* l. *geini*, närmast utgå från ett möjligt Isl. *geina*, v. a., göra gapande, ägga till glupskhet, af *gína*, *gein*, gapa, glupa (vara glupsk?).

Isl. *kœnn*, klok, erfaren, behändig, (D. *kjön*), eller dristig? jfr. T. *kühn*. Men detta kan här icke antagas, då rotvokalen är *œ*, icke *æ* (ty man må icke låta sig narras af det oriktiga Isl. skrifsättet *kænn*), och man således af flere skäl icke i runspråket kan vänta ett *kain*, utan snarare *kon*, *kun*, el. *kunr*.[1] Men ännu finnes en tredje möjlighet till en förklaring af detta mörka ord. På Gotland bestå öfver hälften af alla gårdsnamnen af Fornnordiska mansnamn, ställda i genitiv, hvaraf man ser, att det är någon gammal egares namn, som öfvergått till gårdens. Derföre kan också gårdsnamnet ännu i dag genast förvandlas till egarens, genom att låta det återgå till den gamla nominativen. Ändar sig gårdsnamnet på *-s* (har stark böjning), får mansnamnet *-ur*, men ändar det sig på *-a* (har svag böjning), får det ändelsen *-en*, emedan den gamle nominativen varit *-i*. Exempelvis vill jag anföra några gårdsnamn: Airiks, Aimunds, Audungs, Dans, Gairvalds, Gauks, Haralds, Hardings, Hugraifs, Ka-ungs, Lauks, R̊angvalds, Rings, Roalds, Rolaiks, Siglaifs, Sigraifs; Ainbjänna, Gumbalda, Hallfreda, Hälga, Sigvalda, Ugglausa. Bönderne, som ega dessa gårdar, benämnas städse: Airikur, Aimundur, Audungur, Danur, Gairvaldur, Gaukur, Haraldur, Hardingur, Hugraivur, Ka-ungur, Laukur, Rangvaldur (Isl. *Rögnvaldr)*, Ringur, Roaldur, Rolaikur, Siglaivur,

---

[1]) Detta är så mycket vissare som detta adj. redan förut är funnet på en runsten (Liljeg. 797). Der läses: Hulfastr lit braut ruþia aftr Ikul i Eþi auk Ura, vina sina kuna uk vaska, d. ä. Isl. *Holmfastr* (l. *Hollfastr?) lèt braut ryðia eftir Jökul i Eiði ok Orra, vini sina kœna ok vaska.* — Jag upptager detta här, för att rätta ett misstag hos Dieterich (Runensprachsch., s. 38), som öfversätter *vina kuna* med „schöne Gattin" och således tager *vina* för adj. och *kuna* för subst. Men oafsedt, att det då skolat vara *vina kunu*, så vore det dessutom underligt att bruka *vask*, strenuus, fortis, om en qvinna.

Sigraivur; Ainbjännen, Gumbalden, Hallfreden, Hälgen, Sigvalden, Ugglausen. De sista 6 namnen skulle motsvaras af de Isl. namnen: Einbiarni, Gumbaldi, Hallfreði, Helgi, Sigvaldi, Ugglausi, — om de alla funnes. Af denna sista art vill jag ännu framhålla två namn, hvilka möjligen kunna upplysa vårt Kaini, nämnligen *Gaibjänna* och *Gaistäda*, i hvilka den första delen är den vokaliska roten Gai. Uregaren till det första har således hetat Gaibiarni, och till det andra *Gai'r* (i acc. *Gai*), hvilket blifvit satt framför ortbenämningen *staþr* eller *steþi*, — liksom t. ex. Gotl. *Tängel-gards*, är Isl. *Þengilsgarðr*. Här hafva vi således en Nordisk ordrot *gai*, som visserligen är okänd i Isl.[1], men der borde heta *gei* och i runspråket kai, d. ä. Gai, och denna rot anser jag mig, till följe af det sagda, med lika rätt kunna antaga som den föga vanligare Gain l. Kain, hälst då vi icke hafva ordet i någon annan, än i dess härvarande stympade skepnad. Ja, jag gör detta så mycket hällre, som jag dymedelst tror mig komma till en, om icke säker, dock sannolikare förklaring af ordet, än med antagandet af roten *Gain*. Den återstående delen af det afbrutna ordet blifver då Gaini.., d. ä. ᚴᛅᛁᚾᛁ.., och derutanför kan icke hafva fått rum mer än en, högst två runor; ja, det är så föga utrymme, att ordet äfven mycket väl kan vara fullständigt, så att der har stått: ᚴᛅᛁᚾ(ᛁ : ᛚᛁᛏᚢ : ᚱ)ᛅᛁᛋᛅ. Men då skadan går så nära emot ᛁ, att dettas topp till och

[1]) Man må icke förblanda henne med Isl. *geirr*, Run. Kair! Uti det Isl. sago-namnet *Geigaðr* är väl första stafvelsen *geig*, af *geigr*, räddhoga; ännu mera aflägset är *Gýlaugr*, hvilkens stavelse *gý*, väl återfinnes i runnamnen Ku-friþr, Ku-lifr, Ku-tirfr, m., Kulauk l. Gilauk, f. (Isl.? *Gýlaug?*), m. fl., och hvilka således ej skola börja med *Kuþ* l. *Kun*, såsom en och annan förut oriktigt antagit. Kan detta Ku, *Gý*, vara det mythiska *Gó*, f., (= Isl. *kú*, ko?)? Endast Ku, f.?, finnes ock (Liljegr. 640).

med är afskuren, så kan man tänka sig, att det varit antingen ᛚ eller ᚢ; i stättet för ᛁ, och då det icke kan hafva varit ᛚ, återstår att försöka med ᚢ, hvilket allt för väl skulle kunna fylla rummet. Ordet skulle således varit ᚴᛆᛁᚾᚢ, d. ä. Gai-nu, hvilket skulle motsvara ett Isl. *Gei-ný* och således vara ett qvinnonamn, för hvilket antagande intet är till hinders på detta ställe. Likväl moste det anmärkas, att, så vanlig ändelsen *ný* är uti Isländska qvinnonamn, så finnes tillförne intet enda exempel derpå anmärkt å någon runsten[1]. Med allt detta vet jag icke, hvad det dunkla ordet Gai l. *Gei* betyder. Möjligen kan det förklaras genom något Forntyskt ord, som jag icke känner, och hvilket jag ej häller nu kan uppleta, af brist på hjelpemedel. Hade jag icke så svårt att tro på en felläsning, så kunde der möjligtvis stå Kairi, hvilket vore mansnamnet *Geiri* (Landnáma), eller ock kunde det stå för qvinnonamnet Kairvi, d. ä. *Geirvè*, hvilket förut läses på två runstenar (Liljegr. 2, 1305),

Uinmar l. Vinmar, acc. sg. m., ett förut okändt runstensnamn, hvilkets första ord vin äfven för öfrigt är så sällsynt i rent Nordiska namn, att det hittills endast funnits i Venurþ, acc. (Liljegr. 1347), Isl. *Vinurðr* l. *Vinvörðr* l. *Vanvörðr (?)* eller t. o. m. Vèniöðr! (icke: Vinorð, „Freundwort", Dieterich), samt i det ovanliga Vinoman, acc. (Liljegr. 527). Någon felläsning för t. ex. Vihmar, d. ä. *Vígmarr* (jf. Liljegr. 258), kan jag så mycket mindre antaga, som mina båda källor hafva ᚾ, icke ᚼ.

faþr si har runristaren satt för faþur sin, i anseende til utrymmets knapphet.

Sluteligen kan anmärkas, att tveskrifna runor i denna inskrift förekomma ej mindre än 3 gångor, likväl städse

---

[1]) Såvida ej det en enda gång (Liljegr. 853) förekommande *Irni*, f., skulle vara *Irný* l. *Arný* l. *Arnný*, d. ä. *Arinný*.

i olika ord, nämnligen: auk Karl, huk *l.* auk Kaini och þina[1] aftr. Detta är temmeligen ovanligt, åtminstone på de äldre Svenske runstenar, som ännu icke börjat att bruka stungna runor; ty på slika insparade man då oftast den ena runan, såväl när en sådan egentligen skulle stå dubbel midt i ordet, som när ett ord slutade med samma runa, hvarmed det följande började, t. ex. i den så ofta förekommande formeln: Kuþ hialbi hon sal u kuþs muþir, d. ä. Guþ hialbi hans salu uk kuþs muþir.

---

4) Runsten på Grödinge kyrkogård, liggande jämnt med marken utanför södra kyrkodörren. Han är den minsta af de här anförda och är genom fottramp så nött, att vissa runor endast med möda och ej med full säkerhet kunna läsas (de äro på afbildningen svagare uppdragna, samt här nedan inneslutna i parenthes eller utmärkta med kursiv stil), några få kunna alldeles icke urskiljas, särdeles der ett litet stycke är bortslaget ur stenens brädd. På denna sten finnes intet korstecken. — Inskriften lyder (Tab. X. a.):

ᛅᚱ(ᛁ)ᛚᚠᚱ ᛅᚢ(ᚴ) . (ᚦᛅ)ᛚᚠᚱ : ᛅᚢ(ᚴ) : (ᛋᛁᚴᛋ)ᛏᛁᚾ : ᛅᚢᚴ . [. . . .] ᛅᚱ . ᚦᛅᛁᚱ . ᚱᛁᛋᛏᚢ . ᛋᛅᛁᚾ : ᚦᛁᚾᛋᛅ : ᛁᚠᛏᛁᚱ : (. . ᚱ)ᛅᛚᛏ ᚠᛅᚦᚢᚱ ᛋᛁᚾ.

D. ä.: ARh*I*LFR AU*K* *Þ A*LFR AU*K* *SIKS*TaIN AUK . . . AR ÞAIR RISTU StAIN ÞINSA IFTIR . . . *R*ALT FAÞUR SIN.

Isländska: *Arhiálpr* (l. *Arulfr?*) *ok Þialfr ok Sigsteinn ok [? Gunn]arr, þeir ristu stein þenna eftir [Ha] rald föður sinn.*

D. ä.: Arhjalp (l. Arulf) och Thjalf och Sigsten och (Gunn)ar de ristade (l. reste) sten denna efter (Ha)rald fader sin.

---

[1]) Enligt Dybeck; men den äldre uppteckningen har þini aftr, då qvisten på *a* väl är något otydlig.

Arilfr, m., står utan tvifvel för Arhilfr. Efter runan ᛁ icke är alldeles tydlig, kunde man väl äfven formoda, att der i stället menats Arulfr, men rummet mellan ᚱ och ᛚ tyckes vara för trångt för ett ᚢ. Arhilfr är ett förut alldeles okändt mansnamn; ja, slutordet hilfr förekommer ej ens som masculinum, utan finnes blott i qvinnonamnen Raknilfr (Liljegr. 378), Aselfi, acc. (Liljegr. 530) och Hilf(r), nom. (Liljegr. 1182), de första utan *h*. Men ingenting kan hindra oss ifrån att antaga en masculin namnändelse på hilfr, *hiálpr*, lika väl som en feminin på hilfr, hilf el. hiálp, enär vi hafva både *Guðlaugr*, *Guðleifr*, m., och *Guðlaug*, *Guðleif*, f., m. fl.[1]. Förstafvelsen ar, som visserligen icke är så vanlig uti Isl. och Norska namn, förekommer deremot så mycket oftare å runstenar. Detta ar är troligen det samma som Isl. *ár*, adv., arla, först, och *árr*, m., magnat, sändebud; och om ordet lägges framför ett namn, så får detta betydelsen af något ypperligt, förnämligt, såsom uti Arfastr, Arkil, Armuntr, m., Arkerþr, f. Möjligtvis ingår denna rot äfven i namnet *Ari* och i *Arhiálmr*, samt i det dunkla *arin-greypr* (Atlakviða, 1, 3, 16); men hvad jag anser alldeles säkert är, att det är samma rotstafvelse, som finnes i ordet ära, samt uti namnet Arier, hvilket de uräldsta Sanskritfolken och deras afkomlingar Iranerne städse tillade sig som en hedersbenämning. Om icke *arn* (uti t. ex. *Arngeirr*) stode så nära örn, så skulle man nästan vilja räkna äfven detta hit; ja, hvi skulle t. o. m. icke *ari* och *örn*, örn, foglakonungen, kunna höra till denna förnäma stam?

---

[1]) Att Arhilfr här är manligt och icke qvinnligt, derför borgar oss det efterföljande þair; ty eljest skulle der stått þau l. þaun, n. Står kanske det en enda gång och dock något osäkra Arilr, m. (Liljegr. 38) för Arilfr l. Arhilfr?

Þalfr, m.; då de två första runorna icke äro rätt tydliga, är det möjligt, att här stått Þialfr, med hvilket det dock möjligen är samma ord. Detta namn, jämnte dess biformer Þialfar och Þialfi, läses temmeligen ofta på runstenar, särdeles Svenska; men sporas föröfrigt icke förr än så långt tillbaka som i mythen om Thor och hans följesven Þialfi. Förhåller det sig riktigt med det af Björn Haldorsson anförda *þiálf*, n., så är dessa namns betydelse det samma som: arbetare, träl — och således ett mycket godt trälnamn. Kunde man åter tänka sig ordet såsom från början sammansatt, så kunde det kanske vara hopkommet af *Þý-álfr* eller *Þý-ulfr*, träl-son eller från träläätt kommen stridsman. Ja, den endast på Danske runstenar och en Östgötsk förekommande formen Þulfr och Þolfr är verkeligen inbjudande till en slik forklaring. Eller skulle Þalfr stå för Þalafr (Liljegr. 1599; finnes ej hos Dieterich), som kunde motsvara ett Isl. *Þálafr*, jf. *Ólafr*, då þá kanske hör till samma rot som Isl. *þá*, f. = *þeyr*, m., tö, hvartill hör ett hittills okändt Isl. verbum *þá*, v.a., töa, uppsmälta (förtära, ödelägga?); jfr. versen i Olof Tryggv. Saga, kap. 28: *Tein-hlautar tíra-Týr vildi þá fiör Gauta.* Troligen har en biform *þeya*, Sv. töa, hört till *þá*, liksom *heya* till *há*.

Sikstin, antager jag utan tvekan stå för Sikstain, d. ä. Isl. *Sigsteinn*, m., då orden þair och s(t)ain utvisa, att stenen är bland dem, som helt och hållet tilhöra de oförsvagade tveljudens tidsålder. *Sigsteinn*, den segrande Sten, är väl icke så vanligt i det vestra Skandinavien, men destomera andra namn med förstafvelsen *Sig-*; på runstenar ses det deremot ofta.

...ar. Då det här bortslagna stycket icke är större, än att 3, allra högst 4, runmynder der kunnat rymmas,

så är det nästan säkert, att der stått Kunar[1], m., d. ä. Gunnarr. Då detta troligen är det samma som det äldre Tyska *Gunta-hari*, *Gunt-heri* (Günther), så betyder det väl: kampherrskare, stridsherre; men vid slutstafvelsen kunde man väl ock komma att tänka på det ofvan omtalade ar, uti Arhilfr. — Af andra namn kan man här endast tänka på Sturkar, Isl. *Styrkárr*, eller Vikar (Liljegr 1301, 1314), d. ä. Isl. *Vèkárr*, hvilket i Runensprachsch. göres til gen. sg. af Viki, d. ä. *Vígi*.

ristu, 3 pl. ipf. af Run. rista, raist, ristum, ristin, rista. Det vore likväl tänkeligt att ristu stode för raistu, då det komme af Run. raisa, resa, — efter som dessa ord ofta äro svåra att åtskilja.

sain, felristning för stain, sten.

þinsa, acc. sg. m., denne. Ehuru formen þansi endast några få gångor förekommer (Liljegr. 478, 830, 876, m. fl.) och þinsa är vida vanligare, så anser jag dock den förra vara mera äkta, och sammansatt af acc. þan l. þann och det oböjliga suffixet si (troligen af samma rot som nominat. *sá, sú*). Detta si ses också i þaimsi, d. sg. m. (Liljegr. 1323), þatsi (Liljegr. 895, 896) och þausi, acc. n. och troligen plur. Då *a* såsom slutljud var vanligare i acc., lät man deraf småningom förleda sig att antaga formen þinsa, þansa och þensa, hvaraf slutligen vard þenna, denna. På liknande sätt hafva äfven flere andra former i detta pronomen blifvit förderfvade, t. ex. þatsi till *þetta*. På den allra sista tiden åtnöjde man sig icke ens med att hafva det neutrala *t*'et inne uti ordet, utan fordrade det äfven i slutet, och så fick man i Dalskan

---

[1]) Namnet Kunar står på en mängd Upplandsstenar, (t. ex. Liljegr. 19, 439, 529, 659, 761), men är utelemnadt af Dieterich, som för öfrigt ställer de andra förekommande Kunor, Gunnar, under det afkortade (?) Kunr.

sitt *'ittað*, och monne icke äfven ett motsvarande þettað nu stundom höres på sjelfva Island? — en form som emellertid i sig sjelf icke är stort orimligare än på sin tid þinsa för þansi.

..ralt. All den stund utrymmet icke medgifver mer än 2, högst 3, runors dervaro, kan här icke gerna hafva stått något annat än Haralt, sg. m. Hvad det i Norden så allmänna namnet Haraldr betyder vet jag icke, då både stafvelsen *har* och *aldr* till bemärkelsen äro lika dunkla. Troligen sammanhänger det med det i nyare tider åter inkomna ordet härold. Några hafva trott sig kunna antaga ett gammalt Germaniskt verbum *haran, hara*, ropa. Stafvelsen har börjar dessutom följande Runstensnamn: Harvarþr, Harvaltr, Harulfr, Harþur *(Har-þórr* el. *Harð-þorr?)* och Harstein (eller är det Harþstein? jfr. Liljegr. 85). Man skulle dock vid denna förklaring äfven kunna tänka på det förut omtalade ar l. hari i *Gunnarr, Guntahari.* Skulle i slutordet -aldr dölja sig haldr, sedan Isl. *höldr*, storbonde? Namnet Veþralti, m. (Liljegr. 675, 21) synes ej häller strida häremot.

---

5) Runsten nära Löfstalunds gård eller Skälby i Grödinge socken, vid allmänna landsvägen, som går derifrån till Södertelje. — På de tre redan behandlade runstenarne äro inskrifterna nästan hela och oskadda, men på de tvänne följande är detta, ty värr, icke fallet. Så har från denna runsten ett stort stycke blifvit afslaget och med detta hafva flere ord af inskriften, troligen för alltid, gått förlorade. Stenen är annars tjock och klumpig, så att han derigenom nedsunkit så djupt, att en mängd jord moste bortgräfvas, för att inskriftens nedersta del skulle kunna läsas. Äfven denna sten har senare blifvit funnen och afritad af Hr. R. Dybeck, och denna afritning har

han nyligen meddelat mig, en välvilja för hvilken jag är särdeles tacksam, då det alltid är en stor fördel att hafva flere, oberoende af hvarandra gjorda teckningar af samma föremål. Dessutom är denna sten redan omnämnd af Liljegren (Runurkunder Nr. 818 a], i Tillägget, s. 292), utan likväl att något af inskriften anföres. Inskriften är så lydande (Tab. X. b):

: ᚯᛋᚴᛅᚢᛏᚱ : ᚱᛅᛁᛋᛏᛁ : ᛋᛏᛅᛁᚾ : ᚦᛁᚾᛋᛁ : ᛁᚠᛏᛁᚱ : ᚼ.ᚱᚾᚠᛅᛋ(ᚢ) : ᛘᚢ [1] .... — .... ᛋ : ᚢᚴ ᛅᚠᛏᛁᛦ : ᚢᛁᛅᚠᚢ ᚴᚢᚾᚢ : ᛋᛁᚾᛅ : ᚴᚾᛁᚱᚦᛁ : ᚯᛋᚴᛅᚢᛏᚱ : ᚴᚢᛘᛚ : (ᚦ)ᛅᚢᛋᛁ.

D. ä. OSKAUTR RAISTI STAIN ÞINSI IFTIR HIRNFAStU (?) MU.... — ....S UK AFTIR UIAFU KUNU SINA KAIRÞI OSKAUTR KUML ÞAUSI.

Isländska: *Ásgautr reisti stein þenna eftir Arnföstu* (l. *Herföstu) mó[þur sína*, *dóttur N. N'.]s; ok eftir Vèöfu* (l. *Vefu*, *Vèálfu?)*, *konu sína*, *gerði Ásgautr kuml þau.*

D. ä. Asgaut reste sten denna efter Arnfast el. Harfast mo[der sin, dotter N. N.']s; efter Viafa (el. Vefa el. Vialf), hustru sin, gjorde Asgaut kummel el. märken dessa.

Oskautr l. Askautr, Isl. Ásgautr, m.; bägge formerna äro förut kända (den förra Liljegr. 1441, och den senare 994). Förstafvelsen *ás* var myckat älskad i Nordiska namn och medförde väl betydelsen af något ypperligt, högt, från gudarne utgånget. *Gautr* är ett af Odens namn, betydande den gjutande, alstrande, aflande, skapande; sedan blef det ett mannanamn (jfr. Liljegren 528, 958 1614, m. fl.), som från begreppet gud gick öfver till att beteckna kämpe, hjelte.

---

[1]) Härefter har säkerligen följt: ᚦᚢᚱ : ᛋᛁᚾᛅ, och derpå troligen: ᛏᚢᛏᚢᚱ : och sist ett namn, t. ex. ᚴᛅᛁᚱᛚᛅᛁᚠᛋ, hvaraf endast ᛋ finnes qvar; ty just så mycket kan ungefärligen hafva rymts i luckan. Jfr. Liljegr. 397 och 1062, der en liknande mening läses.

Hirnfasu. På den första ritningen står Airifasu[1], hvilket troligen bör vara åtminstone Airifastu; men då intet runstensnamn har något Airi (utom endast det besynnerliga Airu, acc. sg. m., Liljegr. 1441 (förbigånget i Dieter. Runenspr.), så följer jag här hällre Dybecks läsning, som har Hirnfas.... (deri *n* dock icke är rätt säkert), och vet ej bättre, än att antaga det stå för Irnfastu, med förutskrifvet oväsentligt *h;* liksom i *h*risti (Liljegr. 29, 771, m. fl.) för risti, eller *H*aklati (Liljegr. 1233) för Aklati, d. ä. Anklanti, (England), m. fl. Detta Irnfastu är acc. sg. af Irnfast, f., hvilket är en förtunnad form af Arnfast, som väl förut icke är känd, men hvartill dock finnes det motsvariga Arnfastr, m. (Liljegr. 33), som t. o. m. jämnte sig har öfvergångsformerna Ernfastr och Irnfastr (Liljegr. 366 och 352). Eljest finnas såsom namn både Run. Fastr, Fasti, m., och Fasta, f., samt flere sammansatta med fast både före och efter. Uti Isl. källor äro slika namn deremot mycket sällsynta, t. ex. *Sigfastr*, m., *Fastný*, f. (Landn. s. 203, 242). Irn-, Arnfast, f., skulle låta på Isl. *Arnföst*. Men Irnfast kunde möjligen icke komma af arn, örn, utan af irn (med obrutet *i*) för Isl. *iárn*, järn, och således vara ett Isl. *Iárnföst* (jfr. *Iárngerðr* i Landn. och Sturlunga). Slutligen kunde man äfven falla på, att Hirnfast, Airifast, stode i stället för Hirifast och detta för Harifast, jfr. Hariulfr (Liljegr. 783), Isl. *Heriulfr* l. *Heriolfr*, af *herr*, Got. *harjis*, här. Hvad ändelsen fast angår, så hänger hon troligen samman med Isl. *fastr*, *föst*, *fast*, adj., fast, ihärdig; men man kunde äfven tänka på Isl. (skald.) fasti och fastr, m., eld

---

[1]) Der står egentligen bara Airifas, men det af ristaren först uteglömda ᚢ har han sedan utmärkt genom ett snedt streck, som utgår från nedra stolpen uti ᛋ.

(glans?). Denna ändelse finnes såsom qvinnlig i flere runstensnamn, t. ex. Iofastu, acc. (Liljegr. 216), Jufurfast, (Liljegr. 92, 121, 306, 418, 433, 439) nom. acc., hvilket senare Dieterich gör till masc., ehuru de alla troligen äro fem., åtminstone är det fallet med de 2 sista.

mu........ Här har utan allt tvifvel stått: muþur sina, och derefter: tutur, dotter, hvarpå Oskauts moderfaders namn moste hafva följt; — see Not.[1] till sid. 237.

Uiafu. l. Viafu, acc. sg., af ett Viafa (l. Viafr?), f. Om detta högst ovanliga namn kan jag endast framkasta lösa gissningar. Funnes ett Isl. *afa* (= *amma*), f., farmoder, motsvarande afi, m., farfader, så kunde man möjligen antaga ett förloradt Isl. *Vè-afa*, ehuru med föga stor sannolikhet[1]. Likväl finnes roten *af* uti Isl. fornnamnet *Af-valdr* af *Afvaldsnesi* (Landn., s. 121, 348). Eller skulle Viafu vara Vefu (med till *ia* brutet *i*?) och betyda väfverska, af *vefa?* — men man borde då snarare väntat Vafu. Den sista tillflygten är att antaga, att ristaren uteglömt en runa, så att der egentligen skulle stå Vi-alfu, af en nomin. Vialf, f., d. ä. Isl. *Vèálf*, jfr. Roþalf, f. (Liljegr. 1592), d. ä. Isl. *Hróðálf*, hvilka bägge vore möjliga Isl. qvinnonamn, jfr. Isl. *Þóralfr*, m., (Isl. Annál.) och Þuralfr (Liljegr. 1535). På detta sätt blefve alla svårigheter lätt häfna, och man kunde så mycket hällre vara böjd för detta antagande, som ett Vi-alfi, m. verkeligen finnes på en Småländsk runsten (Liljegr. 1283).

kairþi l. kiarþi, ipf. af kiara, göra.

---

[1]) Det på flere Danske runstenar förekommande Abi (Liljegr. 1425, 1447, 1497) är troligen icke Isl. *afi*, utan bör väl rättare skrifvas Abbi (jfr. Abi(s) sun, och Æbbis sun, af nom. Abbir, Liljegr. 1837, 1840), d. ä. Dansk Ebbe, hvilket troligen är slägt med Isl. *abbast* och *amast*, kifvas, Sv. dial. *abba*, förtreta, jfr. Gotl. *ampa*, *ampla*, Isl. *ambla*, äflas.

kuml, acc. pl., af kuml. l. kumbl, äfven kubl, n., Isl. *kuml, kumbl, kufl.* Man antog fordom, att ordets egentliga betydelse var kummel, backe, stenhög, hvartill man kanske ock till en del förleddes af ordets likhet med Lat. *cumulus;* men urbetydelsen är säkert: tecken, något som visar sig högt och tydligt genom sin storlek eller glans. Derföre kan det stå i Guðrúnar-hvöt 7: *Guðrún valdi konunga kumbl or kerum*, vidare finnes *kumbla-smiðr* (Atlakviða 24), troligen vapensmed, den som gör *herkuml,* härtecken. Denna ordets urbetydelse lefver också ännu på min fäderneö, Gotland, der *kymbel,* n., betyder hvarje slags igenkänningsmärke, hvarmed man märker boskap, bohags- eller redskapsting, och häraf har man der sedan utbildat *kymbla,* v. a., märka, inskära, inbränna bomärke. Att det Nord. *kuml* sedan fått betydelsen: hög, kummel, kommer kanske deraf, att vissa vid kusterna uppstaplade stenkummel utgjorde sjömärken eller landkänningar för seglare. Det på runstenar så ofta förekommande kuml är således alldeles liktydigt med merki och har icke afseende på något upplagdt stenkummel, utan stundom på sjelfva inskriften, minnesmärkena, stundom på hela stenen såsom ett synligt märke. I förra fallet står ordet derföre också oftast i plur., alldeles såsom merki, ehuru man icke alltid kan se det, af brist på något dithörande bestämningsord, emedan både kuml och merki såsom neutra hafva sing. och plur. lika. — Att kuml på detta ställe verkeligen är plur., ses af det åtföljande pronomen.

(þ)ausi. På Rudbecks och Sörenssons ritning läses endast ausi, men då Dybeck på sin angifver et knäkrökt streck just framför *a*, så kan det icke vara något tvifvel om, att här må läsas det af sammanhanget fordrade þausi, acc., pl. n., dessa. Om detta ords forklaring får jag hänvisa till tolkningen af þinsa här ofvan (s. 235).

---

6) Runsten i Grödinge socken å byen Öster-bröta egor, midt i en skog, der nu ingen annan väg framgår, än en gångstig. Han är mycket hög och derjämnte temmeligen tunn, och hans ställning är så starkt lutande framöfver, att det ej var möjligt att afrita hanom efter skala. I denna sin framlutande ställning hvilar han med hela tyngden på en liten underliggande rund sten, som dymedelst bortskymmer några runor af inskriften (ty värr just på ett särdeles vigtigt ställe!), hvilka icke kunna läsas förr än stenen blifver upprest, och hvartill vid afritningen inga medel funnos. Utom denna lucka, som man framdeles kan hoppas se fylld, är, i tvänne ord, den öfre delen bortslagen af 6 runmynder, tillika med ett stycke af den öfverste kanten; men lyckligtvis kan man genom meningen med fullkomlig visshet sluta sig till, hvilka de varit. Inskriftens slut är äfven borta, emedan hon utlöper åt venster, der stenen lidit stort men. Inskriften är ristad i en orm som slingrar sig i två öglor i form af en 8, och i den öfversta af dessa synes ett korstecken, liksom äfven orden äro åtskilda af små kors. Der läses (Tab. XI):

† ᚢᛁᚼᛘᛅᚱ † (ᛚᛁᛏ) † ᚱᛅ(ᛁᛋᛅ) † ᛋᛅᛁᚾ † ᚦᛁᚾ(ᛋ)ᛅ † ᛅᛏ †
ᛁᛅᚱᚢᚦᛅ † ᛘᛅᚼ † ᛅᚢ . . . . ᛅᛋᛁᚾ † ᛅᚢᚴ † ᛒᚢᚦᚢᚱ † ᚴᛅ . . . .

D. ä. UIHMAR *LIT* RA*ISA* StAIN ÞIN*S*A AT IARUnÞA MAH AU(*K*?) . . . A SIN AUK BrUÞUR KA . . . .

Isländska: *Vígmarr lèt reisa stein þenna at Jörunda, mag ok . . . a sinn ok bruður Ka* . . . . l. *Gei* . . . . l.: *ok Búþórr ge(rði)* . . .

D. ä. Vigmar lät resa sten denna åt Jarunde måg och . . . . sin och broder Ka . . . .; eller: och Bothor gjo(rde) . . . .

Uihmar l. Vigmar, m., Isl. *Vígmarr*, om det funnes, af *víg*, n., kamp, envige, el. *vigr*, f. (Bj. Hald.), spjut, och ändelsen *marr*, som antingen betyder häst, eller ock kommer

af *mærr*, adj., fräjdad, berömd; i detta fall borde man skrifva *Vígmárr*, *Valdimárr*, *Granmárr*, m. fl. Å runstenar har man hittills bara en gång anmärkt Vihmar (Liljegr. 258), icke: Vikmar (Dieterich, s. 37).

lit raisa. Man kan med fullkomlig säkerhet af sammanhanget sluta, att här så moste läsas, ehuru man blott ser stafvarnes fötter af runorna ᛚᛁᛏ och .. ᛁᛋᛅ.

sain, ristfel för stain, sten, alldeles såsom ofvanföre (s. 235) på stenen å Grödinge kyrkogård.

þina, acc. sg. m., denne, af runristaren sjelf, som det synes, rättadt till þinsa, genom att låta ett streck nedlöpa snedt till höger ifrån qvisten paa ᚾ, och hvarigenom det hela får en viss snarlikhet med ett samstafva ᚾᛋ, eller mera liknande ett: ᚾᛋ. Denna rättelse är af vigt att märka sig, emedan hon bevisar, att stenen tillhör en tidsålder, då suffixet -si ännu icke hopsmultit med þan eller þin till det nyare þina, d. ä. þinna, Isl. och ännu nyare Run. þenna.

Iaruþa, acc. sg. m., af Iaruþi, möjligen för Iarunti, en biform till Iaruntr (Liljegr. 484, 539, m. fl.) eller Iuruntr (Liljegr. 294, 720, m. fl.), hvilket får stöd af formen Iarutr (Liljegr. 1355, 352), ehuru man snarare skulle väntat *t*, än *þ*, för det föregående, ehuru icke utsatta *n*. Run. Iaruntr är (utan omljud) det samma som Isl. *Jörundr*, hvilka båda moste hafva utgått från ett (obrutet) Iruntr, en form, som man nästan borde finna på någon runsten, liksom man der eger både: Ikul, Ikil och Iukul, Isl. *Jökull*, af *jökull*, isbräde, glacière, eller kanske rättare: ispigg, glittrande spjutspets[1]. Rotstafvelsen

---

1) De första missförstår Dietrich alldeles, då han förer dem till roten *ing*; ej häller torde *Iukul*, Isl. *jökull*, m., isberg, svallis, stamma „aus den Lappländischen" (för hvilken Hyperboreiska tunga denne författare tyckes hysa en särdeles stor kärlek); ty eljest kan man knappt fatta, huru det kunnat blifva så vida

ir, uti Iruntr, kunde föra oss till ar, uti det ofvan omtalade Arhilfr, och till Isl. *ár*. Men att döma endast efter Run. Iuruntr, hvartill äfvan finnes en motsvarande Isl. form *Iörundr*, tyckes det att man borde dela ordet i *Ió-rundr*, och denna delning understödjes äfven af *Iórunn*, f., hvilket leder till Isl. *ió(r)*, m., Got. *aihv(s)*, häst, samt *rundr* och *runn*, antingen af *renna*, *rann*, *runnum* (hvaraf Isl. *runnr*, m., buske, trä; man), eller af *hrinda, hratt, hrundum*, störta, således i bägge fallen: en som låter löpa, gifver stöt framåt, påskyndar. Eger det grund, att det i Sæm. Edd. (Völuspá 14) förekommande ordet *Iöruvellir*, pl., kommer af ett Fornisl. *iara*, f., strid, så är det icke omöjligt, att vi just deri hafva den rätta roten till såväl det Run. Iaruþi, som till Iaruntr, Iruntr och Isl. *Iórundr*, med betydelsen: den stridande, stridbare. Dvärgnamnet *Iari*, (Völusp. 13) hör väl också hit.

mah, d. ä. mag, acc. sg. af magr, Isl. *mágr*, m., måg, svåger, svärfader och i allmänhet man i svågerlag, ett ord, som ofta ses på runstenar.

au.... *(k* el. *t)*asin. Vore icke luckan i insriften, som döljes af den förut (s. 241) omtalade stödstenen, så liten, sa skulle man lät hafva gissat på, att det skulle vara, mak au*(k filaka)*a sin, eller också: mak au*(k frit)*a sin; då frita är frinta, acc. sg. m., af frinti, Isl. *frændi*, frände. Ingendera förklaringen är god, då på ingen annan

---

utspridt inom och utom Skandinavien. Ännu i dag är i Dalarne *ikkil*, m., istapp, liksom det Engelska *ice-icle* (bägge ännu obrutna!). Man får således vid förklaringen af detta ord icke tänka på ett helt isberg eller Alpernas glättscher, utan på de liksom blanka spjut från bergens kanter nedhängande ispiggarne. Uti ordet är alltså det spjutlikt hvassa och glänsande grundbetydelsen; jfr. igelkott. Run. Iukulfast, betyder väl derföre: spjutfast, och ej: „fest wie ein glättscher" — så groft tillskuro icke våre förfäder sina bilder.

bekant runsten finnes och man knappt kan tänka sig bruket att kalla en person på samma gång *mág* och *fèlaga*, måg och stallbroder, och ännu svårare är det att antaga detta om *mág* och *frænda*, måg och fründe, hvilka äro nästan liktydiga ord, ehuru ej fullkomligt. För utrymmets skull, passade dock det sista bättre än det förra, då det innehåller en runa mindre; ty i luckan kunna icke få rum mer än 3 eller 4, allra högst 5 mynder. Dock, denna gåta torde snart kunna blifva löst af en kommande forskare, och jag vill derföre icke spilla vidare gissning derpå.

buþur; jag tror så mycket hällre, att detta blott är ett ristfel för **bruþur**, som ett dylikt äfven läses på en annan runsten (Liljegr. 1316), nämnligen: **eftir Ketil boþur sin**. **Bruþur** är acc. sg. af **bruþir**, m., Isl. *bróðir*, broder; meningen blifver då: Vigmar lät resa denna sten åt Jarunde, måg (? och frände el. kamrat) sin, och broder Ka....s, d. v. s. att Jarunde var Vigmars måg och Ka....s broder. Men ehuru jag anser detta antagande för det sannolikaste, så vill jag dock icke neka, att ju ej saken äfven kunde ses på annat sätt. Det vore nämnligen icke omöjligt, att **Buþur** kunde vara ett namn och stå här alldeles fullständigt, varande subjekt i en ny sats, sålunda: Vigmar lät resa denne sten åt Jarunde, måg.... sin, och Bothor gjo(rde kummel åt t. ex. broder sin, nl. Jarunde, el. dyl.). **Buþur**, m., skulle motsvaras af ett Isl. **Búþórr** eller t. o. m. ett **Búðþórr**, ja, ett **Bótþórr**, af *bú*, n., bo, *búð*, f., bod, eller *bót*, f., bot (och detta sista är i synnerhet vanligt i runstensnamn, t. ex. **Butmuntr**, **Butraifr**, **Botulfr**, m., **Butvi** l. **Buþvi** (!), f.). Namnen **Buþur**, **Buþþur** l. **Butþur** äro hittills visserligen icke funna på någon runsten; men det ligger intet orimligt i dem, så mycket mindre som en ung Gotl. runsten

(Liljegr. 1741) har namnet Bostan[1], troligen bara ristfel för Bostain, d. ä. äldre Run. Bustain, och då det Isl. *Búi* och Svenska Bo visa, att denna ordrot länge brukats i Nordiska namn, om ock mera sällan i den allra äldsta forntiden. Dessutom ega vi alldeles liknande namnbildningar uti runstensnamnen: Husbiorn och Huskarl (Liljegr. 325 och 265, 432).

ka...., detta ord skulle, efter min först framställda mening, utgöra begynnelsen till ett namn i genit., t. ex. Kairmuntar, Kars, Kara, m., Kairlaukar, Kairviar, f., eller något annat. Enligt den andra förslagsmeningen skulle det åter vara karþi, gjorde, ipf. af det mångformiga kara, karva, kiara, kira, m. m., göra.

Om det var skäl att antaga, att den i början af denna afhandling först behandlade Gotländska runinskriften är ifrån den nära nog yngsta runstenstiden, så tör man med lika stor sannolikhet få anse de sist beskrifne 5 Södermanländske runstenarne tillhöra de allra äldste i Sverige, dock falla de utan tvifvel inom kristna tiden, enär 4 af dem bära korstecken. För deras ålderdom talar, efter min tanke, först språkets fornrenhet, i ty att ej allenast alla forna böjningsändelser äro bibehållna, utan äfvan att ändelsen -si el. -sa icke lidit af bortfall eller sammansmältning uti pron. þinsi, þinsa, þausi, utom i mer än en enda inskrift, äfvensom att den förmodligen äldsta formen auk, och, städse nyttjas, utom en gång uk, — och der ser det ändock nästan ut som att det bara gjorts för att spara på utrymmet, då mynderna deromkring stå mycket hopträngda och man underlåtit att utsätta prickar mellan orden

---

[1]) Efter hvad jag sjelf sett; — Liljegren och, efter honom, Dieterich hafva oriktigt Bostaan.

på flere ställen. Sedan är det ett vigtigt bevis för deras ålder, att i alla dessa 5 inskrifter ej en enda stungen runa finnes.

Det man vid hvarje ny runskrifts uppdagande först spanar efter är naturligtvis, om runspråkets, ty värr, så fattiga ordförråd dervid kan vinna någon tillväxt. Vanligtvis äro dock inskrifterna så ordknappa och deras innehåll städse följande en och samma formel, att något ord, som förut icke anmärkts å någon runsten, sällan är att vänta. Endast i fråga om namnen, manliga och qvinnliga, kan man hoppas att finna något nytt, ehuru äfven i den helt nya ordstammar sällan uppdyka. Man får derföre vara glad, om man kan hitta nya sammansättningar af förut kända beståndsdelar, då uti dessa namn i alla fall hufvudstoden af de äldsta Nordiska ordrötterna ligger förborgad. Ju flere olika skiftningar man upptäcker i deras sammansätningar, desto klarare lär man sig nämnligen att inse deras äldsta grundbetydelse. Det är äfven en vinning, om man hos ett redan bekant ord finner en kasualböjning, som förut icke varit sedd.

Det kan derföre vara på sitt ställe att i korthet omnämna den tillökning, kunskapen om runspråket vunnit genom de här första gången framdragna runinskrifterna. De alldeles nya orden äro få och tillhöra alla den Gotländska indskriften på ljuskronan i Hväte, hvilken tillika innehåller ett nytt ortnamn. De 5 Södermanländske stenarne äro särdeles rika på namn, i ty att de deraf hafva ej mindre än 19 eller 20. Af dessa äro likväl 5 ofullständiga eller osäkra, utom att man med någorlunda sannolikhet kan sluta sig till åtminstone ett af dem: (Ha)ralt och kanske (Kun)ar. Bland de 15 säkra namnen äro icke mindre än åtminstone 8 alldeles nya. Jag anför desse tillkomlingar här uti nominativus, och ställer jämnte dem de Isl. ord, som svara eller skulle svara emot dem:

a) På Gotland:

fyrst, adv., Isl. *fyrst*, först; — förut finnes endast fyrsta, adj. def., en enda gång (Liljegr. 1952), såvida icke det på en Bornholmsk runsten (Liljegr. 1482) förekommande furst skulle vara detta adv.; men meningen är der icke rätt klar. Ordet är uteglömt hos Dieterich.

kruna, f., Isl. *krúna* l. *króna*, krona.

þarf, f., Isl. *þörf*, tarf, nödtorft, behof.

vari, dat. sg. fem., Isl. *várri*, åt vår; — detta pronomen finnes förut icke i denna kasus. — þairi, dat. sg. fem., Isl., *þeirri*, åt den, förekommer endast en gång, också på Gotland (Liljegr. 1696).

Grenium, dat, troligen af ett Grenar, pl. fem., nu Gräne, en gård i Hväte socken på Gotland.

b) I Södermanland:

Arhilfr, m., Isl. *Arhjálpr*.

Hirnfast, f., skall troligen vara Irn-, Arnfast, Isl. *Arnföst*.

Iaruþi l. Iarunti, m., Isl. *Iörundi*.

Sikhialmr, m., Isl. *Sighiálmr*.

Siki l. Sigi, m., Isl. *Sigi*, *Siggi* (l. *Sinki?*).

Viafa (l. Vialf?), Isl. *Véafa* l. *Vèalf*.

Vikhialmr, m., Isl. *Víghiálmr* (l. *Vèhiálmr*?)

Vinmar, m., Isl. *Vinmarr*.

Utaf de redan kända nammen finnes Tiarvi, m., förut bara en gång, nämnl. under den äldsta formen Tirvi (Liljegr. 401), Isl. *Tiörvi*; Vigmar likaledes en gång (Liljegr. 258); och Þalfr, m., är förmodligen det samma som Run. Þulfr, Þolfr; eller äro alla dessa hopdragningar af det ofvan anförda Þalafr (Liljegr. 1599), Isl. *Þálafr* l. *Þáleifr?* De återstående Karl, m., Oskautr, m., Sikstain, m., och Þorkil, m., äro vanliga så väl pä runstenar som uti Isländska skrifter. — Uti det, ty värr, ofullständiga kaini.. ligger utan tvifvel ett nytt namn, antingen Isl. *Geini*,

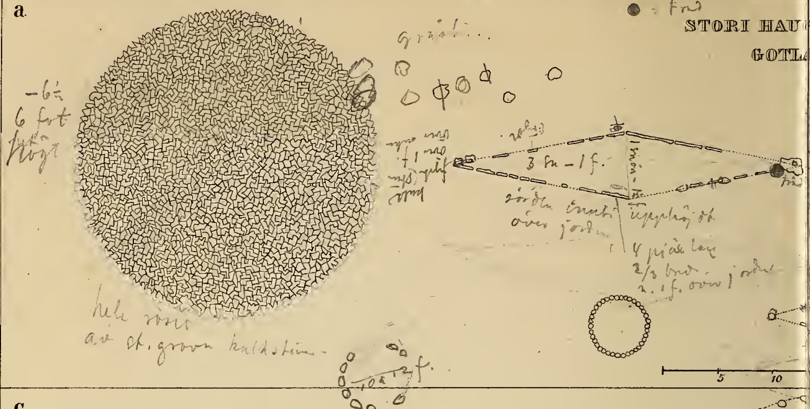
Geinir, m., el. *Geiný*, f.; och om icke Buþur står för bruþur, så skulle också detta vara nytt, motsvarande ett Isl. *Bóþórr*, m., hvilket allt endast kan upplysas af möjligen nya runstensfynd.

Till hvad här ofvan (s. 246) yttrades, att hufvudstoden af de äldsta Nordiska ordrötterna ligger förborgad i namn, må tilläggas, att detta icke får tagas så inskränkt, som att det allenast gällde om menniskonamn. Nej, äfven i de Nordiska ortnamnen slumrar en mängd af kanske de uräldsta, ja, t. o. m. för-skandinaviska ord; men de äro af den nyare tungan ofta förändrade till nästan okännelighet. Såsom exempel vill jag bara nämna de bägge i så många Svenska ortnamn förekommande orden garn och kind, — t. ex. Tullgarn, Vänngarn, Östergarn, och Kind, Hammarkind, Östkind, Vestkinde, m. fl. — Detta ämne förtjenade i sanning en omfattande undersökning.

Till sluts kan jag icke underlåta att fästa uppmärksamheten på det glädjande uti, att icke mindre än 5 nye och förut okände runstenar således blifvit funne inom en enda ganska inskränkt egnd, och det uti en af de tätast bebyggda delar af det gamla Svithjod. Ty om man å ena sidan med bedröfvelse förnimmer de härjningar, som tidens tand och vår egen oaktsamhet låtit öfvergå dessa, särdeles för Sverige, så dyrbara minnesmärken från forntiden; så gifver dessa lyckliga fynd oss å den andra sidan ett grundadt hopp om, huru mycket som ännu i denna sak kan vinnas genom en ny och noggrann undersökning. Men en dylik undersökning moste då anställas snart, och ledas med sakkunskap, kraft och kärlek!

Anmärkn: Läsaren behage att rätta ett förvillande tryckfel, som insmugit sig mot slutet af min föregående artikel om Alskogsstenarne på Gotland. Der står nämnligen, s. 206 rad. 12: „som vi ege från Nordens förskriftliga tid" — Läs: som vi ege från Nordens för-handskriftliga tid.

Köpenhamn d. 1 Juli 1853.

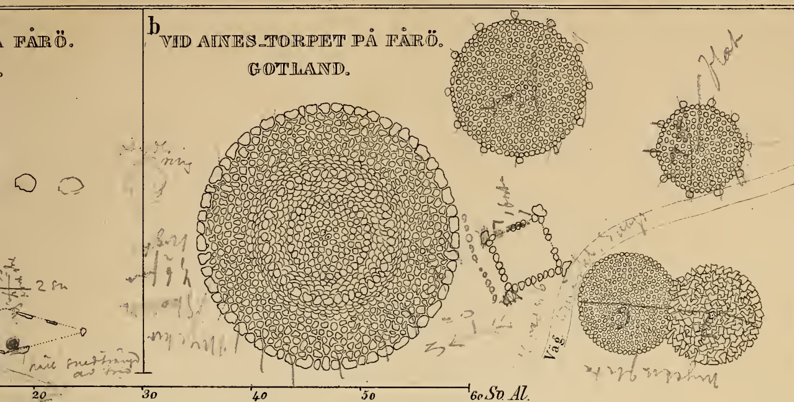
c

SKALLU-HAUG PÅ FÅRÖ.

GOTLAND.

5 10 20

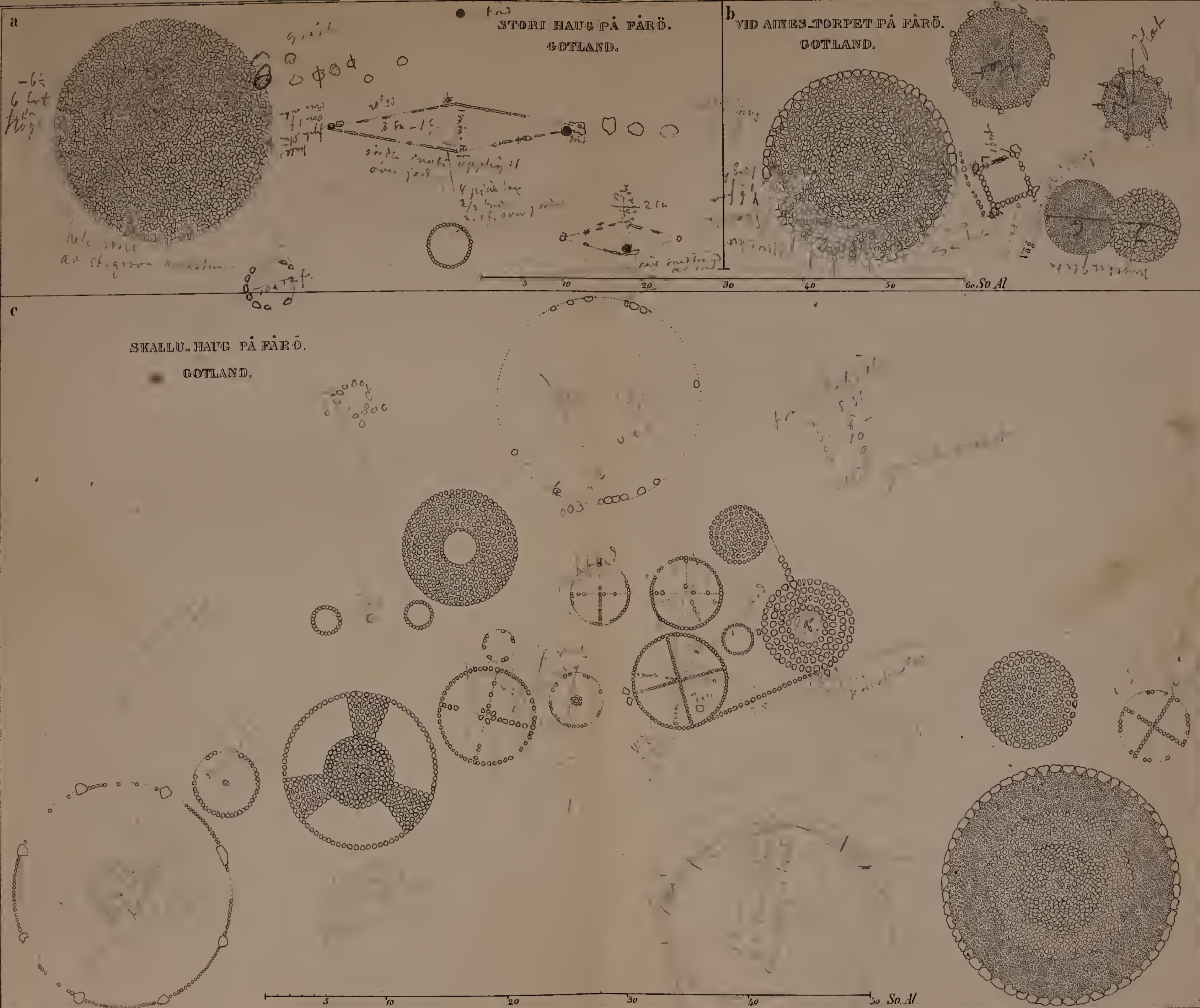
Carl Säve del 1844

A FÅRÖ.
b
VID AINES-TORPET PÅ FÅRÖ.
GOTLAND.
Väg
20
30
40
50
60 Sv. Al.

30

40

50 Sv. Al.

a
STORI HAUG PÅ FÅRÖ.
GOTLAND.
b
VID AINES-TORPET PÅ FÅRÖ.
GOTLAND.
5
10
20
30
40
50
60 Sv. Al.
c
SKALLU-HAUG PÅ FÅRÖ.
GOTLAND.
5
10
20
30
40
50 Sv. Al.

a

GÅL.RUM I ALSKOG.
GOTLAND.

5 10 20 30 40 50 60 Sv.Al.

b

VID AIKES.MYR I LAU.
GOTLAND.

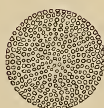
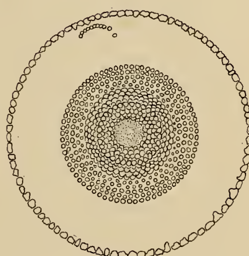
5 10 20 30 40 50

Carl Säve del 1844.

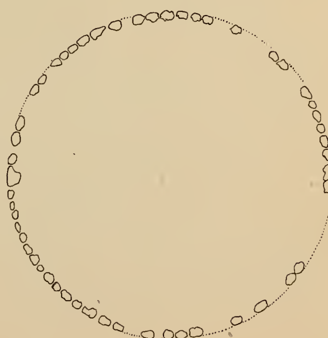

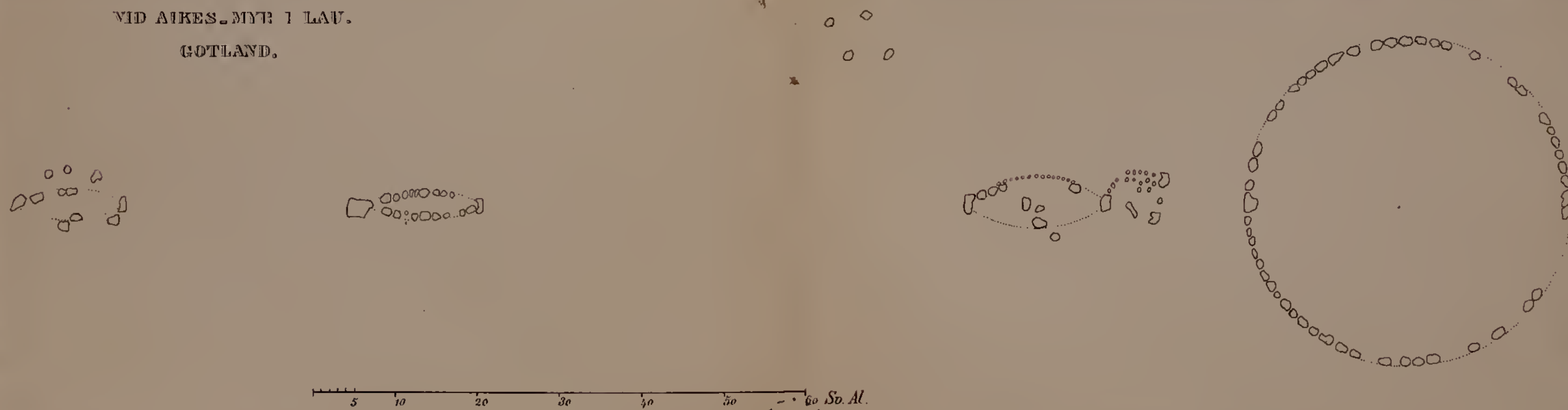
Sv. Al.

a

GÅL-RUM I ALSKOG.
GOTLAND.

5 10 20 30 40 50 60 Sv. Al.

b Genomskärning a

Carl Säve del. 1844

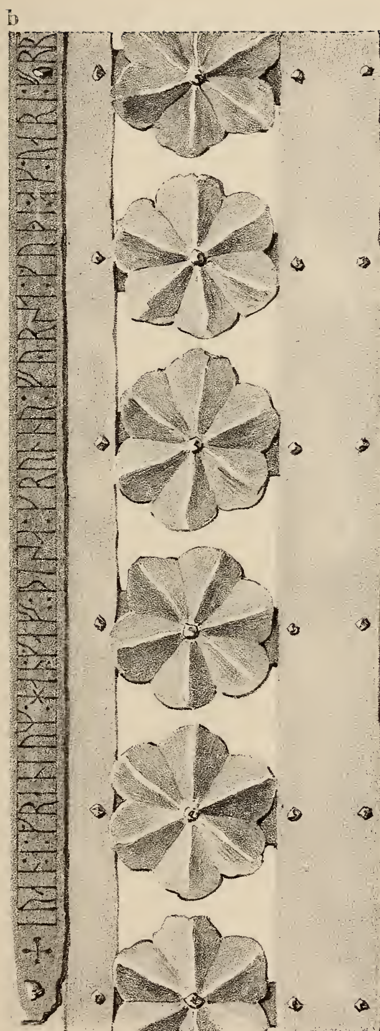
ALSKOGS-STENEN PÅ GOTLAND.

Tab. VI.

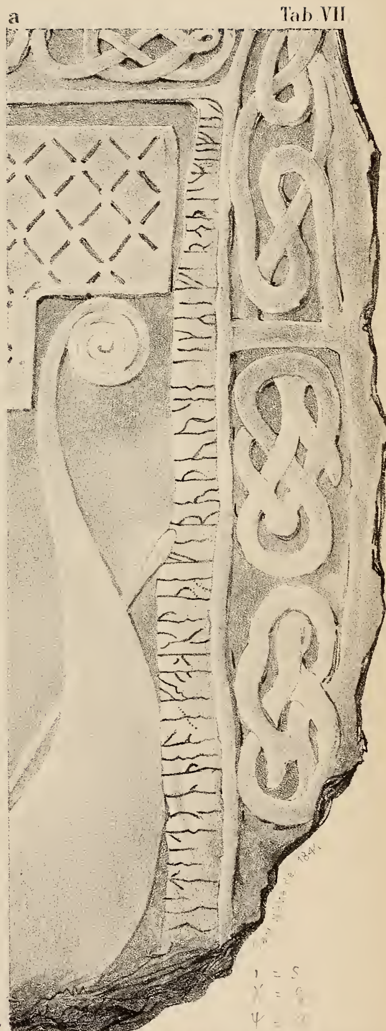
TJÄNGVIDE-STENEN
I ALSKOGS SOCKEN PÅ GOTLAND.

b

PÅ EN LJUSKRONA I HVÄTE.
GOTLAND.

a

RUNRADEN PÅ TJÄNGVIDE-STENEN.
GOTLAND.

SALEMS SOCKEN. SÖDERMANLAND.

L. 989, B. 762

GRÖDINGE SOCKEN. SÖDERMANLAND.

a.

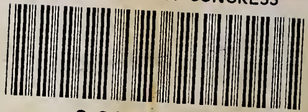
b.

GRÖDINGE SOCKEN. SÖDERMANLAND.

GRÖDINGE SOCKEN. SÖDERMANLAND.

LIBRARY OF CONGRESS
0 003 237 690 3